

A HAJDUKIRÁLY

RODOSTÓBAN * RÁKÓCZY LELKE

**TÖRTÉNETI ELBESZÉLÉSEK
A MAGYAR IFJUSÁG SZÁMÁRA**

**IRTA
TÁBORI RÓBERT**

KISS LAJOS ÉS MÜHLBECK KÁROLY RAJZAIVAL

BUDAPESTEN, 1897.
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-064-8 (online)
MEK-16107

TARTALOM

A HAJDUKIRÁLY.

- I. Királyi óraművész.
- II. A két jó barát.
- III. Az eltört glóbusz.
- IV. A mi nem volt megírva a csillagokban.
- V. Az elpusztult mintakép.
- VI. A kolozsvári nász.
- VII. A Kortyogóban.
- VIII. Éjjeli kaland.
- IX. Ünnepek Hajduországban.
- X. A kecskeméti nagy nap.
- XI. A nagy felhő.
- XI. A hajduság dicsérete.
- XIII. Venceszlausz követségbe megy.

RODOSTÓBAN.

- Pompejus oszlopánál.
- Palurgos mester.
- Rákóczy házában.
- A solymár.
- A békeszerető szultán.
- Ármány.
- A szultána valida.
- Rákóczy fia.
- Az áruló bűnhődése.
- A titkos kéz.
- Felfordult világ.
- Palurgos, mint próféta.
- A legnagyobb csapás.
- A Hét-Torony.
- Gyász.
- Befejezés.

RÁKÓCZY LELKE.

MAGYAR EMBER SZAVÁNAK ÁLL.

A HAJDUKIRÁLY.

I. Királyi óraművész.

- Felsőges uram, az előszoba telve van. Nagyon sok ember vár kihallgatásra.
- Nézd csak, Stefano, milyen pompás órát küldött florenczi követem. Mutató lapja lazuli kőből van, és Fornezaro mester csiszolta ilyen remekre; mutatja a napokat, az órákat, a perczeket, másodperczeket, hónapokat és évszázadokat, továbbá...
- Felsőges uram, Mátyás herczeg, fölséged öcsce kihallgatást kér. A háboru színhelyéről jön és jelentést akar tenni az ottani eseményekről.
- Sajnálom, jó Stefano, de most nem fogadhatom el, mert ide rendeltem Fornezaro mestert, a ki egy új óraszerkezetet fog nekem bemutatni.
- De, felsőges uram, a herczeg azt mondja, hogy a dolog nagyon sürgős.
- Bolond beszéd, Stefano! Hogy mi sürgős és mi nem a világon, egészen a fölfogástól függ. A csigának sürgős, mikor egy hét alatt teszi meg azt az utat, a mit a strucz-madár egyetlen egy percz alatt befut. Bármilyen sürgősnek mondja is öcsém az ő dolgát, azért valamennyi jelenlevő óra közül egyetlen egy sem fogja siettetni járását, mutatója csakúgy hatvan percz alatt végezi körfutását a címleap körül.
- Felsőges uram, ez az okoskodás jól állana bármely óraművesnek, de királyi ajakról mégis csak furcsán hanzsik.

Rudolf király fölkaczagott erre a megjegyzésre, de nyomban elkomolyodott és pillanatnyi hallgatás után így szólt:

- Király? Hát mondtam én, hogy király akarok lenni? Ki kérdezte véleményemet, mikor vállamra rakták ezt a nagy terhet? Irtózom a vértől, s azt követelik tőlem, hogy csatába menjek és halálos ítéleteket írjak alá. Szeretem a magánosságot és folyton ostromolnak, hogy menjek az emberek közé, a kik folyton engem akarnak ünnepelni. Jó fiú, ne kívánd magadnak soha, hogy az légy, a mi én vagyok!

Sok keserűség volt a fejedelem szavaiban, de a fiatal apród nem figyelt rá, hanem csak az utolsó szavak érdekelték.

- Hej, ha én csak egyszer viselhetném a koronát! - kiáltott tüzesen, - csak egyszer lehetnék vezére egy nagy seregnek!
- Az leszel, Stefano. Semmi kétség, hogy fejedelem lesz belőled!

A fiú elpirult és lesütött szemekkel válaszolt:

- Csak csúfoljon, felség, megérdemlem... Elragadt a hév és olyasmit kívántam, a mi nem illet meg.
- Kit inkább, Stefano, mint téged? - szólott komoly hangon a király. - Meg van írva a csillagokban, hogy fejedelem lesz belőled. Semmi kétség, hogy koronát fogsz viselni. Én mondom ezt neked. Kiolvastam a csillagokból azt is, hogy háromszor fogsz ellenem támadni.
- De felsőges uram! - kiáltott megrémülve a fiatal apród, hanem a király nem engedte végig beszélni.
- Mondom, hogy úgy van megírva fiam, - szólott és nyájasan végig simította fehér, csaknem átlátszó kezével az ifjú homlokát. - Nem teszek neked miatta szemrehányást. Hát tehetsz te

róla? Hát tehetek én róla? A csillagok úgy akarják!... Más, bölcsebb fejedelem, a ki ilyesmit olvasna ki belőlük, megcselekedné azt, hogy levágná a fejedet, vagy valamely úton-módon kipusztítana a világból, oh de én jól tudom, hogy az hiába volna. Én annál inkább szeretlek, annál jobb vagyok hozzád.

A fiatal ember letérdelt, fölemelte jobb kezét és ünnepi hangon szólott:

- Esküszöm az égére...

Nem fejezhette be, mert a király hirtelen lefogta kezét és dorgáló hangon rákiáltott:

- Elhallgatsz mindjárt? Hát esküszegő akarsz lenni minden áron! Nem mondtam-e, hogy meg van írva a csillagokban, s ki tehet a csillagok ellen?

Mély csend állott be. Rudolf király elandalodva nézett ki a magas boltíves ablakon és az előtte föltáruuló gyönyörű csillagvilág elfeledtette vele még a ketyegő órákat is, a melyekben legtöbb mulatságát találta.

Valóban a ki nem áhítja a világ mulandó dicsőségét, háborúban szerzett hírnevet, hanem megelégszik azzal, hogy tudományos buvárlatok közt töltheti életét, nem választhatott magának jobb helyet. Magasan emelkedik Prága városa fölött a Vischrad, kanyargó ösvény illatárasztó faszor közt vezet föl csúcsára; odafenn a hegyen széles lapály, ezen gyönyörű kastély. Alig látszik ki a századéves fák közül, melyeknek koronája néha még az épületek fedele fölött is összecsapva, rájuk borúl, mintha el akarná rejteni a világ elől. Mélyen alatta ezüst szalagként szeli ketté a rónát a Moldova folyam. Mindenfelé nyüzsgő élet, szorgalom és munka, csak ott fent van csend. Egy kis forrás cseveg, az egyetlen a hegyháton, de ez is olyan halkán, mint a jó gyermek, a kit édes anyja figyelmeztet: csitt, csendesesen! Alszik mindnyájunk édes szülője, a természet, nem illik fölkelteni.

...Ilyen volt 400 év előtt a Vischrad csúcsa s ilyen ma is 400 év után. Csillagos éjszakán álltam egyszer erkélyén és hallgattam félfüllel, a mit az öreg várnagy felesége elmondott. Úgy ismerte a hegynek és a rajta álló kastélynak történetét, mintha örök idők óta élt volna ott. Valamennyi uralkodó közt, a ki valaha ott élt, leginkább szerette Rudolfot.

- Jó ember volt, - mondá, - de nem született fejedelemnek. Hogy is tudott volna kemény lenni, mikor egy madár szenvedése, egy bogár halála is könyeket csalt a szemébe.

- Hát ismerte? - kérdeztem tréfás hangon az öreg asszonytól, ő pedig rám nézett mély tekintetével és így válaszolt:

- Még most is ismerem, mert mindennap látom műveiben. Jobbra az erkélytől az a nagy szoba volt műhelye, amelyben fűrt, faragott, kopácsolt és aranyat akart csinálni. Messze földről jöttek szerencsevadászok és visszaéltek az ő jóságával, az ő könnyenhibőségével. Mert ez az okos király olyan volt, mint a gyermek, a ki minden babonában hisz. Tartott magának egy udvari csillagjóst, a ki a jövődőt olvasta a csillagokból, mert a király a jelennel nem törődött.

Lázadás, vallási villongás töltötte be országait, testvérei harczra keltek ellene és egymás ellen, míg végre elvesztette a könnyenhibő minden hitét és nem engedett embert maga elé.

Az öreg nő megfogta kezemet, az erkélyről bevitt a szomszéd szobába, a hol három fal tele volt aggatva ósdi órákkal. Mindenféle remekmű akadtt köztük. Olyan is, mely régi várat ábrázolt, melyet mindenféle ágyúval lövöldözött az ellenség, olyan is, a melynek mutató lapján csodálatos állatok viaskodtak és futottak a mutató után, hogy megfogják, de sohasem tudták utólrni.

- Tudja-e, mi volt a jó király szívének egyetlen vágya? - kérdezte az öreg asszony.

- Mondja meg! - unszoltam.

- Az, hogy valamennyi órája együtt járjon és ugyanazt az időt mutassa. De soha sem sikerült csak kettőt sem rábirni, hogy el ne térjenek.

Egyszer, mikor éppen babrálgatott köztük, bement hozzá öcscse Mátyás, a ki nyugtalan vérű, de nemes szándékú férfiú létére szemrehányást tett neki, hogy nem törekszik a béke fenntartására népei közt.

Rudolf ránézett, aztán így szólt:

„Mondjad csak, hányféle nép lakik az én országomban?” „Lakik vagy húsz” válaszolt a főherceg. A király végig nézett azon az órákon, aztán így szólt: „Tehát éppen annyi, mint óra ebben a szobában. Különös dolog, évek óta azzal bajlódom, hogy legalább kettő e sok közül együtt mutassa az időt, de nem sikerül. Pedig ezek csak gépek, a melyek egy meghatározott törvény szerint járnak, nem éreznek, nem tudnak semmit gyűlöletről, vagy szeretetről. S még se tudok mesterük lenni! Hát hogy volna az lehetséges húsz nép között, melyeknek mindegyike százezer szívből áll, s mindegyik szívben annyi különféle érzés van.”

Tovább mentünk. A következő szobában csupa ódon könyvek voltak. Disznóbőr kötésük daczolt az idővel, csak itt-ott látszott a fehér fölszinen egy kis mélyedés, hova a szű beleette magát. Nagyon lekötötte a figyelmemet egy nagy állvány, a melyen egy gömb a csillagos eget ábrázolta. Minden egyes csillag drágakőből volt faragva, a hold és a nap ragyogó színben tündököltek, a kék boltozat átlátszó köddel volt körülveve. Egy olasz festőnek volt a mesterműve. Ott láttam még a gépezetet is, mely egykor az egészszet forgatta, de most kettétörve hevert egy állvány talapzatánál.

- Mily kár! - gondoltam, de tán hangosan is adtam sajnálkozásomnak kifejezést.

- Valóban kár, - mondá az öreg nő, - s tudja-e ki rontotta el?

- Nem én!

- Olvassa hát ezt!

E szavaknál a talapzatra mutatott, ahol valami latin mondás volt bevésvé.

Lehajoltam és a következőket olvastam:

„Antonius Fornezaro fecit, Stephanus Bocskay destruxit.”

(Magyarúl: „Készítette Fornezaro Antal, elrontotta Bocskay István.)

...Bocskay István? hisz ezt a nevet a magyar történet egyik legfényesebb alakja viselte! Hogyan kerül Prágába ez a név? Miféle összeköttetésben áll ezzel a mesteri művel?

Föltettem magamban, hogy kiderítem a dolgot. A mit megtudtam, elmondom históriámban.

II. A két jó barát.

Ne vegyétek rossz néven, kedves olvasóim, ha én most egy kis előadást tartok hazánk történetéből. Csak olyan rövid utazás lesz ez, a minőt az ember megtesz, mikor a panoráma nagyító üvegén keresztül nézve a tájképeket, negyedóra alatt bejárja a félvilágot.

Hip, hop! Egyet fordítunk a messzelátó csövön s előttünk áll az a kép, melyet Magyarország Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem uralkodásának első éveiben mutatott. Három ura volt akkor az országnak, de ezek nem éltek úgy, mint jó szomszédok szoktak, hanem mindegyik váltig azon iparkodott, hogy szánthatna el egy darabkát a másíknak földjéből, hogyan

dézmálhatná meg a szomszéd gyümölcsét. Ha pedig ez nem volt lehetséges, legalább azon törték az eszüket, miként árthatna kettő együtt a harmadiknak.

Az első és a legnagyobb úr, a török volt. Ez bevárta, míg a másik kettő hajba kapott, a mire rendesen nem kellett sokáig várnia s mikor javában czibálták egymás üstökét, szépen fölkerekedett, egyik várat a másik után mind elharácsolta tőlük.

A második gazda a gazdátlan országban az erdélyi fejedelem volt. Ennek mindig nagyobb volt a vágya, mint az ereje. Kis ország volt akkor Erdély, de azért a magyar érzésnek és a szabad gondolkodásnak mentsvára. Csakhogy folyton az a veszedelem fenyegette, hogy elnyelik... Ismeritek talán annak az utazónak a történetét, a ki vadonban járva, egyszerre csak előtte terem egy hatalmas kigyó tátott szájjal. Megrémülve a veszedelemtől futni akar és hátat fordít a kigyónak, de akkor meg egy tigrist pillantott meg ugrásra készen. Mit tesz az utazó? Hirtelen földre veti magát és meglapúl. A két fenevad féktelen dühében nem veszi észre, hogy az utazó már nem áll köztük, akkor aztán egymásnak rohan és marczangolja egymás testét. A harc hevében az utas is kap ugyan egy-egy ütést, egy-egy karmolást, de azért épségben menekül és hálát ad Istennek. Így tett többnyire Erdély is. Szépen meglapúlt, engedte, hogy török és német az ő testén keresztül rontson egymásnak s hálát adott Istennek, hogy nagyobb baja nem történt.

Néha azonban megesett, hogy olyan férfiú ült Erdélyország trónján, a kinek szűk volt az ország, s ekkor megtörtént, hogy a kis Dávid szembeszállott nem egy, hanem mindjárt két Góliáttal. Néha el is püfölte őket, de még akkor is megvérezve, megkarmolva került ki az egyenlőtlen harczból.

A harmadik úr Magyarország földjén a német volt. Ez akart legtöbbet: nemcsak az országot minden kincseivel, de még a nyelvünket is el akarta kobozni, szabad gondolkodásunkat akarta elfojtani. Azért is az volt a szójárás a Duna és Tisza közt: Báthory Zsigmond pénzünket akarja, Ferhád basa a földünket, de Básta épenséggel a lelkünket.

Mikor Báthory Zsigmond lett Erdély fejedelme, a kis országot az a csapás érte, hogy olyan fejedelmet kapott, a ki nagy volt neki. Nem tűrte, hogy más parancsoljon az ő házában, nem engedte, hogy itt is elszántsanak egy darabot földjéből, amott is megdézsmálják gyümölcsösét. Mikor a krimiai tatár khán bejött Erdélybe, hogy sarczoljon, és néhány ezer embert rabszíjra fűzzön, úgy kiverte az országból, hogy a khán nagy ijedtében saját magát is ott felejtette, még pedig tökéletesen megholt állapotban. Mikor pedig Básta portyázó rabló csapatai Nagyvárad vidékéről Kolozsvár felé kalandoztak, mindent fölégetve és elpusztítva, a fejedelem rájuk ütött, s egy héttel rá furcsa gyümölcsöt termettek a Királyhágó bükkerdői. A hány fa volt ott, ugyanannyi rabló német lógott le róla...

Összeröfönt erre a két szomszéd, a török és a német. Hogyan? Ez az icziny-picziny szomszédcska, ez a Hüvelyk Matyi-országocska nem akarja megengedni, hogy végigsarczolják? Példás büntetést érdemel!

Egyszerre támadták meg. A törökben volt annyi becsületézés, hogy előbb megizente: „Készülj, mert jövök!”, a német azonban fölöslegesnek tartotta az efféle czeremóniát, hanem rázúdította minden háborúizenet nélkül hordáit az országra.

Báthory Zsigmond így okoskodott: „A ki azt izeni, hogy készüljek, az maga sincsen még készen, de a ki bejelentés nélkül jön, az már hozza magával a veszedelmet.” Hagyta tehát a törököt fenyegetőzni és a német elébe ment. Básta hadai csakhamar megtanulták, hogy a „papocska” (Báthory Zsigmond pap volt, mielőtt fejedelem lett belőle,) a kardforgatáshoz is ért. Olyan alaposan megrakta őket, hogy még annak is kék és zöld volt a háta, a kit ott nem marasztottak vendéglátásba. Básta rögtön fölírt Bécsbe, hogy nem tanácsos ilyen időtájban,

tavaszi felé Erdélyben hadakozni, mert nagyon egészségtelen az éghajlat. Hagyjuk hát a folytatását ősre.

- Nem bánom! - mondá erre az erdélyi fejedelem és hátát fordítva a megpuhult németnek, Oláhország ellen indult, a honnan Ferhád basa, kezét fogva Mihály vajdával, 150.000 főnyi haddal jött elébe, hogy megvalósítsa fenyegetését, mely így hangzott: „Elmegy majd minden étvágyatok a kolozsvári savanyított káposztától, mert így is elég savanyú lesz nektek az élet, ha én Kolozsvárra megyek!”

Keserű csalódás érte a hetvenkedő basát. Nem hogy Kolozsvárig, de még Erdély határáig sem jutott el. A Havasföldön úgy elverte kétnapi ütközetben a fejedelem nagybátyja, Báthory Boldizsár, hogy Gyurgyevóig meg sem állott. Pedig még kozákokat is hozott magával a derék basa Krimia földjéről. Ezek már akkor is hosszú lándzsával hadonáztak, de a lándzsának két vége volt. Az egyiket a székely csípte meg, a másik pedig a kozákok hátát érte.

Erre aztán hirtelen föleszmélt a két Góliát és arra a fölfedezésre jutott, hogy nini, ez a kis „hogya is mondjam csak?” karmolni is tud. Legyünk hát nagylelkűek, béküljünk ki vele! Ferhád basa, a mint Gyurgyevóba érkezett, és megkenette fájó hátát egy javasasszonnyal, rögtön levelet írt Báthory Zsigmondnak, a mely így hangzott:

„Allah bocsássa rád minden áldását, növeszsze hosszúra árnyékosodat. Minekutána kitudódott, hogy a hitetlen németek gonosz taktikája volt az oka a mi félreértésünknek, ezennel feléd nyújtom a békejobbot és megbocsátok neked mindent. Annak bizonyítására pedig, hogy jó barátságban akarsz velem élni, küldj tizezer aranyat ajándékba és kezeseket, a kiket én úgy fogok tekinteni, mintha saját fiaim volnának.”

Ugyanazon a napon és csaknem ugyanabban az órában Bástától is jött levél, melyben ez volt megírva:

„Hatalmas és dicső fejedelem, virága a lovagiasságnak és bölcs a bölcsök közt! Kezemben vannak megbízható adatok arra nézve, hogy a török behálózott mindkettőnk és egymás ellen ingerelt. Elhitette velem a kaján, hogy római császár akarsz lenni, uram élete ellen törsz. Belátom már most, hogy nem igaz. Nem haragszom rád és megbocsátom neked a félreértést. Ha te is ezen a véleményen vagy, küldj ötvenezer aranyat, néhány hordó tokaji aszút (azt mondják, hogy pinczédben kitűnő borok vannak), husz darab marosvásárhelyi sonkát, ezer zsák lisztet, kétezer lovat, tizezer puskát és azon felül egy nemes erdélyi ifjút, a kit én úgy fogok szeretni, mintha a saját fiam volna.

U. I. A tokaji aszút biztosan elvárom.”

Báthory Zsigmond nem küldött sem aranyat, sem egyebet azok közül, a miket Bástától követelt, hanem magához hívatta két kedves emberét és így szólt hozzájuk:

- Bocskay Péter, ugy-e neked van egy serdülő fiad, a kit az Isten szép észbeli tehetséggel áldott meg.

- Ugy van, felséges uram! - válaszolt atyai büszkeségtől ragyogó tekintettel Bocskay Péter, - a gyerekek csak tizennégy évesek, de már elvégezte az enyedi főiskolát, és hat európai nyelven beszél.

- Nagyon jól van! - mondá a fejedelem, aztán a másikkal fordult: - Hát a te fiad, Pálffy István, milyen gyerekek?

- A Miklós? Csak annyit mondok róla, hogy ha nem lesz egykor belőle nagy hadvezér, jertek ki a temetőbe, a hol én már akkor pihenek és kiáltsátok sirom fölött: „Képződő voltál, öreg Pálffy István!”

- S ha én most azt mondanám, adjátok őket ide, mert rájuk szorult a haza?

A két ős dalia összenézett. Fölvillant a tekintetük, büszkeség is volt benne, fájdalom is. Hogy a haza gyermekeiket követeli, édes gondolat, de fájdalmas is. Mert a mit a haza kíván, azt meg is szokta tartani áldozatul. Nem haboztak azonban egyetlenegy pillanatig sem, hanem megadással így szóltak:

- Magyarok vagyunk, uram, s mikor tagadta meg a magyar azt, a mit a haza jóléte kíván?

- Küldjétek hát ide a két fiut, a többit majd velük beszélem meg.

Még az nap elmentek kihallgatásra. Együtt mentek, mert az a két gyerek úgy szerette egymást, hogy egymáshoz való ragaszkodásuk közmondásossá vált. Kicsi koruk óta mindig együtt játszottak, együtt tanultak és együtt szőtték a ragyogó jövő álmait. S valahányszor Bocskay István magát dicsőségtől övezve látta, mindig, mint valami tükörben, megpillantotta Pálffy Miklóst is, a ki az ő hírének és nagyságának osztályosa.

A fejedelem komoly méltósággal fogadta a két fiut, kezet nyújtott nekik, és nem engedte, hogy kezet csókoljanak neki. Megszoritotta férfiasan előbb István, aztán Miklós kezét. Fürkésző tekintettel nézett rajtuk végig, mintha lelkük mélyébe akarna hatolni és úgy látszott, hogy meg van elégedve azzal, a mit onnan kiolvasott.

- Fiaim, - mondá Báthory Zsigmond azzal a lány hanggal, a mely megnyerte számára a sziveket, - hivattalak benneteket, mert nagy feladatot akarok rátok bízni.

A két ifju (fiuknak nem nevezhetjük már ezek után) meghajtotta magát.

- Ime két levél, - folytatta a fejedelem; - az egyiket a török fővezér küldte, a másikat a német hadak fővezérére. Kezeseket kíván tőlem mindegyik a béke biztosítékául, s én elhatároztam, hogy ti ketten legyetek a zálog.

- Hová küldesz bennünket, fenséges uram? - kérde Bocskay István.

- Az egyik Prágába megy, a másik Sztambulba.

A két fiu riadva nézett egymásra. Eddig még meg sem gondolták, hogy el lehetne őket választani. Elhagyni az édes otthont, mivel a haza érdeke kívánja, szigorú felügyelet alatt élni éveken keresztül, ez még hagyján! De egymástól megválni, ez az igazi keserű pohár...

Miklós vonásai megrándultak, ő volt a fiatalabb, a gyerekesebb. Talán egy köny is tört volna magának utat szivéből szemébe, de István megelőzte, megszorította bajtársa kezét erősen, mély érzéssel és ez kiolvasta a kézszorításból az intést, hogy még ettől az áldozattól sem szabad visszariadniok.

A fejedelem észrevette a néma beszédet és ez még inkább megerősítette elhatározásában. Egyetlen pillanat alatt a két gyermek, az ifjukort átugorva, férfiuvá nőtt szemében, és ezentul úgy beszélt velük, mintha érett emberek állnának előtte.

- Te, Bocskay István, Prágába indulsz, a hol a római császár székel; te pedig Pálffy Miklós, Sztambulba, a hol az ozmán hatalomnak van a székhelye. Gyermekeknek néz majd benneteket a világ, és nem táplál ellenetek gyanut. Mindent megnézhetnek, módokban áll mindent tanulmányozni. Ha egykor, talán négy-öt év múlva visszatértek, jelentést tesztek nekem arról, a mit tapasztaltatok. Addig én is erőt gyűjtök, s ha olyan lesz a tudósítástok, a milyennek én remélem, talán megszabadul a szép magyar haza mind a két ellenségtől, a mely nyakára ült... Talán!... Ki tudja?

A két ifju álmélkodva nézte a fejedelemnek nemes pirban égő arcját és mélyen meghajoltak előtte. Zsigmond föleszmélt és lassu hangon folytatá:

- De az, a mit nektek mondtam, hármunk titka maradjon. Jól megértettétek?

- Megértettük és szívünkbe véstük, - válaszolt mind a kettőnek nevében Bocskay István.
 - Esküt nem kívánok tőletek, mert ha azt hinném, hogy e nélkül nem lehet bennetek bizni, ki sem szemeltelek volna... Most menjetek haza és ma még, mint gyermekek, bucsuzzatok el mindentől, a mi kedves elöttetek. Holnap jertek ide, már mint férfiak, és megadom nektek az utasítást, holnapután pedig utra keltek, az egyik napfölkelte, a másik naplenyugta felé.
- ...Igy került Bocskay István Prágába, a hol már a negyedik évet töltötte.

III. Az eltört glóbusz.

- Venceszlausz! Venceszlausz!
- Itt vagyok, Stefano, mit akarsz hát?
- Kilencz az óra, mindjárt lejön a király a csillagtoronyból. Ma te vagy a soros; pedig ugy látom, hogy még nagy itt a rendetlenség.
- Az ám! Egészen elfelejtettem, hogy nekem kellene ma rendet csinálni.
- Pedig tudhatnád, hogy ebből baj lesz!

Venceszlausz nevetett gondtalan és könnyelmű nevetéssel, mint egy gyermek.

- Baj? - kérdé, miközben tánc lépésben szökdelt körül a termet, - csak annak baj, a ki fél tőle! Bánom is én, ha megint becsuknak huszonnégy órára kenyér és víz mellett. Magammal viszem furulyámat s ugy telik el az idő, mintha csak néhány perc lett volna az egész.

Bocskay István szemrehányó tekintetet vetett bajtársára.

- Gonosz csont vagy te, Venceszlausz! - mondá, miközben maga is hozzá látott a szerte-széjjel heverő tárgyak rendbehozásához. Nem lesz ennek jó vége. Előbb-utóbb megsokalja a király csinyeidet és kiteteti a szürödöt.
- Hát aztán? - kérdé nevetve.
- Mehetsz világgá és beállhatsz valamelyik cseh muzsikáló bandába flótásnak.

Venceszlausz közelebb lépett társához és fülébe sugta:

- Azt hiszed, hogy ez csapás volna rám nézve? Jobbat sem kívánok magamnak.

Bocskay bámulva nézett a fiu szeme közé, aztán szelid szemrehányással kérdezte:

- Igazán szeretnéd, ha faluról falura járhatnál, és jó földieidnek elfujhatnád a talp alá valót? De mit mondana ehez nemes apád, a ki minden áron hőst és udvari embert szeretne nevelni fiából.

Venceszlauszra kellemetlenül hatott a figyelmeztetés, lesütötte szemét.

- Attól tartok, hogy semmit se mondana, de annál keményebben beszélne a korbács a kezében,
- válaszolt rövid gondolkozás után.
- Nos hát?
- Nos hát!... Ettől sem ijedek meg. Nem születtem én hősnek, még kevésbé udvari embernek. Nincs a világnak az a remek kardpengéje, a miért odaadnám fuvolámat vagy hegedümet. Ezekben mester vagyok, de a kardvívásban és lándzsatorésben mindig a rövidebbet huzom. Még most is kék a hátam, a hogy tegnap elpüföltél.

- Megérdemelted Venczeszlausz, mert elfelejtetted oktatásaimat. Mily remek vágás volt az, a melyre tegnap tanítottalak és fogadni mernék, hogy ma már sejtelled sincs róla.

- Nincs. Nem is lesz soha. Mert gyűlölöm ezt a verekedő mesterséget. Más az én szivemnek a vágya.

- S ugyan mi volna ez?

- Elmondom neked, Bocskay István. Elmondom úgy, a hogy megálmodtam. Annál is inkább, mivel neked is van szereped abban a jövőben, melyet én magam előtt látok.

- Hát szoktál néha a jövőre is gondolni?

- De mennyire! Azért, hogy gyermekes a magamviselete és csupa játék nekem az élet, ne hidd, hogy nem festem ki magamnak a jövő képét. Csupa fény és ragyogás az! Ott látlak téged az élet magas polczán, hódolattól és tisztelettől körülvéve. Fejedelmi trón a te széked, bölcsesség minden szavad, magasan állsz fölöttem.

- Bolond vagy te, Venczeszlausz!

- Az is lehet, de néha bölcs és előrelátó a bolond is. Jobban ismerlek én téged, Bocskay István, mint azok, a kik most kicsinybe vesznek és egykor majd a porban csusznaq előtted. Ne feledd el, hogy én voltam az első, a ki fölismert és jókor sejtette, hogy mit rejt a szived.

Bocskay István megdöbbenve nézett a fiura. Tán sejt ez valamit? Venczeszlausz pedig lelkesült hangon folytatta:

- Magamat is ott látom melletted a jövő fényes tükrében. Te vagy az erdő koronája, a hatalmas tölgy, a melynek árnyékában ezren megpihennek. Tudod-e, mi vagyok én? A kis dalos madár, mely fészket rak a terebélyes fa ágai közt, a tölgy dicsőségéről zengedezve. Mikor Bocskay István trónon ül majd, és hős tetteivel, bölcsességével bámulatba ejti a világot, Venczeszlausz fogja őt megénekelni. Ez az én hitem, reményem és mondom neked, hogy teljesülni fog.

Mély csend állott be. Bocskay kinézett a magas boltíves ablakon és széles melle hullámozott az érzéstől, melyet czimborájának szava életre keltett ott. Különösnek találta, hogy a sok okos ember között, a kiknek társaságában töltötte napjait, csak az a könnyelmű fiu tudott olvasni lelkében. Alig hallotta, mikor Venczeszlausz újból fülébe sugta:

- Tudod-e, hogy én már nagyban készülök is erre a hivatásomra?

- Készülsz? Hogyan?

- Megtanultam magyarul. Mily szép ez a nyelv! Édes, mint a méz, tüzes mint a bor, hatalmas, mint a mennydörgés.

Bocskay István hirtelen megfordult és keményen végig nézett a fiun. Kétkedés és kitörni készülő öröm között habozva kérdé:

- Igaz-e az, Venczeszlausz, te tudnál magyarul?

A bohó fiu nem válaszolt erre a kérdésre, hanem oda állott a terem közepére és elkezdett szavalni. Valami régi magyar verset mondott el, kissé idegen kiejtéssel, de mély érzéssel. Jó István királyról szólott az ének, a ki a pogányokat előbb szép szóval inti, hagynák abba a bálványimádást, de mikor a puszta szó nem használ, a kard élével figyelmezteti őket az igazságra. Mesterkéletlen és egyszerű volt az ének, de annál inkább hatott.

Négy éve már, hogy Bocskay nem hallott magyar szót. Rudolf király udvarában a német, latin és az olasz szó járta. A fejedelem maga sem tudott magyarul és az udvari emberek csufot üztek a magyar nyelvből. Nem volt senki, a kivel honi nyelven beszélhetett volna az erdélyi

fiu. És most egyszerre, egészen váratlanul hallotta az édes magyar szót. Csoda-e, hogy egészen megfélekedezett magáról, odaborult a cseh fiu vállára és zokogva köszönte meg neki a nagy örömet. Mint mikor valaki kietlen pusztában jár, szomjazva és eltikkadva, egyszerre patak mormolását hallja és ott csobog előtte az ezüst habocska.

Még pihentek egymás szívéen és szó nélkül bár, de erős és szent fogadást tettek, mikor kívülről közelgő léptek nesze hallatszott. Venczeszlausz fölriadt és figyelni kezdett.

- Szent Isten! - kiáltott - már jönnek a csillagtoronyból, s itt még mindig a legnagyobb zűrzavar uralkodik, gyorsan! gyorsan!

Kapkodva, lelkendezve nyult a szerteszt heverő tárgyakhoz. A könyveket egy fali szekrénybe tömte, a kísérletekhez szükséges eszközöket ugyancsak onnan szedte elő és rendetlenül dobta az asztalra. Néha kétszer is került kezébe ugyanaz a tárgy, mire hevesen ellökte magától és még jobban növelte a zavart. Egyszerre csak megbotlott valami földön heverő tárgyba és térdre bukott. Esés közben önkéntelenül belekapaszkodott abba a nagy állványba, a melyen egy hatalmas gömb volt elhelyezve. Remek egy alkotás volt ez: a földnek és az égnek képét tükrözte vissza híven; minden egyes csillag drágakőből volt faragva, a hold és a nap ragyogó színben tündökölt, az égboltozat átlátszó kék ködben uszott és talapzatában rejtett a mesterséges gépezet, mely az egész glóbuszt forgatta.

Ez volt a király kedves szerszáma. Tizezer aranyért hozatta Itáliából és a mester, a ki a forgató gépezetet készítette, már nem volt az élők közt. Kivüle pedig senki sem ismerte a gép titkát.

A mint Venczeszlausz elbukott, magával rántotta ezt az állványt. Végig esett a márványpadlón, nagyot koppant és a következő pillanatban valami recsegést lehetett hallani, mint mikor a mozgó rugó elpattanása után egy-két percig működik még a titkos erő, aztán pedig végleg megszűnik működni.

A két ifju halálsápadt lett. Venczeszlausz, az esés fájdalmától elkábulva, nem tudott szóhoz jutni, ellenben Bocskay rögtön átlátta az egész szerencsétlenséget és rémülve kiáltott föl:

- Boldogtalan, mit tettél?

- Végem van! - nyögött keservesen Venczeszlausz - ezt soha sem bocsátja meg nekem a király. Évekig tartó börtön a sorsom. Ki tudja, talán még meg is vesszöznek?

Olyan csüggedten állott ott, hogy Bocskay megszánta. Valami benső ösztönnek engedve, vállon ragadta a fiut és a szomszéd szobába tuszkolta, miközben gyorsan mondogatta:

- Menj!... menekülj!... majd rendbe hozom én itt a dolgot!

- De mi lesz veled? - kérdé Venczeszlausz.

- Azzal ne törődj... Majd kivágom magamat, csak te menj el innen!

Az ajtó bezárult Venczeszlausz mögött, István hamar ráfordította a kulcsot a zárba és zavartan állott ott, mert még őt is megrendítette az a gondolat, hogy a következő pillanatban szembe kell szállnia a fejedelem haragjával.

Tudta, hogy a milyen szelid lelkü Rudolf, szörnyü kegyetlen is tud lenni, ha kizökken lelki nyugalmából. Volt rá példa nem egyszer.

Egy ilyen esetre gondolt Bocskay István, mikor félelmet különben nem ismerő szive megrezzent annál a gondolatnál, hogy a következő pillanatban szemben fog állni a király haragjával.

Ez nem is késett. Már hallatszott a kilincs nyikorgása és belépett a szárnyas ajtón a király, olasz csillagásza kíséretében. A mint körülnézett a teremben, első tekintetre észrevette a szerencsétlenséget és meghökkenve állott meg a benyilóban.

- Ki cselekedte ezt! - kiáltott haraggal - ki volt a vakmerő! - Észrevette a mozdulatlanul álló Bocskayt. Ismételte a kérdést, de már olyan tompa és zord hangon, a melyből kiritt a düh.

- Felséges uram, én vagyok a bünös! - válaszolt bátor elszántsággal az ifju.

- Nyomorult! - kiáltott a király és fölemelt bottal rohant Bocskay felé.

Bocskay tekintetében vad láng villant föl, a mint a fejedelmet maga felé látta rohanni. Tudta, hogy a következő pillanat letörölhetetlen gyalázzal sujthatja, s hogy ő tul nem fogja élni ezt a gyalázatot. De nem mozdult meg, hanem zord tekintettel nézett a fejedelemre.

A királyt még inkább fölingerelte az ifju némasága, melyet ő dacznak vett. Már ott állott előtte, még egy pillanat... de a sors másként akarta. Fardanelli, az olasz csillagász, utját állotta a fejedelem dühének, megfogta a karját.

- Bocsáss, Fardanelli! - lihegett a fejedelem, - bocsáss, mert téged sujt haragom.

- Megölhetsz, uram! - válaszolt ez, - de nem engedhetem, hogy önmagadat meggyalázd!

E pillanatban vad dörömbölés hallatszott a szomszéd szoba ajtaján. Venceszlausz, a ki magához tért kábultságából, meghallotta a csillagász szavait és kétségbe esve kiabált:

- Nem ő a bünös, felséges uram, én vagyok a szerencsétlenségnek az oka.

Bár még égett arcza a dühnek lángjában, Rudolf mégis engedett a rábeszélésnek. Lassu, ingó léptekkel ment az ablakhoz és kinézett rajta néhány perczig. Az alatt Fardanelli bebocsátotta Venceszlauszt, a ki zokogva borult térdre és ismételte a szívéből fakadó fájdalmas mentséget:

- Csak Bocskayt kiméld, uram, mert ő ártatlan.

- Mondd el, hogyan történt? - unszolta őt Fardanelli.

Venceszlausz elbeszélte aztán a szerencsétlen esetet. A király arcza ismét lázas pirban égett, de ezuttal a szégyen pirja volt.

Hisz itt nem is lehetett szó rosszakaratról, gonosz szándékról, avagy daczról, hanem az egész csak gyermekes csinytevés volt. S azonfelül még azt akarta megbélyegezni, a ki teljesen ártatlan!

Oda fordult Bocskayhoz és heves hangon kérdezte:

- Miért nem szóltál? Miért akartad, hogy téged tartsalak vétkesnek?

Az ifju nem felelt. Látszott, hogy valami elhatározással küzd, mely egész lelkét elfoglalja. Helyette Venceszlausz szólalt meg:

- Azért tette, mert megsajnált. Látta, hogy szörnyü félelem fogott el. Féltem a súlyos büntetéstől, s ő akarta helyettem kiállni.

A királyt mélyen meghatotta ez a lelki nagyság. Közelebb ment Bocskay Istvánhoz, és felé nyujtotta jobbát, lágy hangon ezeket mondva:

- Megkövetlek, Stefano, mert igazságtalan voltam hozzád!

De az ifju nem csókolta meg a felé nyujtott fejedelmi jobbot. Hideg és büszke hangon így válaszolt:

- Felséges uram! Épen a mai napon járt le zálogságom ideje. Kérlek, engedd meg, hogy visszatérhessek hazámba.

- Stefano! - kiáltott fájdalommal a fejedelem.

De az ifju tisztelettel folytatta:

- Mától fogva Bocskay István ismét a nevem, szabad vagyok és ura akaratomnak. Fejedelmem Báthory Zsigmond, s bárki ejt is kivüle rajtam sértést, számon kérhetem tőle.

- Fiam, kedves fiam! - könyörgött Rudolf - hát ennyiből áll egész mondani valód?

Megenyhült Bocskay lelke is, mikor a fejedelem bánatát látta. Sokkal szelidebb hangon válaszolt:

- Van még több is, felséges uram! Atyai jószágodnak emléke örökre szivemben marad bevésve. De engeddd, hogy távozzam innen. Ha távol leszek, csak szelid jószágodat érzem, mely négy éven át mint a nap melengetett, de ha itt maradok, örökre azt fogom érezni, hogy ezen a helyen csaknem gyalázat ért. Ezt nem tudnám túlélni.

Összerázkódott és mereven maga elé nézett. Mintha a feje fölött érezné azt a csapást, mely sulyosabb a halálnál is.

Rudolf elhallgatott, kinézett az ablakon. Ugy látszott, hogy tanácsot kér szivétől. Ez meg is adta neki, a mit kívánt. Rövid szünet mulva komoly hangon újból megszólalt.

- Menj hát oda, a hova sorsod vezet, Bocskay István. Kisérjen szeretetem, bár előre tudom, hogy ellenségemnek adom áldásomat. Ne feledd el, a mit tegnap mondtam!

- Felséges uram, attól ne tarts! - mondá az ifju.

- Ne feledd el, hogy háromszor! Háromszor fogsz ellenem támadni. Mert így vagyon megírva a csillagokban.

IV. A mi nem volt megírva a csillagokban.

A lezajlott jelenet után lakására tért Bocskay István. A Hradsinnak egy távolabb fekvő épülete volt az apródok számára berendezve, a hol egy hopmester felügyelete alá kvártélyozták be őket. Istvánnak külön szobája volt és egy csatlósa is, a kit magával vitt Erdélyből, mikor kezesül oda küldték. Ez szolgálta ki, ez tartotta rendbe fegyverzetét és ruháit. Olyan kiváltság volt ez, melyben a többi apródok nem részesültek, mert ők maguk tartoztak a maguk kiszolgálásáról gondoskodni, hanem Bocskaynak részint a fejedelem szeretete, részint pedig az a körülmény, hogy nem tekintették az udvarhoz tartozónak, szereztek meg ezeket a kiváltságokat.

Mikor belépett szobájába, egészen sötét volt már. Lecsapta kucsmáját az asztalra és odaszólt a csatlósának, a ki egy fa-lóczán ült az ablak mellett:

- András, hozd rendbe a czók-mókot. Holnap kora hajnalban utazunk.

A megszólított fölállott a padról, közelebb ment és Bocskaynak úgy tetszett a sötétség daczára, mintha a szolga alakja megnőtt volna egy egész fejjel. Tévedésnek hitte és folytatta a parancsosztogatást:

- Gyujtsad meg a mécset, András!

A sötét alak némán engedelmeskedett. Előbb leeresztette a függönyt a kis ablakon, úgy, hogy még homályosabb lett a szoba, aztán a reteszt az ajtóra tolta, végre oda ment a parázstartóhoz, a hol télen-nyáron, éjjel és nappal egy kis láng égett, de csak épen annyi, hogy a mécsest lehetett vele éleszteni, és a következő pillanatban világos volt a szoba.

Bocskay István csaknem megtántorodott meglepetésében és alig tudott magán annyira uralkodni, hogy hangosan föl ne kiáltson.

Előtte állott egyszerű csatlós-ruhában, arczán a fáradság kifejezésével, egész alakjában nagyon megviselve édes apja.

- Csendesen, fiam! - mondá az öreg Bocskay, mikor meglátta István arczán a végtelen csudálkozást - egy szót sem, nehogy eláruljad ittlétemet!

- De apám, édes jó apám, - suttogott az ifju és oda omlott az őszi dalia szivére, - mit jelentsen ez?

- Elmondom majd, ha előbb biztosan tudom, hogy kém nem leselkedett utánam, a véletlen el nem árult és üldözőim elvesztették nyomomat.

- Üldözőid? De hát ki mer téged üldözni?

- Ül le ide mellém, István, s hallgasd meg azt, a mit néked el akarok mondani... Ép úgy, mint gyermekkorodban, mikor regéltem a dicső ős korról, melyben nagy volt a magyar. Szomorú lesz az én regém, s nem tudom nem fog-e könnyápor omlani szemedből, ha elmondom, mi lett belőlünk a lefolyt négy év óta.

A fiu engedelmeskedett. Leült apja mellé a falóczára, odahajtotta fejét apja széles mellére, melyben a daróc alatt a legnemesebb szív dobogott, és lázas türelmetlenséggel leste szavait.

- Csudavilágot élünk, fiam! - kezdé elbeszélését az ős dalia. - Olyan átalakulásokat hoz a ma, melyekről a tegnap nem is álmodott. A bátor oroszlánból egyetlen éjszakán alattomos macska lesz, a mely csak hizelegni tud. Envérünk támad ellenünk: Báthory Zsigmond eladta Erdélyt a németnek és ma már Básta parancsol Etele király utódainak.

- Az nem lehet! - kiáltott összerázkódva a fiu és villogó tekintettel nézett apjára.

- Hej, fiam, kell-e ennél nagyobb bizonyíték az elaljasodásunknak, mint hogy a fiu nem tudja elhinni azt, a mit apja mondott? - kérdezte szomorú hangon az agg férfiú. - Egyébként, ha nem láttam volna a saját szememmel, magam sem hinném el. De fájdalom, nem lehet már kétkedni! Báthory Zsigmond egy éjjel rosszat talált álmodni, vagy talán ő is a csillagokban olvasott! Elég az hozzá, hogy Bástával megkötötte az alku és annyi diadal után, mely a világot bámulatba ejtette, gyáván eladta neki Erdélyt százezer forint évi járadékért és a kis Sagan herczegségért.

- S te mit szóltál az alkuhoz, apám?

- Oda léptem a fejedelem elé, és kijelentettem, hogy én nem fogok meghajolni az egykori ezreddobos előtt, hogy nem ismerem el soha Rudolfot uramul. Erdélyország szabad ország, az egyetlen mentsvár, a hol a magyar még gondolkozni mer és gondolatait ki meri mondani. Ezt a menedékhelyet nem engedjük elharácsolni! Másnap aztán orgyilkosokat küldött lakásomra a fejedelem. Megölték szolgálóimat, megöltek volna engem is, de én egy rejtett ösvényen keresztül menekültem el.

- Tovább! Tovább! - sürgette lázas izgatottsággal az ifju.

- Elmenekültem magyarországi birtokaimra. Ott volt csak a czifra élet! Hej, ha a te Rudolf királyod csak sejténé, mit cselekszenek az ő nevében, tudom, földhöz csapná valamennyi csillagvizsgáló csövét, kezébe venné kardját és elmenne rendet csinálni a saját emberei közt.

De Rudolf király nem lát és nem hall egyebet, mint a mi a csillagokban van megírva, - folytatta az öreg Bocskay.

Mintha a csillagoknak egyéb dolguk sem volna, minthogy velünk bibelődjenek!

Mikor szatmármegyei birtokomra értem, már messziről úgy látszott, mintha valami sűrű köd ülne a táj fölött. Kastélyomat nem találtam helyén, földig le volt rontva, embereimet megtaláltam ugyan, de egy sem jöhetett elém, mert nem engedte a faág, a melyre nyakuknál fogva voltak odakötözve. Nem is kellett kérdezni, hogy ki cselekedte ezt, mert egy düledező falra, mely egyedül állott még a hatalmas épületből, üszkös fadarabbal odairta valaki: „Básta fecit.”

Ismerted a kis falut, mely negyedóránnyira feküdt a kastélytól egy mosolygó völgy ölében. Apró kertcskéivel és virágos ablakaival már messziről üdvözölte a fáradt vándort. Ma már csak néhány rom jelöli egykori helyét, vad bozót kínálkozik farkasoknak tanya gyanánt... a kis templom portáján a lelkész holtteste hevert ég felé meredő szemekkel.

- Irtózatós! - nyögött az ifju, a kin lassankint az az érzés vett erőt, mintha rettenetes álom kinozná.

- Most jön csak a java, - folytatta keserű mosolylyal az öreg dalia. - A holtak még hagyján, mert már ezek nem érzik a keservet, a mit a csillagjós király leghivebb embere (ezt a czimet vette föl Básta) ránk hozott, de az élők, az élők! Igaz, hogy nincsenek olyan nagyon sokan, mert Bástának volt gondja rá, hogy még a tatárpusztitáson is tultegyen. Csak néhány példát mondok el, édes fiam, és hidd el ősz apádnak, hogy nem leli kedvét a tulásban. Nagy-Károlyban összeszedték a hetven éven tul levő aggokat és ekék elé fogták őket. Egy nagy területet kellett fölszántaniok, Básta elnevezte a császár rétjének. Hallottad talán Dózsa György, a hajdani kuruczvezér hírét, a kit elevenen megsütöttek izzó trónon? Ezt a tréfát mindennap ismételte Básta, csakhogy ő a kisdedeken gyakorolta a kegyetlenséget.

Verejtékcseppek törtek elő az ősz dalia homlokán, mialatt ezeket mondta. Fáradtan hallgatott el és eltolta magától fia ölelő karját, mintha súlyos volna neki ez a teher is. Bocskay István fölállott és összeszorított két öklét fenyegetőleg emelte föl, mintha valakit sujtani akarna. Aztán a saját szívére ütött jobbával. Hogy mer az még lüktetni? Miért nem szakad meg e kinos események hallatára.

- Végig mentem Békés megyén, - folytatta hosszú szünet után az agg férfiú, - bekalandoztam a nagy sivatagot, a melyet Básta keze ott teremtett, aztán átmentem a Jászságba és itt hatolt lelkem sötétségébe az első fénysugár. Egy napon, mikor a Zagyva folyó partján bandukoltam, s azon törtem a fejemet, hogy mit cselekedett volna az én helyemben egy ősz római, ha honát ilyen sülyedésben látja, egyszerre csak megszólít a füzesből egy halász; „Hova készül, földi?” „Erre és amarra, talán a halálba!” „Jókor lesz még ilyesmire, földi!” „Hát kend mit csinál itt? - kérdém tőle. „Emberekre halászok,” szólott ő. „Hát vannak még?” „Akad néha egy-egy, a ki még nem felejtette el, mi a szabadság.” „Mit mivel velük?” „Elviszem őket Hajduországba, ahol Básta nem parancsol.” „Merre van az ígéretnek ez a földje?” „Ott, a hol a rabmadárnak is megnőnek megnyesett szárnyai és úgy mer danolni, a hogy a természet tanította.” „Vigyen el engem is oda földi.”

Az ember fölállott, oda akasztotta horogját egy fatörzsre és intett, hogy kövessem. Sokáig mentünk bozóton keresztül, aztán mocsaras vidékre jutottunk, a hol ingott alattunk a föld és minden lépés után kis vizerek sziporkáztak elő a fekete földből. Néha egy farkas is jött velünk szemközt, de vagy nagyon jól volt lakva, vagy pedig megijedt zord nézésünktől, megugrott a rekettésben és csak távolról sandított felénk hátragörbitett nyakkal. Mind kietlenebb és járatlanabb lett a vidék.

Óriási nádrakások heverték szertesztét, melyek valóságos bástyákat alkottak. „Mire való ez?” - kérdeztem vezetőmtől egy letarolt náderdőre mutatva. „Meggyujtjuk, mikor közeledik az ellenség, - válaszolt röviden, - a tűznek Básta sem parancsol.” Aztán jöttek földhányások, melyeknek alja hegyes karókkal volt kibélelve. Átkeltünk mély sánczárkokon, melyekben

posványos viz folyt, bejutottunk szűk ösvények közé, milyenek a vadállatok csapásai, mikor utat törnek maguknak. Most megállott vezetőm, maga elé mutatott és csak ennyit mondott:

- Itt van, uram, a mit látni kívántál, itt van Hajduország.

Nem láttam egyebet, mint egy óriási rónát, száz meg száz helyen apró füstfelhők emelkedtek a földből. Csupa földalatt levő „putri” volt itt. Az ember, mikor már nem érzi magát biztosnak a föld felett, a föld alatt keres oltalmat üldözői elől. Ezer meg ezer ember élt itt olyan gödrökben, melyek alig voltak tágasabbak egy-egy sirnál. S most megeredt a szó vezetőm ajkán. Elmondta, hogy a szomszéd vármegyéből elmenekült lakók előbb egyenkint, aztán csapatokban jöttek ide a láp közé. Magukkal vitték gyermekeiket, a nőket, az aggokat, de azonkívül fegyvert is. Megalapították a szabad Hajduországot, a mely nem hódol meg a császárnak, nem fizet adót a töröknek, nem ismeri el urának az erdélyi fejedelmet, hanem szabad. - Ide nem mer jönni Básta embere, - folytató a halász - nincs bátorsága, hogy átlépje szabad Hajduország határát. Hogy pedig minél többen legyünk, őrszemeket állítunk föl a mocsarak szélén, s a ki menekülő, azt utbaigazítjuk. Adunk neki néhány öl földet, hogy odut ásson magának benne, adunk neki fegyvert, ha nem hozott magával, s megtanítjuk, hogyan kell éjjel is biztosan járni a láp között, elpusztítani mindenkit, a ki Básta zsoldjában él. Van is már nagy hírünk! Kerüli is a „regemencz-dobos” Hajduországot. Közel jönni sem mer.

Mohón szittam magamba a reményt keltő szavakat. Hát még sem a rabszolgaságé ez a föld, van még egy talpalatnyi, a hol Básta nem parancsol? Az én kísérem sem vesztegette idejét, odament egy a nagy tér közepén szabadon álló haranglábhoz és megrántotta a lecsüngő kötelet. A következő pillanatban éles hangon szólalt meg a harang. Erre mindenfelől tódultak elő a föld alól, odukból, az erdőségből és a nádasból az emberek. Istenem, hányféle viseletet lehetett itt látni! Magyarországnak és Erdélynek minden vidéke képviselve volt nyomorúságában és elhagyatottságában. De volt azért ezekben az arczokban valami, a mi biztatott. Nem jártak ezek az emberek lehorgasztott fővel, tipegő járással, hanem büszke volt a maguk tartása és daczos az arczuk kifejezése. A szabadság lehellete csapta meg az arczokat és adta nekik azt a kemény vonást.

Az én vezetőm elébe ment az érkezőknek és hallottam, a mint mondta nekik:

- Itt van ő.

- Valahára megérkezett! - volt a válasz és észrevettem, hogy az arczok kipirultak előttem titkos örömmérettől.

Mit jelentsen ez? Hát vártak reám ezek az emberek, tudták talán, hogy ma megérkezem s egyáltalában ismernek-e?

Nem tartott sokáig kételkedésem. Egy ősz alak, a kin az egyszerű népies gunya is tiszteletet parancsolt, mert látni lehetett, hogy más viselethez van teste szokva, elém jött, kezét nyújtott és e szavakkal üdvözölt:

- Üdvözöllek, Bocskay Péter!

Álom ez, vagy valóság? Ráismertem benne, a ki ily szívesen fogadott, egykori fegyvertársamra, a vitéz és nemes Kornis Leventére. Észrevette csodálkozásomat és sietett a fölvilágosítással:

- Valamint téged, úgy engem is elűzött a hazából Báthory Zsigmond örjögése, - mondá bus hangon - nem akartam a német szolgájának fölcsapni és tiltakoztam az egyezés ellen, mely Erdélyországot cserébe adta egy rongyos kis német herczegségért. De én már tudtam, hogy milyenek az állapotok a felvidéken, hozzám már eljutott annak a hire, hogyan pusztította el

Básta Magyarország három szép megyéjét. Azért is egyenesen idejöttem és bevártam idejöttödet.

- De miként sejtetheted, hogy erre veszem utamat? - kérdeztem ámulva.

- Hajdúországnak mindenfelé vannak követei. A hol a pusztulás tanyázik, elküldjük mi oda apostolainkat, a kik hirdetik a kétségbeesőknek, hogy merre van a szabadság földje. Két emberünk lépésről lépésre kísért és napok óta várjuk már megérkezésetet.

- De miért ez a készülődés? Egyetlen agg harcosért, a kinek már teher kezében a csatabárd?

- Nem is egyedül miattad, Bocskay Péter, ámbár bölcs tanácsod sokat ér nekünk. De van egy fiad!

- Távol van ő, - mondtam kedvetlenül, - négy év óta nem láttam. Ki tudja, mi lett belőle azóta? Hisz Báthory Zsigmond példája bizonyítja, hogy négy év alatt, hogy lehet egy hősből pityergő asszony! István gyermek volt még, mikor Prágába ment, és a gyermek lelke fogékony. Hát ha őt is megmérgezték cselszövő tanáikkal?

- Ne tarts tőle, Bocskay Péter! - válaszolta Kornis, - ismerem fiadnak lelkét és bizonyos vagyok, hogy abból sohasem hal ki a szabadság és a hon szeretete.

(Bocskay István önkéntelenül kinyújtotta jobbját a távol felé. Mintha meg akarna szorítani egy kezét, melyet bizalommal nyújtottak feléje.)

- S mit akartok az én fiammal? - kérdeztem.

- Ő legyen a vezérünk, Hajduország királya! Ő álljon boszut a legyilkolt ezrekért, adja vissza szabadságunkat, szerezze meg vérrel kiküzdött alkotmányunkat. Ifju és hős a te fiad és eszes. Ha ő vezet a harczba, semmi kétség, hogy mienk lesz a győzelem és ismét kivirul a hon földje.

- De hogyan adjuk ezt tudtul fiamnak? - kérdeztem.

- Te magad menj el Prágába, Bocskay Péter, s mondd el neki, a mit láttál és tapasztaltál. Másnak tán el sem hinné. A te szavadban nem fog kételkedni.

Még ugyanazon este utra keltem. Hosszas és fáradságos volt vándorlásom, de végre czélt értem. Most már azt kérdelem tőled, fiam, akarsz velem jönni? Nem foglak rábeszélni ékes szavakkal. Ha nem érzel lelkedben haragot és mély elszántságot azok után, a miket mondtam, bocsáss egyedül utnak.

V. Az elpusztult mintakép.

Bocskay István így szólt édes apjának, mikor már Prága falain kívül voltak:

- Még egy kísérletet teszek, mielőtt egészen követlek. Tartozom ezzel magamnak is de leginkább annak, a ki négy évvel ezelőtt ide küldött. Beszámolok neki eddigi viselt dolgaimról, s aztán fölteszem a kérdést: hát te mit végeztél azalatt, a míg én száműzetésben éltem?

Bocskay Péter megdöbbenve tekintett fiára.

- Báthory Zsigmondot akarod fölkeresni? - kérdezte.

- Őt. Mert bocsáss meg apám, de nem tudom elhinni még neked sem, hogy ember ennyire megváltozzék. Hisz még mindig él a lelkemben, mint egy mintakép, az ő alakja! Magam előtt látom a vitézt, a ki legyőzhetetlen volt a csatában, a bölcsét, a ki utolérhetetlen volt a tanácsban. Fülemben csengnek szavai, melyeket a bucsuzáskor mondott. Négy évig ezek melen-

gették szívemet, mikor fagy borult minden érzésemre és belőlük merítettem vigaszt a nagy elhagyatottságomban. Hogyan kívánhatod hát tőlem, hogy egyszerre lemondjak róla és közönséges, nyomorult embernél egyebet ne lássak ott, a hol eddig a haza csillagát láttam ragyogni?

Az öreg Bocskay fölsóhajtott.

- Fiam, mikor még gyermek voltam, akkor tűnt le az utolsó igazi csillag a magyar égről! - mondá busan. - Hollós Mátyás király volt a neve. Ugy látszik, hogy vele sirba szállt a magyar nagysága és dicsősége is, mert azóta sok név tűnt fel, de egynek sem volt maradandósága. Hanem azért nem tartóztatlak. Menj oda, a hova szived huz, győződjél meg. És ha láttad, hogy mily gyöngye alapra fektetted bizalmadat, térj vissza hozzám. Tanuld meg, hogy az igazi férfi ilyen időkben, mint a milyeneket mi élünk, első sorban saját magában bizik, s ha ezt megtanultad, ki tudja, nem leszel-e te a magyar hazának az, a mivé Báthory Zsigmond lehetett volna?

Szótlanul lovagoltak néhány perczig egymás mellett, aztán István szólalt meg:

- Hol lesz a találkozó?

- A hajduvárbán, - válaszolt az agg; - előre megyek és bejelentem jöttödet. Bizonyosan tudom, hogy eljössz. Keserü pohár vár reád, de férfiu vagy és nem fogod hazáddal éreztetni, hogy reményed és bizalmad megcsalt. Viszontlátásra egy hónap múlva!

Elváltak egymástól. Lassu léptekkel baktatott Bocskay Péter paripája, tán mert nehezebbre esett, hogy ismét egyedül kell bejárnia a hosszú utat? István sokáig nézett apja után, és úgy csábitgatta valami, hogy kövesse azonnal.

De ellentállt a kisértésnek. Az ő útja Kolozsvár felé vitt.

A mint így egyedül haladt az éjszakában, hirtelen eszébe jutott Venczeszlausz. Vajjon mit mond majd a fiu, ha holnap reggel sehol sem találja? Mosolygott a hóbertos fiu lelkesedésén. Hogy ragyogott a két szeme, mikor elszavalta:

Édes István király,
Téged szívünk kíván!

Pedig ki volt neki István király? Minő érzés füzte a magyarok e dicső alakjához? S hogy eltanulta a magyar nyelvet!

A mint így tépelődött Bocskay István, és sajnálkozott magában, hogy bucsuszó nélkül kellett elválnia a hű czimborától, egy kis ligethez ért, mely a Moldva folyó partján feküdt. Szomjuság epesztette. Elhatározta, hogy leszáll és vizet merit a maga és a paripája számára. Meg is pihenteti a lovat vagy fél óráig, mert hosszú ut vár még reá az éjjel.

A kantárt a paripa nyakába vetette és leugrott. Még jóformán földet sem ért a lába, mikor hirtelen átölelte két kar és egy ismeretes hang sugta fülébe:

- Szökni akartál? Cserben hagytad volna hű dalmondódat? Az ám, ha lehetne!

- Venczeszlausz! - kiáltott örvendezve István. - Hát te hogyan kerülsz ide?

- A lovam hátán! Nekem feltűnő volt, hogy nem jöttél el az apródok vacsorájára, és mindjárt gyanuba fogtalak, hogy haragodban el akarsz távozni a nélkül, hogy valakinek szólnál. Ott hagytam hát én is a vacsorámat és szobád felé siettem, de zárva találtam az ajtaját. Odabent azonban beszélgettek és néha kihallatszott a hangod, mely olyan különösen csengett, mintha nagy fölindulás vett volna rajtad erőt. Aztán megszólalt egy másik hang is, de ezt már nem ismertem...

- Csak nem hallgatóztál? - szakította félbe félig haragosan, félig pedig aggódva a beszélőt Bocskay István.

- Nem! De ha tettem volna is, akkor sem kellene attól tartanod, hogy elárulok akár csak egy betűt is a hallottakból... Annyit azonban kiokoskodtam, hogy jó lesz résen lenni, ha egyáltalában még látni akarlak. Nem szóltam senkinek, lementem az istállóba, fölnyergeltem a lovamat, hegedűmet és furulyámat a nyeregbe vettem és a mellék kijáratnál leselkedtem, míg távozni láttalak egy öreg csatlós kíséretében.

- Apám volt! - mondá Bocskay komoly hangon.

Venceszlausz nagy szemeket meresztett.

- Apád? A hatalmas Bocskay Péter? No akkor ugyancsak furcsa világ lehet arra ti felétek! Mikor aztán elváltatok egymástól, s én láttam, hogy merre visz a te utad, elédbe vágtam egy mellékösvényen és itt vártalak be.

István meleg érzéssel szorította meg a bohó fiu kezét.

- Köszönöm, jó Venceszlausz, hogy ezt megcselekedted. Épen most töprenkedtem azon, hogy nem bucsuzhattam el tőled. Nagyon fáj ez a gondolat, de most már minden jól van.

Venceszlausz fürkésző tekintetet vetett Istvánra.

- Bucsuzni? - mondá kesernyésen. - Hát te bucsuzni akarnál tőlem?

- Bucsuzni.

- Abból ugyan nem lesz semmi, mert én veled megyek.

- Azt sem bánom, ha elkisérsz egy darabig...

- Érts meg valahára! - kiáltott türelmetlenül és csaknem siránkozva a fiu. - Nem hagylak el, veled megyek! Nem csak az utnak egy darabján, hanem egészen, örökre.

- Bolond beszéd!

- Már miért volna bolond? Elmondtam neked néhány órával ezelőtt, hogy sorsomat a tiedhez kötöm, s most meg is cselekszem. A hova te mégy, oda megyek én is. A hol neked lesz hazád, ott találok én is otthonomra... Ne kísérsd meg, hogy lerázz nyakadról, mert hasztalan volna úgy is! Ismered makacsságomat s tudhatod már, hogy ha föltettem magamban valamit, ki nem veri azt senki a fejből. Hát még mikor arról van szó, hogy örökre veled legyek!

- De apád, mit mond majd apád? - kérdezte aggódva Bocskay.

- Bánja is az, akármerre megyek, csak a dicsőség útján haladjak. S hol találhatnám meg gyorsabban az oda vezető utat, mintha veled maradok.

Bocskay István nem ellenkezett tovább. Mélyen meghatotta őt a fiu ragaszkodása. Szívéhez ölelte Venceszlauszt. Lóra ültek ismét, hogy folytassák utazásukat.

- Hova indultál? - kérdé Venceszlausz rövid szünet mulva.

- Erdély felé.

- Mít akarsz ott?

- Báthory Zsigmonddal akarok beszélni, a ki mostanáig fejedelmem volt.

Venceszlausz küzdött magával egy ideig, aztán bajtársa vállára tette a kezét és így szólt halk hangon:

- Ne menj oda!

- Már miért ne?

- Mert nagy és fájdalmas csalódás fog érni.

- Mit tudsz te erről? - kérdé összerázkódva Bocskay István.

- Sokat, talán többet, mint sejtened. Másnak el nem mondanám, de előtted nincs titkom. Hisz tudod, hogy valamennyi apród közt nekem van a legszebb írásom... Eleget haragudott e miatt jó apám, a ki inkább szerette volna, ha első lettem volna a kardforgatásban... E tudományom miatt sokszor hivatott magához Lobkowitz, a kancellár, és megíratta velem azokat a leveleket, a melyeknél a csinos külsőre sokat adott. Azt hitte a jó ember, hogy bátran teheti, mert a levelek latin és spanyol nyelven voltak fogalmazva. Azt nem is sejtette a kancellár, hogy Bocskay István már rég barátságára méltatott és hogy tőle tanultam annyi nyelvet, hogy akár professzor is lehetnék. Előmbre tette a leveleket és azt mondta: „Ird le!” Én pedig leírtam szó nélkül, még az arcom izma sem rándult meg. Pedig, hej, de sok furcsa dolog volt abban elmondva. Népek sorsa két-három rövid sorban elintézve, élet és halál egymás mellett. Ha Lobkowitznak csak sejtelve is lett volna, hogy én megértettem valamit az ő leveleiből, már rég sötét börtön fenekén szenvednék. Ebből tudhatod meg azt is, hogy miért kértelek mindig, hogy csak titokban oktass, s azt is, hogy miért jó nekem néhány évre innen eltávozni.

- Mit akartál elérni ezzel a veszedelmes játékkal? - kérdé Bocskay István.

- Eleinte semmit. Meguntam végre és föltettem magamban, hogy olyan malaczt ejtek a papirosra, a miért Lobkowitz menten lecsap az íródeákságról. De a véletlen úgy akarta, hogy a legujabb levélben épen rólad volt szó.

- Rólam? - kiáltott föl bámulva Bocskay. - Kinek írhatott rólam a kancellár?

- Bástának. Szó szerint ezeket írta: „A mi a fiatal sárkányt, Bocskay Istvánt illeti, erre ne legyen kegyelmes uramnak semmi gondja. Jól őrizzük mi őt. Az igaz, hogy a király szereti, de ez nem tesz semmit. Ő felsége most az aranycsinálást tanulja és ezzel úgy el van foglalva, hogy nem ér rá beleszólni a mi dolgainkba. Bocskay István pedig nem is sejtí, hogy mi történik az ő hazájában, mert van ám annyi eszünk, hogy csak azokat a leveleket juttatjuk el hozzá, a melyeket már előbb gondosan elolvastunk. Ha olyan a tartalmuk, hogy veszedelmesnek látszik, elkobozzuk. Így talán idővel sikerül majd még az is, hogy a fiut elidegenítjük apjától, a mint ez már a Konstantinápolyban élő Pálffynál sikerült.

- Gyalázat! - dörmögött méltatlankodva Bocskay, aztán hirtelen szóval rátámadt Venczeszlauszra: - S minderről miért nem szóltál nekem soha?

- Volt eszemben! Ismerem heves természetedet. Tudtam, hogy ha csak egy betűt hallottál volna az imént elmondottakból, rögtön mentél volna Lobkowitzhoz és felelősségre vontad volna.

- Valóban ezt tettem volna!

- No lásd! Tudod-e, mi lett volna az eredménye? Az, hogy Lobkowitz először is leütette volna az én fejemet a titok elárulásáért, aztán téged is eltett volna láb alól!

- Igazad van! - mormogott Bocskay István, - okosan cselekedtél.

- Tudom. De még más oka is volt az én hallgatásomnak. Elmondom majd lassacskán utközben.

- Valamit említettél Erdélyről és Báthory Zsigmondról, - szólott közbe Bocskay.

Venczeszlausz fölsóhajtott. A hold épen arczára sütött és Bocskay láthatta, hogy arczának kifejezése komoly, csak nem bánatos

- Hej, az az utolsó levél! - mondá - sokat adnék, ha el nem olvastam volna. Az a bizonyos levél magyar nyelven volt írva.

Ebben a levélben a névtelen író kéri Lobkowitz herceget, tudassa Rómában, „hogy a terv sikerült. - Mert - ugymond - a főakadály el van háritva: Báthory Boldizsárt, a fejedelem nagybátyját, tegnap végezték ki a fejedelem parancsára, mint összeesküvőt.”

Bocskay István paripája e pillanatban fájdalomosan fölnyerített és nagyot szökött. Lovasának sarkantyuja mélyen vágódott a vékonyába. A fiatal levente pedig magánkívül kiáltott föl:

- Mit mondtál? Báthory Boldizsárt!... Ez lehetetlen!

- Szó szerint úgy mondtam, a hogy írva volt - válaszolt elszomorodva Venceszlausz. - Nem lehet szó tévedésről, mert a következő levél, mely a Lobkowitz kezéből eredt, s a melyet szintén le kellett másolnom, tökéletesen megerősítette az előbbi hirt... Annyira erőt vett rajtam másolás közben a fölindulás, hogy nem vigyáztam eléggé magamra. Lobkovitz észrevett valamit és átható szeme lelkem mélyébe akart pillantani. Kértem, bocsásson el előbb, mert az elmúlt éjjel kissé sokat találtam mulatni, és rosszul érzem magamat. Ez a talpraesett mentség, úgy látszik, megnyugtatta, vagy talán csak úgy mutatta.

Bocskay István már nem hallgatott czimborájára. Két kezét homlokára kulcsolta és fölhaborodása lángoló szavakkal tört ki:

- Mennyei gondviselés! - Hát lehetséges ez? Való volna ez? A kit én tiszteltem, szerettem, az ily kegyetlen a saját vére ellen? Mintaképem voltál, Báthory Zsigmond, föláldoztam neked gyermekéveim örömeit, ott hagytam mindent, a mi csak kedves volt előttem és most... és most...

Köny gördült végig arczán.

Venceszlausz oda lépett hozzá, nyakát átfonta karjával és gyöngéd szeretettel így szólt:

- Nem méltó hozzád ez a csüggedés, Bocskay István! Mert ha sárba dőlt is mintaképed, marad helyette egy másik, melynek szent arczát sohasem mocskolhatja be szennyfolt, mely örök és tündöklő. Megmaradt, a kiért küzdeni kell jóban úgy, mint rosszban, örömben úgy, mint bánatban: a haza!

VI. A kolozsvári nász.

Bocskay István megmaradt szándéka mellett és folytatta az utazást Kolozsvár felé.

Látni akart mindent a saját két szemével és meggyőződni, ha csakugyan nincs-e már semmi remény? Ha le kell mondani a reményről, megismeri legalább a dolgok állását, megtudja, mi minden változott a lefolyt négy év alatt.

Az a beszélgetés édes apjával teljesen férfiúvá érlelte a különben is nagyon komoly ifjút.

Elhatározta, hogy folytatja Báthory Zsigmond megkezdett művét és megszabadítja Magyarországot úgy a német, mint a török iga alól.

Azt már belátta, hogy veszedelmesebb ellenfél a német, mert csellel és fortélylyal dolgozik. A török csak földjét akarja elhódítani a magyarnak, a német a nyelvét és a lelkét akarja kiküszöbölni.

Előbb tehát a némettel kell végezni, még pedig, ha már másként nem lehet, a török segítségével. Eddig a magyar volt az, a kit a két vaskapocs közé szorítottak, egyik felől a kelet, másik részről a nyugat. Hátha neki sikerülne a Kelet segítségével előbb a németet kiverni az országból, aztán a török önkénykedésnek is határt szabna.

Nem volt új ez a gondolat. Mátyás király lelkétől kölcsönözte Bocskay István. A nagy fejedelem élete hasonló igyekezet és küzdelem közt folyt le.

A mi annak sikerült, miért ne sikerülne neki is? Hisz még sorsuk is annyira hasonló! Az igazságos király sem született a trón közelében, őt is elvitték gyermekeibe idegen udvarhoz, mint zálogot, ő is ette a fogság keserű kenyerét és csak saját magának köszönhette minden sikerét. Mikor a trónra lépett, mindenki azt hitte, hogy újra egy gyermekkirály áll az ország élén, a kinek játék kell, nem pedig kard és királyi pálcza. Nem telt bele két év, s már tisztában volt vele az egész világ. Elég lesz hát neki is két év, ha ügyesen tudja fölhasználni az idejét.

Az alap már megvolt. Hajduország megválasztotta fejedelmének. Nem ismeri ugyan még új alattvalóit, de a mit apja róluk elmondott, elegendő arra, hogy számíthat rájuk a harcban.

Mikor Venczeszlauz kíséretében megérkezett Erdély fővárosába, Kolozsvárra, a házak zászlókkal voltak diszitve, a nép ünnepi ruhában járt-kelt, s úgy tetszett neki, mintha az arcokon öröm és lelkesedés tükröződnék.

Vajjon mi történik itt?

Érezte, hogy újabb meglepetés készül számára, de nem mert kérdezősködni, mert attól tartott, hogy olyasmit hall, a mi újból megrendíti bizalmát az emberekben. Szótlanul haladt tehát saját háza felé, a melyből alig néhány hét előtt édes atya éjnek idején menekült az üldözők elől, a kiket Báthory Zsigmond küldött rá.

Nagy meglepetésére, a Bocskay-házat is fényes díszben látta. Az erkély csaknem leroskadt a sok virág alatt, keleti szőnyegek és tarka zászlók mindenfelé. A családi czimer koszorúkkal volt körülfonva, és a kapuk tárva voltak, mintha valakit várnának.

...És ez a valaki ő volt! Mert a mint bekanyarodott az utczába, a hol háza állott, kettős sorban látta fölállítva az ünnepiesen öltözött cselédséget, melynek élén az öreg Bangó Pál, a család régi és hű szolgája, fogadta ezekkel a szavakkal:

- Üdv neked, urunk, a ki eljöttél erre a fényes ünnepre!

- Mi történik itt, Bangó? - kérdé bámulva Bocskay István.

- Hát nem tudod még? Nem mondták el utközben? A fejedelem házasodik, és te leszel a nász-nagya.

- A fejedelem? Kicsoda az a fejedelem? Talán Básta, az egykori ezreddobos?

Az öreg Bangó minden meghatottsága daczára elnevette magát.

- Tréfálsz, jó uram! - mondá, - mert komolyan csak nem tételezted föl, hogy a Bocskay-ház emberei ilyen alkalommal kitűznék a zászlót. Báthory Zsigmondról van szó, a ki ma ünnepli egybekelését Mária Krisztina főhercegnővel, Károly főherceg leányával.

Bocskay István homlokához szorította kezét. Inगतag lépésekkel ment házába és jó ideig tartott, míg annyira magához tért, hogy folytathatta a kérdezősködést.

- Hát Báthory Zsigmond nem cserélte el Erdélyt? - kérdé csaknem félénken.

Az öreg szolga előbb körülnézett, nem hallgatja-e valaki a beszélgetést, aztán vontatott hangon válaszolt.

- Elcserélte biz az, de aztán megbánta az alkut és visszacserélte. Pap akart lenni egy ideig, de ismét elővette régi jó kardját. Épen kapóra, mert Lobkowitz parancsára Básta már bejött Erdélybe, hogy átvegye a várakat. Hanem sietve távozott, mikor Zsigmond elébe ment. Alig volt hatezer ember mellette, Bástával pedig hatvanezer harczedett katona érkezett, és még sem mert kiállni a hajdani dobos.

- Tovább! tovább! - sürgette a beszélőt Bocskay.

- Nincs tovább. A mint Básta kitakarodott Erdélyből, Zsigmond rögtön fényes követséget menesztett Grácba, és megkérte Mária Krisztina főhercegnő kezét. Hallottam azoktól, a kik a követséggel jártak, hogy ott eleinte furcsa arczot vágtak a váratlan fordulat miatt és el akarták kergetni a követeket, de végre meggondolta Károly főherceg a dolgot és így szólt: „Erdély így vagy úgy, fegyveres uton vagy békés szerződés folytán a mienk lesz. Jobban szeretem az utóbbi módot!” S oda igérte leánya kezét.

- De te azt mondtad, hogy én leszek a násznagy?

- Ugy van. A fejedelem ki akar békülni mindazokkal, a kiket megbántott, és első sorban veled és apáddal... Nem támaszthatja föl a halottakat, de az élőket kárpótolhatja. S megigérte, hogy jóvá tesz mindent.

Az öreg szolga tekintete elborult, komor arczczal nézett maga elé. Aztán reszketve folytatta:

- Azt hiszi, hogy jóvá tehet mindent... Adja is az ég... de egyet még sem tehet jóvá soha...

- Mire gondolsz, jó öreg? - kérdé halkán Bocskay István; - az bánt-e, hogy a fejedelem kivégeztette nagybátyját?

- Az is. De Báthory egyebet is cselekedett, olyasmit, a mi eddig magyar földön nem történt. Mikor Boldizsárt a vesztőhelyre vitték, fiatal neje, a szép Kendi Margit, utat tört magának a fejedelemhez, a lábához vetve magát, kegyelmet esdekelt férje számára. Zsigmond kidobatta a könyörgő asszonyt az utcára!

- Így történt? - kérdezte fölindulva Bocskay.

- Így. Azután odaállt az ablakhoz, s végig nézte atyafia kivégeztetését, közbe-közbe könyeit törölgetve és siró hangon panaszkodva: „Teremtő Istenem, mit vétettem ellened, hogy kényszeritesz atyámfiai vérével bemocskolni kezemet? De hát több a te akaratod az atyafiságnál!”

- Hisz ez *őrültség!* - lihegett Bocskay.

Az öreg szolga különös tekintetet vetett urára és így szólt:

- Én is attól tartok, hogy az.

Mély csend támadt körülöttük, mert Bocskay nem mert több kérdést intézni, az öreg Bangót pedig elfogta a félelem, mert attól tartott, hogy már sokat is talált mondani. Rendbehozta ura öltözetét, aztán eltávozott, magára hagyva Bocskay Istvánt sötét gondolataival.

Mit higgyen, mit reméljen?

Odament az ablakhoz, föltárta és mohón szivta magába a betóduló friss levegőt. Fényesen sütött a nap, enyelgő sugarai el akarták vele hitetni, hogy jobbra fordulhat még minden, de az a nehéz nyomás szívéen nem engedte, hogy a napsugár rábeszélésének higgyen.

Egyszerre csak a szemközt levő épületen akadt meg a tekintete. Borzongás futott rajta végig. Az a kis házikó is föl volt diszitve, hanem különös diszszel. Fekete lobogó volt ormára kitűzve, czipruskoszoru vette körül czimerét és kapujára egy nagy fekete kereszt volt rajzolva, a keresztre ez volt írva:

„Lesz még föltámadása a halottnak!”

Bocskay István becsengette szolgáját s megkérdezte:

- Ki lakik oda át?

- Nem tudnád, uram? A férjétől megfosztott fejedelmi rokon: Kendi Margit lakik ott!

*

Mikor Bocskay István egy óra múlva elment otthonról, már várta a fejedelem fényes küldöttsége, melynek élén az udvarmester, Naláczai Pál uram, ékes szavakban mondta el, hogy Báthory Zsigmond őt szemelte ki násznagynak, ő vezeti az ifju fejedelmi arát az oltárhoz. „Mivel pedig már egy óra múlva lesz az esküvő, itt az ideje, hogy induljunk!” fejezte be az öreg ur beszédét.

Bocskay szórakozottan hallgatta végig a czikornyás beszédet, és jóváhagyólag intett fejével. Különös gondolat jutott az eszébe. Vajjon honnan tudta az ő háza népe és a fejedelem olyan bizonyosan, hogy ő éppen ma fog megérkezni négy évi távollét után?

Nem is állhatott ellen a kísértésnek, hanem indulás közben, mikor az öreg Bangó egyszer közelébe ért, hirtelen oda sugta neki:

- Ki értesített benneteket, hogy ma fogok megérkezni?

- A nagy ur - volt a válasz.

...Tehát édes atyja! Hát már idáig ér el Hajduország hatalma, hogy nemcsak az ő életét, de a körülte történő eseményeket is igazgatja? Vajjon mit akar az öreg Bocskay Péter azzal elérni, hogy ismét olyan közel vitte egykori mintaképéhez? Tán ő is újból bizik Báthory Zsigmondban?

Az idő rövidsége miatt egyenesen a templom előcsarnokába indult a menet. Tulajdonképen úgy kellett volna, hogy Bocskay István a palotából kísérje a menyasszonyt az oltárig, de hát itt minden másként történt! S így esett meg, hogy a sekrestyében először pillantotta meg Mária Krisztinát.

Szöke volt, mint a kalász, a mely közé buzavirág tévedt. Ez a két buzavirág a két ragyogó szem, melyben jóság, műveltség és okosság csillogott. Picziny piros szája, mikor kinyílott fakadó bimbóhoz hasonlított. Termete liliomszál. Az egész nő csupa kedvesség, szelidség s olyan volt Zsigmond oldalán, mint a rózsás hajnal a sötét éjszaka mellett.

Bocskay István, mikor ezt a nőt meglátta, elfelejtette sötét gondolatait.

Mit akar ez a gyöngye virág a vérrel áztatott földön? Itt akar gyökeret verni, hol folyton zugnak a viharok? Kis kert kellene neki és olyan ápoló kertész, a ki megóvjja a legcsekélyebb kedvetlen széljárástól!

De nem ért rá sokáig tépelődni, mert már közeledett másik oldalról Báthory Zsigmond. Feltűnt Bocskaynak az is, hogy a pompakedvelő fejedelem mily egyszerűen van öltözve és hogy csaknem szegényes a kísérete.

A fejedelem szótlánul szoritotta meg Bocskay jobbját.

A sekrestye ajtaján keresztül indult a menet az oltár felé. A templom homályos háttére zsufolásig megtelt nézőkkel, de ezek is olyan sápadtaknak látszottak és valóban megdöbbentő volt a hatalmas épületben uralkodó csend. „Ha a menyasszony mosolygó arcát nem látja az ember - mondja egy akkori krónikás - azt hitte volna, hogy nem nászmenet, hanem halotti kíséret halad el előtte.”

Az ablaknál a pap fogadta a fiatal párt és épen hozzá akart látni a szertartáshoz, mikor hirtelen ketté vált a függöny, mely az oltár hátsó részét eltakarta. Az arany keretben két gyászruhás női alak jelent meg.

...A templom közönsége zugni kezdett. A rémület szava volt ez, mely ott megszólalt. De nem mert hangosan beszélni, hanem csak suttogott. Annál rémesebben töltötte be a levegőt az egyik nőnek, az idősebbnek szava:

- Boldogságodnak küszöbén álljanak a meggyilkoltak véres árnyai mindig közted és örömeid közt!

Többet nem mondott, hanem magához szoritotta a másik nőt, a fiatalabbat, a ki megtörve és némán állott mellette.

A fiatal menyasszony nem értette e jelenetet, nem tudta, mit akar ez a két nő. Kissé meg volt ugyan ijedve, de utóvégre azt hitte, hogy Erdélyben ez a szokás az esküvőn. Azért is odafordult Bocskayhoz és gyermekded egyszerűséggel, halkan kérdezte tőle francia nyelven:

- Mondja csak, mit beszélt?

De Bocskay ajkán is megfagyott a szó. Ráismert azonnal a két sötét alakban a két áldozatra.

...Az egyik Báthoryné Majláth Margit volt, a kinek fiát, Boldizsárt, és második férjét nem rég végeztette ki a fejedelem.

...A másik Kendi Margit volt, Báthory Boldizsárnak özvegye.

- Vigyétek el a fejedelmet! - sugott egy hang, (az udvari orvosé volt) - mert ismét erőt vesz rajta a betegsége.

És csakugyan Báthory Zsigmond arcza olyan kifejezést mutatott, a melyből Bocskay mindent kiolvasott, a mi csak engesztelő, szájalomrakeltő lehetett és magyarázatot nyújtott neki arra, a mit eddig nem értett.

Az ő mintaképe nem volt gonosz, lelketlen, hanem csak elmebeteg.

Azért küldte hát ide fiát az öreg Bocskay Péter, hogy ezt meglássa és teljesen kigyógyuljon minden reményéből. Mintha csak azt akarta volna neki mondani: Láss és okulj!

Be sem várta, folytatják-e a ceremóniát, vagy nem, hanem azonnal elhagyta a templomot. Egy utolsó tekintetet vetett még az ifju menyasszonyra, a ki mitsem értett az egészből és csak duzzogott, hogy Bocskay nem felelt kérdésére; aztán ment, a merre sorsa vezette. Lovára kapott és elvágatott. Venceszlausz csak két óra múlva érhetett utól a poros országuton.

...Egy nappal később, hogy Bocskay István elhagyta Kolozsvárt, másik menet haladt ugyanazon az uton.

Mária Krisztina utazott vissza Grácba fejedelmi szülőihez. Báthory Zsigmond kijelentette, hogy visszavonul a világtól és elmegy zárdába barátinak.

VII. A Kortyogóban.

Városokat, templomokat, egész vidékeket elpusztított a háboru, de a „Kortyogót” meghagyta épségben. Ott áll talán ma is még az országut mentén, a hol negyedfél század előtt állott, és már messziről integet a vén tölgy lombkoronája az utas elé. Valamikor, nagyon, de nagyon régen, *földvár* volt ez a hely, a síkság közepén fekvő sánczokkal és vizárkokkal körülvett erősség. Sik vidékeken ma is találni gyakran, szétszórva az egész alföldön, hatalmas gránit-

koczkákat, a melyek nem ott termettek, de már azt sem tudja a környék népe, hogyan és miért kerültek oda? A kutató tudós sem okosodna ki belőle, ha egy-egy félig elkopott fölirat a kövek némelyikén nem hirdetné, hogy egy hajdani földvárnak alapkövére akadt. Az efféle várnak pedig az volt a célja, hogy hirtelen támadó veszedelem idején oda menekülhessen a környék lakossága és legföltettebb kincseit megóvhassa.

A Kortyogó csupa ilyen gránitkoczkából épült talán még a tatárjárás előtt. Kemény, de szilárd az épület, olyan, melyről azt mondják, hogy nem örli meg az idő foga. Hanem ez még sem védte volna meg az időnél is pusztítóbb ellenségtől, ha homlokzatán nem visel egy emberi alakot. Egyetlen széles és sima kőből állott a homlokzat és ebbe egy emberi alak volt bevésve életnagyságban, a mint kupát hajtogat és nagy kortyokat nyeleget.

A „Kortyogó” az országut mentén feküdt, de azonfölül mérföldekre járó uton az egyetlen hely is volt, a hol friss italtra lehetett akadni. Ezt nyújtotta a kis ér, a mely mellette a földből fakadt és savanykás ízű vizével a porban és hőségben elepedőket fölűdítette. Mély és terjedelmes pinczéje pedig jó borokkal volt ellátva. Tatár, török, német, magyar, kurucz és labancz tudta ezt. A Kortyogó tulajdonosa is egészen biztosan érezte magát, éjjel-nappal nyitva álló kapuja daczára. Őt senki sem nézte ellenségnek, hanem olyan embernek a kire a forrás van bizva.

Messzire esett falvaktól és városoktól, előtte és mögötte a végtelen róna terjedt, a melyet átszelt az ország útja. A ki erre járt, annak többnyire sietős volt az útja, nem ért rá mulatni, hanem épen annyi időt vett magának, hogy szomját enyhítse; ingyen a forrásból, vagy pedig olcsó pénzért a homoki borból, melyet a gazda termelt. Ő szabta meg bora árát, és sohasem volt rá esett, hogy valaki sokalta volna.

Egy vén tölgyfa árasztott illatot és nyújtott árnyékot a ház előtt. Hatalmas gyökerei a savanykás vizü forrásban fürdöttek és talán az adta leveleinek a szokatlan üdeséget a nyári hőség daczára.

Mérföldekre nem volt több fa ennél az egynél. Hatalmas sáserdők ingadoztak, apró cserjések lepték el tavaszkor a földet, hogy már nyár közepén elmuljanak; vad repcze tarkázta virágai-val az ingoványos réteket, bürök és zsálya szegte be a mocsarak szélét, de fa nem volt több ennél az egynél. A villám akárhányszor csapott le körülte és mellette, de egyetlen ágát sem bántotta. A fürgeteg, mikor lekaszálta a sást, csak pajkoskodott a tölgygyel, de nem ejtett rajta sebet. Hát a madarak? Hizelegtek neki búbajos madárnyelven, dicséneket zengtek tiszteletére, de fészket nem raktak lombjai közt. Mert a Kortyogó sohasem otthon, hanem csak vendéglátó.

Alkonyatra jár az idő, a nap már leáldozott, de napközben elszéledt sugarai mintha még ott himbálóznának a levegőben.

Egy-egy türelmetlen csillag már lepislan a magasból. Keresztül tűz a tölgy lombján a hold is, épen oda bámészkodik, a hol egy falóczán egy magános lovag ül. Előtte egy öblös kupa.

Már jó negyedórája, hogy a távolból lódobogást neszel, de azért pillanatig sem zavartatja magát. Pedig két lovas jön, s ő egyedül van egy magában. Elárulta neki azt is a közelgő lódobogás, hogy a kik arra tartanak, igazi lovagok, a kik mint ő, pihenőt akarnak tartani. Nincs tehát ok a nyugtalanságra, mert a Kortyogóban van még elég bor három ember számára is.

De azért mégis nagy szemeket mereszt, mikor egyszerre csak oda kanyarodik elébe a két jövevény. Meglepetés és öröm váltakozik arcán, csaknem elnyeli tekintetével az egyik lovast.

- Bocskay István, te vagy-é, vagy a hazajáró lelked? - kiált ujjongva, miközben fölugrik és eltolja magától a kupát.

- Oly igaz, mint Bocskay István a nevem, hogy te csak Pálffy Miklós lehetsz!

A két barát összeölelkezik és szótlanul csügg néhány pillanatig egymásnak a nyakán. A lefolyt négy évnek minden tapasztalata és keserősége elmúlt és feléjük mosolygott ismét az arany gyermekkor minden játékával és tiszta örömeivel.

Venczeszlauz szerényen hátra vonult, hogy jelenlétével ne zavarja a viszontlátás örömét. Fölalá vezette a két paripát, aztán mikor ebbe is belefáradt, végig hevert a fűben, mely a ház mögött a rétet ellepte.

- Honnan jösz? - kérdé rövid szünet mulva barátját Bocskay István.

- Konstantinápolyból. És te?

- Prágából.

Aztán elhallgattak egy perczre, mintha mindegyikök félne a következő kérdéstől. Végre is István folytatta a beszélgetést:.

- Hova visz az utad, Miklós?

- Prágába! - volt a halkán adott válasz.

- Miért indultál oda?

- Elmondanám azt is, ha te előbb fölvilágosítanál arról, hogy miért jöttél el Prágából?

- Mondhatnám, hogy elmúlt a négy év, melyre köteleztem magamat, de ezzel az igazságnak csak egy részét mondanám el. Pedig veled szemben őszinte akarok lenni mindenben. Halld tehát Miklós: azért jöttem el onnan, mert meggyőződtem, hogy a magyar nemzet nem várhat, nem remélhet onnan semmi jót, mert erős hitem, hogy boldogulásunk csak kelet felől jöhet.

- Én is azért hagytam el Konstantinápolyt, - válaszolt szilárd hangon Pálffy Miklós, - mert megundorodtam a Kelettől. Akarod tudni, mit láttam ott négy év alatt? Zsarnokságot, önkényt, mely kényére-kedvére ezer életet föláldoz. Én nyugatról várom a szerencsét népem számára.

- Azt pedig hiába várod onnan Miklós - szólott Bocskay. - Lehet, hogy száz, vagy kétszáz év mulva a nyugat lesz szövetségesünk, de ma még, mint kérlelhetetlen ellenség áll velünk szemben. Tudod-e, mit akar most tőlünk? Nem kevesebbet követel, mint hogy nyelvünket, nemzetiségünket adjuk oda cserébe kincseiért. Olyat akarna elvenni, a mit még a török is tiszteletben tart! Olyat, a mit mi nem adhatunk oda semmi áron.

- Sok igazság van abban, a mit mondasz, - válaszolt Miklós, - de tudod, hogy ki ebben a hibás? Senki más, mint önmagunk? Miért nem bizonyítjuk be előtte, hogy érünk annyit, mint ő? hogy nem csak a fegyverforgatás, a háboru mestersége a kenyerünk, hanem tudunk békében is maradandót alkotni.

...Elmentem egyszer Konstantinápolyban a rabszolga-vásárra, a hol az embereket úgy árulják, mint az igavonó barmot. Beléptem egy fabódéba, a hol husz rabszolga várta lánczra verve a vevőt. Megkérdeztem az elsőt: „Hol születted?” „Olaszország a hazám. Foglyul estem a csatában, s a helyett, hogy tiszteletben tartották volna vitézi voltomat, lánczra vertek és vásárra vittek.” „Melyik föld szült téged?” kérdeztem a másodiktól. „Lengyelország fia vagyok. Mint követ jöttem el ide, itt rabszolga lett belőlem.” „Hát te hova való vagy?” szólítottam meg a negyediket. „Én és társam németek volnánk. Mint kereskedők jöttünk ide, mert a nagyvezér elvette nőül a szultán leányát és norinbergi ritkaságokkal akarta földiszíteni házát, meghívására jöttünk ide és áruink valóban megtetszettek a hatalmas urnak. Annyira megtetszettek, hogy mikor fizetésre került a sor, lánczra veretett bennünket.” Az ötödik rab franczia volt, a hatodik spanyol, a hetedik hollandi, a nyolczadik örmény, a kilenczedik bolgár, de már a tizedik magyar. A többi is egytől-egyig magyar volt.

...Mit szólsz ehez, Bocskay István? Husz fogoly rabszolga közül tizenegy volt magyar. Mikor e fölött csodálkoztam, a rabszolgakereskedő mosolyogva így válaszolt: „Azért van ez így, uram, mert a magyar a legolcsóbb portéka. Ugyszólván, nem kerül semmibe. Ha fogytán van, csak egy szavunkba kerül és a tatár khán megindítja csapatjait, hogy százezrivel hozza a portékát magyar földről. Gazdátlan ország az, és egész könnyű vele elbánni. A németnek, franknak előbb háborút kell izenni, a magyarral szemben ez sem szükséges, mert ő a senki nemzete: a senki gyermeke.

Mélyen bevésődtek ezek a szavak emlékezetemben és föltettem magamban, hogy minden erőmből rajta leszek, hogy a magyar legyen valakié, ha már nem élhet saját magának. Legyen a németé, ha nem lehet másként, de gazdátlan zsákmánya ne maradjon minden bitorlónak. Azért megyek Prágába, s azért ajánlom föl kardomat Rudolf királynak. Ott még biztat a remény.

Ifjak vagyunk még mind a ketten, de már is nagy csalódás ért: Báthory Zsigmond a neve. Hozzá nem térhetünk vissza, mert zsarnoknak lehetnék még hive, de elmebeteg fejedelemnek soha olyan korban, mint a mostani. Csak nem vágyódol Konstantinápolyba azok után, a miket tőlem az imént hallottál?

- Nem! - válaszolt röviden Bocskay.

- Szeretem, hogy kimondtad a szót és bizom állandóságodban. Te ugyan azt mondd, hogy a németet meg te ismered, s nem remélsz tőle semmi jót; sőt azért mentél el Prágából, hogy oda soha vissza ne térj többé. De nem csalódhattál-e? Rudolf király csak egy álmodozó ember, a kít a véletlen ültetett a trónra. Ismerem az öcscsét, a leendő trónörökös: ugyanazt a nevet viseli, mint a magyarok legnagyobb királya, ő is Mátyás, és mondhatom sok van benne a „hollós” király szelleméből. Nem jönnél hát velem, hozzá?

- Nem megyek! - mondá másodszor is röviden Bocskay.

- De hát akkor mit tervezel? Tétlenül és összetett kezekkel bizonyára nem óhajtasz a jövő elé nézni. Mondd meg legalább, merre visz az utad?

- Oda, a hol sem a német, sem a török, sem pedig az erdélyi fejedelem nem parancsolnak.

- És magyar földön fekszik ez a csodavidék?

- Ott!

Pálffy Miklós hitetlenül mosolygott.

- Nem mondanád meg, mi a neve ennek a paradicsomnak? - kérdé.

- Paradicsomnak nem válik ugyan be, mert sok fájdalom és harag van ott együtt. De azért mégis paradicsom nekem, a ki mindenek fölött szeretem a szabadságot. A nevét akarod tudni? Hajduországnak hívják!... S ha majd egyszer téged is elfog a vágy függetlenül élni, akkor magától is megled az oda vezető utat.

VIII. Éjjeli kaland.

A „Kortyogó” gazdája meggyújtotta az ivó szobában a mécset és kitárta a kettős ajtót. Az ő nyelvén annyit jelentett az, hogy tessék beljebb kerülni. A ki pedig a következő öt perc alatt nem követte a meghívást, annak az orra előtt becsukta az ajtót, a minek meg az volt az értelme, hogy tágassabb odakinn.

Mert a Kortyogó csak napközben vendégfogadó, esti kilencz óra után pedig nem nyilik meg az ajtaja senki ember fiának kerek e világon. Nem mintha Gyömbér Márton uram annyira kemény szivü lett volna, hogy az éjjel ide tévedő vándort elverje küszöbétől, de olyan nagyot hallott a szegény, hogy még a földindulás sem ébresztette volna föl álmából, ha egyszer elfogta rajta a buzgóság.

Ezért volt szófukar és nem bocsátkozott semmiféle beszélgetésbe vendégeivel. Csak jelekkel beszélgettek.

Mikor Venczeszlausz észrevette, hogy Gyömbér uram kitarja a két ajtószárnyat, oda ment a beszélgetésbe merült két leventéhez és ezt a kérdést intézte hozzájuk:

- Künn maradunk?

- Bizonyára! - válaszolt Bocskay, - mert hisz még éjfél előtt megyünk odább. Pedig a ki este bemegy a „Kortyogó”-ba, azt reggeli hat óra előtt ki nem bocsátják.

- Helyes. Csak ezt akartam tudni.

Venczeszlausz bement a söntésbe és a háttal felé álló Gyömbérnek vállára tette kezét. Ez megfordult. És most kezdődött a beszélgetés.

Venczeszlausz kinyújtotta jobb kezét, összeszorította markát és olyan mozdulatot tett, mintha egy kancsót emelne ajkához. Ez azt jelentette, hogy bort akar.

Gyömbér összeütötte a bokáját és behunyta jobb szemét. Ez annyit tett: szolgálók szivesen uram.

Erre aztán Venczeszlausz kivette a tüszőjéből a pénzes zacskót és egyenkint kezdte oda olvasgatni az asztalra a rézpetákokat. A hatodik peták után eltolta Gyömbér uram a zacskót. Ez azt jelentette, hogy „ne tovább, ennyi jár a borért.”

Aztán fogta az öblös kancsókat, megtöltötte a csapravert hordóból és kivitte a vén tölgyfa alá.

Bübájos szépségü éjszaka volt. Megkapó varázssal omlott alá a hold fénye a tájra és ezüst árban uszott az egész róna. Venczeszlausz gondtalanul iddogált és már egészen magyarnak érezte magát magyar ital mellett. Bocskay és Pálffy ellenben gondolataikba voltak mélyedve.

Pálffy Miklós homlokán ráncz mutatkozott, és Bocskay kiolvasta belőle a kérdést:

- Hát mi ezután már ellenségek vagyunk?

Bocskay erre daczosan összeszorította ajkát, miből viszont Pálffy megértette:

- Ugy látszik!

És tovább folyt a néma kérdezősködés és feleletadás.

- Szereted a hazát, de hisz én is szeretem! Boldognak óhajtod látni, én is! Kész vagy érte életedet fölálldozni; magam sem kevésbé. Mondd meg hát azt az egyet, miért kell nekünk mindent elfelejteni, a mi eddig boldogított: az ifjuság örömeit, a gyermekkor barátságát, mely egymáshoz fűzött? Ezt mond meg nekem!

Bocskay felelete sokáig késett. Egyszer azonban megszakította a csendet és hangosan intézte a kérdést Pálffyhoz:

- Mondd meg hát te nekem: lehet-e kétféleképen szeretni ezt a hazát? Van-e többféle formája annak az érzésnek, mely minket hozzá köt?

- Ugy hiszem, hogy van - válaszolt a kérdezett.

- Melyik az a két forma?

- Az első, hogy élni tudunk javára, a másik, hogy készek vagyunk meghalni érte.

- De hisz ez a két forma egy és ugyanaz!

- Lehet, hogy ugyanaz, mikor boldog a haza; de olyan időkben, mint aminőket mi élünk, nem az. Az én eszem keresi módját, hogyan lehetne a két kemény kő közé került nemzetet a megőrltetéstől megóvni, te pedig meg akarod támadni mind a két követ és nem törődöl velem, ha a nemzet el is vérzik a küzdelemben. Velem az okosság, nálad az indulatosság.

Fölvillant erre a szóra Bocskay két szeme és oda szólt:

- Majd meglátjuk!

Ebben a pillanatban érlelődött meg benne a jövő terve, de nem mondta el.

Azonfelül nem is ért rá. Mert a róna közepén, ott a hol sáserdő szegte be az ország útját, hirtelen vad lárma támadt. Olyan üvöltés, mint mikor a farkas csorda rátámad a semmit sem sejtő utazóra, és ennek kiáltása elvész a förtelmes ordításban. Közben ropogott a puska, csattogott a kard és megszólalt egy hang bátorítva és lelkesítve, de csakhamar elmerült ez is a nagy zajban.

A három ifju fölugrott és egyenesen az egy sorban álló paripákhoz sietett, melyek a lárma hallatára már toporzékolni kezdtek, mintha figyelmeztetni akarnák gazdáikat. A következő pillanatban már nyeregben volt mind a három és vágattak abba az irányba, a honnan a lárma hallatszott.

Nagy zavarodás volt ott. A mint a hold fényénél lehetett látni, egy kóbor csapat, minő akkoriban százával járta be pusztítva az országot, lesből megrohant egy fegyveres utazókból álló menetet. A kóbor csapat többségben volt, azonfelül az ijedség is javukra szolgált.

De a három lovas váratlan megjelenése megzavarta a kóbor csapatot. Bocskay, Pálffy és Venczeszlauz nem vesztegették az időt, hanem úgy szedegették le a kóbor támadókat a lóhátról, mint az érett gyümölcsöt a fáról.

A következő pillanatban az utonállók egy része már megfordította lova fejét és eszeveszett sebességgel vágatott el. Hátra se mertek nézni. A többi még tovább küzdött, de már nagyon is lankadó buzgósággal.

Akadtt azonban köztük egy fiatal lovas, nem több 23-24 évesnél, a ki nem adta meg magát olyan könnyen. Arcza, a mennyire a holdvilágnál lehetett látni, szép lett volna, ha el nem csufítja a düh. Úgy vagdalkozott maga körül, mintha egy maga akarna helyt állni gyáván meghátráló társai helyett.

Venczeszlauz vállalta magára ennek a legyőzését, és bár váltig szokta mondani, hogy nem a kard az ő igazi fegyvere, hanem a lant, ezuttal bebizonyította, hogy remekül ért a kardforgatáshoz is. Akármint csikorgatta is a kóbor lovas a fogát, nem talált rést, mely a cseh apród testéhez vezetett volna, sőt minden erejét és ügyességét kellett fölhasználni, hogy megvédje magát.

Bocskay István egész figyelmét lekötötte egy váratlan tünemény, egy fiatal nő, a ki félre állva a harczvonalból egész jókedvűen nézte a küzdelmet. Örömet lelhetett a látványban, mert néha tapsolt is apró kacsójával és buzavirág szemében fölcillant a lelkesedés egy-egy remekebb vágásnál. A mosoly el nem tűnt arczáról és ha hátravetette szőke fürtökkel koszoruzott fejét, ez annyit jelentett:

- De szép ez a küzdelem, mely miattam folyik! - De a kóbor lovas hirtelen abbahagyta a Venczeszlauzszal eddig folytatott harczot, lehajolt lova nyakára és sarkantyuját mélyen bevágta a paripa bordáiba. A nemes állat megállott egy másodpercre, izmai megfeszültek, és

egyetlen szökéssel ott termett a fiatal nőnél. Mielőtt még Bocskay és két társa tisztában lehettek ezzel a fordulattal, a lovag átkarolta a nő karcsu derekát, magához emelte, aztán lova nyakára vetve a kantárt, így szólt:

- Most mutasd meg, mit tudsz, Ali!

Mint a villám, úgy száguldott odább a nemes mén. Büszkén vetette föl fejét és nyertett, mintha válaszul mondani akarná:

- Bizd rám a többit, gazdám!

Az ámulat elvette egy pillanatra Bocskay higgadt gondolkozását. Mert a fiatal nő, a helyett, hogy megrémült és sikoltott volna, most is mosolygott, tapsolt és hangosan kiáltott francia nyelven:

- Mily szép!

Világos, hogy nem a kóbor lovagot értette, hanem ezt a jelenetet. Játék volt neki az egész, semmi egyéb.

Hanem a meglepetés csak egy pillanatig tartott, a következő perczen már Bocskay is rácsapott jobb kezével lova nyakára és a menekülő után vágatott. Visszakiáltott még Pálffynak és Venczeszlausznak:

- Ti csak végezzetek a többivel, ezt bizzatok rám!

Nem látszott egyéb a rónán, mint két sebesen tűnő árnyék. A patkók dobogását eltompította a száraz fű. A szél is megállott egy percze, hogy megnézzé azokat, a kik vele vetekednek és a holdsugár megpróbálta néha, hogy a villogó kardban visszatükrözze magát, de nem sikerült, mert gyorsabb volt a kard a sugárnál. Egy a fűben éjszakára meglapuló nyul, megrémülve a zajtól, eszeveszett futásnak eredt, és ijedtségében épen arra szaladt, a merre a lovasok száguldtak, de nem tudott velük futni.

Néhány ölnyi távolság választotta el őket, hanem ez aztán megmaradt állandóan, pedig már jó negyed órája sarkalták lovaikat. Közben megunták a hallgatást is és beszélgetésbe kezdtek:

- Ne fuss hát annyira, vitéz - szólt csufolódva Bocskay, - beleütöd a koponyádat a világ végibe!

- Átugrom én azt is! - vágott vissza az elől járó.

Közben újból elhagyott a lovak patkója egy nagy darab rónát, de a távolság a két lovas közt se nem nagyobbodott, se nem fogyott.

- Ki vagy te? - kezdte meg ismét a szót Bocskay.

- Találd ki!

- Azt látom, hogy derék vagy a futásban, de vajjon méltó vagy-e arra, hogy Bocskay István összemérje veled a kardját? Ezt szeretném megtudni!

Erre a szóra a másik hirtelen megrántotta a kantárt és a paripa olyan gyorsan megállott, hogy az utána vágató vitéz csaknem belé ütközött.

Most már szemközt állott a két éjjeli alak, a futó és az üldöző.

- Csakugyan Bocskay István vagy? - kérdezte mohón az előbbi.

- Annak tartanak!

- Úgy hát elég volt az eddigi tréfából, lássunk a komolyabb végéhez! Mert még Básta Györgyre nézve is megtiszteltetés, ha a hajdukirálylyal összemérheti a kardját.

- Te vagy...

- Básta György, a tábornok fia... Mondok neked valamit, Bocskay István! Végezzük a dolgunkat szép rendben, a mint illik. Torna legyen a mi harcunk, és a ki életben marad, annak nyujtsa a szivkirályné a jutalmat. Akarod?

- Nem bánom. De tudod-e, hogy ki az, a kit te a sziv királynéjának nevezel?

- Nem én! Azzal én nem törődöm.

- No majd megtudod, ha kardom átjárta a szivedet. Előbb ne is tudd meg soha!

Leszálltak mind a ketten paripáikról. Előbb Bocskay, a ki lesegítette a nőt, aztán Básta György. Mikor földet ért a lábuk, megálltak egy pillanatra és kíváncsian nézték egymást. Érdeemes volt ezt megcselekedni: szebb két férfiut messze földön sem lehetett találni.

A nő szó nélkül nézte, hogy bókol előbb a két levente neki, aztán mint szedik le a lovak hátáról a nyeret, hogy kényelmesen ülést rögtönözzenek számára. El is foglalta azonnal olyan méltósággal, mintha trónra ülne.

A következő pillanatban már összecsengett a két kard. A vitézek mintha azon lettek volna, hogy a néző minél jobban gyönyörködjék a látványban, eleinte nem is vették komolyan, hanem csak czifrázták a dolgot. Mintha vivó teremben volnának, olyan ügyesen támadott az egyik és védte magát a másik. Lassankint azonban neki hevültek a leventék, csapás követte a csapást.

Az egyetlen néző, a kinek tiszteletére a harcjáték folyt, lenyult a körulte hullámzó fübe és mezei virágokat szedett. Mikor egy jókora csomó hevert az ölében, elkezdett koszorut fonni. Közben gyermekies kíváncsisággal nézte a még mindig lankadatlanul folyó harcot és kedves mosolylyal biztatta a küzdőket.

Egyszerre azonban Bocskay, a ki eleitől fogva támadt, hirtelen hátrakapta a fejét.

Básta György kardja cikázott el a szeme előtt, és hegye véres kört rajzolt homlokára. A seb nem volt mély, de a vér, mely belőle előtört, elborította arcát.

A fiatal nő erre a látványra elsápadt, fölugrott ülőhelyéről és könyörögve kiáltott oda:

- Ne hagyd magad, vitéz! Ne engedd magad, Bocskay István!

Mintha ebben a felkiáltásban a szív is megszólalt volna!

Bocskay fölkapta balkézével lengő dolmányának egyik szárát és odaszoritotta a sebre; még arra is maradt ideje, hogy mosolylyal biztassa a miatta reszkető fiatal nőt. Aztán ellenállhatatlan erővel tört ellenfelére és mialatt kardja lecsapott, rárivalt:

- A szivkirályné nevét óhajtod tudni? Mária Krisztina a neve! De ne mondd tovább senkinek!

...Nem is mondta. Olyan csendes ember lett belőle egy pár perczel később, hogy senki sem hitte volna, hogy ez a hallgatag, néma alak a zajos kedvü, mindig vig Básta György. Ugy vált meg a világtól, mint a kit mulatságból szólitanak el.

A kis szőke tündér, mikor meglátta a küzdelem kimenetelét, oda intette a lovagot magához. Fejére tette a koszorut, letörülte fehér patyolat-kendőcskéjével a vért homlokáról, rámosolygott félénken.

Mikor a mindenfelé elszéledt kíséret jó egy óra mulva ismét összeverődött, a „Kortyogó” előtt találta a kis főhercegnőt, a mint jó kedvvel dalolgatott magában. Nem félt, pedig egészen egyedül volt. Közel és távol semmi nyoma azoknak, a kik megmentették.

IX. Ünnepe Hajduországban.

A kis főhercegnő megkoszorozta hősét, feltekintett a csillagos mennyre s mintha egyikéhez a ragyogó égi testeknek intézné a szót, mondá:

- Nem hittem volna, de való: láttam ma egy igazi férfiut! Te tudod legjobban, hogy régi vágyam teljesült!... A kiket láttam, hajlongtak előttem, mosolyogtak, de a veszedelem percében egyet sem találtam magam körül, csak őt, a kit nem köt hozzám semmiféle kötelesség.

...Jól nézd meg őt, tudd meg te is, milyen az igazi férfi! Mivel én nem mondhatom el neki, szólj hát te helyettem, én édes kis csillagom!

- Fenséges hercegnő - mondá Bocskay, - az idő hajnalra jár és a csillagok nemsokára letűnnek... Az én csillagom nem tűnik le, mert örökké beragyogja lelkemet. Mikor először pillantottam meg, felhő állott köztem és közte. Ez a felhő Báthory Zsigmond alakja volt. Most csak az a távolság van köztem és égi fényem közt, mely rendesen elválasztja a halandót a magasban forgó csillagtól. Hanem én érzek magamban erőt és ezt a távolságot áthidalom!

A kis főhercegnő kedves mosolylyal nyujtott kezet lovagjának, melyet ez megcsókolt. Aztán még mindig a csillaghoz fordulva, így válaszolt:

- Mondd meg neki, édes csillagom, hogy hallottam, a mit neked mondott, s várni fogom őt, a mig eljön értem.

Bocskay elkísérte a főhercegnőt a Kortyogóig, a hol már Pálffy és Venceszlausz egészen nyugodtan üritgették a kupákat, mintha semmi sem történt volna.

A főhercegnő nyájas szóval köszönte meg a közeledtére fölálló két leventének, hogy érte sikra szálltak. Pálffynak kezet nyujtott, Venceszlausznak egy gyűrűt adott ajándékba, Bocskay István pedig egy meleg tekintetet kapott a buzavirágszin szemekből.

Pálffy volt az első, a ki utra kelt. Rövid bucsu után nyugat felé vitte paripája. Ott keresi a maga szerencsáját és hazája boldogságát.

Bocskay fájó érzéssel nézett a távozó után. Sejtette, hogy még többször fog vele találkozni, de már csak mint ellenféllel a csataterén. De nem az fájt neki. Inkább bántotta az a gondolat, hogy Pálffy, mikor ő bucsuzásnál megszorította a kezét, nem adta vissza a kézzsoritást.

...A róna felől szétszórva közeledtek egyes alakok. A kis főhercegnő vigan tapsolt és mosolyogva mondá:

- Amott jön az én kíséretem.

- Fenséges hercegnő, - válaszolt Bocskay, - én bucsut veszek tőled, mielőtt ezek ide jönnek. Olyan uton járok én most, melyen nem óhajtok udvarbeli emberekkel találkozni.

- Én sem! - mondá Venceszlausz, a ki eddig szótlanul hallgatta a beszélgetést.

Meghajtották magukat és lóra kaptak.

- Fenséges hercegnő, - mondá a megérkezett öreg udvarmester, mikor a „Kortyogó” elé ért és dalolva találta urnóját, - nem illik egy főhercegnőhöz, hogy egyedül legyen ily késő éjjel a szabad ég alatt, hogy nótákat dudoljon, hogy ujjával az asztalon doboljon.

Ezalatt már Bocskay jó messze járt.

A magas mennyboltozat, mint valami óriási üvegharang borul a szemhatár szélére. Ez az egyetlen korlát, melylyel a távolban tévelygő szem találkozik. De még rajta is tulcsapong a délibáb, a pusztá tündére. Mikor jó kedve kerekedik, a végtelenségbe markol és elhossa

messze földről a városokat, folyókat, erdőket és hegységeket. Oda állítja az utazó elé mint valami óriási játékszert.

Két nap és két éjjel bolyongtak Bocskay István és hú lantosa, Venceszlausz.

Venceszlausz elővette néha lantját, megpengette, és zengett a hegyek vén királyáról, a ki egyre várja, mikor érkezik vissza a kiküldött sasmadár, hogy jelentést tegyen neki a földön történő eseményekről. Csak azt várja, hogy a sas jelentse: „Uram! a törpék nem uralkodnak többé a földön. Nem szövök már ezüstből, aranyból a hálót, a mely rabságba ejti a szabadságot. Nincs már békó, nincs már rabláncz a földön, szabadság van mindenütt.”

Mikor majd ezt hirül viszi a sasmadár, nagyot suhint kardjával a hegyek vén királya, s erre lepattan a jégkapuk zára, fölszabadul az óriások népe, s ismét övök a szép föld.

Ezeket látta Venceszlausz csapongó képzelete. Azalatt pedig Bocskay István még szebb képeket alkotott. Szabadon látta hazáját, urnak a magyart a saját földjén. Két nap és két éjjel kiüzte Bocskay az idegent a hazából, benépesítette a falvakat, fölszántatta a földeket, s olyan magot hintett a termő földbe, melyből kikelt a szabadság aranykalásza.

...Háromszász év kellett azonban, míg mind az teljesült, a mit Bocskay István akkor tervezett. Nem rajta mult, hogy nem teljesült előbb szívének hü vágya. Nagyot akart ő, de a sors ellene szegült.

Ő volt az első, a ki újból hozzálátott a jövő vetéséhez, s azért áldva marad örökké neve a magyar nép emlékében.

Az utazók elhagyták már a füves, pázsitos rónát és rátértek a rezgő és ingoványos földre. A sirály és a kőszáli sas elébük rikoltják az üdvözetet, a nádas susogja az „Isten hozott” szót, mert a fiatal hajdukirály és lantosa átlépték Hajduország határát.

Itt van az a talpalatnyi föld, mely egyedül képviseli a szabad Magyarországot. A többi mind a zsarnokoké és csak rabszolgákat nevel. A kinek azonban több a szabadság minden földi jólétnél, ide menekült.

Lomhán emelkedik föl a füst a föld alatt fekvő vermekből, melyekben a rabszolgaságot megvető nép huzódott meg.

Bocskay István nagy tanácskozás közepett lelte Hajduország főbb embereit. Az öreg Kornis, saját édes apja és Magyarország, valamint Erdély minden vidékéről nemesek és nagyok megbeszéltek az izenetet, melyet Bástának, német hadak fővezérének akartak küldeni.

Levelet küldött hozzájuk Básta György, mely így hangzott:

„Ti vakondok, földet turó jobbágyok és megszökött rabszolgák! Nem vettelek benneteket eddig észre, mert tekintetem csak a nap felé volt irányítva s nem láthattam a lábam előtt nyüzsgő hangyabolyt. Sajnáltam rátok vesztegetni kardom élet, nem vagytok méltók rája, elég nektek a vessző is büntetésül. De hallom, hogy elég vakmerők voltatok országot alkotni, királyt választani. Egy hetet adok nektek. Ha egy hét múlva zsákban nem hozzátok elébem a rabszolga fejét, a kit ti hajdukirálynak csufoltok, rátok török. Nem karddal, nem is ágyuval, hanem csak ásóval. Jó lesz ez is, hogy a vakondokat kiszedjem a föld mélyéből, de jó lesz arra is, hogy megássam sirokat a mocsár szélén. Ha ezt nem akarjátok, hódoljatok meg!”

Épen jókor érkezett Bocskay István. Ő maga fogalmazta meg a választ és irta alá, a végire nyomva pecsétjét.

Ez volt a levél tartalma:

„A hajdani ezred-dobosnak, Magyarország hóhérjának, a vérben fürdő zsarnoknak! Az igaz, hogy mi vakondokok volnánk, de megbotlott már nem egy gögös ur a mi föld-turásunkban, ha magasan hordta az orrát. Az ásót hozd el magaddal, mert jó lesz embe-reidet eltemetned. Hódolni pedig nem fogunk előtted, mert egy ezred-dobost nem illet ilyen megtiszteltetés.

Aláírva: Stefanus Bocskay, rex. (Bocskay István, király.)”

...Ez a király szó volt az első támadás, melyet Rudolf király a csillagokból kiolvasott.

Az öregek jóváhagyólag bólintgattak fejükkel, mikor Venczeszlausz messzire csengő hangon fölolvasta nekik az üzenetet. Így kell! Ez az igazi hang!

Be sem várjuk, míg idáig eljön az ellenség, hanem elébe megyünk. Szembe szállunk vele, és megkezdődik a nagy számadás. Ez a kardcsapás megölt fiamért, ez a másik fölperzselt ottho-nomért, ez a harmadik a meggyalázott hazáért. Majd meglátjuk, elbirja-e a három csapat.

Bocskay István végig nézett a szemhatáron és szeme megakadt a náderdőkön. Fölvillant a tekintete:

- Meg kell ünnepelni ezt a mai napot! - mondá szilaj kedvvel. - Ugyis mire való ez a sok ingó-bingó nád? Föl kell gyujtani. Jó volt eddig, míg rejtőzködtünk, takarónak, de most már nem kell takaró.

Az éj sötétsége eltűnt, a szemhatár lángban uszott, vérvörös volt az ég, csak úgy hányta a felhőket az égő sáserdőség. Hajduország népe égő csóvákat dobott a poshadt bozótba, hogy ez is elpusztuljon. Így ünnepelte meg királya megérkezését.

...Ez pedig köpenyét maga alá terítve, a földön hevert és eltűnődve nézett föl az égre, melynek csak néha bukkant ki egy kis része a füstfátyolon keresztül. S ilyenkor úgy tetszett Bocskay Istvánnak, mintha két buzavirágszin szem mosolyogna alá a magasból és biztatná:

- Előre! Ez az ut, a mely hozzám vezet!

X. A kecskeméti nagy nap.

A generális három kupa bort ivott meg mérgében, mikor meghallotta, hogy Bocskay István hogy bánt el az ő fiával. Csak így tudta leöblíteni a hirnek keserű ízét. De még a jó csopaki sem segített rajta, mikor elolvasta a levelet, melyet a kurucz király irt neki.

- Nézze meg az ember, - tört ki belőle a méltatlankodás, - most még neki áll följebb! Értésére adtam, hogy rögtön csapja el magától a seregét, mert különben fölakasztatom, mint olyan embert, a ki vétett a császár ellen; fölnégyeltetem, mint a szultán hatalmának megsértőjét és karóba huzatom, mert semmibe sem veszi az erdélyi fejedelem parancsait. De a helyett, hogy engedelmeskednék, még gorombán bánik el seregeimmel. S még királynak is czimezteti magát, mivel a hajduság kikiáltotta királyának. Na várj csak, koldusok és lőkötők királya, leszedem én rólad azt a fejedelmi méltóságot!

Ily módon könnyítvén szívéen, kengyelfutókat menesztett a szétszórva szállásoló császári csapatok parancsnokaihoz és meghagyta nekik, hogy azonnal egyesüljenek vele, mert itt az ideje, hogy egészen ráüljenek a magyar nemzet nyakára. Könnyü lesz vele elbánni, mert a hajduságon kívül nincs emberfia, a ki szembe merne szállni a császári csapatokkal s azok is alig értenek a háboruskodás mesterségéhez. Gyülekezésnek helye Kecskemét régi híres városa: itt fog a generális szemlét tartani az egybegyűlt hadak fölött s innen indul az egész sereggel a lázadó Hajduország megfékezésére.

A szépen kieszelt tervnek azonban egy különös véletlen mindjárt a leges-legelején nagy akadályokat gördített útjába. A mint ugyanis Básta bevonult Kecskemét városába, ennek bölcs előljárósága, mely valamennyi hadakozó félnek igyekezett kedvében járni, rögtön csapra verette a legjobb borát, háborút izent apró baromfinak, hizott ökröknek s úgy megvédélte a generálist seregestül, hogy még ennyire jól nem laktak földi életükben. Básta úgy megszerette a kecskeméti asszonyok főztjét, hogy megfeledezett Bocskayról és éjjel-nappal egyfolytában tartott a dinom-dánom.

Hires a magyar vendégszeretet, s ennek is gyöngye a kecskeméti, de legyen aztán a vendégnek belátása s érezze meg előre, mikor van fogytán a gazda élesztára. Kecskeméten is fogytán volt már a bor, nem gágogott liba, csodának sem mutathattak már eleven csirkét, de a mi még ennél is nagyobb csoda volt, a kecskeméti asszonyok is belefáradtak a főzésbe. Mert már nyolcz hét óta tartott a vendégség és Básta még mindig nem tett úgy, mintha odább akarna menni egy házzal. Hiába figyelmeztette a főbiró, hogy a szomszédban is van néhány gazdag város. Ott van például Nagy-Kőrös, a melynek még jobb a bora, kövérebbek a gulyái, és az asszonyok egytől-egyig olyan hiresek szakácskodás dolgában, hogy még a hercegprimás is Nagy-Kőrösről fogad szakácsnét udvartartása számára... Egyszer esett meg nagy csodának, hogy Kecskeméten megdicsérték Nagy-Kőröst, akkor sem volt foganatja, mert Básta mosolyogva hallgatta a szép beszédet, le is akasztotta nyakáról az ott fityegő érdemrendet és a főbirót czifrázta föl vele, de elhatározta, hogy addig ki nem megy onnan, mig minden egyes katonáját föl nem hizlalta a teljes 180 bécsi fontig. Ez nem volt könnyü feladat, mert a nagyobb része zabkenyéren nevelkedett czingár cseh volt és morva.

Mikor a főbiró füle tövét vakarva ment odább és zsebre gyürte az érdemrendet azzal a szándékkal, hogy legkisebb fiának adja oda játékszerűl, Bástának is kedve támadt egy kis sétára. Jó lesz a séta ebéd előtt, a mely a városszerte füstölgő kémények után itélve, elég jónak ígérkezik. Maga mellé vette a két hadsegédet és végig sétált a főpiaczon azzal a boldog tudattal, hogy a mai napra eleget tett minden kötelességének.

Básta nagy lelki gyönyörűséggel nézte a főpiaczon nyüzsgő életet. A különféle iparosok tultettek egymáson igyekvés dolgában. Legtöbben azonban mégis a kecskeméti csizmadiák voltak, a kiknek remek munkáit akkori időben messze földön dicsérték. Ma már ebben Miskolczé az elsőbbség.

Hirtelen megakadt a sétáló generális tekintete egy csizmadia műhely ajtaján. A nagy ablaku kirakatok még akkor ismeretlenek voltak, hanem azért a csizmadiák nem rejtegették véka alá a tudományukat. Ha nagyon szépen sikerült a munka, zsinegre fűzték mint a szegediek az érett paprikát s az ajtónyílásban lóbáztatták.

Básta is észrevett a csizmadia műhely ajtajában egy pár remek csizmát. Szakasztott olyan volt mint a minőt Báthory fejedelem viselt, mikor Mária Krisztina főhercegnőt vezette oltárhoz. Ezt is, amazt is maga Kovács László czéhmester uram készítette remekbe.

Básta végignézett egyszer-kétszer a saját csizmáin, s úgy találta, hogy már nagyon kopottak. Két segédével belépett Kovács László uram műhelyébe.

A czéhmester tisztességtudó nyájaskodással fogadta az uri látogatót, mert ámbár gyűlölte a német hadakat, mégis megtette azt, a mi ilyen esetben dukál. Levette kis sapkáját, bőrkötőjével megtörölte a széket és megkérdezte vendégét illemtudóan:

- Aztán mivel is szolgálhatok?

- Egy pár csizmára volna szükségem, - volt a válasz.

Kovács uram egy arasznyival hizott, hogy ez a világlátott generális már hallotta az ő csizmáinak hírét, és azért kereste föl, hogy kipróbálja. Ha pedig tovább megy - a mi, hogy mielőbb eszébe jusson, adja a magyarok Istene! - elviszi a kecskeméti csizmadiák dicsőségét más országokba is. Mindezeknél fogva egészen nyájasan hivta:

- Tessen válogatni!

Básta nem válogatott sokáig. Rámutatott az ajtóban lóbálózó pár csizmára:

- Ezt akarom!

A czéhmaster mosolygott. Elismerés és büszkeség volt ebben a mosolyban.

- Látom, a generális ur ért a dologhoz, - mondá. - Azonnal szemet szurt a legjava. Dicsérem a gusztusát!

- Ide vele, hadd próbáljam föl.

- Hanem egy kis hiba van a dologban. Mivelhogy ez a csizma nem eladó.

- Nem eladó? Miért nem volna eladó?

- Rosszul mondtam. Azt akartam mondani, hogy már nem eladó, sőt nem is volt soha, mert ez megrendelésre készült.

- Csináljon hát másikat annak a megrendelőnek, mert ezt a pár csizmát én foglalom le a magam számára.

Básta göggelmondotta ki e szavakat. Más ember fia megijedt volna szuró tekintetétől, de Kovács László uram teljes életében nem ijedt meg soha, így hát a generális parancsolatjára is csak ennyit szólt:

- Nem lehet, kérem alásan. Nagyobb ur rendelte meg: maga a hajdukirály, Bocskay István. Azt is izente, hogy még ma eljön értük.

...Ha a villám csapott volna le a derült égből, nem hozta volna ki ennyire sodrából Básta generálist. Fölemelt ököllel rohant az öreg czéhmasterre és dühtől tajtékozva ordított!

- Nyomorult gaz! Még azt meri mondani, hogy nagyobb urnak szánta!

Kovács uram hidegvérrel tolta félre az orra alatt hadonázó öklöt, aztán így szólt nyugodtan:

- Ne tessék okvetetlenkedni! Én nem a fejeknek, hanem a lábaknak dolgozom. Sorrendben megy nálam a munka: a ki előbb rendel, azt előbb szolgálom ki.

- Tudod-e, hogy kivel beszélsz? - ordított Básta.

- Beszéltem én már nagyobb urakkal is! A váradi basa maga jött ide hozzám, ebbe a műhelybe, mikor a felesége számára 24 pár sárga papucsot csináltatott. Ezzel a két kezemmel vettem mértéket az erdélyi fejedelemnek és menyasszonyának. Ne tartsa hát úgy fel az ur az orrát!

Bástának torkán akadt a szó. Kardjához kapott azzal az eltökélt szándékkal, hogy ketté hasítja a vakmerő csizmadiát. De nem jutott hozzá, mert Kovács uram lenyomta a háromlábú székre, és közben engesztelő hangon folytatta:

- Ne tessék hát haragoskodni, hanem lássunk inkább a mértékhez. Olyan csizmát csinállok az urnak, hogy még...

Belekapaszkodott a generális jobb csizmasarkába és egyetlen rántással lehuzta a lábáról.

Básta pedig az ő tehetetlen dühében úgy könnyített magán, hogy a mint az öreg czéhmaster megfordult mérték után, egyet rugott rajta csizmátlan lábával.

Kovács uram nem volt elkészülve erre az orvtámadásra. Orra bukott és olyat kiáltott, hogy a Peti inas, a ki az udvaron borsót hámozott, elejtette a tálat, a tál nyomban el is tört. A majszterné, a ki a segítségkiáltást is hallotta, a tálnak a veszedelmét is látta, úgy segített magán, hogy belemarkolt a Peti üstökébe. Peti erre olyan ordítást vitt véghez, hogy összefutott az egész szomszédság.

Az inas a helyett, hogy a saját sérelmét hánytorgatta volna, a mint bepislantott a műhelybe, s meglátta gazdáját a földön elterülve, kiállott a kis kapuba és harsogó hangon ordított:

- Segítség! segítség! Ide atyámfiak! Nyuzzák a czéhmesterünket!

Nem telt bele másfél percz és a műhely előtt a térség tele volt szurkos kezű emberekkel. Összegyűlt az egész csizmadia czéh arra a hirre, hogy bántják az atyamestert. Egy sem jött pusztá kézzel, hanem kalapácsal, sámfával, kaptafával, dikicscsel, sőt még lábszijjal is. Kiki olyan fegyvert fogott, a minő hamarjába keze ügyébe akadt:

- Mi történt? - kérdezte száz meg száz hang.

Kovács László uram már feltápáskodott és a mint meglátta zajongó hiveit, rámutatott Bástára és méltatlankodva panaszkolt el sérelmét.

Jobb lett volt volna Bástá tábornoknak és két segédének, ha csata zajában ágyu torkába néznek, mikor elsütik, semhogy a neki vadult csizmadia czéh munkába veszi őket! A következő pillanatban az utcán voltak, a rákövetkezőben a kaptafa és a sámfá vágódott a hátukhoz. Kék és zöld foltok támadtak, elrongyolódott a szép katonaruha, a tollas kalapok a pocsolóba estek, a hol aztán úgy uszkáltak, mint a megfordított kis csónakok.

De a legnagyobb szégyen a generális urat érte. Nemcsak hogy a kardját törték össze, a lovaglópálczáját szilánkká verték a hátán, de még azonfelül egy szál csizmában futott el. Hanem a derék csizmadiák ezzel sem érték be. Vérszemet kaptak és megrohanták a házakat, a hol az éhes német katonák épen ebédhez akartak ülni. Előjöttek a kollegiumbeli diákok is fütykösökkel, a vinczellérek kapákkal, a bodnárok sulykokkal, a kovácsok kalapácsokkal, a lakatosok harapófogóval, a borbélyok ollóval, beretvával, a pékek sodrófával, szóval: kiki a maga fegyverével. A mint meghallották, hogy mi történt, ők is csatlakoztak a csizmadiákhoz. Sőt még az asszonyok is vérszemet kaptak és seprűvel, forró vízzel telt fazekakkal és köcsögökkel láttak az ostromhoz.

A boldogtalan cseh és német katonák föl sem tudták fogni, mi ütött ebbe a szelid népbe, hogy ennyire neki vadult. Elkapták az orruk elől a levest és nyakon öntötték vele. A boros palackokat a fejükhöz vágták - és félóra mulva olyan szaladás támadt, hogy mire elharangozták a delet, nem volt idegen katona a városban, ha csak azokat nem számítjuk, a kiket kovácsok nehéz keze és még sulyosabb fegyvere ott nem marasztott.

A főbiró meghallotta végre a lármát és előjött. Meghült benne a vér, a mint Kovács László uram jelenti neki:

- Főbiró uram, megszalasztottuk egy kicsit a nímeket!

- Az Isten szent szerelmére! - rebegett - csak nem cselekedtek tán kigyelmetek ilyen bolondot! Visszajön kétszeres erővel, s akkor jaj nekünk!

Mielőtt Kovács uram visszavághatott volna azzal a mondással, hogy ott leszünk majd mi is, megszólalt az alvégén a tárogató. Nagy porfelhő kerekedett arrafelé. A ki jól figyelt, kivehette a lódobogást is, a mely egy nagy csapat közeledését jelezte. A főbiró csukló térdekkal kapaszkodott abba a pár csizmába, mely Kovács uram műhelyének ajtajából alálógott és elhaló hangon nyögött:

- Jönnek már, végünk van!

És jöttek. De nem a megcsufolt, megkergetett németek, hanem egy sereg dalia. Csupa magyar hajdu, lobogó mentével, mokány lovon, tarsolyosan, kardosan. Elöl egy fényes alak, a ki villogó kardjával olyan volt, mint az arkangyal, mikor lecsap a gonoszra. Mellette a tárogató fujja a tárogatót.

Kovács László uram, a mint meglátta a vezért, földhöz csapta süvegét és elkiáltotta magát:

- Ucczu tólla, motólla! Hát nem mondtam? Itt jön maga Bocskay István uram. Föl akarja próbálni az uj csizmát. Megigérte, hogy ma jön, és be is váltja a szavát.

Egekig szállott a következő pillanatban az éljenriadalom:

- Éljen Bocskay István! Éljen a hajdukirály!

Elébe rohantak az érkezőknek, de legelső volt itt az uj czéhmester, a ki lekapva az uj pár csizmát, mely az egész háboruszkodásnak oka volt, magasan lengette, mint valami zászlót:

- Itt vannak! Megvannak! Nem adtam oda! De hogy is adnám oda, mikor Bocskay uram megrendelte.

Bocskay nagyon elbámult, mikor meghallotta, hogyan jártak el a kecskemétiak az ő dolgában! Hisz azért jött el ő maga, mivel nem győzte már bevárni, mikor jön Básta fele uton elébe. Mikor pedig a rémületéből magához térő főbíró felajánlotta neki a várost mindenestől, nyájasan így válaszolt:

- Nem kérek én kigyelmetektől sem aranyat, sem ezüstöt, de még egy csirkének sem essék miattunk bántódása. Hanem elkérem azt a csizmát, melyet a német generális nagy sietségében itt felejtett. Zászlóul od'adom hajduimnak, hadd emlékeztesse őket arra: Kecskeméten a németnek hogy szorult a kapcza.

XI. A nagy felhő.

- Kiszedem én méregfogát a kigyónak! - megfogadta iszonyu haraggal Básta generális, mikor valahol a tizedik határban kipihente a kecskeméti nagy futást, és legényével megkenegette hátát, mely nagyon fáj a kecskeméti csizmadiák kaptafájától.

- Megbosszulom ezt a rajtam ejtett csufúságot, ha addig élek is! - folytatta nyögve (mert kemény marka volt ám a legényének.) Kő nem marad kövön abban a városban! A hol csak világeletemben rátalálok egy csizmadiára, azt menten minden kihallgatás nélkül felakasztatom. Inkább járjon ezentul mezitláb az egész világ, semhogy bosszulatlanul maradjon az én nagy sérelmem!

Hirtelen elhallgatott és mosolyogni kezdett. Így még csunyább volt, mint mikor a düh eltorzította arcát.

- Jó lesz így, Bocskay István? - motyogott magában. - Elvetted az ebédemet és éhomra futni kényszerítettél? Én meg elveszem utolsó menedékhelyedet! Elpusztítom a föld színéről a kigyók fészket: Hajduországot...

Ezeket az utolsó szavakat olyan halkán mondta el Básta generális, hogy még a legénye sem hallotta meg. Mert azt már megtanulta a kecskeméti esetből, hogy ha valakinek terve van, nem jó azokat világgá kürtölni. Fölkelt ágyáról és összehíván főbb tisztjeit, parancsot adott nekik, hogy mától számítandó három nap alatt legyenek indulásra készen; mert kerüljön bármibe, de ki kell köszörülni a rajtuk esett csunya csorbát.

Egyik tisztje megkérdezte, hogy hova indulnak? Básta lenéző tekintettel mérte végig a kíváncsit, aztán nagy fontoskodva így válaszolt:

- Jegyezze meg magának az ezredes ur, hogy terveimet nem szoktam hirdetni. Ha csak sejteném, hogy ingem tudná, mit tervezek, rögtön tűzbe dobnám és elégetném.

Mikor a csapatok rendben voltak, rögtön utnak indult Básta. De nem ment egyenesen célja felé, hanem kacskaringósan, vargabetüket rajzolva haladt. Hol jobbra hol balra tért ki, majd előre, ismét hátra ment. Szóval mindent megtett, hogy a világ idő előtt meg ne tudja, hova indult tulajdonképen.

Egyszerre azonban két éjszakai erőszakolt menettel ott termett Hajduország határán. Mielőtt még ellenállásra talált volna, bevette a külső sánczokat, s benntermelt a menekülők országának kellő közepén.

Az volt a ravaszul kieszelt terve, hogy a lázadó fészket elpusztítja a föld színéről, s halálos csapást mér Bocskay Istvánra. Ha elveszi tőle azt az erösséget, hova mindig visszavonulhat, mikor pihenésre és erejének gyarapítására van szüksége, Bocskay nem tarthatja magát sokáig. Nem is lesz nehéz a dolog, mert a férfiak színe-java Bocskaiával jár együtt: otthon csak az asszonyok, gyermekek és az erőtlen aggok maradtak; sőt vezér sem maradt, a ki a védő harczot vezetné.

Helyesen számított Básta generális, de mégsem egészen jól. Elfelejtette, hogy veszedelem idejében a magyar asszonyok lelkét is férfias bátorság szállja meg, különösen ha arról van szó, hogy megvédjék az édes otthont.

Egy napi járásra jutott el Hajduország belsejébe a nélkül, hogy ellenállásra talált volna. Már ujongott kegyetlen lelke arra a gondolatra, hogy most bizonyosan elérkezett a boszu ideje. Sátorban pihent és diadalmi mámorában üritgetett kupát kupára, mikor hirtelen belépett az az ezredes, a kit olyan csunyán utasított el magától és színéből kikelve jelentette, hogy itt az ellenség.

- Miféle ellenség? - kérdezte Básta.

- Nem tudom, miféle náció. Sűrű porfelleg előzi meg jöttét. Hogy sokan vannak, annyi bizonyos.

- Hadd jöjjön! - pöffeszkedett Básta, de azért mégis feltápáskodott és kiment a sátor elé.

A távolból rohamosan közeledett egy nagy felhő. Sötét és fenyegető volt, elfoglalta fél-mérföldnyi szélességben az egész szemhatárt és úgy jött, mint a zivatar.

A táborban megszólalt a riadó. A legénység fegyverhez kapott. Básta sorba járta embereit és biztatta őket, hogy ne tartsanak semmitől. Itt a 24 nagy ágyu: ha ezzel egyszerre belelő a felhőbe, majd megtudják, hogy mi van benne.

Volt az emberei közt egy stíriai vadász, híres arról, hogy olyan éles a szeme, mint a sasé. Fél-mérföldnyire megismeri a vadat és olyan biztosan lő célba, hogy a verebet leszedi a torony csucsáról. Ezt szőlitotta maga mellé Básta generális és egyre unszolta:

- Nézd csak, fiam, Johann, jól nézd meg, mi jön arra felől? Ember-e, vagy ördög fia?

Johann belenézett az egyre közeledő felhőbe, úgy, hogy csaknem kidüledt a két szeme. Egyszerre csak vigyorogni kezdett.

- Nem ember az, sem pedig ördög, hanem egy csorda ökör! - válaszolt kaczagva.

- Mit beszélsz? - kiáltott a tábornok. - Elment talán az eszed?

- Egy cseppet sem! - válaszolt a legény; - olyan igaz, mint ma pénteki nap van, hogy ökröket látok. Mindegyiknek egy csomó rőzse van a szarva közé kötve.

...A nagy sötét felhőben hirtelen világosság támadt. Vértörő fény áradt szét mindenfelé. Lángolt a felhő és most már meg is szólalt. Olyan vad üvöltéssel rohant előre, hogy a legbátrabbak szívéit is elfogta a remegés.

- Mit jelentsen ez? - hebegett Básta, s az ő tulipiros arcza is sápadt lett.

- A csorda után egy lovag vágat, - folytatá a stíriai legény; - ez gyújtogatja meg a rőzséket az ökrök szarván. Egyenesen felénk tartanak... Végünk van!... Nincs menekülés.

A nagy felhő már csak néhány száz lépésnyire volt. Iszonyu üvöltéssel jött egyre közelebb. S a következő perczen már ott termett Básta táborában. Most már látni lehetett, hogy mi van a felhőben. Vagy kétezer neki vadult ökör, a melynek égő rőzsekévéit kötötték a szarva közé. Rosszabb a jégesőnél, gonoszabb a villámokat szóró felhőnél.

Két perc alatt keresztül száguldott a csorda Básta táborán. Pozdorjává tört össze embert, lovat, ágyut és fegyvert. Letiporta mindazt, a mit utjában talált, keresztül gázolt rajta, alakatlan tömeggé zuzta a sereget.

Nyomában, lóháton jött egy még haragosabb sereg. Csupa asszony, lángoló haraggal volt eltelve mind, s nem ismert kegyelmet. Hisz az otthonukat támadta meg a galád ellenség, a ki még a gyermekeknek sem kegyelmez. Az anyák keltek csecsemőik védelmére, s mint a kölykét védő oroszlán, elszánták magukat a halálra.

A kecskeméti verés szelid simogatás volt ahhoz képest, a mit itt kapott Básta serege. Ott legalább férfiak ejtettek sebet rajta: itt asszonyi kéz.

Venczeszlasz eszelte ki ezt a tervet Hajduország védelmére.

XI. A hajduság dicsérete.

Bocskay István dicsőségét fölvitte a hir a csillagokig. Morvaország, Stíria és Ausztria fővárosainak kapuin zörgetett és újból övé volt már néhány körülzárt vár kivételével egész Magyarország. Básta hadait hat véres csatában verte meg, úgy, hogy az eddig győztes tábornok bánatában agyonitta magát. Ugy esett ki a lakoma közben a kupa kezéből, s az utolsó korty volt életének utolsó nagy tette.

Ha Bocskay ekkor azt mondja „Újból föl akarom állítani Hollós Mátyás király trónját,” nincs senki sem, a ki utját állja.

Rudolf király még jobban belemélyedt csillagaiba, mióta rosszra fordultak országlásának ügyei és nem törődött épenséggel azzal, a mi a nagyvilágban történik. A török pedig megszerette Bocskayt és elküldte neki azt a koronát, melyet egykor a görög császárok viseltek. De Bocskay a sok czim közül, melylyel megkinálták, csakis az erdélyi fejedelmi czimet fogadta el, és azt mondta, hogy míg Magyarország törvényesen megkoronázott királya él, addig másnak ebben az országban nem szabad koronát viselni. Ő csak a nemzet jogainak kivívásáért fogott fegyvert, s leteszi azt, a mint azokat a király biztosítani fogja.

Nem akart senkinek sem köszönettel tartozni a kivívott sikerekért, sem a nemzetnek, sem a töröknek, csak hű hajduinak. Beváltotta azt, a mit Pálffy Miklósnak mondott azon az emlékezetes éjszakán, melyet a Kortyogóban együtt töltöttek. Nem hajolt sem a nyugat, sem pedig a kelet csábító szavára, hanem megmaradt a magyar alkotmány védőjének és a szabadság hű őrének.

Ezalatt Pálffy sem vesztegette idejét; ő meg a törököktől vette el az egyik várat a másik után.

Fényes kora volt ez a magyar történetnek.

Két nagy hős akadt egyszerre, a ki lángolt a haza szeretetében és egész életét föláldozta, hogy a hont boldoggá tegye.

...Csak az volt a szerencsétlenség, hogy nem egymás mellett, ugyanabban a táborban küzdöttek, hanem gyakran szemben is állottak egymással. Ha ez a két lángelme akkor meg tudott volna egyezni, sem a török, sem a német nem pusztította volna századokon át az országot.

Bocskayt elismerte Rudolf király Erdély fejedelmének és ő azon volt, hogy az agyonzaklatott országot újból megismertesse a béke áldásaival. De azért harczra készen állott minden kül-ellenséggel szemben és olyan serege volt, a melyre minden körülmények közt számíthatott. Ez volt a hajduság.

„Nem csupán a „Hajdukerület” lakosait nevezték így - mondja Jókai a Magyarok történetében - bár ezek alkották a zömét, hanem voltak komáromi hajduk, borsodi, aradi, végvidéki hajduk.”

És a lakosság színe-java, belátva azt, hogy a fegyvernek csakis a fegyver az ellenszere; megtanulta azt, hogy e szerencsétlen korszakban, mikor a törvény nem nyújt biztosságot, csakis önerejében bizhatik még a férfiú.

Sokan közülök megszeretve a háboru mesterségét, le sem tették többé a kardot, hanem szabad csapatokat gyűjtöttek saját választott kapitányaik alatt.

A hadi felszerelés nem került sokba: egy nyeregtelen lovon, kötőfékes szerszámmal, vagy épenséggel gyalog, egy szál karddal indult neki a hajdu a háborunak. S ha nem volt véletlenül háboru, támasztott ő maga háborut. Mert ellenségre mindig akadt, különösen a németben.

A német vezérek folyton biztatták egymást, hogy a hajdukat el kell pusztítani a föld színéről, szét kell hányni palánkváraikat, s őket magukat ki kell irtani. Csakhogy a hajduk nem engedték magukat. Mikor legjobban fenyegették őket, akkor állottak elő a legnagyobb erővel. Huszezer harczost tudtak talpra állítani. S milyen harczost! A ki nem törődött sem étellel, sem halállal, a ki nem bánta, hogy mit határoz fölötte a fejedelmek gyülekezete és tanácsa. Mert csak egy törvényt ismert: a szabadságot.

Thököly Imre hadainak zömét a hajduk alkották. A Rákóczy-féle szabadságharcban övék volt az elsőség.

Még a 48-ki szabadságharcban is saját kapitányuk alatt küzdöttek az osztrák zsarnokság ellenében. Több mint 240 esztendő mult már el azóta, hogy Bocskay István fölírta zászlójokra ezt a szót: „libertas” (szabadság), s még mindig készen voltak arra, hogy kardot rántsanak és utolsó csepp vérüket ontsák a szent szabadságért.

A magyar alkotmányt a hajduk védelmezték meg az erőszak ellenében. Hívek voltak minden időben.

XIII. Venczeszlauz követségbe megy.

Ugyanabban a nagy teremben, melyben tizenkét év előtt elbucsuzott fejedelmétől, a ki őt Prágába küldötte, fogadta az erdélyi rendek hódolatát Bocskay István, a ki most maga is Erdély országnak fejedelme. Megelégedéssel tekinthet vissza a bejárt utra, mert nem csak dicsőséggel végezte, hanem népének is megszerezte a függetlenséget.

A fejedelem az asztalnál áll és hű dalnokával beszélget. Venceszlausz is megférriasodott a lefolyt évek alatt, de mosolygása még mindig elárulja a régi gyermek jó kedvét. Ugy szereti most is a fejedelmet, mint hajdan a czimborát, a ki rendesen kihuzta a hinárból, melybe csinytevéseivel kevereredett. Ha minden megváltozott is körülök, Venceszlausz a régi maradt.

- Fiam! - szólott Bocskay és valamely szokatlan lágyság rezgett végig hangján, - megbízásom van számodra.

- Talán új dal a szabadság dicsőítésére? - kérdezte föllángoló tekintettel a hű lantos.

- Dal lesz ez is, de nem harczokat dicsőítő. Szólaljon meg lantod, és zengjen a tavaszról, mely virágokat fakaszt. Az én szivemben is virágfakadás van... Elküldelek Grácza követségbe. Ott lakik most az én buzavirágzemü csillagom. Kérdezd meg tőle, elég magasra emelkedett-e már Bocskay István, hogy Mária Krisztina méltónak találja kezére.

- Miksa főherczeg, Mária Krisztina édesapja, mit szól majd a leánykérőhöz?

- Nem fog ellenmondani. Tudakozódtam, s megtudtam, hogy az erdélyi fejedelemnek ideadja a lányát.

- Így hát jól van minden!

...Három hétig tartott Venceszlausz utazása. Kincses Kolozsvártól mig eljutott oda, elkészült a dal is, melyben fejedelmének boldogságát megénekelte. Kár, hogy később ő maga semmisíteté, mert mint mondják, olyan szép volt, hogy megérdemelte volna az utókor dicséretét.

Mikor Grác alá ért, feltűnt neki, hogy a városban valamennyi harang megkondult. Tompán szólottak, mintha gyásznak hirdetői volnának, és Venceszlausz szive megtelt bánatos sejtelemmel.

A Mura hidján áthaladva úgy tetszett neki, mintha a város fölött egy sereg fekete holló lengene. A mint közelebb ment, észrevette, hogy a mit ő madárszárnyaknak nézett, csupa gyászlobogó.

Nem mert kérdezősködni, hanem folytatta útját kíséretével a főherczegi palota felé. Ott is szemébe tűnt a gyászpompa. Kérdés már most, kinek szól a gyász?

- Ki halt meg? - kérdezte az őrtálló tisztől. Ez futó tekintetet vetett Venceszlauszra, aztán tompa hangon válaszolt:

- Ifju virágot tört meg az élet: Miksa főherczegnek leánya, Mária Krisztina fekszik kiterítve a ravatalon.

Venceszlausz szivén keresztül nyilalt ez a hirmondás. Egy pillanatig úgy tetszett neki, mintha ködbe borulna előtte az egész világ; pedig csak omló könnyei miatt nem látott semmit. Siratta urának szétfoslott boldogságát.

Odaintette magához a tisztet és így szólt hozzá:

- Én Bocskay István, erdélyi fejedelemnek követe vagyok. Azért jöttem ide, hogy nevében elgyűrűzzem Mária Krisztina főherczegnőt. Megelőzött egy még nálamnál nagyobb ur: a halál. Nekem itt többé semmi dolgom; megyek vissza, hogy elmondjam a gyászhirt uramnak. De tégy egy szivességet czimbora.

- Mi legyen az?

- Ezt a gyűrűt tedd le a halott ravatalára. Hadd tudja meg belőle, hogy uram, Bocskay István, még a siron tul is hű maradt hozzá.

...Visszafelé indult szegény Venceszlausz, kincses Kolozsvárott örömhirt váró urához. Nem nógatta lovát gyorsabb menésre, mert hej, ugyis elég jókor érkezik a rossz hir.

Tul a hidon megállott egy perczig, kivette tarsolyából a dalt és összetépte. A szél elkapott egy-egy foszlányt és bevitte a folyóba, a hol csendesen ringatták a habok.

A mint lassan, kelletlenül haladt, mint a ki legörömestebb célhoz sem érne, vágatva ment utána egy lovas.

Ugyanaz a tiszt volt, a kitől megtudta a halálhírt. Megállott előtte és így szólt:

- Követ ur, Miksa főherczeg nevében, a gyüriüért cserében, vigye urának, Erdélyország dicső fejedelmének ezt a kis emléket.

...Hetek mulva tudta meg Venceszlausz, hogy mi van a csomagban, melyet rábirtak: egy aranyból készült tartó, s benne egy hajfűrt. Ez volt az egész, a mi Bocskay boldogságának álmából megmaradt.

De azért volt ő igazi férfiu, azért volt ő fejedelem, hogy a saját keservét legyőzze és ezentul egészen a népének éljen.

A magyar történetnek egyik legfényesebb korszaka az, a mely Bocskay nevével van egybekötve. Igazság, szeretet és jószág van minden lapjára írva.

Áldás Bocskay emlékére!

RODOSTÓBAN.

Pompejus oszlopánál.

Magas szikla, a melynek csúcsára kétszáz, kőbe rótt durva lépcső vezet. Vad zsálya nő ki a gránitkő hasadékaiból, meg az esőmosta barázdákban, a hova a lezuhanó ár egy kis termőföldet rakott le. Itt-ott egy csenevész bokor is kapaszkodik, a melynek leveleit a kecske megrágta. Izzó fénynyel néz le a nap a végtelen rónaságra, a melynek határa maga a tenger. A magasban kőszáli sas kóvályog és vijjogó hangja az egyedüli, a mely a néma csendet megtöri.

Tán félóránnyira a sziklától egy város terül el, a melynek szürke házai összefolynak a reggeli fényben. Csak a kerek tornyok láthatók tisztán, melyeknek erkélyén feltűnik a müezzim alakja. Ha közelebb volna, tán hallanók figyelmeztető Allah il Allah kiáltását is, a melylyel imára szólítja a híveket. Kilenczszor napjában szólal meg és mindannyiszor tudatja a világgal, hogy csak egy az Isten és Mohamed az ő prófétája.

A rónán hirtelen porfelhő tűnik föl, melyet vágató lovas csapat kavart fel. A vijjogó sas elnémul és figyel, mert nem tudja még, mit rejteget magában a közeledő felhő. Egy-két perczig ott ül még a szikla szélén, aztán összecsapja szárnyait és magasra emelkedik. Amonnan az ég aljáról nézi a közeledőket és mikor fölismeri bennök ős ellenségét: az embert, egészen eltűnik. A következő pillanatban kettéválik a porfelhő és ha volna figyelő, azonnal észrevenné, hogy a kik a szikla felé tartanak, nem e vidékről valók. Idegen a viseletök, a fegyverzetök és a nyelv is, a melyben egymással beszélnek.

Az idő: 1720. A hely: *Jenikő* siksága Kis-Ázsiában. A kik pedig a szikla felé közelednek, *II. Rákóczy Ferencz* hívei. Ott vannak együtt valamennyien, a kiket a változó hadi szerencse mosolya nem csábított idegen zászló alá, hanem rendithetetlen hűséggel követték fejedelmüket idegen világrészbe, hogy ott is tanúságot tegyenek a magyar szabadságszeretetről.

Az a zömök alak, a kinek villogó tekintete eléggé mutatja, hogy parancsolni szokott, *Bercsényi Miklós*, Ung vármegyének egykor híres főispánja. A zászló, melyet mögötte egy apród lenget a reggeli szellő fuvallatában, már a tokaji csatában is lebegett és azóta elől járt száz csatában. Öregebb lett a vezér, de az ifjú tűz, mely huszonöt évvel ezelőtt hevítette lelkét, még mindig nem aludt ki. Mintha csak Lehel vezért látnád magad előtt, mindig készen arra, hogy Bécs vagy bármely más ellenséges város kapuját döngesse hadatverő buzogányával. Az ő jelszava: Soha sincs egyedül az ember, ha vele van a kardja.

Mellette egy ősz alak, galambfehér hajjal és szakállal, csupa bölcsesség és higgadtság minden mozdulata. Ez *Csáky István* gróf, *Rákóczy* okos tanácsadója, a kinek mindig elég munkát adott, hogy a többiek hevét mérsékelje. Ilyen lehetett *Álmos*, mikor *Lebedia* földjén, a hova a turulmadár nyomán vezette népét, lemondott a vezérségről fia javára. *Csáky István* lelkét sem bántja többé a nagyravágyás, mert jól tudja, hogy minden, a mi a földön van: dicsőség, siker, öröm és bánat, fény és pompa - minden csak mulandó.

Fiatal, rózsás arcú ifjú lovagol a soron kívül. Tekintete bejárja a sikot, mintha keresne egy pontot, a mely alkalmas volna küzdelemre, meg egy ellenfelet, a ki helyt állna neki. Ez *Ilosvai János*, a híres *Ilosvai-nemzedék* sarja, a mely család már *Nagy Lajos* korában jelszavául ezt a mondást választotta: Az élet egy nagy csatater... De hol fog ő csatázni itt, a hol már rég lezajlottak a népek küzdelmei?

És tarka csoportokban elegyednek a többi hívek: két *Pázmány*; Péter, az idősebb, és Pál, a fiatalabb. Derék leventék, a kik többet mívelnek tettel, mint szóval. Róluk mondta tréfásan *Rákóczy*: Ha tiz mondást engedek nekik napjában, alkonyatkor nyolczat takarítottak meg. De

ha száz kardcsapást engednék nekik, még kétszázra kérnének engedelmet. Aztán itt vannak a *Zayok*: nagypapa, fiu és unoka. Csodálatosan hasonlítanak egymáshoz. A legidősebb vonásait megzománcozta az idő, a másodikét megbarnította, az unokáén rajta van az ifjúság üdesége, de az arc azért egy és ugyanaz. Nem hiába az a jelmondatuk: *Semper idem*. (Mindig ugyanaz.)

Maga a fejedelem nincs közöttük. Ő már félórával előbb indult el és most fenn áll a szikla csúcsán, a melynek húsz lábnyi síkján oszlop emelkedett, - most három darabra széttörve hever a porban. Tizenhétszáz esztendőnél is több, hogy egy győzelmes római hadvezér, a kit kortársai nagynak neveztek el, a saját dicsőségének emelte pároszi márványból. Akkor történt ez, mikor Pompejus legyőzte a pontusi birodalom hatalmas királyát és annyi kincset gyűjtött össze, hogy még az utolsó lovászyerek is drága biborba öltözött, a csatamének pedig arany edényből itták a Fekete-tenger körül fakadó források vizét. Hova lett az a sok kincs és mivé lett maga a dicsőség emléke, a nagy diadaloszlop? Az idő vasfoga belemélyedte a márványba. Addig tördelte, míg ledőlt, mint maga a rómaiaknak a világot bejáró és népeket lenyűgöző hatalma. A mely darab még fennáll belőle, nem lehet magasabb harmadfél singnél és a talapatból maradt meg. Domborműalakok láthatók rajta és különösen kiemelkedik Pompejus alakja, a mint diadalszekeén áll és a távolba mutat, a hol újabb diadalok várnak rá.

Rákóczy Ferencz oda támaszkodik a maradék romhoz és mintha a hideg kőből szólna hozzá a mult idők emléke, elmélyedve hallgatja szózatát. Vonásaiban meghatottság tükröződik, tekintete csillog a felindulástól és széles melle föl-alá emelkedik a mély lélegzetvételben. Egyszerre csak végigsimit homlokán és álomszerű hangon válaszol a rejtelmes szózatnak:

- Hiába vádolsz, te hideg kő, hasztalan minden törekvésed, hogy lelkembe a kételkedés mérget csepegtesd! Egészen mást akart az a hadvezér, a kinek emlékét te megőrzöd és egészen mást akartam én. Ő csak a dicsőséget áhította és érte küzdött száz csatában. Én a hazám jólétét kívántam és neki áldoztam fel ifjúságom virágát és férfikorom erejét. Nem kívántam diadalszekeén megállni, hanem megelégedtem volna, ha imába foglalja nevemet egy nemzet... S ha mint hontalan állok is most itt, ezen a földön, a mely már sok száműzött magyar keservét hallotta, azért még sem csüggedek! Nem mondok le és nem ejtem ki a fegyvert jobbomba! Lakom majd ezentul csendes partján a tengernek és hallgatom méla zugását, mig újból lerázhatja magáról a tespedés és a csüggedés nyügét. Addig is elküldöm lelkemet szép magyar hazámba és minden kunyhóban hirdetem a magyar ősi jogát, a melyet elkobozni lehet ugyan, de elvenni örök időre sohasem!

A fejedelem ezeket az utolsó szavakat már nem mondotta halkán magában, hanem tüzzel kiáltotta az ég felé. S erre az indulatos kitörésre megjelent az oszlophoz vezető lépcsősor legfelsőbb fokán egy eddig rejtve volt alak. Körülbelül 26-27 éves lehetett, vidám és derült vonásokkal, okos szemmel és könnyed mozdulatokkal. Oldalán kard, de jobbjára lantot tartott és övébe íróeszköz volt dugva...

- Szólítottál, uram? - kérdezte és tekintete aggodalmasan csüngött a fejedelem elboruló vonásain.

- Nem téged szólítottalak, Kelemen fiam, - válaszolt Rákóczy, - de jobb mégis, hogy itt vagy! Küzdöttem valamivel, a mi csaknem erősebb a gyöngye emberi akaratnál, s már-már azt hittem, hogy legyőz. Hej, pedig nem volna jó, ha a csüggedés és a reménytelenség békóba verné az én lelkemet is!

- Te csüggednél? Te vesztenéd el a reménységet? - kiáltott fel bámúlva a Kelemennek szólított - hisz ez annyi volna, mintha a nap megadná magát az éjszakának. Mi, akik sok száz mértföldnyire követtünk hazánktól és lemondunk a te kedvedért a családról és az otthonról,

mi egyetlen pillanatig sem kételkedtünk benned. Hát te hogyan kételkednél?... Lásd, uram, - folytatta lágyabb hangon és mintha vidám arcán valami szomorúság czikázna végig - öreg szüleimet, fiatal menyasszonyomat hagytam el Zágónban, az erdélyi havasok alján fekvő kis faluban és lehet, hogy nem is látom őket többé viszont. De mindez nem fáj annyira, mint az a pusztá gondolat, hogy Rákóczy Ferencz csak egyetlen pillanatig is kételkedett önmagában...

Megérintette baljával a lant húrjait, mélabús hangokat csalva ki belőle, aztán lágy és panaszos dallammal énekelt el egy régi, nagyon régi dalt, a mely még talán a pogányság idejében adott enyhet a bujdosók fájalmának:

Szegény bujdosóknak, hogy adsz könnyebbséget,
Ha tőlük elveszed még a reménységet?

- Nem, édes fiam, *Mikes Kelemen*, - nem fosztalak meg a reménytől! - mondá szilárd hangon a fejedelem és rátette jobbját hú embere vállára. - Érzem, hogy be fog teljesülni szívünk vágya; még egyszer csatára szállunk azok ellen, a kik édes hazánkat lenyüggözik és akkor te ott harczolsz majd oldalamon, lantodat pengetve a küzdelem hevében és lelkesítve harczosaimat. Viszontlátjuk majd a magyar földet, viszontlátod Zágont és fiatal arádat...

- Azt talán még előbb mint Zágont! - szakította félbe vidám mosolylyal *Mikes*.

- Hogy-hogy?

- Hát csak úgy, hogy *Zsuzsika* nincs már Zágónban, hanem egy hete, hogy Stambulban időzik, a törökök fővárosában.

- S hogyan jutott el odáig? - kérdezte bámulva a fejedelem. - Remélem, nem beszélted rá holmi oktalanságra?

- Ő maga eszelte ki és én csak ráhagytam. Jól tudod, uram, hogy *Zsuzsika* a te ügyednek a híve, miként én. És megesküdtünk, hogy csak akkor leszünk egymáséi, ha II. Rákóczy Ferencz zászlója ismét dicsőségesen lobog hazánk földje fölött.

- Elég bolondul tettétek!

- De megtettük és meg is tartjuk!... *Zsuzsikának* van egy közeli rokona Stambulban. Sok esztendővel ezelőtt, még II. Rákóczy György uram idejében, szakadt el hazájából és tán azóta már egészen eltörökösödött. De azért él benne a jó magyar vérnek egy erecskéje és szereti rokonságát. Gazdag, befolyásos ember és a szultánnak kedveltje, mert híres abban, hogy mindenféle gépcsodát tákol össze. Itáliában tanulta a híres *Bonaventura* mesternél, a kinek tíz álló esztendeig volt tanítványa. Nos hát, ennek a rokonnak írt *Zsuzsika*, mikor mi számüzetésbe indultunk és arra kérte, hogy vegye magához, mivelhogy ő most árván és elhagyottan áll a világban.

A felelet kissé késett, mert Stambultól Zágónig van néhány kecskeugrás, de végre mégis megérkezett.

Azt írta *Palurgos basa* - ezt a nevet vette föl a régi *Palágyi* familia ivadéka - hogy szivesen látja rokonkáját és küldött is neki annyi pénzt, hogy bizton útra kelhetett.

- Honnan tudod te mindezeket?

- *Zsuzsika* írta meg. Itt van a levele.

Mikes belenyúlt a dolmánya zsebébe és egy vékony, hártyszerű papírra írott levélkét vett elő. Oda adta a fejedelemnek, a ki csodálkozva olvasta a felírást:

„Adassék ez a levél kedves és szeretett Öcsémnek, Zágoni *Mikes Kelemen*nek, ő fensége II. Rákóczy Ferencz íródeákjának

Ibi-Ubi.”

- Ez azért van, - magyarázgatta pirulva Mikes - nehogy az öreg Palurgos máris megsejtse, hogy mi szeretjük egymást. Így lettem én Zsuzsika öccse, ő pedig az én néném. De olvasd a levelét jó uram.

A fejedelem nem mondatta ezt magának kétszer, hanem olvasta ekként:

„Tudatom veled kis öcsém, hogy jó egészségben megérkeztem és Palurgos uram nagyon szívesen, meg igazi rokoni szeretettel fogadott. A mi azt a dolgot illeti, Palurgos uram jószívű, nemeslelkű és nem felejtette el, hogy magyar. Légy hát jó reménységgel. A többi a következő külön postával mondom el. Szerető nénéd

Zsuzsánna.”

- Posta? Miféle külön postátok van ti nektek? - kérdezte a fejedelem. - Palurgos uram nagy úr lehet, de még sem hiszem, hogy külön postát tartson magának.

Mikes közelebb ment a fejedelemhez. Kissé kitérte elől dolmányát, aztán így szólt:

- Gyere ki a fészekből, Zizike.

Egy apró, hófehér galamb dugta ki fejécskáját a dolmány nyílásán és okosan nézett a fejedelemre. Aztán egyet-kettőt csapkodott szárnyával, egészen kirepült és oda ült Mikes Kelemen vállára.

- Postagalamb! - kiáltott fel a fejedelem, a ki rögtön megértette az egész összefüggést.

- Az. Zsuzsika nevelte és mikor elváltunk, velem adta útra, hogy hírt vigyen tőlem és hírt hozzon nekem. Minden héten megtette Zizike egyszer a nagy utat és olyan okos madárka, hogy bárhol voltam, mindig rám talált. Ily módon értesültem Zsuzsika minden tervéről és a legújabb fordúltról, mely sorsában beállott... De most előre, Zizike, vidd az üzenetet.

Egy az előbbihez hasonló alakú hártypapírt vett elő és a galamb jobb szárnya alá akarta tenni, de a fejedelem megakadályozta.

- Lássuk csak a címzést, - mondá mosolyogva és elolvasta:

„Adassék ez a levél kedves nénémnek: Tüköry Zsuzsánna leányasszonynak, a ki lakik Palurgos basa házában, Stambul híres városában”... Nagy mester vagy te, Mikes fiam, de hűségese emberem. Lám, már egészen felvidítottál tréfáiddal. Bocsásd útnak hírvivődet, mi pedig térjünk vissza kisérletünkhöz, a mely már bizonyára türelmetlenül vár reánk...

Palurgos mester.

Ő maga sem tudta volna megmondani, hogy hány esztendő és nem is szerette, ha éveiről beszéltek. De annyi bizonyos, hogy mint szemtanu, olyan eseményekről emlékezett meg, a melyek nyolczvan esztendő előtt játszódtak le. A saját maga viselt dolgairól nem volt bőbeszédű, hanem ha arról volt szó, hogy melyik uralkodó fejedelemnek mi volt a passziója, akkor mindenféle érdekesnél-érdekesebb dologra emlékezett vissza. Kitünt azokból, hogy Palurgos mester sokat élt az uralkodók közelében.

Vagy tiz év óta volt egy palotája Stambulban, az Aranyszarv-öböl kisázsiai oldalán, nem messzire a szultán gyönyörűséges mulató kertjeitől. Ebben a palotában halmozta ő föl mindazokat a ritkaságokat, a miket hosszú életén keresztül hangyaszorgalommal gyűjtött; festményeket, könyveket, régi kéziratokat, fegyvereket, drága köveket, ritka szöveteket, kínai porcellánt és a mi a műkedvelők szemében százsorta becsesebb volt mindezeknél: s saját-

maga készítményeit, azokat a csodálatos automatákat, a melyek világra szóló hírnevet szereztek neki.

Hol tanulta azt a mesterséget, hol nem, annyi bizonyos, hogy a Palurgos ember- vagy állat-formájú gépei mindent felülmultak, a mit eddig a leghiresebb mesterek ezen a téren felmutathattak. Ha vendég csemetett háza kapuján, magától kinyílt és az előcsarnokban párisi divat szerint öltözött inas fogadta mély hajlongással. Bekísérte a belső fogadóterembe, a hol a falakon felaggatott kalitkákban a világ legkülönfélébb tájékaról való madarak ugrándoztak, dalolgattak. A mint a vendég helyet foglalt valamelyik karosszékekben, azonnal megszólalt ennek belsejében egy valóságos zenekar és ábrándos melódiákkal mulattatta a meglepett idegent.

Valamelyik sarokból előjött egy szép vadász és odasimult a vendég térdéhez, a szekrények tetején majmok ugrándoztak és pofáikat fintorgatták a vendég multságára. Aztán bement egy szerezsenformájú szolga fekete kávéval, nyomban rá egy másik, a ki csibukot adott a vendég kezébe, egy harmadik és negyedik, a kik rózsavizet meg dulcsászát (czukorba főtt gyümölcsöt) tettek a kis asztalkára; úgy, hogy a látogató bizonyára azt gondolta magában: milyen gazdag ember lehet ez a Palurgos, ha annyi cselédet tarthat magának!

Hátha még sejtette volna, hogy mind ez a cselédség, mind ez a sok énekes madár és ugrándozó állat csupa mekánikai remekmű, a melyet maga Palurgos uram készített. Sokszor esztendőkön át dolgozott egyen, folyton javította, míg tökéletessé csinálta gépezetét. Csinosította külsejét, úgy, hogy meg sem lehetett különböztetni az eredeti mintától. Nagy összegeket áldozott ennek a kedvtelésének és koldusbotra is jutott volna miatta, ha másrészt nem lett volna elég okos, hogy néha-néha el is adjon egy gépembert.

Egy „sakkozó dervist” tizezer aranyért vett meg tőle Mohamed szultán. Egy mesterséges páváért, a mely járt, kelt, szép tollazatát mutatta és rikoltott, hatezer luidort küldött neki XIV. Lajos, a francziák mindenható királya. De csak nagynéha, a legvégső szükségben szánta magát rá, hogy eladja készítményeit: inkább nélkülözött, csakhogy megtarthassa azokat magánál és gyönyörködtesse látásukkal szívet és lelkét.

Egyszer meghallotta a szultán a sok csoda hírére és megízente a mesternek, hogy meglátogassa. Palurgos abban az időben Stambul valamelyik külvárosában lakott egy szegényes külsejű házban, a melyet kibérelt. A szultán izenete után azonnal fölkereste a nagyvezért és hódolattal kifejtette előtte, hogy mennyire nem méltó az a vidék és az a ház, a hol ő lakik, arra, hogy a minden hívők uralkodója oda betegye a lábát. Mivel pedig ezt az előadását egy kis ajándékkal kibővítette (egy pár bőrpapucsból állott, a mely énekelni kezdett, mihelyt az ember fölvette lábára) a nagyvezér a perai palotát bocsátotta rendelkezésére erre az egy alkalomra.

Palurgos csak kétheti időt kért, hogy a szultán látogatására előkészülhessen. Valóságos csodákat mivelt ez alatt az idő alatt. Beszélő fák, zengő vizek, szónokló sziklák, emberfejű madarak és madárfejű emberek kísérték a szultánt lépten-nyomon. A tó szélén hirtelen utját állotta egy mozgó, óriási lótoszvirág, a mely egy híres francia poétának néhány versét szavalta el. Mivel Mohamed édes anyja francia születésű volt, ez a gyöngéd figyelem annyira meghatotta, hogy nyomban odaajándékozta Palurgosnak az egész palotát és e naptól kezdve legkedvesebb emberei közé számította.

Sokszor látogatott el hozzá és elmulatott automatáival. S mivel a különböző európai államok követei jól tudták, hogy Palurgos áll legközelebb a szultán szívéhez, mindig hozzá fordultak, ha valamit el akartak érni a fényes portánál. Az ilyen felkérésnek rendesen csinos összeg szolgált bevezetésül, a melyet az öreg úr szó nélkül bezsebelt. De ezzel még nem kötelezte magát semmire, ez csak a meghallgatás díja volt. Mikor az illető diplomata befejezte előadását, Palurgos rendesen így szólt hozzá:

- Jó uram, a te szónoki képességed olyan hatalmas, hogy még a kész hazugságot is igazság színében tünteti föl. Engedd hát meg, hogy magam járjak utána a dolognak és ha belátom, hogy részedben van az igazság, előre is mondhatom, hogy nyert ügyed leszen.

A diplomata savanyu arcot vágott, mert ő épen azért fordult Palurgoshoz, mivel - egy keleti kifejezéssel élve - a görbét egyenesre akarta csinálni. Mondott is effélet, de csak egyszer, mert másodizben nem kísérlette meg a megvesztegetést. Az öreg ur minden felindulás nélkül csengetett és a belépő gépinasnak azt mondta:

- Ha ez az ur ismét *ilyen arczczal* jön hozzám, nem vagyok számára itthon.

A gépinas bólintott a fejével, mintha megértené a dolgot és a kisértő megszégyenülve távozott.

Csakhamar hire járt ennek a mondásnak és hazug arczczal, igazságtalan ügygyel nem kereste többé föl senki Palurgos mestert. Annál inkább járultak hozzá azok, a kik másutt hiába keresték igazságukat és ha véletlenül szegények voltak, még a bevezetést is elengedte nekik az öreg ur. (Bevezetés alatt az az összeg értendő, a melyet a közbenjárás dija fejében szoktak fizetni Stambulban.)

Ezt a mindenható embert kereste fel Zsuzsika, Mikes Kelemen menyasszonya, mikor vőlegénye ura iránt való hűségéből arra szánta magát, hogy Rákóczy Ferencz társaságában eszi a száműzetés keserű kenyerét Rodostóban. Palurgos úgy fogadta, mintha egészen idegen volna hozzá, nem pedig a véréből való vér.

- Miért jöttél ide? - kérdezte rideg hangon.

A fiatal leány bátran állotta ki a vizsgálódó tekintetet és minden habozás nélkül így szólt:

- Két okom van rá: először is egyedül állok a nagy világban és természetes vonzalmamat követtem, mikor egyetlen még élő rokonomat óhajtom ápolni öreg napjaiban.

- S a második ok?

- Magyar nő vagyok és minden érzésem hazámért lángol. II. Rákóczy ügyének szeretnék jó szolgálatot tenni és jól tudom, hogy a Kegyelmed befolyása mindenható.

Palurgos mosolygott.

- Azt hiszed tehát, - kérdezte valamivel nyájasabb hangon, - hogy engem bármi irányban befolyásolni lehet?

- Nem vagyok olyan esztelen, hogy ilyesmit reméljek, - válaszolt bátran Zsuzsika, - mert ismerem hitedet. Tudom, hogy csak igazságos ügynek állsz szolgálatába. De azt is tudom, hogy Rákóczy Ferencz részén van az igazság. Ha nem is volnál magyar, ha soha életedben nem is láttad volna azt a földet, a mely szült, mégis velünk kellene érezned. Mert mi vagyunk a zsarnokságnak áldozatai és mi küzdünk a szabadságért és örökölt jogainkért... Ugy-e, hogy ezt belátod, jó uram?

A fiatal leány esdeklő tekintetéből annyi meggyőződés sugárzott, hogy Palurgos szive fölengedett. Megfogta Zsuzsika jobbát és megszorította.

- Igazi székely vér vagy! - mondta mosolyogva és közelebb vonta magához a leányt, - szakasztott olyan, mint szegény anyád, az én hugom... Maradj nálam és nem fogod sohasem megbánni, hogy bizalommal fordultál hozzám... De egyre figyelmeztetlek.

- Mi az?

- Mindig igazat beszélj. Nincs rútabb a csselfogásnál és hazugságnál. Gyűlölöm, mint a poklot, mert minden gonosznak ez a kutforrása. Légy őszinte hozzám és nem fogsz bennem csalódn.

A fiatal leány elpirult. Eszébe jutott valami. Még habozott, de végre így szólt:

- Csak a jövőnek szól ez az intésed?

- Annak is... De van talán valami, a mit elhallgattál?

- Van, jó uram, van! Nem bírja el a lelkem, hogy álarczot viseljek előtted s így hát kimondom...

- Szólj bátran és ha hibád megbocsátható, elnézem az egyszer.

- Említettem egy rokonomat, a ki Rákóczy Ferencznek apródja.

- A jegyessed, ugy-e? Öcséd gyanánt említettem előtted, pedig ő...

- Honnan tudod ezt? - kérdezte bámulva Zsuzsika.

- Mindent tudok, ami ebben az országban történik. Ha nem a jó barátaim, akkor bizonyára ellenségeim mondják el. Mikes Kelemen életének minden körülményét ismerem és szerencséd, hogy bevallottál mindent.

- Ah, jó uram, meg tudsz nekem bocsátani? - esdekelt Zsuzsika.

- Megbocsátok, mert tudom, hogy mi birt rá a csselfogásra. De büntetésed az léssen, hogy ezentul is öcsédnek nevezed őt, ő pedig néjének. Ez pedig addig tart, mig más nevet nem adhat ő neked.

Zsuzsika mélyen elpirult és elfordította arcját. Palurgos pedig folytatta:

- Tovább fog ez tartani, semmint te gondolod, kis bohó. Ismerem vőlegényed szándékát és be vagyok avatva Rákóczy Ferencz terveibe. Azt óhajtják, hogy a szultán magáévá tegye a magyarok ügyét és újabb hadjáratot indítson az osztrák császár ellenében. Ennek pedig egyelőre sok akadály állja útját. A passzarovitzai békét husz esztendőre kötötték meg, mind a két fél esküvel kötelezte magát, hogy ezalatt az idő alatt nem szegi meg a szerződést. Mohamed szultán jól ismeri a török és a magyar nemzet közös történetét és tudja azt is, hogy egyszer néhány száz esztendő előtt I. Ulászló, a magyarok királya, életével lakolt, mivel megszegte adott szavát. A várnai csata emléke intő jelként áll az ő lelke előtt.

- Így hát nincs remény? - kérdezte elcsüggedve Zsuzsika.

- De van! Biztosan számíthatunk arra, hogy az osztrák nem lesz annyira aggodalmas, mint Mohamed szultán. Meg fogja szegni a szerződést és akkor részünkön az igazság.

- Adja az ég, hogy mielőbb megszegje! - kiáltott hévvel Zsuzsika.

- Kis bohó, hát annyira óhajtod a vérontást? - mondá bus hangon az öreg ur. - Hej, a fiatalság! Ha annyi embert láttál volna elvérezni, mint én, nem kívánnád az újabb harczot... De most beszéljünk rólad: itt fogsz maradni házamban és megaranyozod üde ifjuságoddal vénségem hátralevő napjait. De nem mint leányom, hanem mint fiam.

- Mit beszélsz? - csodálkozott Zsuzsika.

- Mondottam ugyan neked, hogy az igazságot mindenkéül szeretem, de azért le nem mondok az óvatos elővigyázatról! Női ruhában ki se mehetnél az utcára, pedig ugy tudom, nem azért jöttél ide, hogy zárdai magányban és zárkózottságban töltsed el napjaidat.

- De nem ám!

- Akkor hát nincs egyéb hátra, mint hogy fiuruhát öltö magadra és mint *Tüköry Imre* nevű rokonom vállald el nálam az apródi hivatalt. Nem lesz majd tulságosan nehéz a szolgálatod, de megtanítalak lovagolni és vívni, ha ugy akarod.

- Mind a kettőhöz értek már egy kicsit, - válaszolt Zsuzsika. - Arra mi felénk folyton háborús világ járta és néha a lányokra meg az asszonyokra is rákerült a vitézkedés sora. Volt is egy olyan tanítóm, a ki maga a megtestesült ügyesség a vívásban és tőle sajátítottam el több remek mesterfogást.

- Nem is kérdezem, hogy ki volt az a mester, mert úgy is tudom, hogy Mikes Kelemen a neve, ugy-e?

- Az! - mondá kissé elpirulva Zsuzsika. - Jártas ő mindenféle szabad művészetben, de különösen a verselésben, lantpengetésben és a vívásban. Azt hiszem, hogy e háromban nem igen akad mestere!

Olyan büszkén és melegen ejtette ki Zsuzsika ezeket a szavakat, hogy még az öreg Palurgos öreg szívet is átjárta hevük. Maga elé nézett, mintha a messze távolban, a multban feltűnne előtte egy homályos kép, a melyben a ködön keresztül is ráismer saját magára.

- Valóban, ez a legszebb! - sóhajtott magában, - dal, költészet és vitézi torna, ez volt egykor az én ábrándom is. De másként akarta az élet és én kénytelen voltam meghajolni a sors végzése előtt... Elmult, vissza nem hozhatom többé... Beszéljünk hát egyébről: akarsz-e így nálam maradni? Akarod-e azt tenni, a mit én jónak látok?

- Meghajlok bölcsességed előtt, apám, - válaszolt szelíden a fiatal leány és gyorsan lehajolván, megcsókolta az agg férfit jobbát.

Ez megsimogatta szép haját és lágy hangon, majdnem elérékenyülve, mondá:

- Ugy, ugy, nevezd apádnak... az is leszek! Ki tudja, tán te ismerteted meg szívemmel azt az érzést, a mely eddig ismeretlen volt előtte? Mondják, hogy abban volna az igazi boldogság... Hej, ha nekem fiam, vagy lányom lett volna!... Ki tudja, tán még így kivirágzik nekem, egészen a sirom szélén a földi üdvösség?

Rákóczy házában.

Elmult gyönyörűség csak sóhajtást okoz
Jelenvaló pedig hasonló árnyékhoz,
A jövőndőbelin kapsz: bizonytalanhoz
Ah? mért hasonlítod magadat boldoghoz?

...Ezt a szomorú dalt énekelte lantkiséret mellett, csillagfényes estén egy fiatal és üde férfihang Rodostó város közelében, egy palotaszerű ház erkélyén.

Enyhe szellő fuvallata csókolta a kerti fák ágait és a levegő olyan volt, mintha egyedüli feladatának tekintené balzsamos fuvallatával meggyógyítani a honvágytól beteg sziveket.

- Ne olyan bánatosan, Kelemen fiam, - mondá egy mély férfihang, mikor a dalnak vége volt, - mert elszomorított még az én szomorúságban megedződött szívemet is. Valami vigabbat dalolj, a mitől fölenged a jégburok és eloszlik a fojtó köd.

- Nem tehetem, jó uram, nem tehetem! A jó kedv hűtlen madár, a mely elröpül, mihelyt egy pillanatra nyitva felejttem szívem kalitkájának ajtaját. Az a tudat, hogy te itt mégis csak fogoly vagy, nem engedi földerülni egemet! S ha eljött látogatóba muzsám, hiába erőszakolom, mégis csak bánatos mindig a hangja!

- Hát ne erőszakold! Hadd szóljon úgy, amint természete megkívánja. Mily rég busul már a magyar és vigságába is mindig belevegyül a zokogás, mely a mult idők dicsőségének emlékének szívéből fakad.

Mikes Kelemen megérintette bal kezével a lant hurjait és újból megszólalt dala:

Lakunk partján a tengernek,
Töltjük napját életünknek;
Annak gyakran nagy zúgását
Látjuk, s halljuk hánykódását.
Abban nagy halak játszanak,
Örömükben ugrádoznak:
De a parton, a kik laknak
Szomorúan sóhajtoznak.
Régen napot jönni látjuk
A tengerből, s azt sóhajtjuk!

Talán e föld azért tetszik
Olyan rosznak, azért látszik,
Hogy itt töltünk esztendőket,
Sok unalmas rossz időket!
Minden tetszik bujdosónak,
Hazáján kívül soványnak.
De ha Istennek szolgálunk,
Úgy szent városában lakunk.
Ott nem fognak üldöztetni,
Se bennünk onnét kitudni,
Ott öröke a koldusnak
Olyan nagy, mint a királynak.
Uram! Legyünk mi bujdosók,
Azon városban lakozók!

Az egyszerű ósdi költemény zsolozsmaszerű dallamával mély hatást tett a fejedelemre. Elhallgatott és merengve szállt el a lelke a múltba, meg-megállva egyes állomásoknál, a hol, mint a fáradt vándor, meg-megpihent nagy utjában. Sok dicsőség fűződött ehhez az uthoz, de sok szomorúság is!

Ott látta magát gyermekéveiben, Munkácsnak híres városában, a hol édes anyja, Zrinyi Ilona, három évig harczolt a császári hadak ellenében. A sasfészekben telt el fiatalságának hajnala és a remények, az eszmék, melyeket akkor szívébe plántáltak, mindannyi fiatal sasok voltak, készen arra, hogy a csillagok felé repüljenek. Az első csillagnak neve: honszeretet. A második: kötelességtudás. És így sorban a többi: szabadság, népjog és vitézség. De fényes is volt a ragyogásuk!

Aztán ráborult a sűrű köd a látóhatárra és eltakarta egy időre kutató szeme előtt a csillagokat. Munkács vára kifogyott minden készletből, az árulás fölütötte fejét és az őrség átadta a várat a császári hadaknak. Zrinyi Ilona és két gyermeke fogságba esett, a hős anyát kicserélték két német tábornokért (fölért ő egy egész tuczattal a hősiesség dolgában!) és elment férjét fölkeresni a szomoru száműzetésbe. Sohasem látta többé fia, ha csak álmaiban nem, mikor az édes hang fülébe sugta: ne félj, gyermekem nem tarthat örökké az éjszaka!

Egyre sötétebb lett a látóhatár. Az ifju sast Bécsbe vitték és megpróbálták, nem lehetne-e szárnyaiból egyenkint kitépni a magas repülésre kész tollakat. Zárdába csukták, sohasem hallott magyar szót, idegen bálványokat akartak vele megszerettetni és e földnek minden kincsét és gyönyörűségét ígérték neki, ha elfelejti, hogy magyar.

De a ki egyszer látta a csillagok fényes ragyogását, nem felejtí el többé soha. Bécsben is megmaradt szívében magyarnak II. Rákóczy Ferencz és minden ármány ellenére elhatott hozzá a szellő szárnyain az a fájdalmas sóhaj, mely végigrezgett az elnyomott hazán.

Mikor már azt hitték, hogy egészen elidegenedett és el is felejtette a magyar érzést, meg a magyar szót, haza eresztették Sárospatakra. Hadd éljen ott fejedelmi fényben és mutassa példájával, milyennek óhajtják Bécs városában a magyart.

Az ifju fejedelem, a mint magába szivta a magyar levegőt, rögtön felfedezte újból gyermekkorának csillagait. Szétfoszlott a köd, ledőltek a hamis bálványok és a mit ő imádott, ismét a régi eszmény volt.

Észre is vették ezt a változást Bécsben és kémekkel vették körül, hogy meglessék szívének minden dobbanását. A megfizetett szolgák csakhamar jelentették Magyarország esküdt ellenségeinek, hogy hiábavaló minden reménykedésük: a Rákóczy-vér meg nem hazudtolja magát.

Rettenetes egy éjszaka volt az, mikor császári csapatok szállották meg Sárospatak várát és elvitték onnan a fiatal fejedelmet. Mintha a körülete levő bérczek is zokognának és ő jól hallotta fájdalmas panaszukat: Finis Hungariae! Magyarországnak vége. Viszik vérpadra az utolsó Rákóczyt!

Németújhelyen ugyanabba a börtönbe csukták, a hol nagybátyja, Zrinyi Péter töltötte utolsó napjait. S feltűnt előtte Nádasdy meg Frangepán árnyéka is, a kik hóhér pallosa alatt haltak meg, de végső lehelletökkel is tiltakoztak a zsarnokság, meg a jogbitorlás ellen.

Ez a sors vár ő rá is. Nincs kegyelem a hóhéroknál. Azért hozták ide, hogy hadd szenvedje ő is végig azt a kint, a mit azok szenvedtek.

Egészen elsötétült az ég, szétfoszlott minden reménye. S a csillagok? Ki tudja, merre járnak a a nagy világűrben? Hisz a csillagnak is az a rendeltetése, hogy folyton tovább haladjon pályáján. Azóta tán már más égi testhez is szegődtek.

De még sem! Hívek maradtak hozzá és mikor már lemondott minden reményről, halovány pislogással ragyogott be börtönébe a barátság csillaga. Egy Lehmann Godofréd nevű tiszt ruhát cserélt vele, kinyitotta börtöne ajtaját és Rákóczy Ferencz Lengyelországba menekült.

Aztán következtek az igazán küzdelmes napok. Sereget gyűjtött, kitűzte a szabadság zászlaját és híve lett az egész nagy nemzet. Diadalokat aratott, visszahódította a haza földjét és úgy látszott, mintha már most igazán meg sem akarna állni a csillagokig.

Európa fejedelmei egyenrangunak ismerték el, hódolat vette körül, költők zengték dicsőségét - de boldog akkor sem volt.

Mert valamint a legsötétebb éjszakában éles szeme meglátta a közelgő hajnalpirt, úgy most fényes nappal észrevette azt a nagy árnyat, melyet a közeledő éjszaka előre vetett.

A szabadság ellenségei új erőfeszítésre készültek, mindenfelől özönlöttek a zsoldos hadak Magyarország felé és a kifáradt nemzet nem bírta tovább. Még küzdött, de már látszott vivódásán, hogy fogytán van ereje.

A majtényi síkság az a nagy temető, a hol több mint száz esztendőre elhantolták a magyar szabadságot...

Bujdosó útjára indult el Rákóczy Ferencz. Nem akarta elhinni, hogy vége mindennek, hogy ismét győzött az ármány és az erőszak. Bejárta Lengyelországot és a francia földet, mindenütt szóval és írásban küzdött népe jogáért. Biztatták, hitegették, de végre lerázták, mint valami kellemetlen nógatót, a ki a szunnyadó lelkiismeretet háborgatja.

Végre idáig jutott el: Rodostóba. A török az ő utolsó reménye. Egy magával is tehetetlen és haldokló nemzet, a mely valamikor száz karral csapott Európára, de most már kar nélkül küzdődik még, mint egy vonaglásban is félelmetes test.

És Rákóczy Ferencz látja, hogy az óriás, a kire ő támaszkodik, béna, - de azért nem mond le a reményről. Mert részén van az igazság és hite szerint annak győznie kell...

- Menjünk aludni, Kelemen fiam, - szól hosszú merengés után a fejedelem, - hátha álmunkban mégis meglátjuk az igazság diadalát?

*

Egy esztendeje már, hogy Rodostóban laknak. Külön egy város az, a mely számukra épült. A szultán parancsára a fejedelem palotát kapott, a többi száműzött magyar pedig mindegyik kisebb bár, de kényelmesen berendezett házat. Ezen kis területen a magyar törvény rendelkezik és maga Rákóczy mond ítéletet. Arról is gondoskodott Mohamed szultán, hogy fejedelmi vendége ne szenvedjen semmiben se hiányt, a mi az élet külsőségeihez tartozik.

Mikes Kelemen Zsuzsikához intézett egyik levelében megírta, hogyan éltek a száműzöttek az első esztendőben:

„A való pedig az, hogy egy klostromban nincsen nagyobb rendtartás, mint a fejedelem házában. Reggel hatodfél órakor a dobot megütik, akkor a cselédeknek fel kell kelni és készen kell lenni hat órára. Hat órakor dobolnak és akkor a fejedelem felöltözik, azután a kápolnába megyen és misét hallgat. Mise után az ebédlőházba megyen, ott kávét iszunk és dohányozunk. A mikor az óra három fertály nyolczra, akkor elsőt dobolnak misére, nyolcz órakor másodikat és egy kis idő múlva harmadikat. Akkor a fejedelem misére megyen, mise után a maga házába s kiki a hova tetszik. Tizenkét órakor az asztalhoz ülünk ebédhez és törvényt teszünk a tyukokra. Harmadfél órakor a fejedelem csak magánosan a kápolnába megyen és ott vagon háromig. Mikor az óra három fertály ötre, estvéli imádságra dobolnak, vacsorára pedig hetedfélkor. Azt pedig senki se gondolja, hogy legkisebb változás volna mindezekben. Ha szinte a fejedelem beteg volna, akkor is mind egyaránt folynak a rendek. Csak kétszer hetenkint ülünk lóra és estig vadászunk, máskor pedig a sok írásban tölti idejét a fejedelem.”

Valahányszor pedig Kelemen levélben nógatja menyasszonyát, hogy mi lészen a reménykedésnek vége, mikor fordítanak már egyet sorsukon Stambulban, mindig ott találja a válasz végén öreges betűkkel és kissé reszkető kézírással ezt a biztatást:

- Türelem, csak türelem!

Ez az öreg Palurgos üzenete.

A poéta pedig ilyenkor azt gondolja magában, hogy szép erény a türelem, de nagyon nehéz a gyakorlása annak, a kinek szívében a honvágy mardosó lánggal ég.

A solymár.

Ilosvai János uramnak vendége érkezett. Arra kérte tehát a fejedelmet, mentse föl néhány napra a fegyveröltő szolgálat alól, hogy a messziről jött rokonnak szentelhesse egész idejét.

Mikor Rodostóba érkeztek, Rákóczy Ferencz egészen le akart mondani az udvartartás szokásairól, hogy úgy élhessen, mint bármelyik hivei közül: egyszerűen és minden szertartás nélkül. De környezete esdve kérte, ne fossza meg magát az őt megillető előjogoktól, mert a mi őket illeti, az élet bármily körülményei közt csak őt tekintik uroknak és fejedelmeknek.

Nagynehezen engedett a sok kérésnek, mert úgy vélekedett, hogy hatalom nélkül mitsem ér a puszta czim, de mivel ezzel megörvendeztethette hivei szivét, hát ő maga állapította meg a különféle méltóságokat és azok viselőit.

Bercsényi Miklós uram kapta meg a kancellári czimet, a melylyel az járt együtt, hogy minden okirat alá a fejedelemé mellé ő is oda írhatta nevét. Sulyos feladat volt ez az öreg urra, a ki teljes életében hadilábon állott a betűkkel, de magára vette, a jól hangzó titulus kedvéért.

Csáky Isvánál beszélte meg Rákóczy a diplomáciai teendőket, ő volt tehát a fejedelem nagykövete a fényes portánál és csak várta az alkalmat, mikor hívják meg Stambulba.

Ilosvai János részesült abban a kitüntetésben, hogy felköthette a fejedelemnek kardját, valahányszor ünnepi alkalommal elhagyta otthonát, miért is fegyveröltő volt az ő titulusa.

Pázmány Péter lesz a mezei hadak parancsnoka, mihelyest lesznek mezei hadak, öcscse, Pál, ugyanakkor a lovasságot vezeti, mint plenipotenciárius óbester. A három Zay közül a legidősebb asztalnok, a második pohárnok és a legfiatalabb apród. Mikes Kelemen pedig lantos is, meg udvari marsall, a ki felügyel, hogy minden teljes rendben legyen a háztartásban, a konyhában és a cselédség körül.

De hiányzott még egy nagyon fontos hivatal, legalább így gondolták a fejedelem hivei: nem volt, a ki felügyeljen a vadászatra.

Ezen a bajon akart segíteni Ilosvai János uram, mikor harmadnapra, hogy vendége megérkezett, audenciára jelentkezett a fejedelemnél és így szólt:

- Kegyelmes jó uram, egy alázatos instanciával járulok szined elé.

- Úgyan, ugyan! - dorgálta meg őt Rákóczy, - hát mire való ez az udvari stilus? Nem mondtam-e már százszor kegyelmednek, hogy itt valamennyien egyenlők vagyunk?

Ilosvai uram tiltakozva emelte mind a két kezét ég felé és ünnepi hangon válaszolt:

- Valaminthogy az eresz alatt csiripelő veréb sohasem lészen egyenlő az égben járó sassal, úgy mi sem leszünk sohasem egy rangban Rákóczy Ferenczcel. S valamint a sas fészke más, mint a veréb sárputrija, úgy Rákóczy otthonában is más rendnek kell uralkodnia, mint a közönséges halandók lakásában. Ez az én hitem és meggyőződés.

A fejedelem mosolygott a komoly hangon kiejtett szavakra és jóságosan intett jobbájával:

- Nem akarom a kegyelmed meggyőződését megingatni, Ilosvai uram és arra kérem adja elő instanciáját.

- Arról vagyon szó, hogy egy újabb udvari hivatalt teremtsünk.

- Ugyan minek?

- Ki látott még udvartartást fővadászmester nélkül?

A fejedelem elnevette magát.

- Hisz vadászatunk sincsen! Az a pár nyul és néhány fogoly, mely erre felé tenyészik, nagyon kevés dolgot adna az uj méltóságnak.

- Mindegy! Ha meglesz a méltóság, több lesz a nyul is!

- No hallja, Ilosvai uram, ez aztán a nagy mondás! Hallottam ugyan már, hogy a kinek az Uristen hivatalt ad, annak észt is ad hozzá, de hogy a rodostói nyulak, meg foglyok egy uj czim kedvéért hirtelenében megszorodjanak, ezt mégsem tételezem fel róluk.

- Nem is úgy gondolom, - makacskodott tovább Ilosvai - hanem hogy neki lesz gondja rá, honnan szerezze a hiányzó vadat.

- S kit ajánl erre a méltóságra?

- Egy nagyon alkalmas egyéniséget, a ki a rokonom kíséretével jött ide. Velenczében csatlakozott hozzá, kizárólag azzal a szándékkal, hogy az én jó uram szolgálatába álljon. Mert, mint ő mondja, egyetlen vágya az, hogy Rákóczy Ferenczet szolgálhassa. A neve különben Lehmann Godofred.

A fejedelem felugrott székeről és meglepetve kiáltott fel.

- Hogy mondta kegyelmed?

- Lehmann Godofred! Tudtam, hogy az én jó uram meg lesz lepve, ha ezt a nevet hallja. Fia annak a testőrtisztnek, a ki egykor kiszabadította Rákóczy Ferenczet németujhelyi fogságából.

A fejedelem kétkedve rázta fejét és kis szünet mulva így szólt:

- Először hallom ma, hogy az én megszabadítómnak fia is volt. Pedig ugyancsak tudakozódtam utána, mikor Isten némiképen fölvitte a dolgomat. Attól tartok, hogy valami országcsalóval akadt kegyelmednek dolga.

Ilosvai uram nem hagyta magát. Tiltakozva emelte föl jobbját.

- Ne hidd azt, jó Uram, - mondá mélységes meggyőződés hangján, - hányszor láttam én nálad megszabadítódnak képmását és mondhatom, hogy szakasztott olyan, mint az én vendégem. Két csepp víz nem hasonlíthat jobban egymáshoz.

- De miért nem jelentkezett eddig, holott tudhatta, hogy legnagyobb kitüntetéssel fogadom?

- Ennek is megvan a maga oka. Mikor Lehmann Godofred ruhát cserélt veled és kitarta előtted börtönöd ajtaját, a gyanu ellene fordult. Börtönbe zárták és esztendőig sinylődött Spielberg várának földalatti börtönében. Mikor onnan kibocsátották, nem engedték meg neki, hogy osztrák földön maradjon, hanem elvitték messzire, spanyol földre, a hol egészen haláláig szoros felügyelet alatt tartották. Ezért nem adhatott magáról semmi életjelt. Spanyolországban megházasodott és mikor fia született, a Rákóczy iránt való szeretetben nevelte föl. Meghagyta neki utolsó akarásával, hogy a mikor csak lehet, csatlakozzék hozzád és küzdjön zászlód alatt. De Spanyolország nagyon messzire van a magyar földtől és a fiatal Godofredet azonfelül szem előtt tartották. Alárendelt sorsban nevelkedett, solymára volt egy osztrák főurnak és csak akkor bocsátották szabadjára, mikor azt hitték róla, hogy egészen megpuhult. A szegény ember könyezve beszélt el nekem szenvedéseit és mondhatom, jó uram, nagyon megesett rajta a szívem.

- Vezesd hozzám! - mondá a fejedelem.

Nem telt bele negyedóra és a solymár megjelent a fejedelem színe előtt. Mintegy harminczas férfiú volt, a kinek külsején meglátszott, hogy nem bánt vele szeliden az élet. Sötét, majdnem alattomos volt a nézése, bármint erőltette is vonásaira a szelidséget és az alázatot. A mint belépett, odarohant a fejedelemhez és lába elé vetette magát, megcsókolta ruhájának szélét és túlradó hangon kiáltott fel:

- Jóságos Isten, köszönetet mondok neked, hogy meg engedted érnem ezt a napot, mikor a szabadság ragyogó napját szemtől-szembe láthatom! Oh, mint epedtem utána, mint vágyódott szívemnek minden érzése...

- Keljen föl, kegyelmed! - szólott kelleetlenül Rákóczy, mert sehogysem tetszett neki ez a szolgálai megalázkodás.

- Engedje meg, fenséged, - esdekelt a jövevény, - hogy lábánál heverjek és megcsókoljam lépteinek nyomát!

- Magyar ember előtt nem szokás térdelni, - utasította vissza a fejedelem - és nem szeretem, ha férfiu ennyire megalázkodik.

Az idegen felállott, úgy tett, mintha letörölné könnyeit és áhitattal rebegett:

- Ah, mint vágyódtam e pillanat után, a mely feltárja előttem az üdv kapuját! Hisz e pillanatban teljesül életemnek egyetlen vágya, haldokló atyámnak végső akarata. Szemtől szembe láthatom a nagy férfiut, a ki őt barátságára méltatta és bizonyára engem a méltatlant sem fog elkergetni, mikor arra kérem, hogy fogadjon szolgálatába.

Valamennyi jelenlevő mélyen meg volt hatva e szavak hallatára, csak Mikes Kelemen sugta a fejedelem fülébe:

- Ha olyan sokáig idegen földön élt, honnan tudja nyelvünket?

Ugy látszott, hogy Godofrednek nagyon jó a hallása, vagy tán csak megsejtette a halkán ki-ejtett szavakat? Odafordult Mikeshez és így szólt:

- Anyámtól tanultam, a ki Tordai-leány volt és apámat hűségesen követte száműzetésébe. Magyar szó és magyar imádság volt a mindennapi kenyerünk.

- No lássa! - vetette közbe szemrehányó hangon Ilosvai János uram, a ki különben is görbe szemmel nézte, hogy Mikes mily bizalmas viszonyban van a fejedelemmel. - De ilyen az írástudó ember! Azt hiszi, hogy kanállal ette a bölcsességet, mivelhogy a könyvekben keresi.

Mikes válaszolni akart, de a fejedelem, a ki nem szerette a czivakodást hivei között, gyorsan közbevágott:

- Lehmann Godofred itt marad nálunk és a fővadászmesteri hivatalt viseli. Ezt én rendelem, a fejedelem!

Ezzel vége szakadt a további szóvitának. De Mikes föltette magában, hogy résen lesz és nem bizik vakon a jövőben. Valami sejtetem azt sugta neki, hogy a fejedelem kigyót melenget ebben a nyájas szavu, de álnok tekintetü idegenben.

...Pedig a poéta sejtése csaknem jóslat!

A békeszerető szultán.

Mióta a törökök 1452-ben ostrommal bevették Konstantinápolyt és elnevezték Stambulnak, nem lakott ebben a városban uralkodó, a ki a békénél jobban nem szerette volna a háborut és élete nagy részét fegyverben ne töltötte volna. Az első ozmán uralkodó, a ki ettől a hagyománytól eltért, a mostani szultán volt.

Mohamed szultán nagyon fiatalon jutott a trónra és kiskorúsága alatt édes anyja vezette helyette az állami ügyeket. Első eset volt ez, hogy Törökországban egy asszony látható befolyást gyakorolt az állami ügyekre. De a szultána valida (anyacsászárnő) nem is volt közönséges nő. Előkelő francia családból származott és a szép Provence ege alatt, a Latourok ősi kastélyában töltötte el gyermekéveit. Értett a költészethez, hat európai nyelven beszélt, művésznő volt a festészetben és mikor nyári éjszakákon a Bosporuson csónakozván, valami régi provencai dalt énekelt, még a fülemilék is elhallgattak, hogy tőle tanuljanak dalt.

Valóságos regény volt az is, hogyan került ő török földre. Mint tizenöt éves lányka sétálgatott a tengerparton, mikor tengeri rablók kötöttek ott ki és elhurcolták magukkal. A vad hajós népre annyira hatott királynői megjelenése és csodálatos szépsége, hogy a legnagyobb tisztelettel bántak vele. Elvitték Marokkóba, a hol odaajándékozták az uralkodónak.

Mulei Hasszan öreg és beteg ember volt már. Néhány év előtt megcsipte egy mérges rovar, melyet a délővi vidékeken tarantella név alatt ismernek és azóta folyton nyomta az ágyat. Hires orvosok és hirhedt kuruzslók hiába fáradoztak abban, hogy visszaadják egészségét. A sok szenvedés miatt már egészen közel volt a halálhoz, mikor a főudvarmestere tudtára adta, hogy van a rabszolganők közt egy tizenöt éves lányka, a ki azt állítja, hogy ő ismeri a tarantella csipésének ellenmégét és meg fogja gyógyítani a szultánt.

Eleinte mitsem akart róla hallani az uralkodó, mert egészen el volt gyötörve a sok próbálgatástól, de végre hajlott a szóra és maga elé bocsátotta a provencei lányt.

- Hogy hívnak? - kérdezte gyenge hangon.

- A nevem Latour Roxelan, francia nő vagyok és minden emberjog ellenére tartanak itt fogva!
- válaszolt büszkén a kérdezett.

Az uralkodónak megtetszett ez a bátor föllépés és mosolyogva fordult a rémületében elsápadó főudvarmesterhez:

- Mióta van itt ez a kis harcias galamb! - kérdezte.

- Tán két hónap óta, hatalmas szultán és mondhatom, sok bajom volt vele. Nem akart a többi rabszolganővel együtt lakni és együtt étkezni: inkább koplalt.

- Ugy látszik, hogy különb is a többinél!... S vállalkoznál arra, - kérdezte Roxelánhoz fordulva, - hogy kigyógyíts a bajomból?

- Minden esetre! Keresztény nő vagyok és vallásom azt parancsolja, hogy ellenségeimmel is jót tegyek.

- Hát ellenséged vagyok én?

- Mindenki az, a ki megfoszt szabadságomtól és távol tart hazámtól.

- Jól van! Megigérem neked, hogy külön hajón és dugszdagon megajándékozva küldelek vissza hazádba, ha segítesz rajtam.

Egy hét múlva talpon volt ismét az uralkodó, mert Roxelána beváltotta ígését. A második héten pedig már tengeren uszott az a hajó, mely őt hazafelé vitte.

De meg volt írva róla a sors könyvében, hogy sohase lássa többé Provence egét. Marokkó akkoriban háboruban volt a török birodalommal és a marokkói uralkodó hajóját elfogta, minden rajta levővel együtt, egy török hadi gálya.

Abban az időben még nem ismerték a gőz hajtó erejét és a vitorla is csak kevés hajón volt alkalmazva. Gályarabok, a kik az evező padokhoz voltak lánczolva, hajtották a vízi járó műveket. Afféle szerencsétlen hadi-foglyok, a kiket a háboru változó sorsa ellenséges kézre juttatott és a kiknek egész élete abban telt el, hogy rabszija füzve és kegyetlen felügyelők ostorától nógatva, hajtották az evező rudakat. Iszonyu élet volt ez, minden remény nélkül a szabadulásra, mert a folytonos háboruskodásban sokkal nagyobb volt a szükség jó és erős evezősökre, semhogy kicserélték volna őket más hadi foglyokért. Naponta tizenkét óráig az evezőpadokhoz lánczolva, emberfölötti munkát végeztek. Egyetlen megváltójok a halál volt és temetőjük a tenger feneké, a hol megpihentek végre a kínos élet fáradalmi után.

Azon a hajón, a mely Roxelánt foglyul ejtette, kiütött a keleti pestis. A hajós nép nagy része betegen hevert és senki sem törődött a gályarabokkal, a kik a hajó fenekére voltak elcsukva. Ott veszték volna valamennyien étlen és szomjan, ha a nemesszivü francia leány nem vállalta magára gondozásukat. Bámulva látta Chalil basa, a hajó parancsnoka, hogy mire képes áldozatkészségében egy nő. Éjjel-nappal ápolta Roxelán a beteget, vigasztalta a haldoklókat és buzdította azokat, a kiket elgyötört a nehéz munka is, de még azonfelül rettegtek a halál

lehelletétől. Csakis neki köszönhette Chalil, hogy hajóját elszállithatta a Dardanellákig és kiköthetett emberlakta parton.

A török férfiú nem becsüli sokra a nőt, mert azt tartja róla, hogy nincs is lelke, hanem csak afféle mulandó viráglény, a mely a szemet gyönyörködteti, de hervadása után nyom nélkül elenyészik. Roxelán jobb felfogásra oktatta a gögös basát, ki úgy tekintett rá, mint valamely felsőbb lényre.

De nem elégedett meg ezzel, hanem elmondta a szultánnak is Roxelán magaviseletét. A szultán látni kívánta Roxelánt és a mint megpillantotta megszerette. Ozmán uralkodó még nem szeretett így halandó asszonyt, mert azt ajánlotta neki, hogy feleségül veszi és kivülről soha mást nem szeret. Roxelán sokáig küzdött magával, de mikor elgondolta, hogy mennyi jót tehet e magas állásában, elfogadta a szultán ajánlatát.

Testvére, Latour Gusztáv gróf, mikor huga eltűnt, fölszerelt egy hadi hajót és esztendőig járta be az ismert tengereket, hogy Roxelánt fölkeresse. Sok hőstettet vitt véghez, sok keresztény foglyot szabadított ki a rabságból, de huga nyomára csak tíz év múlva akadt, mikor, mint Franciaország nagy követe, Stambulba jutott. De már ekkor hiába beszélt neki a Provence daltelt ligeteiről, csodaszépségű virágairól és kék egéről, mert Roxelán más életcélt tűzött ki magának és megvalósításának szentelte életét.

Az volt a szándéka, hogy átalakítja az egész török birodalmat és megismerteti a béke áldásával. A harmadfél század óta folyton tartó háboruskodás kimerítette az ország erejét és teljesen elvadította erkölcsét. De még ellene fordította Európa többi népeinek haragját is, a kik el voltak tökévelve, hogy kikergetik Európából ezt a féktelen népet, a mely folytonos réme és pusztításaival több kárt tett a haladó civilizációban, mint a mongolok barbár hada.

Roxelán azzal kezdte átalakító munkáját, hogy egyetlen fiát, a török birodalom leendő uralkodóját, békeszeretőnek nevelte. Ő maga oktatta és megismertette a civilizáció nagy vívmányaival. Tizenhárom éves korában Mohamed már ismerte az európai nyelveket és az európai népek szokásait, és be volt avatva anyjának nagy reformterveibe. Mikor pedig az uralkodó, Roxelán férje meghalt és az egykori provencai leány, mint szultán valida vette kezébe a birodalom kormányát, még nagyobb erővel láthatott tervei megvalósításához.

Pedig éppen akkor nem kedvezett a sors a békés terveknek. A török birodalom nagy veszteségeket szenvedett: kiűzték Magyarországból, elvették tőle a Havasalföldet és a csatában vesztes népek nem igen szoktak magukba térni, hanem folyton ösztönzi őket a megtorlás gondolata. A mohamedán nép egyre arról álmodott, hogy ismét feltűzi a félholdat Buda ősi várának ormára.

Ilyen viszonyok közt kétszeresen súlyos volt a szultána valida békitő munkája. Hozzájárult még, hogy Rákóczy Ferencz számos hive is háborút akart hogy az ország belsejében folyton lázongtak az elnyomott idegen néptörzsek és - a mi ennél is súlyosabb volt - hogy a janicsárok erősen elleneztek az anyacsászárnő terveit.

Ezek a janicsárok egy külön osztályt képviseltek a török birodalomban. Olyan osztályt, a melynek egyetlen életcélja a háboru volt. Vagy kétszáz évvel a történetünkben lejátszódó események előtt történt, hogy egy Halil nevű dervis (török barát) arra a gondolatra jutott, hogy ő a török birodalomnak sok csatában elpazarolt erejét azzal pótolja, hogy idegen vérből nevel neki harcosokat. Bejárta a seregek nyomán az elpusztított tartományokat és a hol elhagyott gyermekekre akadt, oltalmába vette azokat. Mikor már együtt volt néhány száz, kikunyorált magának egy gazdag, Begáz nevű töröktől egy nagy kertet és oda vonult vissza a gyermekekkel, a kik nem ismertek kivülről más gondviselőt. Elmult tíz esztendő, a mely alatt a török birodalom nagy veszteségeket szenvedett. Nagy hiány volt katonaságban, mert a magyar föld sok török harcosnak vérére itta.

Ekkor jelent meg Halil, egy fiatal, harczszomjas csapat kíséretében, a melyet ő maga Begáz kertje virágainak nevezett el. Csakhamar hire járt az új sereg halálmegvető vitézsége és nem telt bele újabb tíz esztendő, sok ezerre szaporodott fel a janicsárok csapata, mert mindig akadtak árva gyermekek, a kiket Halil arra nevelt, hogy a saját hazájok és népük ellen harcoljanak.

Idők multával mindenféle kiváltságot szereztek és rémei lettek magának a török birodalomnak is, de különösen Stambul fővárosának. Ha valami nem tetszett nekik, rögtön kitűzték a lázadás zászlaját és öltek, gyilkoltak, pusztítottak. Pedig nem sok kellett ahhoz, hogy a janicsárurak elkedvetlenedjenek és utóvégre már a kormányzás ügyeibe is beleavatkoztak. Alig múlt el hónap, hogy néhány száz házat fel ne gyújtottak volna és nagyobb rémei voltak a török birodalomnak, mint maga a számos küllellenség.

...Ilyen körülmények közt akarta egy franczia születésű asszony megvalósítani azt a tervét, hogy megismerteti a nagy török birodalmat a béke áldásaival.

*

Palurgos házában mindennapos vendég volt az utóbbi időben Mohamed szultán. Oda menekült, hogy kipihenje a sok gondot, melyet neki az államügyek okoztak. Vonzotta első sorban a sok érdekes, tudományos játékszer, a melyet Palurgos kiapadhatatlan leleményességgel eszelt ki mulattatására, de vonzotta még inkább, hogy olyan játszótársa akadt, a ki legjobban értett hozzá, hogy földeritse busongásra hajló lelkét.

Tüköry Imrének hívták és Palurgos úgy mutatta be, mint távoli rokonát, a ki szülei elhalta után hozzá ment, hogy eltanulja a mekánika mesterségét. Gyönyörű, rózsás arcú ifju volt, tele életkedvvel és pajkossággal. Ugy dalolt, mint a madár az ágon, kitűnően értett a lant pengetéséhez; a vívásban meg a dárдахajításban ritkította párját. Pedig olyan karcsu volt a termete és gyöngéd egész alkata, hogy föl sem tételeztek volna benne annyi erőt, a mennyi a sulyos lándzsa kezelésére szükséges.

Mohamed egészen fölélédt az ő társaságában. Még sohasem érezte magát olyan boldognak és fiatalnak, mint most. Hisz eddigi élete csupa komolyság volt. Rá sem ért a sok bölcsesség miatt gyermeknek lenni. Pedig az volt most is - korára nézve. Még nem töltötte be tizenkilenczedik évét, de már kilencz esztendő óta ült a hatalmas ozmán birodalom trónján!

Ez a magyar ifju egészen meghódította őt. Lelkének egész hevével megszerette, mint a napfényt megszeretjük, mikor hosszú téli idő után keresztül tör a ködfelhőn és világosságot megverőfényt áraszt mindenfelé. Valóban, az ő szíve is csak azóta ismeri a verőfényt, mióta Tüköry Imrével együtt tölti vidám játék közt a napnak néhány óráját.

Sokszor is kérte már, hogy menjen vele Jildiza Kioszkba, a hol az ő fényes palotája van és maradjon nála egészen. Igért neki mindent, a mi egy fiatal szívnék kedves: pompát, gazdagságot és dicsőséget - csak hogy jobban magához lánczolja. De Imre ebben az egyben hajthatatlan maradt.

Most is erről folyt köztük a szóvita és a szultán fölhevült arczán meglátszott, hogy ezuttal nem fog olyan könnyen engedni. Makacsul tért ismét meg ismét vissza arra az egy tárgyra és most már könyörgésre fogta a dolgot.

- Látod, Imre, - így szólott hozzá dallamos hangján, mely annyira emlékeztetett a Provence énekes madaraira, - megtehetnéd az én kedvemért. Mit nem tennék én te érted! Ha azt kívánod tőlem, hogy vegyem ki kardfogómból a golkondai szultán híres gyémántját, a melyet nagyapámnak ajándékozott és a mely fölér három tartományal - még azt is odaadnám neked.

- Fenséges uram...

- Ne szólj így hozzám; neked csak Mohamed vagyok! Van otthon elég görnyedő rabszolgám, a ki csak csuszva-mászva mer hozzám közeledni és a milyen nagy ez az ország, nincs benne egyetlen férfiú sem, a ki egyenesen meg tudna állni előttem. Ne emlékeztess hát rájok azzal, hogy czimeimet felsorolod.

- Legyen úgy, a mint kívánod, Mohamed.

A szultán örömtelten tapsolt a kezével.

- Beleegyezel? Tehát eljössz velem?

- Azt nem mondtam, mert nem tehetem! Itt ebben a környezetben barátod lehetek, mert ez a hajlék egy darab földet képvisel távoli hazámból, a hol minden igazi férfiú egyenlő és a legegyszerűbb nemes is fölemelt homlokkal állhat meg fejedelme előtt. De ha veled megyek abba a nagy palotába, a hol sok ezer rabszolga tolong, én is csak az lehetnék, a mi a többi: hizelgő, földön csuszó.

- Ott is barátom leszel!

- Ne ártasd magad azzal, Mohamed! Hát elfelejtetted ősödnek mondását, a kit szintén Mohamednek hívtak? Valamint egy ur van csak az égben, úgy ezentul egy lesz a földön is, a többi ember pedig mint rabszolga! Abban a nagy palotában ősödnek szelleme kísért, a melylyel én nem tudok szembeszállani.

- Taníts hát meg, hogyan lehetne onnan számüzni. Neked sikerülni fog, ha eljössz velem...

- De mikor én is csak azért menekültem el hazámból, mert nem tudtam szembeszállni ezzel a szellemmel! - kiáltott fel busan az ifju és tekintetében köny csillogott. - Ott is a zsarnokság fészkelte be magát és maholnap már csak emlékből él az a tudat, hogy szabad volt egykor a magyar. Jó uram, hát azt kívánod tőlem, hogy én, a ki hazám földjén nem tudtam rabszolga lenni, idegenben legyek?

Mohamed meglepetve fogta meg Imre kezét.

- Hogyan? Te könyezel, a ki mindig olyan vig vagy, mint a szökdécselő madár?

- Megtanultam magamba fojtani keservemet, és nem alkalmatlankodom bánatommal azoknak, a kik szeretnek és - talán meg sem értenének.

- Én megértenélek, bizonyára meg is értelek!

- Gondolod? Hát vesztettél már te is egy hazát? Ettetd már te is a számüzetés keserü kenyerét? Van-e a te életedben is olyan emlék, mint az enyémben? Feldult városok, elpusztult falvak, a zsarnokság féktelen tombolása és mindenekfölött egy dicsőséggel teljes nemzeti mult, a melyet megöltek! Ha mindez megvan, akkor meg fogsz érteni és attól egy lépés csupán, hogy segíts rajtunk!

A szultán tekintete gyönyörrel csüngött az ifju nemes hévtől lángoló arczán, megszorította jobbját, aztán így szólt fájdalmasan rezgő hangon:

- Megértettelek, Imre, nagyon is megértettelek! Azt is kivettem szavadból, a mit te el sem mertél mondani. Hisz ha fiatal vagyok is még, megtanított már az élet arra, hogy a szivekben és a lelkekben olvassak. Különösen ott, a hol nyitott könyv mind a kettő. Te azt reméled, hogy én magamévá teszem majd hazád ügyét, te is Rákóczy Ferencz hive vagy...

- Az vagyok! Minden érzésem, szívemnek minden dobbanása az övé.

- Én ezt tudtam ismeretségünk első pillanata óta és még jobban megszerettelek ezért. Mert én is bámulom az ő önzést nem ismerő nagyságát és ha csak tőlem függne, már holnap bocsátanék sereget rendelkezésére.

- Hát nem tőled függ? Nem te vagy-e ur élet és halál fölött ebben az országban?

- Az volnék, ha igaz volna a látszat! De Törökország ma egy béna óriás, a kinek lánczot vertek két sebzett karjára és úgy sajog a seb a vasbilincs nyomásától, hogy szinte nyög bele. Megvert minket saját bününk és a legnagyobb átok rajtunk, hogy nem ismertük fel elég jókor a magyarban a jó barátot, a fajrokont, a testvért. Megtörtük egymást kölcsönösen a helyett, hogy egymással szövetkeztünk volna! Lábunknál heverne ma az egész világ, ha török és magyar jókor megérti egymást.

- Még most sem késő, ha te úgy akarsz!

- Ki tudja? Te magad mondtad, hogy a magyar meg van törve és kimerült az ő kifogyhatatlannak látszó ereje is. A mi pedig az ozmán népet illeti, mondhatom neked, hogy nem bírna el egy újabb háborút. Nem mondom, hogy öt vagy tíz év múlva, ha megtörtént az a nagy átalakulás, melyet anyám és én tervezünk, nem lesz ismét elég erős, hogy testvéreire gondoljon és sorsán könnyítsen, de addig pihenés kell nekünk. Szeretlek, Imre, lelkem egész bensőségével, szeretem eszményképedet is, a nagy Rákóczyt, - de mind a kettőnél jobban imádom hazámat és népemet.

- Tíz esztendő? - sóhajtott az ifju. - Oh Istenem, hisz addig olyan erős lesz a zsarnok, hogy nem is bírál vele... De neked igazad van! Akármint fáj is, hogy megtagadtad kérésemet, mégis belátom, hogy nem tehetsz másként.

Szótlanul bámultak a távolba. Lesujtó csüggedés tükröződött vonásaikban és olyan nyomasztó volt a csend.

Egyszerre csak megmozdult valami a látóhatáron, fehér pont tünt ott fel, nem nagyobb eleinte, mint egy gombostü feje, de csakhamar nagyobb lett, a mint közelebb jött és végre is galamb alakjában ott keringett fölöttük.

- Zizi! - kiáltott föl élénken Tüköry Imre, a ki néhány pillanat óta figyelemmel kísérte a közeledő galamb repülését.

- Mi az? - kérdezte csodálkozva a szultán.

- Egy postagalamb. Hirt visz innen Rodostóba és nekem is híreket hoz rokonaimtól... Most is bizonyára levelet hoz Mikes Kelemtől.

Szokatlanul ragyogott tekintete, élénk pir borította el arcát, mikor ezt a nevet kiejtette. Intett a kis galambnak:

- Zizike, jer már, Zizike!

Mohamed fürkésző tekintetet vetett rá.

- Vajjon miért pirult el annyira, mikor a Mikes Kelemen nevét említette? - gondolta magában.

Ármány.

Ilosvai János uram nagyra volt azzal, hogy ő vezette be Lehmann Godofrédet a fejedelemhez és Mikes Kelemmel szemben is kifejezést adott megalégedésének:

- Mióta ez a spanyolba ojtott német közénk cseppent, - mondá a derék ur, - mintha csak más élet szállt volna belénk. Ördöge van annak az embernek, hogy minden nap kitalál valami újat szórakoztatásunkra. Azóta vigabb erre felé az élet és nem is olyan keserű már a száműzetés kenyere.

- Csak aztán valami nagy árnyéka ne legyen ennek a sok fénynek! - mondotta válaszul Mikes.
- Tudom, jól tudom, kegyelmed, poéta uram, nem szereti ezt a Lehmannt. Ha nem ismerném a nagy és nemes lelkét, ráfognám, hogy irigykedik rá, mivel a fejedelem őt is kegyeli. De így csak azt mondhatom, hogy igaztalan a szegény fiu iránt. Olyan igyekvő és szolgálatkész, hogy már csak ezért is megérdemelné a kegyelmed jóindulatát.
- Jó Ilosvai bátyám, kegyelmednek utóvégre igaza is lehet... De mikor én nem szenvedhetem azokat az embereket, a kik nem tudnak egyenesen a szemembe nézni. Mire való hát az a sunyi bujdokolás, ha nincs fekete folt a lelkén?
- Ez azért van, - magyarázgatta Ilosvai uram, - mert a szegény fiuval nagyon rosszul bántak fiatalabb éveiben és ütötték-verték, ha föl merte emelni tekintetét. Azóta van ez a farkas-nézése.
- Inkább rókanézés az, bátyám... Hát aztán mára mit eszelt ki ez a kegyelmed földi gondviselése?
- Csak gunyolódjék, Mikes uram, de én mégis a mellett maradok, hogy jót akart velünk az Isten, mikor ezt a Lehmann Godofrédet közibénk hozta. Siralom volt az életünk és csupa sötétség, most meg néha mégis csak akad egy kis vigság, egy kis fény sugar... Hogy mára mit eszelt ki? Mára semmit! De holnapra nagy hajtóvadászatot a tengerpart körül.
- Vadászat volt már elég és békét is hagyhatnánk a szegény nyulaknak. Meguntuk a sok nyulpecsenyét valamennyien és...
- Nem is nyulról van most szó, hanem sokkal nemesebb vadról. Lehmann bejárta a berkeket, meg a tengerpart mentében elhuzódó erdőket és rábukkant párducz nyomokra.
- Hogyan? Párducz vadászat?
- Ugy-e, hogy kegyelmed is fölélénkül? De magam is! Édes Istenem, hisz már megelégedtem volna egy kis medvével is, csak hogy próbára tehessem, van-e még bennem egy csepp bátorság? No de majd próbára teszi a párducz!... Egyébként most már magára hagyom, poéta uram, hadd készítse elő vadász készletét.

Ilosvai János uram távozása után Mikes újból elgondolta magában, hogy vajjon igazságos-e az az ellenszenv, melyet ő az új fővadászmesterrel szemben érez? Az az ember soha sem vétett neki, pontosan eljár tisztében, mindent elkövet, hogy kinyerje a fejedelem megelégedését és még az öreg mogorva Bercsényi Miklós is kedveli - miért hát csak épen ő benne az a rideg, elutasító ösztön?

- Az apám azt mondta volna, hogy vadászszimat! - dűnnyögött magában Kelemen - én pedig jól tudom, hogy ez az érzésem még soha sem csalt meg. Résen leszek tehát ifjabb Godofréd urammal szemben valamint eddig, ugy ezentul is.

Készen volt ő is reggel öt órakor, mint a többi és kis mokány hegyi lován vigan ügetett a fejedelem oldalán, a ki a reggeli szellőtől megcsipdesett arczczal vezette a csapatot. Jóval előbbre feltűnt néha Godofréd alakja, a mint két betanított vérebet vezetett pányván. Ezek fogják a párduczot felhajtani fekvőhelyéből, hogy lövésre menjen a vadászoknak.

Lassanként elmaradt mögöttük a kopár síkság és a lejtősebb emelkedésre jutottak, a mely sűrűn volt benőve. Itt már érezhető volt a tenger közelléte, mert mikor néha fölkerekedett a szellő, sóval telített légáram csapta meg a vadászok arczát. Aztán sűrűbb lett a vadon és a vadászok gyakran egészen lehajoltak az apró lovak hátára, hogy kikerüljék az összeütközést valamely lecsüngő faággal, vagy bozontos bokorral.

A fővadászmester intett, hogy álljanak meg. Oda ment a fejedelemhez és jelentette neki, hogy közel már a párducz tanyája.

Jó lesz, ha a vadászok leszállanak lovaikról és felállnak: kiki a maga kijelölt helyén.

- Hát az én helyem hol lesz? - kérdezte Mikes. - Szeretném, ha a fejedelem közelébe jutnék.

- Előre sejtettem kegyelmed kívánságát, - válaszolt alázatosan Godofréd - s akként rendelkeztem is.

Mikesnek úgy tetszett, mintha valami gunyféle rejtőznék e nagy alázatosság mögött, de nem ért rá megjegyzést tenni, mert a vadásztársaság egytől-egyik elhagyogatta lovait, a melyek néhány lovász felügyelete alatt hátramaradtak.

A fejedelem lesőhelye egy hatalmas platán volt, a melynek háta mögött sűrű, több, mint embermagasságu cserjés burjánzott.

Tán évszázadok óta nem irtotta senki és olyan kuszára nőtt, hogy az egybefonódó ágak áthatatlannak látszó tömeget alkottak.

Valószínűnek tetszett, hogy erről az oldalról nem törhet ki a vad. De a platán előtt szűk erdei ösvény huzódott a hegynek föl, olyan, mint a vadállatok csapása, a melyen éjjelenként elmennek a forráshoz, hogy szomjukat csillapítsák.

- Ez a párducz rendes utja, - mondá Godofréd, mialatt oda adta Mikesnek a fejedelem fegyverét, hogy megtöltse.

A poétának, mialatt a csőbe bocsátotta a golyót és leverte a fojtást, azon járt folyton az esze, hogy miért akar ez az ember ő benne minden áron bizalmat ébresztetni? Hisz a puskát maga is megtölthette volna, de mintha csak azon lenne, hogy elaltassa gyanuját.

Vagy száz lépéssel a hegynek föl jelölte meg Godofréd Mikes lesőhelyét. Egy hatalmas szikla vált ki a földből és csucsára a természetalkotta lépcsőkön lehetett feljutni. Balra a sziklától mély örvény tátogott, a melynek mélységébe beleveszett a kutató tekintet, a nélkül, hogy a fenekét megláthatta volna. Biztosabb lesőhelyet nem is kívánhatott volna és még az az előnye is megvolt, hogy a szikla csucsától pillanatig se tévesztette szeme előtt a fejedelem alakját.

A vadásztársaság többi tagjait szétszórva állította föl Godofréd és aztán behatolt két vérebével a sűrűbe. Negyed óra mulva felhangzott a kutyák csaholása, a mi azt jelentette, hogy nyomában vannak már a fejedelmi vadnak.

Mikes úgy találta, hogy a vadászat cseppet sem izgatja. Otthon, Zágonban, másféle vadászatban volt már része: mikor egy magában ment neki a havasi medvének és sik pásziton küzdött meg vele. Szemtől-szembe, néha birokra is kelve: ez aztán a férfiaknak való multság!

Lement a szikláról és újból meg újból belenézett a mélységbe. Nagyon vonzotta ennek titokzatossága. Egyszerre csak megakadt a tekintete egy keskeny csapáson, mely lefelé vezetett. Mintha már jártak volna rajta; de emberek-e, vagy pedig vadállatok, ki tudná megmondani?

Hirtelen elhatározással szétválasztotta a bokrot és alábocsátkozott a kissé lejtős ösvényen. Afféle csempészeknek való ut volt ez, a melyen tiltott áruikat szállítják: meredeknek elég meredek ugyan, de mégsem jár veszedelemmel. Látott már ő ehez hasonlókat az erdélyi határon is, a hol két ország összeér. És mindig kitudódott róla, hogy emberi kéz alkotta.

Mintegy ötszáz lépésre haladhatott már, mikor egyszerre csak egy barlangféle nyílás tünt fel előtte. Habozás nélkül neki tartott és alig egy percz mulva felváltotta a derengő homályt a napfényes világosság. Mert az a barlang nem volt más, mint egy alagut, melynek másik oldalnyílásán kilátása nyilott a szabad tengerre.

Mintegy száz lépésnyire alatta terült el a fekete tenger végtelen síksága. Hatalmas egy kép, nagyon is alkalmas arra, hogy lekösse egy olyan embernek figyelmét, a ki különben is rajong a természet szépségéért. De Mikes még sem a tengert nézte, mert más valami bilincselte le figyelmét.

Azon a helyen két szikla között kis kikötőt alkotott a tenger és ebben a kikötőben egy hadi hajó vetett horgonyt.

A poéta éles tekintete oda tapadt az árboczhoz és nyomban megállott a szive verése: fölismerte az osztrák lobogót az árbocz csucsán.

Mit keres itt osztrák hajó, nem messze attól a helytől, a hol az osztrákok legnagyobb ellensége: II. Rákóczy Ferencz lakik?

Valami vad, eddig sohasem érzett félelem szorította össze a poéta szívet. Megfordult, átfutott az alaguton, felfelé kapaszkodott a lejtőn, felmászott és kereste tekintetével a fejedelem alakját.

Már nem volt ott a platánfa tövénél. Magánosan állott az óriás fa, mint azon a sok századon keresztül, mikor föl nem kereste eszes lény.

Hörgő sóhaj tört ki Mikes széles melléből. Egy pillanatig ingadozott, mintha a lelkét elfogó rémület a földig akarná sujtani, valami fojtó szorítás-félét érzett a torkán, de csakhamar erőt vett ismét magán.

Ajkához emelte vadászkiáltását és tele torokkal fujta bele a riadó jelt, mely nagy veszedelmet jelent.

Eltelt egy-két perc, aztán minden felől megharsant a választadó jel. S nyomban rá elősietett a sűrüből egy sereg rohanó alak. A vadásztársaság sietett elő.

- Mi történt? - kérdezte Ilosvai uram, a ki elsőnek érkezett a szikla lábához.

- Hol van a fejedelem? - lihegett Mikes.

- A fejedelem?... Csak öt percze, hogy láttam, a mint a párducz nyomát követte... De miért kérdezi?

- Majd később!... Most nem érünk rá a magyarázatra... Előre!

Olyan igaz kétségbeesés tükrözött a poéta arcán, hogy nem bizgatták tovább, hanem szótlanul követték gyors rohanásában. Mint egy megriadt gyermekcsapat, a melyet a vihar szabad ég alatt talált és a mennydörgés ész nélkül való futásra kényszerít, úgy siettek és tolongtak a vezető körül.

Mikes tekintete bejárta a vadont minden irányban, nem találta-e valami utbaigazító jelt. Egyszerre csak megakadt egy fatörzsön, a mely a csapás szélén állott. Valami csillogott feléje. Oda sietett: egy tör volt, mely a fa derekába volt tűzve és egy papirdarabot tartott fogva, hogy a szellő el ne sodorhassa.

- A fejedelem tőre! - mondá fuldokolva s mintha gyökeret vert volna a lába, nem mert közelebb menni.

Ilosvai uram oda sietett és leszakította a papírt.

- Godofréd írása - mondá reszketeg hangon - ismerem!

Átadta Mikesnek a papírt, a ki fenhangon olvasta tartalmát.

„Üdvözlöm, Mikes uram - így szólott az üzenet - és arra kérem, ismerje el legalább, hogy ravaszabb róka vagyok, mint ő kelme. A fejedelem az én foglyom és mire poéta uram ezt a levelet elolvassa, osztrák hajón evez osztrák kikötő felé. Az a párducz, a melynek segítségével ide csaltam, ménaszériából való állat volt és előre betanítva erre a szerepre. Magam tanítottam be, mialatt mint állatszelistő jártam be Európát. De nehogy azt higgye, hogy ingyen cselekedtem! Tizezer arany üti a markomat, ha Rákóczy Ferenczet kiszolgáltatom ellenségeinek. Ennyi pénzért már érdemes volt fáradozni!

Ifjabb Lehmann Godofréd.”

...Az ősvadon megtelt a zokogás hangjaival. A viharedzett hősök sirva állották körül Mikes Kelemen, a ki néma szemrehányással nézett égnek. Legvadabb volt Ilosvai uram fájdalma, a ki ősz haját tépte és egyre jajgatva kiáltotta:

- Én öltem meg! Én okoztam halálát!

Egyszerre csak megcsillant a remény halvány sugara a poéta arcán.

- Zizi! hol van Zizi? - kiáltott fel ujongó hangon - itt már csak Zsuzsika segíthet!

A szultána valida.

A mint a fehér galamb leszállt a magasból, Tüköry Imre levette nyakáról a levélkét és elolvasta Mikes Kelemen üzenetét, a mely röviden elmondotta, hogy minő ármány folytán jutott Rákóczy Ferencz az osztrákok fogságába.

Mohamed csak nézte, mint sápad el mindinkább az ifju arcza és mint változik rajta a rémület és kétségbeesés. Mikor pedig a könyvek ellenállhatatlan erővel omlottak Imre szeméből, odament hozzá és szeliden megkérdezte:

- Valami szerencsétlenség?

- Nagy szerencsétlenség! - sóhajtott Imre és oda adta a levelet a szultánnak.

Az izenet francziául volt megírva és így azonnal megértette Mohamed. A harag és a méltatlankodás biborpirosra festette arczát és indulatosan kiáltott föl:

- Hallatlan ármánykodás!... De ez nem maradhat megtorlatlanul!... Megyek azonnal és elrendelem, hogy Kapudán basa utnak indítsa az egész hajórajt... Meg fogjuk menteni Rákóczyt... még egy háboru árán is.

Imre oda borult a szultán elé és megcsókolta jobbját.

- Oh én mindig tudtam, hogy a te szived velünk érez és a lelked nemes! - rebegett.

- Nem is fogsz bennem csalódni! - folytatta hévvel az ifju császár - háborut üzenek annak a gonosz népnek, a mely ilyesmire képes! Majd megérzi hatalmamat.

- S mi lesz a saját birodalomból, a saját népedből? - kérdezte mögötte egy csengő hang és mikor a szultán hátrafordult, egy magas, sötétbe öltözött, lefátyolozott női alakot pillantott meg.

- Anyám! - kiáltott föl csaknem magánkívül meglepetésében a szultán.

- Én vagyok, a szultána valida, a ki azért jöttem ide, hogy meggyőződjem, igaz-e csakugyan, hogy fiamnak van előttem titka? S fájdalommal látom, hogy elidegenítették tőlem szívet, csellel hálózta be ifjúságát...

- Ne hidd, jó anyám! Nem lehet szó cselről, mikor...
- Hallgass rám, fiam, és bizzál anyád szavában. Én csak javadat akarom...
- Tudom, anyám, de...
- Beszélni akarok azzal ott, - e szavaknál Tüköry Imrére mutatott az anyacsászárnő. - Be akarok látni lelkébe és meg fogom tudni, mi rejlik benne.
- Légy jó hozzá, anyám, mert ő az én barátom, egyetlen meghitt emberem és bizalmasam kívüled.

A szultána valida fürkésző tekintetet vetett fiára, a melyet az zavar nélkül kiállott. S egyszerre szelidebbre simult vonásainak kifejezése és majdnem lágyan folytatta:

- Csudálatos volna, ha csakugyan így volna... De miért ne? Hisz te olyan jó és nemes vagy... Akarod-e megtenni, a mire kérlek?
- Mindent te érted, anyám!
- Menj hát a házba és várj ott rám. Én beszélni fogok ezzel... az ifjuval. S ha csakugyan becsületesnek találom, nem lesz semmi bántódása.
- Annak találod majd anyám.
- Annál jobb rá nézve. De most hagyj magunkra.

Lassu lépésekkel távozott a fejedelem, mintha sejtette volna, hogy a sorsa fölött döntenek. Mikor karcsu alakja eltűnt a fasorban, a szultána valida szigorú hangon fordult Tüköry Imréhez:

- Most kettőnkön a sor, kisasszony!

Zsuzsika, - mert hogy ő volt az, a ki Tüköry Imre alakja mögött rejtőzött, bizonyára már kitalálták olvasóim - mint a megriadt őzike, olyan mozdulatot tett és el akart futni. De aztán megállott, lehunyta két szemét, mintha a szívével tanakodnék és kis szünet mulva lágy, csengő hangon így szólott:

- El ne ítéljen, asszonyom, mielőtt ki nem hallgatott! Az égre kérem, ne higgye rólam, hogy gonosz vagyok...

A csengő hang, a szelid megadás nem tévesztette el hatását. Az anyacsászárné közelebb ment és így szólott:

- Valamikor én is így állottam bírám előtt és rosszul esett volna, ha megtagadják tőlem a vádlottnak azt a jogát, hogy védelmezhesse magát. Szólj hát, mit hozhatsz föl védelmedre?

Zsuzsika letérdelt a szultána valida előtt és maga elé nézve, mintha a messze távolból akarna felidézni egy képet, halk hangon beszélt:

- Ismerem életem történetét, asszonyom, és tudom, hogy az ön szíve még ma is megrezeg, ha ezt a szót említik előtte: haza... Nem olyan nyájas az ég szülőföldem fölött, mint a Provence ege, de azért ön sem szereti jobban azt a csodaszép földet, mint én az én hazámat. Magyar lány vagyok, a mi azt jelenti, hogy minden csepp vérem azé a földé, a melyben őseim pihennek és jó anyám keresztfája áll egy magános sir felett... S valahányszor álomra hajtom fejemet idegen földön, lelkem fölemelkedik és elszáll oda, a hol ifju éveimet töltöttem. Sorba látogatja a szent helyeket és zarándokutján megvérzi ezer tövis...

- Tovább! tovább! - szólott az anyacsászárnő és mintha keze megsimogatta volna az előtte térdelő leány fürtjeit.

- Ezer tövis, a mely megsebezte hazámat is!... Mit mondjak, hol találjak szavakat, hogy méltón leírjam azt a nyomort, azt a szenvedést, a mely dulja hazámat. Jogfosztás, törvénybitorlás, zsarnokság ott mindennapi! Barbár hadak tiporják földjét, elűzik házából a szegény földmivest és felgyújtják feje fölött a hajlékot, mivel nem akar idegen nyelven beszélni és idegen bálványhoz imádkozni. Letépi a gyermeket anyja kebléről, békóba verik a férfiut és elgyötrik hosszú fogságban, mivel nem akar más lenni, csakis magyar!

- Ezt már másoktól is hallottam! - szólott közbe komoly hangon a szultána valida.

- De hogy is tudná idegen a valósághoz hiven leírni nyomorunkat! Hisz csak magyar érezheti, mi fáj a magyarnak! És ez az érzés birt rá engem, hogy elhagyjam szülőföldemet, magamra vegyem a száműzetés kinszenvedését. Abban reménykedtem, hogy itt használhatok hazámnak.

- Palurgosban reménykedtél?

- Ő benne is, mert tudtam, hogy a ki egyszer magyar levegőt szitt magába, az nem lehet soha idegen földnek hive. Hallottam, hogy a szultán szereti és azt hittem, hogy így előmozdíthatom Rákóczy ügyét.

- Aztán megismerkedtél fiammal...

- Oh, én nem láttam benne a hatalmas birodalomnak urát, hanem csak a velem és fájdalammal rokonszenvező ifjút! Esküszöm anyám emlékére, hogy nem volt szándékom őt befolyásolni. De jól esett lelkemnek, hogy ebben az elhagyatottságban rátaláltam, a ki olyan jó és nemes.

- Szereted őt?

Zsuzsika elpirult és lesütötte tekintetét. Kis szünet mulva ismét megszólalt:

- Ki ne szeretné a jót, a nemeset! - de úgy a mint te gondolod, nem szeretem. Mert van már jegyesem, a ki ígéretemet bírja és a ki a legszebb és a legnemesebb a földi ifjak között.

- Kicsoda az a boldog, a kit ennyire földicsérsz előttem?

- A neve Mikes Kelemen.

- Rákóczy Ferencz iródeákja?

- Ő... De honnan tudod, asszonyom...

- Mindent tudok, a mi ennek az országnak sorsát befolyásolhatná és Rákóczy azon emberek közé tartozik. Figyelemmel kísértém tehát őt és környezetét... De tudod-e, hogy a fiam téged szeret?

Zsuzsika rémült tekintettel bámult az anyacsászárnőre és fuldokolva kiáltott föl:

- Ne mondja azt, asszonyom! Az lehetetlen! Az rettenetes volna!

- Mondom neked, hogy úgy van! Ismerem fiamat és meglestem szívének és lelkének minden érzését. Ő téged szeret, kiolthatatlan és örök érzéssel, ámbár maga sem tudja. Mert hisz te csak barátja voltál eddig, nem is sejtette benned a nőt. Olyan rajongással beszélt rólad, hogy majdnem fölkelte bennem az anya irigykedését. S ezért utána jártam a dolognak, mig megtudtam, hogy ki vagy tulajdonképen... Az az csak úgy hittem, hogy felismertelek. Ravasz cselszövőnek tartottalak, a ki a világ leghatalmasabb birodalmának koronájára vágyódik.

- Oh, asszonyom, ne sujtson le annyira!

- Most pedig azt látom, hogy csak meggondolatlan gyermek vagy, a ki játszik a tüzzel és tán magában is kárt tesz.

Annyi jóság volt e szavakban kifejezve, hogy Zsuzsi neki bátorodott és megcsókolta az anyacsászárnő kezét. Ez baljával megsimogatta fürtjeit és így folytatta:

- Kelj fel, te bohó és ne térdelj tovább előttem. Mert ámbár ebben az országban megillett engem ez a hódolat, nem akarom benned a szabad nemzet leányát annyira megalázni, hogy, mint rabnő, térdelj előttem. Aztán még beszélni is óhajtok veled... így szemben egymással, mint két szívhez illik, a mely meg fogja egymást érteni.

Leültek egy kerti padra, a szultána valida megfogta Zsuzsika jobb kezét, közelebb vonta magához a fiatal lányt és a meleg bensőség hangján folytatta:

- Figyelj rám! Egy hosszú élet tapasztalatát akarom neked feltárni és azt óhajtom, hogy okulj belőle.

- Okulni fogok, asszonyom.

- Ki tudja?... A nő hivatása, kedves gyermekem, az áldozatkészség. A teremtő arra alkotta, hogy ebbe a zord világba bevigye a jóságot. A szépség, a lélek finomsága és a szív nemessége azért adattak neki, hogy diadalra segítse azt, a mi az életnek legmagasztosabb feladata: hogy boldoggá tegye azokat, a kiket szeret.

- Ezt óhajtom én is.

- Benned megvan minden arra, hogy ezt a célt megvalósítsad. Csak akarnod kell.

- Akarom!

- Nagy átalakulások előtt áll a világ. Egy hatalmas nemzet, a mely eddig csakis a háboruért lelkesült és háromszáz esztendő óta rettegésben tartotta hadi szerencsésével, meg vitézségével ezt a földrészt, most irányt cserél. Még ő maga sem tudja, de én úgy akarom! S te segíthetsz ebben a nagy és nehéz feladatban.

- Én? - kérdezte bámulva Zsuzsika - de hogyan?

- Azzal, hogy Mohamed neje leszel.

A fiatal leány megrettenve kapta ki kezét és elsápadt.

- De asszonyom... meggondolta-e?

- Mindent meggondoltam!... Te Mikes Kelement szereted és jegyese vagy?... Az nem akadály az én szememben. Szeretni fogod a fiamat, mivel ő jó és nemes.

- Nincs olyan a világon, a kiért Mikes Kelement feláldoznám, - válaszolt szelid hangon Zsuzsika. - Kincs és hatalom nem csábítanak, a nagyravágyás nem érinti lelkemet és...

- Nem is azzal csábítalak, hanem más egyébbel. Ha te elfogadod ajánlatomat, vissza szerzem hazád szabadságát és egy év múlva Rákóczy Ferencz ül Magyarország trónusán. Még egy utolsó háboruba viszem bele ezt az országot, de ezzel aztán megváltom sok századnak mulasztását. Jóvá teszem azt, a mit a török a magyar ellen vétett és kicsavarom a zsarnokok kezéből a jogart, mely nem áldás ott, hanem csak sujtó átok.

A fiatal lány összetette két kezét a szívére és könnyörögve nézett a büszkén rá néző anyacsászárnőre.

- Oh, asszonyom, ne tegyen ilyen kegyetlen próbára! - könnyörgött reszkető hangon. - Ne mondja azt, hogy ennek úgy kell lennie.

- Pedig én azt mondom. Ismerem fiamat és tudom, hogy a kit ő megszeretett, az örökre meg van szeretve. Nagyon boldogtalan volna, ha megtudná a valót. Már pedig én azt akarom, hogy boldog legyen, mert csak úgy felelhet meg annak a nagy feladatnak, a melyet a sors elébe tűzött.

- Asszonyom! Asszonyom!

- Nézz reám, én is fiatal voltam, én is mást vártam az élettől, mint a mit rám mért. Ebben az országban sok ezer ember áldva emlegeti azt a napot, mikor én először, mint rabszolganő jöttem ide, a hol ma az első vagyok. Jó voltam, segitettem a szerencsétleneken, enyhitettem a nyomort és felszarítottam a fájdalom könyeit. Kell-e ennél szebb hivatás?

- De nem tehetem.

- Akkor hát miért nyultál bele gyöngé kezeddel a sors kerekébe? Maradtál volna otthon és ne kísérelted volna meg azt, a mit megpróbáltál. Ma a te kezedbe van letéve hazád sorsa, tőled függ, ha vajjon Magyarország fejedelme legyen-e Rákóczy Ferencz, vagy pedig nem? Van-e bátorságod arra, hogy visszautasítsad hivatásodat?

- Nincs! - nincs! - fuldokolt keserves fájdalomában a fiatal leány.

- Akkor hát megértettük egymást... Időt engedek neked. Ne tudja meg egyelőre Mohamed, hogy ki vagy; elég ha én ismerlek... Most menj a házba és maradj ott magadra három napig. Ennyi idő elég a gyászra és a temetésre. Három nap múlva elvárom döntő határozatodat.

- De Rákóczy?

- Addig is gondom lesz rá, hogy kiszabaduljon ellenségei kezéből. Tartozom ezzel a vendégjognak. Ne bántson hát az a gondolat, hogy áldozatod hiába való volna... Ne szólj semmit, hanem tégy úgy, a mint én mondtam.

A fiatal leány inogva és reszketve távozott, a szultána valida sóhajtván nézett utána és így szólott magában:

- Szegény lány!

De nyomban felülkerekedett benne az anyai érzés és boldog mosolylyalmondá:

- Hanem fiam boldog lesz!

Nem maradt magára sokáig, mert a faszor végén feltűnt a szultán alakja. Sietve közeledett és arcza aggodalmat árult el.

- Anyám, mit tettél? - kiáltott már messziről. - Láttam, a mint Imre a házba ment és zokogott. Ő, a ki mindig olyan vidám!

- Ne tarts semmitől. Add ki a parancsokat, hogy a diván egybegyűljön és hogy a nagyvezér, meg a kapudán basa jelentést tegyenek a hadsereg, meg a hajóhad állapotáról. Még ma elindul mind a kettő Rákóczy Ferencz kiszabadítására.

Rákóczy fia.

Tűzben nemesül aczéllá a közönséges vas és balsorsban mutatja ki igazi nagyságát a lélek.

Azon a hajón, a mely Rákóczi Ferenczet elragadta ismeretlen sors felé, egy Nugent Balduin gróf nevű osztrák főtiszt volt a parancsnok. Szigorú és rideg katona hírében állott, de azt mindenki tudta róla, hogy saját magát sem kiméli.

Mikor a fogoly-fejedelmet elébe hozták, tiszteletteljesen meghajtotta magát és így szólt:

- Fenség, higye el, hogy százszorta szivesebben állnék most szemben önnel csatában, a hol a férfi kardja döntené el, kié legyen a győzelem. A katona nem kérdezheti, miért van ez így, hanem vakon engedelmeskedik a parancsnak. S így én sem bírálhatom meg, helyesen cselekedtek-e azok, akik csellel kerítették hatalmukba az osztrákok legnagyobb ellenségét. De vegye tudomásul, hogy a mig ezen a hajón lesz, addig magas rangjához illő bánásmódban fog részesülni. Nem engedem, hogy olyan emberek közelléte sértegesse, a kik nem méltók arra, hogy emberszámba vegyék őket.

Rámutatott a háttérben settenkedő Lehmann Godofrédre és megvető hangon adta ki a következő parancsot:

- Ez a ficzkó ne merjen mutatkozni a hajónak azon a részén, a mely a fejedelem számára van fentartva.

Godofréd felpattant, mint a kigyó, ha váratlanul ellenségre talál.

- De kapitány ur! - kiáltott.

- Ki beszél itt? - dörgött zord hangon Nugent.

- Én! - szemtelenkedett Godofréd. - Akit a kancellár nyílt parancsa...

- A kancellár ott parancsol, a hol neki engedelmeskednek. Ennek a hajónak azonban én vagyok a parancsnoka és a ki itt nem engedelmeskedik nekem, azt a tengerbe dobatom. Tetszik talán?

Olyan jelentős volt a mozdulat, mely e szavakat kísérte, hogy Godofréd elsápadt.

- Bocsánat, - hebegett - már engedelmeskedem.

Nugent hátat fordított az áruháznak és előre ment, hogy megmutassa Rákóczi Ferencnek az utat a részére fentartott hajó-kabin felé. A legénység jelentős szemhunyorítással nézte a jelenetet és a mint a parancsnok magas alakja eltűnt, azonnal kifejezést is adott érzésének.

- Így kell elbánni a hitványokkal, a kik pénzért adják el embertársaikat! - mondá egy barnaképű dalmát matróz.

- Kevesellem! - szólott egy másik. - Az ilyen ficzkót ágyuba kellene tölteni, hogy undok testének még egy foszlánya se maradjon meg.

- Utat! - kiáltott egy harmadik, a ki egy szálfát vitt át a hajó másik oldalára és úgy oldalba lökte Godofrédet, hogy ez fejével neki esett az árbocznak.

A körülállók kacagtak, az áruhá pedig, mint a megütlegelt eb, szóttanul kotródott el. A tehetlen düh csaknem megfojtotta és vad gyűlölettel töltötte el azok ellen, a kik így bántak el vele.

Valahol a hajó legfélreesebb zugában huzta meg magát mindenféle lom között. Ott töltötte a napnak nagy részét, de estefelé kikergette az éhség. Oda sompolygott a szakácshoz és enni kért tőle.

- Nincs készletem gazemberek számára! - válaszolt ez kurtán.

Godofréd visszament rejtekébe és átkozódva töltötte az éjszakát. De reggel felé már nagyon kinozta az éhség és vakmerővé tette. Oda ment a kapitányhoz, a ki a parancsnoki hidon állott és a hajó hadnagyával beszélgetett.

- Kapitány ur! - szólott esdeklő hangon.

- Mit keres ön itt? - kérdezte kurtán Nugent gróf.

- Csak azt akarom mondani, hogy éhen halok... Megtagadnak tőlem egy falat kenyeret... Hát így jutalmazták az én szolgálatomat?

- Azt a jutalmat meg fogja kapni előbb-utóbb, ha van még igazság!... De most takarodjék el innen, ha azt nem akarja, hogy vasra veressem.

- Veressen vasra, öljön meg, de ne engedjen éhen halni! - könyörgött az áruló. - Hisz még három napig tart, a míg a partra érünk és addig...

- Addig szenvedje el azt, a mit megérdemelt!

Ebben a pillanatban megszólalt egy hang:

- Kapitány ur, én kérem, legyen irgalommal ez iránt a szerencsétlen iránt.

Nugent gróf meglepetve fordult meg és maga előtt látta a fejedelmet, a ki néhány pillanat előtt lépett ki hajószobájából és meghallotta a beszélgetést.

- Hogyan, fenség? - kiáltott meglepetve - ön jár közbe ezért az emberért, a ki önt elárulta?

- Most csak azt látom, hogy szenved és éheznek.

Ezek az egyszerű szavak olyan mély hatással voltak a jelenlevőkre, hogy valamennyien levették fővegüket. Nugent gróf odaintette az egyik matrózt és valamit sugott neki. Ez pedig megfogta Godofrédet két ujjá hegyével, óvatosan, mintha pestises beteggel volna dolga és vitte a hajókonyha felé.

Másnap reggel azt jelentették a kapitánynak, hogy az éj folyamában eltűnt az egyik csónak és Godofréd nem látható sehhol.

- Hadd meneküljön, - mondá megvetéssel Nugent - az akasztófát úgy sem kerüli el.

*

A jóniai szigetek közelében sik tengeren uszott egy nagy hajó. A legénység olaszokból állott és maga a kapitány is valami firenzei nótát dudolva, sétálgatott a fedélzeten. Nem messzire tőle egy karcsu, deli külsejű ifju nézte a látóhatárt és egészen belemerült tekintetével a kék felhőkbe.

Egyszerre csak megállott a kapitány, abbahagyta a dudolgotást és megszólította az ifjut:

- Mondja csak, hercegem, senkinek sincs tudomása arról, hogy ön megérkezik?

- Önön kívül, Landolfo, senkinek. Olyan titokban terveztem a szökést, hogy Bécsben már csak akkor tudták meg eltünésemet, mikor Itáliában jártam. S mire oda érhet a parancs elfogatásomra, én már rég Rodostóban leszek... De miért kérdezi?

- Mert tegnap óta mindenféle gyanus tüneteket veszek észre. Hadihajók czirkálnak és jeladást cserélnek, a kikötők bejáratát úgy őrzik, hogy még én, Landolfo, sem tudok észrevétlenül beosonni. Pedig úgy ismerem ezt a szigettengert, mint a saját zsebemet. Attól tartok, hogy minket várnak.

- De hisz ez lehetetlen!

- Akkor ön rosszul ismeri az osztrák kémeket. Ott vannak azok mindenütt, a hol események készülnek. S nem tartom épen lehetetlennek, hogy még keresztezi utunkat valamely osztrák hajó, mielőtt békességben kiköthetnék valahol.

- Azt hiszem, nem fognak készületlenül találni?

- De nem ám! A „Delfin”-nek izmos fogsora van. Hat csatakigyó és hozzá értő emberek. Olyan csinos kis tengeri csatát rögtönözünk, ha megtámadnak, hogy szó lesz róla még a jövő századok történelmében is.

- Nem jó az ördögöt a falra festeni! - vágott közbe az ifju.

- Csak annak nem, a ki fél tőle. De Landolfo nem hiába volt csempész fiatal éveiben és...

Hirtelen félbeszakította mondanát és szeméhez emelte a messzelátó csövet.

- Már megint egy hadi hajó!... S ugy csüri-csavarja, mintha egyenesen minket akarna szélirányban kergetni... Csak ki tudnám venni, lobogója milyen?... Azt már látom, hogy nem osztrák... Santa Maria, hisz ez a félhold!... No, akkor semmi baj! A török jó barát velünk. De vajjon, miért akar mindenáron szóba állni?

A másik hajóról csakugyan jelt adtak.

- Nézd, hogy parancsolgat! - dűnyögött magában Landolfo. - Még azt követeli, hogy én menjek el hozzá. Mintha bizony nem jöhetne el ide... De az a tizenkét darab ágyuja igazat ad neki. Menjünk hát.

Negyedóra mulva egészen közel jutott egymáshoz a két hajó, úgy, hogy a szócsövek segítségével értekezni lehetett. A török hajóról indult meg a párbeszéd.

- Miféle hajó ez?

- A *Delfin*.

- Honnan jön?

- Genuából.

- A parancsnok?

- Landolfo kapitány.

- S mit visz?

- Borokat, no meg egy eleven herceget.

E tréfás megjegyzés nem keltett odaát hatást. A török hadi hajótól elvált egy csónak, a mely a Delfin felé tartott. Mikor lebocsátották az összekötő hidat, először is egy magyar viseletű ifju kuszott fel a fedélzetre és vizsga tekintettel nézett körül a fedélzeten.

- Mit keres az ur? - kérdezte kurtán Landolfo.

- Rákóczi fejedelmet. S előre mondom, hogy alaposan megvizsgálom hajóját, nem használ tehát semmi tagadás.

- Honnan tudja, hogy a herceg itt van? - kérdezte bámulva Landolfo.

- Hát csakugyan itt van? - kiáltott kitörő örömmel Mikes Kelemen. Mert ő volt az ifju, a ki a török csónakból ment a fedélzetre.

- Ott áll. Nincs semmi okom őt eltagadni, mert hisz a török jó barátunk.

Mikes egy lépést tett a jelzett irányba, de aztán bámulva hökkent vissza. A harag pirja borította el arcát.

- Micsoda izetlen tréfa ez? - kiáltott. - Ez a fiatal ember volna Rákóczy Ferencz, a fejedelem?

- Azt nem mondtam. - De annyi bizonyos, hogy ő *Rákóczy György* herceg, a fejedelem fia.

A poéta szemébe könyek tolultak. Maga előtt látta annak az embernek a fiát, a kit legjobban szeretett az összes halandók között.

S megpillantotta abban a tudatban, hogy ezt a délczeg ifjut a saját apja sem látta huszonnégy esztendő óta. Oda sietett hozzá, megcsókolta kezét és megszólította magyarul:

- Jó napot, herczegem! Én vagyok Rákóczy Ferencz iródeákja, Mikes Kelemen.

Az ifju herczeg nagyot sóhajtott és olaszul válaszolt:

- Uram, én nem értek azon a nyelven.

Mikes elsápadt. Rákóczy Ferencz fia - s nem érti hazája nyelvét!

Van-e még ennél is égbekiáltóbb vád a zsarnokság ellen?

De nem engedte magát át a fájdalmas haragnak, hanem magába fojtván ez indulatot, olaszul folytatta:

- Herczegem, önt az ég küldte! Osztrák ármány megfosztotta apját szabadságától és elrabolta a magyarok legféltettebb kincsét. Az egész török hajóhad elindult, hogy fölkeresse. Már-már elcsüggedtem, de most, hogy önnel találkoztam, nem kétlem, hogy megtaláljuk őt.

- Elrabolták apámat?! - kiáltott fel bámulva György herczeg. - Ki merte ezt megcselekedni?

- Valami Lehmann Godofréd nevű ficzkó, a ki azzal furakodott közénk, hogy ő a fejedelem egykori megmentőjének fia.

- Ismerem a nyomorultat. Engem is el akart csábítani, hogy vele szökjem, de jó barátaim figyelmeztettek, hogy a velencei osztrák nagykövetnek fizetett kéme és résen voltam.

- Negyedik napja már, hogy hajszoljuk a nyomorultat, - folytatta Mikes, - de eddig olyan jól elrejtőzött, hogy nem tudunk nyomára találni.

- Majd rátalálunk, - szólott közbe Landolfo. - Ismerem én ennek a tengernek minden zugát és...

Nem folytathatta, mert az árboczkosárban őrt álló matróz lekiáltott:

- Csónak közeledik. Egy ember ül benne.

Mikor a csónak egészen közel volt már, Mikes a legnagyobb izgalommal oda szólott Rákóczy Györgynek:

- Ha nem csal a két szemem, úgy amott jön a nyomorult!

- Kicsoda?

- Lehmann Godofréd... vagy a hazajáró lelke!

Csakugyan ő volt, nem lehetett tovább is kételkedni. De minő siralmas állapotban! Agyoncsigázva a félelemtől, kimerülve a fáradtságtól, úgy, hogy a saját erejéből mászni sem tudott a kötéllepcsőn. Ugy vitte föl két matróz, a ki lement érte. Bele telt öt perc, míg annyira magához tért, hogy megfelelhetett a hozzá intézett kérdésekre.

- Hogy hol van a fejedelem? A Sas nevű osztrák hadihajón, melynek Nugent gróf a parancsnoka. De nem lesz sokáig az!

- Honnan kerül ön ide? - kérdezte szigorú hangozattal Mikes.

- Megszöktem a Sasról, mert kegyetlenül bántak velem. A hálátlanok! Olyan kincset juttattam kezükbe, a melynek birtokáért fejedelmi jutalom dukál és ők éhezni hagytak... De megfizetek nekik a kinszenvedésemért!

- Ne fecsegen annyit! - szakította félbe Landolfo, - mondja inkább, hol hagyta el az osztrák hadihajót. Beszéljen, vagy a tengerbe dobatom!

- Sohse fenyegeessen, mert attól nem ijedek meg, - válaszolt szemtelen hangon Godofréd. - Hisz azért jöttem ide, hogy nyomra vezessem őket. Most Kephalaria sziget táján czirkál a Sas. Valószínű, hogy észrevette üldözőit és bujdosol. De nem fog elmenekülni!

- Magam is azt hiszem, - válaszolt kurtán Landolfo, aztán Mikeshez fordult. - Poéta uram, térjen vissza a török hajóra és tudassa a parancsnokkal, hogy jó nyomon vagyunk. Megindulhat a hajsa, én fogok vezetni.

*

Nugent kapitány maga állott a kormánynál és vezette a hajóját. Nagyon kedvetlen volt és így szólt a mellette álló hadnagyhoz:

- Lássá, Werner barátom, ez az a bizonyos helyzet, a melytől a becsületes katona ember szörnyen irtózik. A kötelesség azt parancsolja neki, hogy vakon engedelmeskedjék, de a szíve meg azt sugallja, hogy a mire felhasználják, az gyalázatos ármány.

- Önnel érzek, kapitány ur, és ha tőlem függne...

- Neki menne ön is a hajóval valamely sziklának, csak hogy a diplomata urak furfangját keresztezze, ugy-e?

- Körülbelül azt gondolom, kapitány ur.

- S ha meggondolom, hogy a hajótörés még nem volna a legnagyobb csapás, a mely minket érhet! Bizonyos csalhatatlan jelekből látom, hogy üldöznek és nyomunkban vannak már. Ki tudja, nem fizetünk-e majd életünkkel ezért a rút csínyért?

- Akkor is a kötelességünket teljesítettük.

- Vigasznak némiképen vigasz, de én mégis más halált óhajtok... Az ördögbe is! Mi közöm nekem a diplomata urak gonoszkodásaihoz... Ez a Rákóczy csodálatos egy ember... Olyan megközelíthetetlen magasságban áll fölöttünk, közönséges halandók fölött, hogy nem tekinthetem foglyomnak, hanem inkább arra ösztönöz valami, hogy térdet hajtsak előtte. Egyetlen szemrehányó szót sem hallottam tőle, sőt olyan nyájas minden fenséges méltósága daczára, hogy még jobban megnehezíti feladatomat. Volna inkább dühös és mogorva, látnám meg arczán a félelmet, a rettegést a jövőtől! De nem! Ő úgy viseli magát, mintha ez a hajó az övé volna és diadalmenet várna rá, nem pedig hideg börtön és tán kegyetlen halál... Ha ez a Godofréd még egyszer a kezembe kerül, megfizetek neki a visszás helyzetért, a melybe sodort.

- Ki tudja, merre jár már az a ficzkó!

- Hajó a látóhatáron! - jelentette az árbocz csucsáról a matróz.

- Megint egy? Mintha ez az öböl megelevenedett volna! - dűnyögött a kapitány.

- Még két hajó! - jelentette a matróz, - az egyik jobbról, a másik balról. Felénk tartanak.

Nugent erősebben fogta meg a kormánykereket, mély lélegzetet vett, aztán így szólt a hadnagyhoz:

- Azt hiszem, itt a pillanat, a mikor számot kell majd adnunk azért, a mit mások gonoszul elkövettek... Hadnagy úr, állítsa a legényeket az ágyúkhöz és küldje ide a kormányost. Két percz múlva a parancsnoki dobogón lesznek és megmondom, hogy mi a teendő.

Megperdült a dob, a legénység felállott a fedélzeten, valamennyien harcra készen. A nap-sugár oda tüzött fegyvereikre és olyan csillogás támadt, hogy csaknem megvakult belé, a ki oda nézett. A kapitány röviden osztogatta parancsait, a legénység gyorsan engedelmeskedett s a hajó lassabban haladt, mintha megelégné a futást és az volna szándéka, hogy bevárja közletről az ellenséget.

A nyomasztó csendet, melyben az előkészületek történtek hirtelen megszakította balról egy irtóztató dördülés. A török parancsnoki hajón elsütöttek egy ágyut és a golyó az árbocz magasságában repült el. Készakarva czéloztak oly magasra, mert ez a lövés egyelőre jeladás volt csak.

- Hajó, ahó! - kiáltottak tulnan. - Ki az ott?

- A Sas, - hangzott a válasz.

- A kapitány jöjjön azonnal a fedélzetre.

- Semmi kedve hozzá! A ki velem beszélgetni akar, jöjjön hozzám.

- Meglesz az is! - hangzott a gunyos válasz.

A török hajón jelt adtak és erre a kephaloniai öböl sziklái mögül egyszerre előbujt még három hajó.

Összesen hat egy ellen.

Nugent gróf ajkába harapott, de aztán oda fordult Werner hadnagyhoz:

- Csinos vadászat! - mondá - megbecsülnek ugy, a mint megérdemeljük.

Az áruló bünhödése.

A közelfekvő partról olajfák illata áradt szét és mikor egy pillanatra elhallgatott a csatára készülő hajókon a vészjelzés, hallani lehetett a madarak dalát.

Hogy fog az elmúlni azonnal! A mint megszólal a romboló ágyu, megijedve repül odább a madársereg, föl a magasba, az azurkék légkörbe, a hova nem hatol el az ember pusztító keze.

Az öt török hajó, meg Landolfo bárkája félkörben fogták körül Nugent gróf vitorlását. Még ha menekülni akart volna is, már nem lehetett. De az osztrák kapitány csepp hajlamot sem mutatott a futásra, sőt az első támadó ágyulövés az ő hajóján dördült el és egyenesen beletalált a török parancsnoki hajó árboczába. Szerterepültek a forgácsok és két matróz letörülte a vért megsebzett arczáról.

A felelet nem késett. Egyszerre szólalt meg mind a hat hajón az ágyu és halálos pusztítást vitt végbe Nugent emberei közt.

Az átlátszó levegőt sűrű füstfelhő homályosította el. Valami fojtó szag támadt, a mibe belevegült az emberi vér meleg párája is.

A hat hajó közelebb nyomult és már egész kört képezett Nugent körül. Mint egy hatalmas gyűrű szorította össze és érezni lehetett a nyomást, melyet a feltorlódó hullámok gyakoroltak az osztrák hajó testén.

Nugent gróf mindenütt ott volt. Buzdította embereit, sajátkezüleg töltötte meg az ágyukat és felügyelt arra, hogy a sebesülteket elszállítsák a fedélzet alá, a hol a hajó orvosa és két segéde elállították a vérzést és bekötötték a tátogó sebeket.

Egy pillanatra benézett a hajó-szobába is, a hol a fogoly fejedelem tartózkodott és ki sem jött azóta, hogy oda vitték. Meglepetve állott meg a küszöbön: a fejedelem az asztalnál ült és irt.

- Mit mivel, fenség? - kérdezte Nugent.

- Emlékirataimat írom, - válaszolt nyugodtan Rákóczy Ferencz; aztán pillanat múlva folytatta:
- mondja csak, marad-e annyi időm, hogy befejezzem azt, a mibe kezdtem.

- Azt csak a jó Isten tudja!

A kapitány újból visszatért a parancsnoki hidra, de lelke ott időzött abban a kis szobában, a hol egy ember halálos veszedelmek közepett azzal volt elfoglalva, hogy utolsó gondolatait leírja az utókor számára.

Mily nagy és erős lelke lehet annak az embernek, hogy meg sem rendíti a közel halál gondolata - s mily igazságos lehet ügye, ha mitsem törődik a halállal.

Nugent úgy érezte, hogy tisztelettel kell meghajolnia ennyi lelki nagyság előtt. De nem ért rá sokáig a töprengésre, mert épen ebben a pillanatban egy jól találó lövés ledöntötte árbóczát, míg ugyanakkor egy másik összezúzta a kormánykereket.

A Sas irány nélkül kóválygott a hullámokon. Nem engedelmeskedett már az emberi akaratnak. Mint az a madár, a melynek nevét viseli, a mikor halálosan megsebzí a vadász fegyvere.

- Bocsássátok le a csónakokat! - parancsolta rekedt hangon Nugent. - Werner hadnagy, helyezze el a sebesülteket az egyik csónakban, a másik kettőben pedig a legénység foglaljon helyet.

- Tehát megadjuk magunkat? - kérdezte a hadnagy és vonásain kedvetlenség tükrözött.

- Azt nem mondtam.

- De a csónakokban nem lehet harcolni... még ágyut sem vihetünk magunkkal.

- Ne törődjék vele, hanem tegye meg azt, a mit parancsoltam.

Az ellenséges hajókon is elnémult pillanatra az ágyuszó, valószínűleg azért, mivel ott az utolsó rohamra készültek. Ebben a nyomasztó csendben, a melyet csak néha szakított félbe a haldoklók hörgése, meg a sebesültek jajszava, teljesítette Werner a kapitány parancsát. Nem telt bele öt perc és valamennyi csónak megtelt.

Nugent ott állott még mindig a parancsnoki hidon és mikor a hadnagy jelentette neki, hogy készen van, így szólott fásult hangon:

- Werner hadnagy, ön átveszi a három csónak parancsnokságát és rajta lesz, hogy mielőbb kikössön velük a parton. Ott aztán jelentkezik a hatóságnál és engedelmet kér, hogy embereit haza szállithassa...

- És ön kapitány ur?

- Én itt maradok. A hajó rám van bízva, nem hagyhatom hát el felsőbb rendelet nélkül... Különbén ne kérdezzen tovább, mert úgy sem felelnék. Isten önnel!

Kezet szorított a hadnagygyal és ez megriadva vette észre, hogy kapitánya bal kezében nagy kulcsot tart. Ráismert a puszkaporos kamra kulcsára.

- Kapitány ur! - kezdte újból könnyörgő hangon.

- Mit akar még?

- Ne tegye azt!

S rámutatott a kulcsra.

Nugent fáradtan mosolygott.

- Köszönöm jó indulatát, hadnagy ur, - mondá szeliden - de beláthatja, hogy nem tehetek egyebet. Ezt a hajót rám bízták. Ha tudtam volna, hogy mily gyalázatos feladatra szemeltek ki, odadobtam volna kardomat megbízóimnak, de ön legjobban tudja, hogy csak az utolsó pillanatban értesültem, mi célból küldtek ki. Ekkor már nem változtathattam sorsomon, de el voltam tökéelve, hogy lemosom magamról a gyalázatot, a melyet rám kentek. Egy Nugent gróf nem tehet csekélyebbet, mint hogy életével váltja meg a nevének ejtett foltot.

- De hisz önt nem érheti szemrehányás...

- Nem? Minden ember, a kiből megvan a becsületérzésnek legcsekélyebb szikrája, azt fogja hinni rólam, hogy czinkosa voltam annak az áruló Godofrédnak! De rajta leszek, hogy ne mondják... Előre, hadnagy ur, már is sok időt vesztegetett. Akarom, parancsolom!

A hadnagy szótlánul meghajtotta magát és eltávozott. Pillanat múlva hallatszott az evezők locsogása, a mint a hullámokat szelték és a csónakok eltávoztak a hajótól.

Nugent egyedül maradt foglyával. Benézett ismét a hajó szobába, a hol Rákóczy Ferencz folytatta az irást.

- Fenség! - szólította meg Nugent.

Rákóczy felnézett.

- Ah, ismét ön, gróf ur? - kérdezte csodálkozva - tán figyelmeztetni akar, hogy közeledik a vég?

- Sőt ellenkezőleg, azt akarom mondani, hogy fenséged két percz múlva szabad s mehet, a hova akar.

Rákóczy bámulva nézett a sápadt tisztre, a ki így folytatta:

- A mig ur voltam e hajó fölött, nem tehettem azt, a mire szivem ösztönzött. Mert fogva tartott a kötelesség... Pedig égetett az a tudat, hogy a mit ön ellen miveltek, a legnagyobb gyalázat és valóságos szégyenfolt azon a lobogón, a melyet én hiven szolgáltam. De most végre szabad vagyok és kimondhatom: Rákóczy Ferencz, én mindig csudáltalak és azt kívántam, vajha megengedte volna a sors, hogy a te ügyedet szolgáljam... Van még az én titkos instrukciómban egy teljesítetlen pont, a mely így hangzik: „Ha pedig üldözöbe veszik és nem tud menekülni, akkor menjen a puskaporos kamarába, röpitse levegőbe hajóját, magával együtt.” Engedelmeskedni fogok, de csak szószerint. A hajót levegőbe röpittem, magam is meghalok - de embereimet már eltávolítottam és önért is azonnal eljönnek. Így eleget teszek a kötelességnek és még sem véték az igazi becsület ellen... Azok a kik kiküldtek, másként értették a dolgot, de mi közöm az ő észjárásukhoz!

Nugent felkaczagott, mintha jól esnék neki, hogy tuljárt a cselszövők eszén. A fejedelem oda ment hozzá és megfogta a kezét:

- Ne tegye azt, kapitány ur! Ne higgye, hogy el akarom téríteni a kötelesség utjáról, de...

- Kár volna minden szép szóért, fenség! - szakította félbe nyers hangon Nugent. - Jól tudom, hogy mit cselekszem. Vagy tán élve maradjak, hogy fülembé kiáltsák: „Miután elvállalta a gyalázatos megbízást és kudarcot vallott vele, egyetlen gondja az volt, hogy nyomorult életét megmentse?” Vagy talán elbujdossam idegen földre és azon törjem magamat, hogy senki rám ne ismerjen! Ilyen életnél mégis csak szebb a halál.

- Kapitány ur...

- Fenség, ha maradni akar, azt sem bánom. Ilyen társaságban szívesen repülök a levegőbe. Öt perc van még hátra, meggondolhatja a dolgot.

Rákóczy szó nélkül tért vissza az asztalhoz és újból fölvette a tollat. A következő pillanatban ismét belemerült az írásba.

Nugent ott állott az ajtóban és rámeredt tekintetével az előre hajló alakra. Jobb kezében az órát tartotta.

A fejedelem föl se emelte fejét, hanem tovább irt.

- Fenség, még egy percz!

Rákóczy meg sem mozdult.

Nugent még egy pillanatig várt, aztán megfordult és a puszkaporos kamara tété tartott. De nem jutott el egészen odáig. A hajó oldalán egy csapat török matróz kuszott fel, élükön Mikes Kelemen.

- Nini! itt egészen üres minden! - kiáltott csodálkozva a poéta. - Furcsa egy ház ez, a hol még a gazda sincs itthon, mikor vendégek érkeznek.

Nugent oda fordult és száraz hangon kijelentette.

- A gazda itt van... ámbár nem szokott ilyen vendégeket fogadni.

- Hol van a fejedelem? - kérdezte élénken Mikes.

Nugent a vállán keresztül a hajószoba felé mutatott.

- Siessenek, - mondá röviden. - Én nem tudtam rávenni, hogy távozzék, önöknek tán jobban fog sikerülni. De siessenek, mert csak öt percnyi időt adok.

Mikes meg sem értette, hogy milyen furcsákat mondogat neki ez a rideg képü osztrák tiszt, de jó formán rá se hallgatott. Az az egy szó, hogy a fejedelem él, egészen betöltötte lelkét és nem engedett helyet más gondolatnak. Berohant a hajószobába és elé vetette magát.

- Én uram, én jó uram! - zokogott magánkivül örömeiben.

Rákóczy letette a tollat, megsimogatta hü dalnoka fürtjeit és szelid hangon megszólalt:

- Te vagy az, Mikes? Tudtam, hogy el fogsz értem jönni.

- Elmentem volna utánad a sötét Hadesig is, a hol a görög hitrege szerint az árnyak laknak és kiszabadítottalak volna onnan is... Ámbár nem az én érdemem, hanem Zsuzsikáé... De majd ezt később mondom el... Most siessünk.

- Ha úgy akarsz, hát mehetünk, mert épen most fejeztem be az írást. Vedd át tőlem, rád bízom.

Kifelé indultak. Nugent egy ágyu csövén ült és fanyar arczczal fogadta őket.

- De sokáig maradtak! - mondá - már azt hittem, hogy velem akarnak utazni.

Mikesben felforrta a harag és egyenesen a kapitány felé tartott. De Rákóczy, a ki észrevette szándékát, utját állotta.

- Ne bánts az embert, Kelemen, - mondá halkán, de mégis úgy, hogy Nugent meghallhatta - ez igaz férfit, a kiből meg kell becsülni a nagy lelket, még ha ellenség is!

A poéta elképedt.

- Hogyan? Te mondod ezt, jó uram? De hisz ő segítette elő az ármányt és...

- Majd elmondok én mindent és akkor te is fogod áldani... emlékémet.

Egy pár szót sugott a poéta fülébe, mire ez helybenhagyólag bólintott fejével. Aztán oda ment Nugenthez és meghajtotta magát előtte.

- Kapitány ur, - szólott - én bocsánatot kérek öntől azért, a mit mondani akartam. De félre-vezettek. Az a nyomorult Lehmann Godofréd elhitette velem, hogy ön rosszul bánt az én urammal.

- Ön találkozott Lehmannal? - kérdezte hitetlenül Nugent.

- Hogy találkoztam-e vele? Hisz ő vezetett nyomra. Most is lent vár a csónakban megkötözve, - mivelhogy megigérttem neki, hogy a tengerbe dobatom, ha ismét hazudott.

Nugent felállott és oda lépett Mikes elé. Sajátságos fényben csillogott a szeme.

- Az az ember az enyém, - mondá - ellopta csónakomat, meggyalázta becsületemet. Azt az embert adják nekem vissza.

- Szivesen, ha úgy kívánja, ámbár nem értem...

- Majd megéri. Akarja teljesíteni kérésemet?

- Szivesen.

Valamit mondott török nyelven a matrózoknak, ezek leszálltak a kötélhágcsón és pillanat mulva visszatértek a megkötözött Godofréddal.

A nyomorult a mint megpillantotta a fedelmet, megkönnyebbülten sóhajtott fel.

- Ugy-e, hogy igazat mondtam? - szólott.

- Jól voltál értesülve, - válaszolt a többi helyett Nugent - és meglesz érte a jutalmad. Csak-hogy tőlem kapod.

- Nem értem! - hebegett megrökönyödve az áruló.

A kapitány a körülte állókhoz fordult és így szólt:

- Uraim, más körülmények közt szivesen látnám önöket, de ma nem érek rá vendégeket fogadni. Ne vegyék hát udvariatlanságnak, ha szerencsés utat kívánok önöknek.

Mikes intett a matrózoknak, mire azok megfordultak és a csónak felé indultak. A fejedelem és Mikes követték őket.

- Hát belőlem mi lesz? - ordított halálos rémületében Godofréd - csak nem hagynak egyedül ezzel az emberrel?

- Már pedig te velem maradsz! - biztatta fagyos nyugalommal Nugent - s én fizetek meg azért, a mit cselekedtél.

Mikor a csónakban voltak, Mikes a fejedelemhez fordult:

- Vajjon, hogyan fogja egyedül révbe vinni azt a nagy hajót? - kérdezte - még sem kellett volna őt magára hagynunk.

A fejedelem bánatosan nézett vissza, aztán így szólt:

- Azt hiszem, előbb lesz ő révben, mint mi. De siessünk, mert nem tanácsos sokáig ennek a hajónak a közelében maradni.

A matrózok megragadták az evezőket és a könnyű csónak végigsiklott a hullámokon.

Épen mikor a török parancsnoki hajóhoz értek, hatalmas dördülés rázkódtatta meg mögöttük a levegőt, az ég elsötétült, a hullámok vad rohammal csapkodták a hajó oldalát és csaknem felfordították a csónakot is. Mintha valami vulkán hirtelen kitöréssel fenyegette volna meg a

földet és a rajta élő halandókat, lángok csapkodtak fel a magasba, óriási tömegek repültek szerteszt és olyan zúgás támadt, mintha szárnyaira kelt volna a vihar szelleme.

Elcsendesült végre a zúgás, elsimultak a hullámok is, de a Sasnak nem látták még a nyomát sem. Csak néhány hajóroncs uszott a tenger felszínén és mély örvény kavargott ott, a hol még néhány perc elött az osztrák hadihajó állott.

A fejedelem az ég felé tekintett és meglátszott ajka mozgásán, meg arcának áhitatos kifejezésén, hogy imádkozik.

Csakugyan imádkozott ellensége lelki üdveért, meg azért, hogy Lehmann Godofrédnek bocsássa meg az Isten gonosz árulását.

A titkos kéz.

Nagypecsétes levél érkezett Rodostóba. Rajta van a szultán kezejegye és a ki vitte, nem kisebb ember, mint maga Mubacsegi basa, a szultán házi kiadásainak felügyelője. Vele ment kétszáz diszesen öltözött testőr, csupa válogatott vitéz és egy zászlótartó, a ki gyémántokkal kirakott tokban őrizte azt a harci lobogót, a mely Thököly Imre uramat végig kísérte számos hadjáratán. De a legfeltűnőbb az egész menetben mégis az a nyolcz nubiai rabszolga volt, a kik egy nehéz vasládát vittek. Tizezer arany volt abban, a szultán ajándéka Rákóczy Ferenc számára, annak öröme, hogy szerencsésen kiszabadult az osztrák ármánykodás hálójából.

Ilosvai János uram magánkívül volt örömeben. Nem a pénznek örült ő annyira, mint inkább annak, hogy végre alkalma lesz egy kis udvari czeremóniát látni. Hát csak nem hiába unszolta a fejedelmet, hogy rendezze be udvartartását. Eljött végre az ideje, mikor gyümölcsöt is terem fáradozása.

Kora reggel óta talpon van már a derék ur és házról-házra járván, egyre nógatja a kényelem-szerető urakat, hogy készüljenek az ünnepi fogadtatásra. Hadd lássa a szultán embere, hogy igazi udvartartással van dolga!

- Mindig mondtam, ugy-e? - hajtogatja váltig. - Eljön az az idő, mikor megujul a régi fény és pompa. Bercsényi Miklós uram, Zay uram, Pázmány bátyám, ugy-e, hogy jó próféta voltam!

- Az volt kegyelmed! - hagyják rá mosolyogva, a kiket megszólított.

- Kegyelmed pedig, Csáky István uram, készüljön! - folytatja fontoskodó hangon Ilosvai, - mert a sejtésem azt sugja, hogy nem lesz itt sokáig maradása.

- S hova mennék? - kérdezte kíváncsian a fejedelem titkos tanácsosa.

- Hova? hova? - zsémbel Ilosvai - hogy is lehet még ilyesmit kérdezni? - Hát nem a fényes portánál van a kegyelmed helye? Vagy tán nem Csáky uramat nevezte ki a fejedelem teljes-hatalmu követjének? Elég sokáig pihent és rozsdásodott a tálentuma, itt az ideje végre, hogy ismét elővegye a jobbik esztét, a mely országos dolgok elintézésére való.

Csáky István busan mosolygott és kétkedő mozdulattal háritotta el magáról a nagy dicséretet meg kitüntetését.

- Megint álmodik kend, Ilosvai uram - mondá kis szünet mulva. - Azért, hogy a szultán gratulál a fejedelemnek szerencsés megmeneküléséhez és pénzbeli ajándékot küld neki, még korántsem következik, hogy a mi kedvünkért fel is bontsa a husz esztendőre kötött békét. Mohamed szavatartó férfiu és bármint kedvezzen is nekünk, még sem lesz a mi kedvünkért hitszegő.

- Hát ki mondja, hogy az legyen? - tüzelt Ilosvai uram. - Van is már erről szó! Hát nem maga az osztrák szegte meg a békét, mikor betört török földre és elrabolta onnan a magas porta pártfogoltját és vendégét? Már pedig a hitszegőnek nem kell megtörni a hitét.

Be sem várta Ilosvai uram, hogy mit mond Csáky István erre a kijelentésre, hanem tovább sietett, mert épen most látta meg Mikes Kelemen, a ki a fejedelem házából jött ki.

- Mi ujság, Kelemen öcsém? - e szavakkal üdvözölte a poétát.

- Ujság bőven van, akad közte jó is, de Isten a megmondhatója, hogy nekem mégsem tetszik az egész dolog! - válaszolt fanyar hangon a megszólitott.

- Hogyan? Kegyelmed beszél így, a ki mindig tele volt a legszebb reménységgel?

- Az akkor volt! Olyan az én természetem, hogy el nem csüggeszti lelkemet a zord időjárás, de viszont el nem bizza magát verőfényes napokon sem. Kegyelmed ellenben, Ilosvai uram, olyan, mint a kéneső, a mint érzi a meleg lehelletét, csak szökik fölfelé és szeretné fejével a felhőket elérni.

- Hát csak efféle bús sejtés a kegyelmed prófécziája?

- De több is annál! Egy kis levelet kaptam ma reggel, a mely csupán ennyit mond: „Jó híreket visznek számotokra, de el ne bizzatok magatokat. Mert nagyon erősen dolgozik a titkos kéz.”

- S ki írta ezt a levelet?

- A néném, - válaszolt elpirulva Mikes.

- No hát írja meg a nénjének, hogy tiszteltetem s ha szükségem lesz egy kis tanácsra asszonyi dolgokban vagy egy kis herbatéára, akkor hozzá fordulok. De a politikába ne avatkozzék az asszonynép.

Szólott bósz haraggal a derék ur és odább sietett. Mert nem bírta el az ő hű szive, hogy lelohaszszak magasra szárnyaló reményeit.

Mikes utána nézett, azután kivette zsebéből Zsuzsika levelét és újból meg újból átolvasta. S mialatt tekintete végigosont a finom kézírásu sorokon, arcának kifejezése egyre borusabbá vált. Mintha a sorok közt keresné valaminek a magyarázatát, a mit maga az írás el nem mond.

Vajjon mit üthetett ahoz a lányhoz, hogy egy idő óta olyan szófukar és csak azt mondja el, a mi a fejedelem ügyeire vonatkozik? Hát neki már nincs semmi mondani valója? Hova lett a csapongó jókedv, a derült ragyogás, a mely minden leveléből feléje sugárzott? Nagyon megváltozhatott maga Zsuzsika is, hogy annyira megváltozhatott a leveleinek a hangulata.

Kezdte számíthatni, hogy mióta észlelhető ez a változás. A legutolsó nyájas levele az volt, mikor megírta neki, hogy a szultán mindennapos Palurgos uram házában és ő ebből a körülményből a legjobb reményeket meríti a száműzöttek ügyének jobbrafordulására. Azóta, igen azóta egészen megváltozott a levélírás módja és csak száraz tudósítást kap, de a szivből jövő és a szivhez szóló üzenetek elmaradoztak.

Egy pillanatig valami hideg lehelletféle csapta meg Mikes szivét. De aztán ismét átmelegedett a lelke.

- Nem, Zsuzsikám! - suttogott magában és égfelé tekintett. - Nem kételkedem benned! Téged nem kápráztat el a földi fény és pompa, nem adod oda a hűség glóriáját a föld legszebb koronájáért. S bármire változik is sorsom, én hiszek benned.

Magához intett két, az udvaron veszteglő szolgát és elment velük a fejedelem kincses házába, hogy előszedje onnan a mai nap diszére azt, a mi még megmaradt a hajdani hatalom jelvényeiből. Ez a kincses ház erős épület volt, falai tömör sziklakövekből voltak és ajtaja vasból

készült. Ott tartogatták a koronát, melyet Magyarország rendjei egykor felajánlottak Rákóczy Ferencznek, de ő el nem fogadta; az erdélyiektől küldött vezéri kardot, a becsesebb okmányokat és a vezéri palástot.

A koronát érintetlenül hagyta Mikes, de a kardot és a palástot odaadta a szolgáltnak, hogy vigyék el urának, a ki magára ölti a mai nap ünnepére.

Mikor a szolgák eltávoztak, Mikes még hátramaradt egy kissé. Kinyitotta az ébenfa szekrényt, a mely a koronát őrizte és elmerengve nézte a csodahatalmu szimbolumot, a mely a földi hatalmat képviselte. Mély áhitat tükröződött tekintetében, de egyszersmind bánatos szomorúság is.

- Mindenható Isten, - rebegette hó imáját reszkető ajakkal, - vedd el mindenemet, vedd el azt, a mi legdrágább előttem; de engedj elém azt, hogy Rákóczy fején lássam ezt a jelvényt. Mert akkor tudni fogom, hogy hazám szabad és boldog és ebben a tudatban elviselek mindent, a mit rám mérsz végtelen bölcsességben.

Odakünn valami futó felhő borította el a napot, mert a kincses ház belsejében hirtelen sötétség támadt. Mikes összerázkódott: ez volna tán a felelet az ő hó imájára?

- Kelemen! Hallod-e, Kelemen? Hol vagy? - kiáltott odakünn Ilosvai uram hangja.

A poéta lerázta magáról a bus sejtés ránehezítő ködét és kilépett a küszöbre.

- Mi kell, bátyám? - kérdezte.

- A fejedelem vár, a szultán követe már a kapu előtt áll. Ugy kell, hogy mindnyájan urunk körül legyünk, mikor átveszi a szultán izenetét.

S valóban, mire Mikes fölért a fogadóterembe, már ott találta együtt száműzetésének társait. Félkörben állották körül azt a trónszerű emelvényt, a melyen a fejedelem ült és arczukon csupa boldogság meg ragyogás tükröződött. Még Bercsényi Miklós uram is feltápászkodott ágyából, a hova a köszvény napok óta bilincselte és biczegve sorakozott a többihez.

A fejedelem, a mint megpillantotta régi hivét, leszállt a trónról, oda ment hozzá és kezet fogott vele. A vén sas lehajolt és megcsókolta Rákóczy jobbját.

- Ne így, Miklós! - monda ez, a meghatottságtól remegő hangon, - ne így, öreg bajtársam! S két karját Bercsényi válla körül fonva, magához ölelte és megcsókolta.

- Jó uram! - szólott Bercsényi és egyre sodorgatta hófehér bajszát, hogy meghatottságát leplezze, - ne neheztelj rám, hogy nem állhatok ott jobbodon, mint egykor... Tudod-e még, réges-régen, mikor az aradi országgyűlés után én vettem válladra a vezéri palástot? De már nem illet meg engem az a tisztség. Mit mondana a török, ha látná, hogy mankón jár az, a kire kardodat biztad? Fiatalabb kézbe való az a kard, mert én már csak romja vagyok hajdani énemnek.

Két nehéz könnycsepp gördült végig az öreg arczán, hirtelen letörölte, mintha restelné ellágyulását.

- Öregem, te megteszed azt, a mit ember tehet, - vigasztalta a fejedelem. - S ha a történet muzsája egykor arra méltatja Rákóczy Ferencz nevét, hogy beírja a história érczlapjaira, ott lesz mellette egy másik név is, a Bercsényi Miklósé.

Nem folytathatta, mert kívülről trombitaszó hallatszott, meg dobpergés. A következő pillanatban föltáruult a fogadó-terem ajtaja és Ilosvai uram, a ki e napra magára vállalta a janitor¹ szerepét is, ünnepi hangon bejelentette:

- Ő császári felsége, a szultán követe.

Mubacsegi basa mellén keresztbe fektette a karjait és mélyen meghajolva közeledett. Valamennyi jelenlevőnek nagyot dobbant a szive, mert ez a formai külsőség világosan mutatta, hogy Mohamed szultán Rákóczy Ferenczet nem tekinti már pusztán pártfogoltjának, hanem magával hasonrangunak: fejedelemnek és szövetségesnek.

Aztán így szólott a szultán követe:

- II. Rákóczy Ferencznek, Magyarország királyának, Erdély fejedelmének és az egyesült ozmán és magyar hadak fővezérének üdvözlét küldi Mohamed szultán. Szól pedig üzenete ekképen: A husz évre kötött, esküvel megpecsételt békét megbontotta Ausztria hercege és Németország császára, mikor hadat küldött ellenünk háboru-üzenet nélkül és teljes béke idején megkísérelte annak elrablását, a kit oltalmunkba fogadtunk. Mi viszonzozzuk ezt az orvul küldött hadüzenetet, még pedig nyílt hadüzenettel. Tegnap kibontották a próféta szent zászlaját annak jeléül, hogy harc és háboru lesz köztünk meg Ausztria hercege és a németek császára között mindaddig, míg:

Hivünk és szövetségesünk, Rákóczy Ferencz vissza nem kerül Magyarország trónjára.

Teljes elégtételt nem kaptunk az orvtámadásért és meg nem toroltuk a sértést, melyet rajtunk ejtett az ellenség.

Ezt üzeni Mohamed szultán az ő hívének és szövetségesének: II. Rákóczy Ferencznek, a ki Magyarország királya és Erdély fejedelme.

Visszahangzott az üzenet a terem magas falain és mámorral töltötte el a sziveket. A szultán követét fölemelték vállaikra a magyar főurak és vitték Rákóczy trónja elé. S lelkes üdvkiáltás hangzott mindenfelé.

...De mielőtt a fejedelem válaszolhatott volna, hirtelen nagy zaj és lárma támadt odakünn. Minden tekintet az ajtó felé irányult: új hírnök jön?

Az is volt. Egy porlepte alak támolgott be a terembe, alig tudott elvánszorogni a fejedelem trónjáiáig és siri csendben mondotta el jövetelének célját:

- A janitsárok fellázadtak, - fuldokolt - a szultánt letették trónjáról és a héttoronyba zárták. Stambulban felfordult a rend. Mindennek vége!

Szólt és aléltan omlott a trónzsámoly lábához.

Mint sápadtak el az örömtől piros arczok! Mint tünt el a ragyogás minden szemből! A fejedelem úgy állott ott, mint egy kőszobor, Bercsényi Miklós égfelé emelte mankóját, mint ha perelne valakivel, a három Zay egymást tartotta ölelve és úgy zokogott, Mikes Kelemen pedig felsóhajtott:

- Ime a titkos kéz műve.

*

¹ janitor - ajtónálló

5. október 1730.

Ugy történt pedig, hogy az osztrák követ megsejtvén, hogy mi van készülöben, nagy summa pénzért irt Bécsbe és mikoron az megérkezett, tele marokkal osztogatta az aranyakat a janitsárok között. Ezek közül ketten lázadást indítottak. Az egyikének a neve Muszli basa, a másikának Halil Patrona. A császár nem lévén kastélyában, sem pedig a nagyvezér, a ki Anatoliába ment a hadakat háborura elkészíteni, ez a két janitsár összegyűjtötte a többi társait egy piacra. Tellének pedig vagy ötvenen, a kiket négy részre osztottak és mindegyiknek kezébe egy-egy zászlót adtak. Felnyiták a tömlöczöket, kibocsátották a rabokat és magukhoz vevének mindenféle gyülevész népeket. Az volt a csudálatos, hogy senki a városban ellenök nem áll, holott volt a városban legalább is negyvenezer janitsár és lovas had is vala, de senki a császár mellé fel nem kelt. Ugy kell annak lennie, hogy az osztrák követ aranyai itt is nagyban dolgoztak. Másnap már annyira elszaporodtak, hogy elcsapták az eddigi janitsár agát és másikat tettek helyébe.

6. október 1730.

A szultán megérkezett kastélyába és ott fogadta a lázadók küldöttségét. Csak azt kívánják tőle, hogy ölesse meg a nagyvezért és a főulemát, a ki a török papságnak feje, mivelhogy ezek a birodalmat árulásukkal elrontották. De a császár nemes fejedelemhez méltóan úgy válaszolt, hogy hü szolgálit nem engedi, mivelhogy azok csak az ő parancsait teljesítették. Erre a lázadók megrohanták a fővezér, meg az ulema palotáit és megfojtották selyemzsinórral mind a kettőt. A császár pedig látván, hogy a birodalom veszve van, ha a lázadásnak mihamarább vége nem lesz, így szólott: Ezen rebellisek engemet is császároknak és uruknak ismerni nem akarnak, azért azt óhajtom, hogy miattam veszedelem ne legyen, tehát a magam szabad akaratából a bátyám fiának, Mahmudnak engedem át a trónt. „A mi úgy volt cselekedve, mint egy igazán nemes és allatvalóit szerető fejedelemhez illik.

10. október 1730.

Megtörténnén az, hogy a szultán üzenetét elvitték a lázadóknak, ezek még jobban vérszemet kaptak és öltek, pusztítottak, meg raboltak városszerte, úgy, hogy az egész török főváros egyetlen jajszó vala. De a császárt ez nem tántoritotta el nemes szándékától, hanem így szólt a szultána validéhoz, az anyacsászárnéhoz, a ki őt ellenállásra buzdította: „Te mindig a béke műveire oktattál engemet, ne akard hát most, hogy alattvalóim vérét ontsam.” S elhozatta maga elé Mahmudot, a ki nagybátyjának fia, elébe ment, megölelé, császári székébe ülteté és legelsőbben maga is megcsókolá az új császárnak kezét, meg az ulemákkal is megcsókolatá. Azután mondá nekik: „Mind nekem, mind nektek uratok és császártok ez a személy, az Istenre és a ti lelketek ismeretére bízom. Legyetek azon, hogy igazság ellen semmit se cselekedjék. Ha pedig a rossz dolgokban meg nem intitek, Isten előtt számot adtok az ítélet napján.”

12. október 1730.

A janitsárok pedig megölték az új császárt, Mahmudot, mivelhogy akaratuknak eleget nem akart ő sem tenni, aztán pedig neki mentek a külföldi követek lakásainak és feldúlták azokat. Az osztrák követet, a kinek aranyai okozták a sok bajt, elkapták, mikor futóféllben vala és agyonverték. Így bünhődött az, a ki a rossznak okozója volt. De hogy a mi reményeinkből mi legyen, annak csak Isten a megmondhatója.

Felfordult világ.

Mikes Kelemen bekopogtatott a fejedelem betegszobájába, mert Rákóczy Ferenczet megtörte lelkében a legutolsó csapás és ágyba hanyatlott. Megfogyott testben is és elcsüggedt reményeiben. A ki annyi viszontagságot nemes megadással türt már el, most sem zúgolódott, de olyan volt, mint a hatalmas tölgy, ha élete gyökerén rágódik a féreg.

Azon naptól kezdve, hogy megjelent nála a szultán követe és elhozta reményeinek látszólagos megvalósulását, de eljött a másik kiküldött is és hírül hozta a világ felfordulását, Rákóczy lemondott a jövő minden ábrándjáról. Hónapok multak el és a mi hír jött a török fővárosból, mind olyan volt, hogy kioltsa a remény lángját. Ezentúl a fejedelem már csak a tulvilági életbe vetette minden hitét, magához rendelte a jezsuiták priorját és isten e szolgájával töltötte minden idejét. Csak olyan ember cselekszik így, a ki nem remél már semmit a föld hatalmasaitól, csak az égiekben bizakodik.

Mikest nyájasan fogadta a fejedelem. A poéta alig tudta elrejtteni meghatottságát, mikor a fejedelem lesoványodott arcát meglátta. Mielőtt szólhatott volna, Rákóczy megszólította:

- Ugy-e, fiam, bucsuzni jöttél tőlem?

Kelemen megijedt ettől az éleslátástól, a melyben volt valami tulvilági, de a fejedelem nem engedte szóhoz jutni, hanem folytatta:

- A te helyed most a török fővárosban van, édes fiam. Nem kívánhatom tőled, hogy tétlenül vesztegedj körültem idődet, mikor veszedelemben forog legnagyobb kincsed. Menyasszonyodat az én kedvemért bocsátottad a lángok közé: menj hát és mentsd ki onnan, a mig megmenthető.

Mikes kezét csókolt a fejedelemnek, a ki lelkébe látott és harmadnap már ott volt Stambulban, a hol tanyát ütött a fejetlenség és azok csináltak világra szóló felfordulást, a kiknek hivatása lett volna, hogy a rendet fentartsák.

Első útja Palurgos házához vezetett. De nem talált rá. Füstölgő rom volt a diszes palota, mert a lázadók azt sem kimélték meg. Lerombolták a diszes épületeket, tüzet vetettek a tudomány hajlékába és elpusztítottak mindent, a mit az öreg tudós sok éven keresztül gyűjtött.

Mert tudva volt a janicsárok előtt, hogy az agg tudós Mohamed szultán kedvelt embere és nem kimélték senkit és semmit, a mi ő rá tartozott.

Mikes fájó érzéssel járta be a romokat. Ime, ezt az embert is utolérte a hűség szomorú végzete. Elszakadt sok esztendő előtt szülőföldjétől, elidegenedett a magyar hazától, de azért megmaradt szívében egy húr, a mely honfiúi szeretetben rezgeti meg. És ez okozta vesztét.

Hát mindennek ilyen lesz a sorsa, a mi a honhoz tapad?

A mint így járt-kelt, nyomát keresni azoknak, a kik itt laktak, egyszerre csak megpillant egy bokor alján valami hófehéret. Kis galamb volt az, a melyet röptében nyíl ért és most halva feküdt a hervadt leveleken.

Mikes szemébe égő köny tolult: ráismert Zizire, a hü hrvivő galambra.

Hát ezt is utolérte a kitörő vulkán felcsapó lángja? A levegő végtelen birodalmába is elhat a rút emberi indulat és utoléri azokat a fehér ártatlan apró lényeket, a melyek tudatával sem birnak az elvadult ember gonoszságának.

Lehajolt és fölvetette a galambot. Ekkor megpillantott nyakán egy kis összehajtott czédulát. Nagyot dobbant a szíve, mert ez csak Zsuzsika üzenete lehetett.

Az is volt. Sebtében megírva, reszkető kézzel, mintha a menekülés utolsó percében vetették volna papírra a betűket:

„Lángban áll fejünk fölött a tető, vad néptömeg ostromolja a házat és halált kiált a szultán kedveltjére... Megírtam, hogy félek a titkos kéztől: ime, ő szabadította ránk ezt a vihart. Átkozott arany, a mely ezt megcselekedte!... Álruhában menekülünk földalatti ösvényen, Palurgos, én és egy hü szolga, a ki hátán viszi el a legbecsesebbet, Zizivel küldöm ezt az üzenetet, ő majd rám talál, bárhol vagyok is és akkor megízenem, hol keressen fel kigyelmed... Hallom már az omló kapu recsegését... Palurgos nevemen szólít, nem irhatok többet. Ég kigyelmeddel!

Zsuzsika.”

...Ugy történt tehát, hogy a mint Zsuzsika a galamb nyakába akasztotta a levélkét és kieresztette az ablakon, egy valaki a lázadók közül észrevette a kiröppenő madarat és nyilat bocsátott utána. A nyíl talált, szegény kis Zizike már csak a bokrok aljáig jutott el nagy vergődéssel és ott végezte be ártatlan életét.

Mikes a bokor alján gödröt ásott zsebkésével, kipárnázta belsejét rózsalevéllel és úgy helyezte utolsó pihenőre a kis Zizit. Valóban olyan bánatos volt, mintha egy igazi jó barátot temetett volna el.

De már most hova és merre, hogy feltalálja Zsuzsikát? A ki hiába várja az ő feleletét üzenetére és nincs is módjában, hogy tartózkodásának helyét tudassa Kelemennel. Ebben a nagy városban hol találjon rá annyi százezer ember között, a kiknek egyik fele elrejtí magát a másiknak dühe elől.

Mikes két kezébe temette arcát és sokáig elgondolkozott. Valami úgy kavargott bensejében és hevesen ostromolta akaraterét. Tudta, hogy ennek a valaminek a neve csüggedés, és ha enged neki, minden el van veszve. De mi módon álljon ellen, mikor bizalmának fundamentuma és hitének oszlopos háza is meg van támadva.

Isten! Isten! Hát nézheted, hogy újból összedőljön a magyarok reményének épülete?

Hát lehetséges volna, hogy megint győz az ármány és mi, a ki a szent ügyet szolgáltuk nevettség tárgya leszünk a világ előtt?

Kétségbeesve tekintett föl az égre. Odafent örök pompában ragyog a nap, mosolygó arczczal néz alá, mintha mitsem törődne azzal a kinos fájdalommal, mely úgy gyötri a halandók szívét.

S eszébe jutott a poétának abban a pillanatban, lelkének keserősége közepett, jó anyjának mondása, valahányszor a bánat felütötte tanyáját szívében:

Imádság könnyíti a nyomorultakat,
Nagyon engeszteli szomorúságokat.

Tán valamelyik őse gondolta ki a csüggedés hasonló pillanatában és kapaszkodott belé, mint a remény utolsó horgonyába?

Mikes térdre borult és hitbuzgó lelkének összes áhítatával imádkozott.

„Én istenem, jóságos teremtőm, bocsásd meg kétségemet. Hisz nem a magam fájdalma gyötör, hanem az én jó uramnak bánata. S feláldozom, ha úgy kívánod, szerelmemet is oltárodon, lemondok a boldogságról, csak őt segítsd! Mi lesz Magyarországból, ha Rákóczy Ferencz kezéből kiesik a fegyver és nem küzdhet többé fölzsabadításáért? A te jóságod végtelen, a te irgalmadnak nincs határa, a te könyörületed meggyógyít minden fájó sebet: gyógyítsad hát

meg a mi sebeinket is és engedd meg, hogy mint szabad nép élhessünk ismét a haza földjén. Ugy legyen! Ugy legyen!”

Megkönnyebbülve állott fel és csodás erőt érzett újból szívében. A hit malasztja csepegtetett balzsamot lelkébe és készen volt folytatni a harcot eszményéért.

Ebben a pillanatban elsötétült fölötte, valami árnyék esett rá. Föltekintett és egy magas férfialakot pillantott meg.

Azonnal ráismert, daczára annak, hogy idegenszerű viseletben volt: Rákóczy György állott előtte, az ő szeretve szeretett urának fia.

Rákóczy György a török fővárosban... Tekintete komoly volt s fenkölt. Az Ur megadta a választ arra a kérdésre, melyet Mikes Kelemen hozzá intézett...

*

- Téged kerestelek, - szólította meg György magyar nyelven a poétát. Ámbár kissé idegenszerű volt még a kiejtése, de a szó folyékonyan eredt meg ajkáról.

Mikesnek elállott a lélegzete, a ki nem mondható és szóval nem jellemezhető gyönyörözés reszkettette meg egész valóját.

- Hogyan? Fenséged magyarul beszél? - kérdezte, mintegy kételkedve abban, a mit hallott.

Rákóczy György vidáman felkaczagott.

- Ugy-e hogy megleptelek? - válaszolt csaknem gyermekes örömmel. - Attól a naptól fogva, a mikor először találkoztam apámmal, nagyon bántott az a gondolat, hogy idegenként állok köztetek és nem tudom magamat kifejezni azon a nyelven, a melyen ti beszéltek... Igaz, hogy nem én voltam hibás, ha nem tudtam magyarul!... Hisz, a kik ifjúságomat irányozták, mindent elkövettek, hogy elidegenítsenek hazámtól. Ugy festették le előttem, mint a vadság és a barbár tudatlanság földjét, a hol csak rablók és haramiák tanyáznak.

- A nyomorultak! - kiáltott fel méltatlankodva Mikes.

- De mennyire nyomorultak! Egy gyermekkel meggyüöltetni szülőföldjét, erre csak a legnagyobb kajánság képes. És sikerült volna nekik, ha jó sorsom véletlenül, egy kezembe került levélből, értésemre nem adja, hogy eszköznek akarnak felhasználni a saját atyám ellen. Tudod-e, mi volt a tervük? Egy Rákóczyt kijátszani a másik Rákóczy ellen. A mikor II. Rákóczy Ferencz betört volna felszabadító seregével Magyarország földjére, ott találja magával szemben egy császári hadsereg élén hát, Rákóczy Györgyöt. És magyar pusztította volna a magyart, fiu támadt volna az apja ellen: ugy-e, hogy pokoli gondolat?

De az a levél felvilágosított mindenről. Megérlelte szívében azt az elhatározást, hogy én is nemzetem bajnoka leszek és megújítom a csodás Rákóczy-legendát, melytől annyira remegtek. Titkolni kellett szándékomat, hogy észre ne vegyék és engem is Zrinyi Péter sorsára ne juttassanak. De nem hiába jártam az ő iskolájukat, meg is tanultam tőlük az alakoskodást. Ugy tettem, mintha lángoló gyűlölettel volnék eltelve hazám iránt és hallani sem akarnék róla. Jutalom fejében kineveztek német birodalmi grófnak, meg olasz márkinak. Erre én szabadságot kértem, hogy meglátogassam Itáliát és Rómát, az örök várost. Megadták, mert arra felé csakugyan nem vezet ut Magyarországra. Genuában aztán felszálltam egy csempész hajójára, a ki elvezetett (- te tudod, mennyi viszontagság után! -) atyám hajlékába.

S megláttam arczán a fájdalom vonaglását, mikor idegen nyelven szóltam hozzá. Ekkor erősbödött meg szívében az elhatározás, hogy mielőbb, de egészen magyar leszek. Nálatok is azzá válhattam volna, de resteltem, hogy tanui legyetek gyermekes gagyogásomnak és lássátok, tán kaczagjátok is, mikor nyelvem erőlködik az idegen kiejtés elsajátításában... Ah,

mint átkoztam azokat, a kik okai, hogy idegen volt előttem az a nyelv!... Azt mondtam apámnak, hogy unalmas nekem az élet Rodostóban és nem akarom szép ifjúságomat ott eltölteni, a hol mindenki csak a bánatával és epedésével van elfoglalva. Észrevettem, hogy fáj neki ez a kiméletlen kijelentés, de nem tehettem másként, mert az igazat resteltem bevallani. Az igazság pedig az volt, hogy ide akartam jönni a török fővárosba, a hol sokan vannak a száműzött magyarok s köztök akartam találni egyre, a ki megtanít a búbájós, zengzetes honi nyelvre.

- S mint látom, talált is, - szólott egészen neki vidámulva Mikes.

- De milyent! A véletlen vezetett hozzá. Egy este mikor vagy hat hónappal ezelőtt Stambul utczáin ögyelegtem és bámultam azon, hogy mily sokat tett a természet ezért a csodaszép fekvésű városért, mily keveset a népéért, rám támadtak a sötétben. Azt hittem eleinte, hogy rablók és nevettem magamban, hogy nálam keresnek kincset, a ki magam is szegény vagyok. De a beszédükből csakhamar kivettem, hogy felbérelt gyilkosok, a kik a Rákóczy-vért akarják eltenni láb alól. Mondhatom, jó helyen kezdték! Ha egyebet sem köszönhetek ifjúságom oktatóinak, annyi bizonyos, hogy testi kiképzésemet nem hanyagolták el. A legjobb vivó vagyok tán egész Európában. S ennek köszönhetem, hogy játszva állhattam ellen a négy bérencz támadásának. Ki akartam őket fárasztani, egyenkint lefegyverezni, hogy megtudjam tőlük, ki bérelte fel őket.

De, ugy látszik, a kardok összecsengése messzire elhallatszott és kíváncsiakat is csábitott felénk. Egyszerre csak azon veszem magamat észre, hogy nem egymagam harczolok többé, hanem segítőim is akadtak. Egy öreg, hófehér szakállu ember és egy fiatal levente hátulról támadtak rá a bérgyilkosokra. Ezek nem vették tréfára a dolgot, hanem eldobván fegyvereiket, futásnak eredtek. Az öreg ember fölvette az egyik kardot és jól megnézte, aztán valamit mondott, nekem idegen nyelven, a fiatal leventéhez, a miből csak az osztrák követ nevét vehettem ki. Kíváncsi voltam, hogy mit mond és megszólítottam. De előbb bemutattam magamat:

- Io sono il principe Giorgio Rákóczy, - szólottam olaszul, mivelhogy az idegenek közt Stambulban ez a legelterjedtebb nyelv.

Erre a kijelentésre az öreg megkapja jobbomat és hévvel csókolgatja, a fiatal pedig összetett kezekkel közelebb jön és áhitattal csodál. A hold épen kisütött és így észre vettem, hogy nagyon kedves vonásai vannak, de azonfelül levente létére még nagyon is fiatal.

Nem akarom hosszú lére eresztteni a dolgot, hanem csak annyit mondok el neked, hogy földiek közé jutottam. Az öreg Palurgos...

Nem beszélhetett tovább, mert Mikes megfogta kezét és majdnem magánkívül felkiáltott.

- Hogyan? az öreg Palurgos? De hát akkor a fiatal levente...

- Nem volt más, mint Zsuzsika, - mondá vigan Rákóczy György. - Tudom, hogy rájön kigyelmed erre. Így ismerkedtünk meg és ettől fogva ő tanított engem magyarul. Ugy-e, hogy meglátszik beszédemen a kiváló mester?

- S hol van most ő? - kérdezte csaknem lihegve Kelemen.

- Jó helyen, biztosságban. Ő küldött ide, hogy utbaigazítsam kigyelmedet, most jól sejtette, hogy nem bírja ki Rodostóban, hanem eljön, hogy kivegye részét abból a nagy küzdelemből, melyet mi az ármányosak ellen folytatunk. Zsuzsika nagyon okos és jobban ért a diplomáciához, mint sok nagykövet. De a mellett jó is, nemes is, föl sem említvén azt, hogy szereti az ő poétáját.

Mikes Kelemen úgy elpirult erre a kijelentésre, mint egy fiatal lány, a kinek az első bókot mondják, György pedig folytatta:

- Azóta, hogy a nagy változás megesett a török fővárosban és a szultánt letették a trónról a fellázadt janicsárok, a te menyasszonyod nagy dolgokon töri a fejét. Nem kisebb feladatot tűzött maga elé annál, minthogy Mohamedet visszahelyezze trónjára és köszönet fejében azt kérje tőle, hogy a magyarok ügyét magáévá tegye.

- Nehéz feladat? - sóhajtott Mikes.

- De nem épen lehetetlen! Kedves barátom, mi férfiak diplomáciát tanulhatunk az asszonyoktól és Zsuzsika még a nők között is kiváló okosság dolgában. Tudod-e, hogy ma már Stambul népének egy jó része az ő nevére esküszik.

- Nem tudom, - hebegett megzavarodva Mikes, - de hogyan lehetséges ez?

- Minden csak női fortély. A mozlím előtt nemcsak szent és sérthetlen az, a ki elmebeteg, de még azonfelül jóstehetséggel megáldottnak is tekinti. Mikor a nagyur, a szultán, földi hatalmának teljes díszében végig vonul hatalmas birodalma fővárosának utcáin és szembe megy vele egy boldogtalan elmebeteg, a nagyur tisztelettel tér ki előle. S ha az örült vak ösztönében bekapaszkodik az uralkodó csillogó palástjába, ez lekeríti nyakából a drága ruhadarabot és ott hagyja az elmeháborodott kezében. Ezt a szokást kihasználta Zsuzsika s mondhatom, olyan sikeresen, hogy ma már uralkodik Stambul város lakosságának jó része fölött.

- Az Istenért, csak tán nem ő maga...

- Dehogy! Az öreg Palurgos játsza el az elmebeteg szerepét, Zsuzsika pedig megsugja neki, hogy miféle jóslatokat mondjon. Ő kíséri el mindenhova és lanttal kezében nagyobb biztonságban érzi magát, mintha hétszeres ércfal venné körül. Nincs az a vérengző és elvadult erkölcsű janicsár, a ki csak egyetlen bántó szóval merné illetni, sőt egy részüket megtérítette és néhány nap múlva már egészen komolyan foghat Mohamed kiszabadításához. Az ő jó ötletének köszönhetjük majd, ha győz az ügyünk.

Mikes elgondolkozott és szép, férfias arczán elégedetlenség tükröződött.

- Megvallom, - mondá kis szünet múlva, - hogy nem szeretem a cselt. Jól esett volna szívemnek, ha igazságos ügyünket egyenes uton vihetjük diadalra... De belátom, hogy igaza volt annak a francziának, a ki azt mondta: A renard renard et demi: egy rókára másfél róka. Ők is furfanggal küzdöttek ellenünk, mi sem tehetünk egyebet!

- Csakhogy belátod! - válaszolt kissé csipősen György herceg. - Valóban, azok az emberek nem érdemelnek kiméletet, nemhogy még az eszközökben válogatnánk, mikor arról van szó, hogy ezt a felfordult világot újból visszazökkentsük rendes kerékvágásába... Ha láttad volna, mit miveltek, a te becsületes lelked pillanatra sem habozna! Én itt voltam a forgó örvény kellő közepén és napról-napra tanuja voltam az ármány működésének. Vagy tán nem tört az életem ellen, mivel Rákóczy fia vagyok? Nem fosztotta-e meg trónjától a legnemesebb uralkodót, a ki valaha az ozmán birodalom fölött uralkodott? Nem ontotta-e patakokban a vért és nem adott-e fegyvert a fiu kezébe, hogy apja ellen harcoljon? S mi visszariadjunk egy ártatlan cseltől, mikor legszentebb jogaink védelméről van szó? Nem, Kelemen barátom, ennyire még sem vagyunk elmaradva és ha kell, megmutatjuk majd annak az átkozott titkos kéznek, hogy tanultunk tőle!

Palurgos, mint próféta.

Mialatt így beszélgettek, rég elhagyták a Bosporus partján romokban heverő palotát és szűk utcákon, fedett sikátorokon keresztül haladtak tovább. Ugy látszott, hogy György herceg tökéletesen ismeri a járást, mert pillanatig sem állott meg, nem kérdezte senkitől az út irányát, hanem biztosan tartott célja felé.

Délre járt az idő, mire kiértek egy nagy, szabad térre, a hol számtalan sátor volt felütve. De nem afféle vásári bódé, minőket bizonyos napokon Stambul piacán látni lehetett, mikor a környék lakói bejöttek, hogy élelmi szereiket eladják, hanem katonatáborra emlékeztető vászon sátrak. Közben örtüzek is lobogtak és egy-egy zászlót lengetett a tenger felől jövő üde légáram.

Egy nagyobb sátor előtt csődület támadt és a marczona külsejű janicsárok közül sokan még most is feléje tartottak. Némelyiknek kezében most is ott volt a fegyverek tisztogatására való eszköz, mások ellenben üstöket czepeletek, a melyből rizsben főtt husnak illata áradt szét. Valószínű, hogy közös ebédre mentek, a mint egy katonatáborban rég bevett szokás.

Valaki megütött egy dobot és erre a jelre a lassan járó-kelők is gyorsították lépteiket.

- Menjünk mi is oda, - mondá György a poétához.

Mire oda értek, már alig törhettek maguknak utat a sűrű tömegen keresztül, a mely körülállta a zöld lobogóval diszitett sátort.

- Itt lakik Palurgos - mondá halkán György.

- És Zsuzsika? - kérdezte szorongó szívvvel Mikes.

- Vele van... s ha nem tévedek, látni is fogjuk mindjárt.

Hatalmas vállával utat tört magának a sokaságon, a mely nem szívesen tért ki előtte. De György olyan biztossággal haladt és olyan kevéssé kímélte az útjában állókat, hogy mindenki hatalmas urnak nézte, a ki előtt tanácsos kitérni. Baj nélkül jutottak tehát az első sorba, a hol megállottak.

Érdemes is volt nézni azt, a mit most megláttak. Körülbelül kétszáz négyszöglábnyi szabad térség közepén hatalmas máglya lobogott és ennek vöröses fénye sajátságos árnyékként rezgett a kíváncsi arczokon. De megvilágította azt a két alakot is, a mely az általános figyelem középpontja volt. Egy öreg embert, a ki külseje után ítélve százéves is lehetett meg egy deli ifjut, a ki kezénél fogva vezette a világtalan aggot. A mint így egymás mellett állottak, akár a tavaszt és a telet is jelképezhették volna.

- Zsuzsika! - szólott halkán Mikes és tekintete odatapadt a fiatal levante alakjára.

- A másik pedig Palurgos, - dűnnyögött György herceg és alig fojthatta el az arczára kikívánkozó mosolyt.

- De milyen maskarában - sugott vissza a poéta.

- Az öregben nagy színész vészett el, - válaszolt ugyan olyan hangon György. - Nézd csak, milyen hiven adja az elmeháborodott agg férfiut. Láttam egyszer Bécs városában egy híres angol poétának, valami Shakespearenak szomorujátékát, a melyben egy öreg király megőrül, mivel gyermekei rosszul bánnak vele; de mondhatom, hogy az a színész sem játszotta jobban szerepét, mint Palurgos uram.

Nem folytathatták a beszélgetést, mert e pillanatban megszólalt az agg férfiu a máglya lobogó és rezgő fényénél. Hangja tulcsengte a tömeg moráját és volt benne valami elragadó, elbűvölő és elkábitó.

- Romban hever a város, a mely egykor a világ fénye és disze volt, - kiáltott föl mély fájdalommal. - Stambul palotái összedőltek és kiesett a kard azok kezéből, a kik eddig a próféta zászlaja alatt küzdöttek. Úr lett a rabszolga és a sötétség hadai győzelmesen verték bilincsbe a világosságot.

Jaj nekem, hogy ezt meg kellett érnem és jaj azoknak, akik eltűrték, hogy a gonoszság felülkerekedett! Tengernyi vér folyt már, térdig gázoltam benne és fölismertem, hogy az igazak vérét ontotta a kajánság. Jaj neked Stambul, a ki a gazdagok városa voltál és most nyomorba estél! Jaj neked, igazhitűek fészke, a hol most a hitetlenek uralkodnak.

Kisértetiesen hangzott ez a fájdalmas szózat és mély hatást tett a körülte állókra. Valamennyi arcz elsápadt és a hatalmas, férfias alakok reszkettek, mintha az enyészet szele csapta volna meg őket. Az öreg pedig folytatta:

- Ne mondjátok nekem, hogy még mindig melegít a napnak fénye és ne beszéljetez nekem többé tavaszról, a melynek csókjától újra felenged a fagy. Megdermedt a mohamedán szívében az érzés, meghalt a bátorság, nincs többé hit és megszűnt a remény. Ki merné még újból remélni, hogy lesz még kikelet?... Az éjjel is álmodtam és szörnyű volt a látomány, amely lelkem előtt feltámadt. Hóhérok ültek Mohamed utódainak trónján, reszketve osont végig az erény a nagy város utcáin és gőgösen terpeszkedett bitorágyon a gonoszság. A hétszer szent könyv lapjai szétszórva heverték és rabszolgák szennyes lába gázolt rajtuk végig. A korán játékszer volt már csak pajkos utczai suhanczok kezében és a tilos italtól mámoros férfiak kacagták a prófétát. Így volt az álmomban és így lesz a jövőben is.

A hallgatóság körében mozgás támadt. Egy öreg ember kilépett soraiból és oda ment Palurgoshoz, aki arczát palástjába rejtve, csendesesen zokogott. Az öreg ember turbánja zöld volt, annak jeléül, hogy a próféta családjából való, de ruhája rongyos és sáros. Körülnézett, aztán remegő hangon így szólt:

- Öreg vagyok már, sok időt éltem, de nem láttam ezelőtt soha, hogy gúnytárgya lett volna a nemes és az igazságos. Most azt is megértem! Látjátok ezeket a sárfoltokat ruhámon! Szentségtörő kéz dobott meg a föld salakjával és ütött arczúl, mert hivatkoztam rá, hogy emir vagyok, hogy az én ereimben Mohamed vére foly. S gúnyolódva, ősz szakállomat tépdesve, felém kiáltott: Segitsen hát rajtad a próféta, ha teheti! Én nem félek a prófétától, nem én! - Tudjátok-e, hogy ki volt a gonosz, a ki ezt tenni merészelte?

- A nevét! Mondd meg a nevét! - kiáltott egyszerre több hang a tömegből.

- Halál reá! - ordítottak mások.

- Az ebeknek dobjuk oda csontjait!

- Legyen még emléke is átkozott!

- A nevét! Halljuk a nevét!

Palurgos eltávolította palástját arczáról, tapogatódzva tett néhány lépést az emir felé, megfogta jobbját és így szólt ünnepi hangon:

- Ki ne mondd! Mert a ki ezt tette, annak igazhivő ajka ne említse soha nevét. Az olyan bünre még a próféta könyve sem ismer büntetést...

- De én kimondom! - kiáltott fel szilaj hangon a másik, - Halil Patrona volt az, aki engem meggyalázott!

Egyetlen nagy üvöltés volt erre a válasz. És Mikes, a mint körülnézett, úgy érezte e pillanatban, mintha valamelyik őserdőbe jutott volna, csupa vadállatok közé. Vérben forgó szemek, csikorgó fogak, görbülő karmok és csapásra kész öklök vették körül.

- Halil Patrona nem fél tőletek! - szította a tüzet Palurgos, - mert ő előtte semmi sem szent! Tudjátok-e kicsoda ez az ember? Fiatalságában tengeri rabló volt, aztán kémnek állott be a gyaurok szolgálatában és most ő a legnagyobb ur Stambulban. Osztrák pénztől hizott meg ennyire, mert Bécsből kapott aranyokkal lökte le trónjáról Mohamed szultánt és bécsi fegyver volt az is, a melylyel megölte Mahmud szultánt. Most pedig azon törte fejét, hogy a próféta utódainak trónjába üljön.

- Halál reá! - ordított magánkívül a tömeg.

- De mind ez még nem a legnagyobb büne. Tudjátok-e mit cselekedett? Fölvette annak a szent férfinak a nevét, aki Begáz kertjében nevelte hatalmassá azt a fát, a melynek árnyékában erős és hatalmas volt századokon át a mozlímok birodalma. Ő, a makedón rabszolga, Halil Patronának meri magát nevezni, holott igazi neve Küprilosz Demetriosz. S ti, vitéz janicsárok, Begáz kertjének virágai, eltürtétek ezt és nem pirultatok, hogy egy volt rabszolga vezessen benneteket!

- Nem türjük tovább!

- Vakok voltunk!

- Átkozott legyen a rabszolga!

- Halál reá!

Igy hangzott mindenfelől a tömegeből.

De ebben a pillanatban megszólalt egy recsegő trombitaszó. A tengerpartról jött, ahonnan lovas csapat élén egy hatalmas lovas alakja törtetett elő. Kimélet nélkül gázolt keresztül a tömegen, kardjával utat törve magának, a hol akadályra talált. Kevés pillanat múlva szemközt állott a lobogó máglya fényénél Palurgossal.

- Hivtál és itt vagyok, - mondá dölyfös gunynyal, miközben dörgő hangja tulharsogta a tömeg jajveszéklését. - Lássuk hát, hamis próféta, hogy mit kívánsz tőlem!

De Palurgos nem ijedt meg. Fölbredt benne a vitéz magyar vér és tán az a tudat is ösztökélte, hogy minden koczkára van téve. Vagy győz e pillanatban, vagy pedig halál az osztályrésze...

- Küprilosz Demetriosz, - kiáltott messze csengő hangon - gonosz rabszolgafajzat, téged balcsillagzatod hozott ide! Számon kérem tőled azt a sok vért, a mit igaztalanul ontottál, birád előtt állsz!

Az így megszólított gunyosan nevetett.

- Térj ki utamból eszelős öreg, - mondá hetykén - örültekkel nem feleselek.

- Pedig az örültek szavában Allah akarata nyilvánul, - szólott az emir.

Halil Patrona odafordult az emirhez:

- Te is itt vagy? Hát nem volt elég, hogy megkorbácsoltattalak? Kardom élével akarsz megismerkedni?

- Átkozott az a kéz, a mely a próféta utódját megütötte és átkozott vagy te is, a ki ezt tenni merted! - kiáltott Palurgos és megfogta Patrona lovának zaboláját.

Ebben a pillanatban nagyot villant Halil kardja. De mielőtt lesujthatott volna Palurgos fejére, egy erős kéz kapta meg a hajdani rablóvezér karját. Egyet csavarintott rajta, a kard kihullott kezéből és csörömpölve esett a földre. György herczeg volt az, a ki közbelépésével elhárította a halálos csapást Palurgos fejről. A két férfi most szemben állott egymással és daczos tekintettel nézett farkasszemet.

De csak egy pillanatig. A következő perczben megsarkantyuzta Halil lovát és a nemes paripa szügyébe vágott fejfel törtetett előre.

- Előre vitézek! - ordított a rablóvezér - verjétek szét ezt a csöcseléket.

Ki tudja, mi történt volna, ha kevésbé bátor az a szív, a mely ellenfele keblében dobogott. De György igazi Rákóczy-vér volt, azonfelül minden testgyakorlásban megedződve. Egyet rántott a zabolán és a nemes paripa horkolva vágódott hátra, a következő pillanatban pedig Halil Patrona ott hevert tehetlenül a földön lovának teste alatt.

Vad ordítás. A tömeg összecsapódott a földön fekvő óriás fölött, mint a tenger hullámai összecsapnak viharok dühében. S a következő pillanatban véres lándzsa tűnt fel a tömeg fölött, a melynek hegyéről a rablóvezér nézett le, üvegesedő tekintettel...

Aztán neki ment a sokaság pusztá ökölrel, fegyvertelen kézzel a lovas csapatnak. Ez be sem várta a támadást, hanem futásnak eredt. A tömeg utána rohant, de megállította egy hang, Palurgos hangja.

- A Hét-Toronyhoz! - kiáltott - szabadítsuk ki a fogoly szultánt. A gonoszok büntetésére később is ráérünk.

- El a Hét-Toronyhoz! - kiáltott ezer meg ezer hang.

- De ki legyen a vezérünk? - kérdezte az emir.

Palurgos rámutatott Rákóczy Györgyre.

- Itt van az ég küldöttje, bizzátok rája a cselekvést! - mondá.

S mielőtt György herczeg még szólhatott volna, a közelében állók vállra kapták és diadalmasan vitték előre. Ment a tömeg nyomában, mint a hömpölygő ár, a mely ellenállhatatlanul sodor mindent magával. Jaj annak, a ki ellen haragja fordul!

A lobogó őrtüz mellett csak hárman maradtak. Egészen megüresedett a táborhely és csupán Palurgost, Mikest és Zsuzsikát kimélte meg a mindent magával ragadó népár.

Palurgos kíváncsian nézte a poétát, a kivel először találkozott most személyesen, de Mikes oda sem nézett reá, hanem lelkének egész érzése benn volt abban az egy fölkiáltásban:

- Zsuzsikám! Egyetlenem! Mily boldogság, hogy újból láthatlak!

A fiatal leány arczán a boldogság mosolya sugárzott, de hirtelen újból elborította a gond felhője vonásait.

- A te helyed nincs most itt nálam, - mondá szelid, de komolyan figyelmeztető hangon.

- Hol volna másutt?

- A Hét-Toronymál. Ott dől el Magyarország sorsa. Mert ha Mohamed kiszabadul, mától egy hónapra hadsereg élén indul Rákóczy Ferencz hazája felszabadítására.

De Palurgos közbe szólott:

- Hadd maradjon ő itt! A mai nap érdeme legyen egészen Rákóczy Györgyé és kivüle senki másnak ne köszönje Mohamed szultán kiszabadulását. Annál nagyobb lesz a hálája és az elismerése...

Itt megakadt az öreg ezermester és csak pillanat mulva hebegve, mintha nagyon neheze érnék, a mit mondani akar, elfojtott könytől fuldokló hangon folytatta:

- De még azért is tartalak itt, hogy tanácskozzam veled. Sulyos, nagyon fájdalmas hirnek leszek elmondója és vajha meg ne gyülnél örökre azért, hogy tőlem hallod!

- Mit beszél kegyelmed? - kiáltottak egyszerre Mikes és Zsuzsika.

- Egy órával ezelőtt hozta nekem gyorskengyelfutó Rodostóból ezt a levelet, a melyet a te távollétedben a kancellár intézett hozzám.

A legnagyobb csapás.

- Mikor az imént fejem fölött lebegett Demetriosz kardja és a halál legfenyegetőbb alakjában közeledett hozzám, én nem védtem magamat, hanem magamban imádkoztam: Add Uram, Istenem, hogy a csapás jól találjon és az én árva lelkem még utolérje mennyberöptében a legnagyobb magyar égbe szálló lelkét.

- A fejedelem! - hörgött magánkívül Mikes.

- Meghalt tegnap reggel.

Mikes Kelemen leborult a földre, két kezébe temette fájdalomtól eltorzuló arcát és így maradt sokáig, némán és szótlánul, összetört lelkének kinjában. Az öreg Palurgos pedig, mintha hirtelen csodálatos ihlet szállta volna meg, fölemelte arcát égnek és felkiáltott:

- Isten, Isten, nagyot vétkezhattünk ellened, hogy így sujtottál bennünket! Olyanok vagyunk most, mint a nyáj pásztor nélkül és csak könyhullatással ehetjük ezentul mindennapi kenyérünket. Az egész kerek földön csak ez az egy nagy sziv dobogott hazánkért igazi, tiszta és fenkölt érzésben, csupán ez az egy hatalmas lángész szötte folyton megújuló lelkesedéssel terveit Magyarország felszabadítására. S ime, megszűnt dobogni a nagy sziv, belefáradt a küzdelembe a lángész! Mi lesz velünk? Mi lesz a magyarból?

Zsuzsika odament az öreg emberhez és vállához ért jobbjaival. Szelid hangon, reményt keltő szózáttal és biztatóan így szólt:

- A vén törzsnek nem láttad az imént fiatal hajtását? Rákóczy Ferencz tovább él fiában és ha meg is halt ő, a nagy és dicső, nem száll vele sirba az eszme.

Mint mikor nagy harcok idején feltűnik a látó határon a galamb az olajággal, úgy csillapult le e szavakra Palurgos kesergő fájdalma is. Mereven nézett az őrtüz lángjába, még folytak könyei, de már csendesebb érzéssel válaszolt:

- Igazad van, lányom! A remény még mindig megmarad. A Rákóczy-vér nem válik vízzé... Kelj föl, Kelemen és rázd le magadról a tompultságot. Nagy feladat vár te rád! Te leszel az, a ki a fiatal herceget, most már vezérünket és apja örökségének kezelőjét, sarkalod, jó uton vezeted és nem engeded, hogy elaludják lelkében a honszeretet tüze.

- Én? - kiáltott fel bámulva a poéta.

- Ugy van, te! Ki volna erre hivatottabb, mint a költő, kinek azért adott hatalmat az ég a szívek fölött, hogy minden nemes érzésnek istápolója legyen és minden szent eszmének apostola. Rákóczy György fiatal, könnyen hevülő, minden jóra hajló, de hej, a fiatalság lángja gyorsan eléggő szalmatűz, ha nem táplálják. A te feladatod, hogy megismertessed hazája történetével, hogy folyton elébe tartsad a nagy tükröt, a mely nem az ő alakját mutatja a hiuság világitásában, de igenis azoknak a dicsőknek és nagyoknak képét, a kik előtte küzdöttek a magyar nemzet jóvoltáért.

- Gyöngye vagyok én erre, atyám, - rebegett Mikes. - Tulhaladja erőmet ez a feladat.

- Nem szabad gyöngének lenned, kell, hogy te erős légy! Ime, olvasd el ezt a levelet, a mely a fejedelem halála-hirét közli velünk. Meríts belőle férfiasságot és ihletet... Oh, ha én még olyan fiatal volnék, mint te és előlről kezdhethném ezt az életet!

Mikes átvette a levelet, a melyet Csáky gróf intézett Palurgoshoz és halk hangon elolvasta:

„Az Isten árvaságra téve bennünket, kivevé ma közülünk a mi édes urunkat és atyánkat, három óra után reggel. Ma nagypéntek levén, mind a mennyei, mind a földi atyáinknak halálokat kell siratnunk. Az Isten mára halasztotta halálát urunknak azért, hogy megszentelje halálának áldozatját annak érdemével, a ki ma meghalt érettünk. A micsoda életet élt és a micsoda halála volt, hiszem, hogy megmondotta neki: „Ma velem lészesz a paradicsomban!” - - - Hullassuk bőséggel könyeinket, mert a keserűségnek ködje valóban ránk szállott. De ne azt a jó atyánkat sirassuk, mert őtet az Isten annyi szenvedési után a mennyei lakba vette, a hol a gyönyörűségnek és örömmek poharából itatja, hanem minmagunkat sirassuk, kik nagy árvaságra jutottunk. Ki sem lehet mondani, micsoda nagy sirás és keserűség vagy on itt...

A mi jó urunk már a mult hónapnak 25-ik napján érezte a nagy bágyadtságot, de erősen tartotta magát és abban a gyengeségben is hiven eljárt dolgaiban meg kötelességében. Egynehányszor kérdeztem, hogy mint vagy on? Csak azt felelte: „Én jól vagyok, semmi fájdalmat nem érzek; de - tette hozzá földöntuli mosolylyal nemes és jószágos arczán, - reményem és hitem, hogy nemsokára még jobban leszek.” Csütörtökön este, a lefekvés idejekor, még maga ment fekvőhelyéhez, bár inogó lépésekkel, de bátor magatartással. S én nekem eszembe jutott ekkor az a híres franczia vitéz, a daliás Bayard, a gáncs és félelem nélkül való lovag, a ki, mikor halálra találtatott ellenséges kardtól, fához támasztatta magát, hogy állva fogadja a halált, a kivel annyiszor szembeszállott vitézi remeklései közben.

Tizenkét óra felé, éjszaka, azt mondotta a mi jó urunk, hogy fel akarja venni az utolsó kenetet, de mikor a papszép intéseket és vigasztalásokat mondott neki, már nem tudott felelni, csak intett fejével és nagy szeretettel nézett ránk, hiveire, a kik megdermedten és lesujtva állottuk körül ágyát. Három óra után reggel, az Istennek adván lelkét, elaludt, - mivel úgy halt meg, mint egy gyermek.

Az Isten vigasztaljon meg minket!

Értesitse a mi Urunk fiát, György herczeget és mindazokat, a kiknek magyar szivük van abban a nagy városban, a hol Kegyelmed lakik. Sirjanak velünk együtt és imádkozzanak a mi Urunk lelki üdvösségeért.

Gróf Csáky István.”

A Hét-Torony.

Mialatt az őrtüz mellett három magyar sziv mély fájdalmában vonaglott, nevezetes események játszódtak le a Boszporus partján, ott, a hol a Hét-Toronynak elnevezett épület rideg képét tükrözik vissza a csendesen csobogó hullámok.

A Hét-Torony mindenkor nevezetes szerepet játszott Törökország történetében, mert ott volt az állambörtön, a melybe mindazokat elzárták, a kiket valamely politikai bűnben találtak vétkeseknek. Már a görög császárok idejében, jóval azelőtt, hogy a törökök betörték Európába, sok kegyvesztett udvari ember elmélkedett a sötét czellákban a földi dicsőség mulandóságáról. A nyirkos falak tele voltak olyan felírásokkal, a melyekben elkeseredés, bubánat,

reménytelenség és dal szólalt meg és ha a kövek beszélni tudtak volna, sok sóhajról és reménytelenül elhangzott panaszról adtak volna hirt. Magyar hangok is vegyültek bele ebbe a zürzavaros fájdalomba, mert mióta Mohácsnál letűnt a magyar nemzet szerencse-csillaga, ide jutottak másfél száz éven keresztül mindazok, a kik nemzeti vágyaikat és reményeiket nem akarták alárendelni a török parancsszónak. Vagy még többször olyanok, a kiket a bécsi politika ármánya megejtett és árulóként tudott feltüntetni a mindig gyanura kész és sokszor meg is vesztegethető nagyvezérek szemében.

A Hét-Toronyban halt meg Béldi Pál is, a ki az utolsó erdélyi fejedelem, Apafi Mihály idejében Teleki kancellár ellen ligát, azaz olyan szövetséget hozott össze, a melynek célja lett volna megakadályozni Teleki uram osztrákbarát szövetségét. Vele együtt szenvedtek keserű rabságot neje, a ki Bánffy Dénesné huga volt és leánya, a szép Aranka. Utolsó sóhajukról és nagy szenvedéseikről sok szép regét mondtak már el a magyar lantosok...

De a Hét-Toronyba csukták azokat a török uralkodókat is, a kiket a nép letaszított a trónról. Ide került Mohamed, meg édesanyja, miután Halil Patrona lázadást támasztott ellenük.

Most is együtt vannak a rengeteg épületnek egyik, a tengerpartra néző, szűk czellájában. Mély csend honol körülök, mintha már csak lengő árnyékok volnának a halál kietlen birodalmában.

A fiatal szultánt nem törte meg a csapás, a melyet a sors rá mért. Bátor szívét csak edzette a nagy fordulat és még ő vigasztalta anyját, a ki nem tudott megnyugodni abban, hogy a mit évtizedeken keresztül nemes szándékkal fölépített, egyszer csak halomra dőlt.

Nap nap után mult és a külvilágból nem érkezett hozzájuk semmi hír. A börtönőrök siketnéma rabszolgák voltak, a kiből nem lehetett semmit sem kivenni. Akár csak a hideg kő, a melyből a Hét-Torony épült, olyan érzéketlenek maradtak a foglyok szenvedésével szemben.

A szultána valida ott állott az egyetlen ablaknál és a szűk rostélyokon keresztül kinézett a tengerre, melynek sima felületén visszatükröződött a napsugár. Csakis ebből a visszatükrözésből láthatta, hogy van még nap az égen, mert másként el sem hatott az égi test ragyogó fénye a börtön sötétjébe.

- Különös végzet, - sóhajtott fel hosszú hallgatás után az anyacsászárné, - ez a torony az első, a melyet megpillantottam, mikor sok évvel ezelőtt kikötöttem török földön. S akkor is sötét sejtelem fogott el, mikor megláttam. Mintha valami intő szózat azt sugta volna: Itt lesz a te sorsodnak fordulója, Roxelane!

A szultán odalépett anyjához és gyöngéden érintette vállát.

- Ne tépelődjél, jó anyám! - mondá szeretettel. - A Kizmet akarta így s hiába küzdenénk az ellen, a mit ő végzett.

Roxelane hevesen megfordult és élénk szóval tiltakozott fiának vigasztaló mondása ellen:

- A Kizmet? Ne mondd ezt, Mohamed! A Kizmet csak a gyöngék vigasztalása, az a szalmaszál, a melybe a hajótöröttek kapaszkodnak, mikor összecsap fejük fölött a hullám. Én nem hiszek a végzetben! Jól tudom, hogy fölöttünk igaz Isten trónol, a ki bölcsessége szerint kormányozza a világot, de nem a vak sors, hanem az ő akarata adja meg életünknek az irányt.

- S még most is hiszed? Hát nem volt-e legjobb a szándékunk és legnemesebb az, a mit népünk javára terveztünk? Nézd, hova jutottunk! Sötét, nyirkos börtön vesz körül és ki tudja nem dul-e már belsőkben az a méreg, a melyet minden trónjától megfosztott török uralkodóval alattomban megittattak, nehogy tulságosan sokáig ejtse félelembe azokat, a kik őt a trónon követték?

- Én nem hiszem, Mohamed! Ilyen vége nem lehet a mi nemes törekvésünknek! Igazságos az Isten és ha megengedte is, hogy felhő borítsa el napunkat, támad majd olyan szélvihar, a mely szétkergeti a felleget...

Hirtelen elhallgatott és figyelt. Arczán valami derengő reménynek fénye jelent meg. Oda intette magához hát és így szólt:

- Hallod? hallod? Mintha a vihar már szárnyra kelne... Olyan sajátságos a zugása. Én ismerem ezt a tompa dübörgést: a nép haragja jelentkezik így.

- De hátha ellenünk tör?

- Mi okból? Hisz mi szegények és földhöz sujtottak vagyunk, a nép haragja pedig csak a hatalmasok ellen tör. Valami azt sugja nekem, hogy kedvező fordulat állott be.

A mit az anyai sziv megsejtett, csakugyan a szabadulás volt. A néptömeg, mely megölte Küprilosz Demetroszt és szétverte csapatját, most György herczeg vezérlete alatt a Hét-tornyot ostromolta. Utjában egyre növekedett és még folyvást csatlakoztak hozzá új új elemek. Mindazok, a kik megunták a fejetlenséget és a trónjától megfosztott uralkodóknak hivei maradtak, előjöttek a rejtekből és szaporították egy-egy hullámmal a már úgy is hatalmas árt. A Hét-torony körül legalább is ötvenezer ember tolongott, a kik vad lármával követelték, hogy bocsássák be őket.

A börtön parancsnoka, Kambusár aga, nem volt valami nagyon hőslélkü ember és azért is helyezték ide, a hol nem annyira a vitézség erényével, mint inkább azzal lehetett érdemeket szerezni, hogy vakon engedelmeskedett minden felülről jövő parancsnak. A mint tehát meglátta a tolongó és fenyegető tömeget, olyan reszketés fogta el, hogy alig tudott megállni a lábán.

- Mit akar a nép? - hebegett és kékülő ajkán úgy jött ki a szó, mintha már is torkán érezné a selyemzsinórt², - hiszen én nem vétettem neki! Allahra mondom, hogy ártatlan vagyok és mindenben hiven teljesítettem kötelességemet.

De senki sem hallgatott rá, mert, a börtönőrök és a felügyelők is nagyon meg voltak riadva. Sápadozó arcczal állották körül gazdájukat, a ki kipkedve-kapkodva osztogatta a legellentmondóbb parancsokat:

- Meg kell kérdezni őket, hogy mit akarnak... De még sem! Szóba sem kell állni velük... Le kell bocsátani a felvonó hidat... De jobb lesz talán mégis, ha felvonjuk az ágyukat és közénk lövetünk... Hanem ettől még dühösebbek lesznek... Allah, segíts ki ebből a bajból hü szolgádat!... Hát mit vétettem én, hogy ellenem törnek?

Egy öreg börtönőr, a ki már sok viszontagságon ment keresztül, végre megsajnálta a hadonázót és így szólt hozzá:

- Nem vétettél semmit, jó uram, de a nép dühös és áldozatot keres. Te leszel ez az áldozat, ha okosan ki nem térsz haragja elől.

- De hogyan? miképen? - kiáltott fel fuldokló hangon a boldogtalan aga.

² Törökországban azzal büntették a hivatalnokokat, a kikkel a szultán nem volt megelégedve, hogy pompás dobozban selyemzsinórt küldtek nekik. Ezzel a selyemzsinórral fojtották aztán meg az illetőt.

- Ugy hallom, a tömeg azt követeli, hogy adjuk ki neki a fogoly szultánt. Ennek kétféle oka lehet: vagy vissza akarja vinni a fényes portára, hogy ismét trónjára ültesse, s akkor nagyon okos dolog, ha mielőbb engedsz követelésének... Tán még hálás is lesz érte a szultán?... Vagy pedig boszuját akarja rajta hüteni és akkor se álld te az utját.

- Igazad van! igazad van! - hálálkodott Kambusár és sietve ment abba az irányba, a hol Mohamed börtöne feküdt. Utközben megcsinálta a tervet, hogyan fogja a szultánt rábeszélni, ha ez nem akarna a nép közé menni.

De nyitva felejtette száját is nagy bámulatában, a mint a czellába lépett. Mohamed még szóhoz sem engedte jutni, hanem lángoló tekintettel és nekipirult arczczal toppant elébe e szavakkal:

- Nyisd ki a börtönöm kapuját, rabszolga! Nem hallod, hogy népem szólit?

Olyan szép volt fiatal hevülésében, hogy a gyáva aga szivét megszállotta a szánalom. Milyen kár volna, ha a dühös tömeg ezt a fejet lándzsahegyre huzná.

- Engedelmeskedem parancsodnak, uram, - mondá alázattal, - de engedd meg előbb, hogy kimenjek én a nép közé és kikémleljem hangulatát.

Mohamed azonban nem is hallgatott rá. Az ő lelke magasra szárnyalt és lerázott magáról minden földi salakot. A megadás, a türelem elhagyták és küzdeni vagy pedig dicsőségesen elesni: ez volt egyetlen vágya.

Félretolta utjából a görnyedező agát és végig sietett a kanyargó folyosókon, olyan örömmel, mintha multságba menne, nem pedig ismeretlen veszedelem elébe. Ah, de mit is törődött ő most a veszedelemmel. Hisz maga előtt látta rabsága végét, a szabadságot, Isten egét és a napot. Ugy vágyódott ezek után, úgy gyönyörködött a napsugarak czikázó játékában, hogy csaknem megfeledkezett minden egyébről.

De csakhamar összeszedte magát, oda lépett a reszkető börtönőrök közé és fejedelmi parancsszóval köszöntötte őket:

- Bocsássátok le a felvonó hidat, - mondá - tudni akarom mit kíván tőlem a népem!

Mint rohantak a sápadt, didergő és reszkető rabszolgák! Jól esett nekik, hogy van ismét valaki, a ki előtt meg lehet hódolni.

A rozsdás lánczokon pihenő dobogó nyikorogva és csörömpölve bocsátkozott alá. Tulnan sötétlett a nagy tömeg és visszafojtott lélekzettel leste, hogy mi történik most?

Az történt, hogy Mohamed egymaga lépett ki a hidra. Még intett is a mögötte levőknek, hogy ne kövessék őt. Bátran, szilárd léptekkel és ég felé emelt tekintettel haladt. Tán kinézte magának a csillagos honban azt a pontot, a hova az ő lelke el fog szállani, ha ellene fordul a tömeg féktelen haragja.

De a mint a hid közepére ért, egyszerre előtte termett lóháton egy daliás külsejű levante. Lepattant lováról, oda lépett a szultánhoz és meghajtván magát üdvözölte a kezében levő karddal. Mohamedet eleinte meglepte ez az idegenszerű hódolat, mert meg volt szokva, hogy térdre boruljanak előtte, de egyetlen tekintet a nemes hévben lángoló arczra, megmagyarázott neki mindent.

- Ah, hisz ez Rákóczy György herczeg!

György hátra nézett, fölemelte kardját és abban a pillanatban ezer meg ezer hang kiáltott:

- Üdv Mohamed szultánnak!

Ezer meg ezer ujjongó hang adta tovább azt a kiáltást, a mely bejárta a nagy várost, behatolt a szűk utcákba, a házak belsejébe és mindenütt lelkes visszhangra talált. Az a magányos nő is meghallotta, a ki hátramaradt a Hét-Torony börtönében és most megkönnyebbült szívből sóhajtott fel:

- Hála neked, Istenem, hogy meghallgattad hő kérésemet!

Gyász.

A kinek a szive még nem érzett igaz fájdalmat el se olvassa ezt a fejezetet. Meg nem érheti a mély gyászt, mely a száműzetésben élő magyarokra ráborult, mikor körülállották jó urok és fejedelmök ravatalát.

Csak egy volt boldog: a legöregebb és leghivebb barát valamennyi között, Bercsényi Miklós. Mert ő megelőzte urát és előtte ment a halálnak birodalmába. A többi, mint a kik árvaságra jutottak, zokogva, megtörve és a fájdalom önkivületében bucsuztak el Rákóczy holttestétől.

A legelső, a ki oda lépett a koporsóhoz, az öreg Csáky István volt. Olyan fehér hajának minden szála, mint a galamb pelyhe és az élettapasztalat sulya meg is görnyesztette már alakját, ámbár nem bírta megtörni. Reszkető hangon szólalt meg:

- A mi őseink, mikor gyász sujtotta őket, kést ragadtak és megsebesítették arcukat, hogy véres legyen a férfiköny, a melyet az elhunytért ontanak. Ah, de nekünk nem kell a zomotori bemetszés, mert ugyis szívünk vérével siratjuk a mi jó urunkat! Ott voltam én oldalán legelső csatájában, mikor megverte csaknem fegyver nélkül és majdnem pusztá kézzel az ellenséget és ott állottam halálos ágyánál is, mikor megvívott az utolsó, ámbár legerősebb ellenséggel. De mindig istenfélőnek és bátornak, nemesnek és kegyelmesnek, hünek és jónak láttam őt. A ki ennek ellenkezőjét tudja, álljon elő és mondja el!

Előlépett erre Ilosvai János uram, a kit az elhunyt fejedelem szerfölött kedvelt és könyektől tompa hangon megszólalt:

- Ki tudna rólad egyebet mondani a dicséretnél, te jó, te hatalmas, te nemes! Meghagyta nekünk végrendeletedben, hogy szivedet küldjük Franciaországba és testedet temessük dicső anyádé mellé.

Lelkedről nem rendelkezéte! Arról ugyis tudta, hogy nem marad távol a hazától, hanem vissza száll oda vésznek és balsorsnak idején, hogy lelkesítse és kitartásra buzdítsa népedet. S ha századok múlva valami csodás érzés kapja meg honodnak szívét, úgy, hogy hevülnek s nem tudják miért, lelkesülnek a jóért és nem tudják, mi buzdítja őket, nagyot és merészet tenni vágnak a nemesnek pusztá ösztönéből: a te lelked sugara lesz majd az, a mely lángra gyújtja bennök ezt a nemes tüzet.

Most a két Pázmány járult a ravatalhoz. Az idősebb, Péter, nem szólt semmit, csak nézett maga elé mereven és elfojtott könyektől izzó tekintettel. Tudva volt mindenki előtt, hogy a két ur nem ért a beszédhez és ha mégis úgy hozza az alkalom, hogy szólni kell, Pál, a fiatalabbik, áll úgy, a hogy, helyt mindkettőjükért. Lehajolt a ravatalhoz, megcsókolta a fekete posztótakaró véget és sóhajtva így szólott:

- Rólad zengett, jó uram, az a latin poéta, a ki ezeket mondta: „Iustum ac tenacem propositi virum nec vultus instantis tyranni mente quatit solida.” (Az igaz és föltett szándékához hü férfit az üldöző zsarnok arcza sem rettent vissza).

Többet nem mondhatott, mert elaludt az izzó láng két szemében: elfojtotta a kitörő fájdalomkönyek árja.

Utolsóknak maradtak a Zayok. Hárman valának, apa, fiu és unoka. Csodálatosan hasonlítanak még most is egymáshoz. A legidősebb olyan, mint a tél: fehér és külsőleg hideg, de a hótakaró alatt meleg az élet. A középső barna, mint a nyárutó, bőven megrakva a bölcsesség és az élettapasztalás gyümölcseivel. A legfiatalabb maga a tavasz, tele reménnyel és tettvágygal. Mind a háromnak nevében a legifjabb mondja el a bucsuztatót:

- Még gyermek voltam, a ki virágos mezőn gondtalanul kergette a lepkét, mikor apám felolvasta előttem azt a levelet, mely így kezdődik: „S feltörnek a nemes magyar nemzet sebei”. Abban a pillanatban úgy éreztem, hogy megférriasodtam és ég felé emelvén esküre jobbomat, hitemre fölfogadtam, hogy a mig élek, követni fogom magasztos példaadásodat és rajta leszek, hogy nemzetem sebei lezáruljanak és meggyógyuljanak. De miként én, ugyanakkor Magyarországnak sok nemes ifja és fiatal leánya hasonló fogadást tőn és betelnek majd századok, hogy a magyar ifjuság esküformája, mikor arra vet hitet, hogy élni és halni akar hazájáért, e szavakkal kezdődik majd: „S feltörnek a nemes magyar nemzet sebei.” Pihenj békében, én jó uram és valamennyiünknek mestere, hisz megmutattad nekünk az ösvényt, a melyen tovább haladnunk kell.

Elbucsuzott aztán a cselédség nevében Rákóczy legvénebb csatlósa, a ki kemény arcz-kifejezéssel üzte el magától az elérzékenyülést, de azért még is úgy reszketett a hangja:

- Mikor először szálltál paripára, én tartottam a kantárt és most, mikor a „Szent-Mihály lován” indulsz a nagy utra, édes uram, nem foghatom a zabolát, hogy megállítsam a halál paripáját. Miért hagyta itt, engemet, öreg cselédedet? Mit mondjak Ráró lovadnak, ha rám néz és okos szemével kérdezi: hol van az urunk? Mikor indulunk csatába? S mit mondjak mindazon hü jobbágyaidnak, akiknek jóságos urunk és atyánk voltál, ha azt kérdezik tőlem, hol van az urunk? Jó gazdám, miért bántotta meg annyira, te, a ki jóságodban soha sem okozta fájdalmat hü embereidnek.

Aztán vállakra emelték a hivek a koporsót és elvitték három napi járó földre Konstantinápolyba, hogy eltemessék azon a helyen, a hol a legdicőbb magyar asszony: *Zrinyi Iona* is aluszsza örök álmát. Fölváltva vitték; az öregek is kivették részüket a súlyos teherből és ha le nem roskadtak alatta, csakis az a gondolat adott nekik erőt, hogy nemsokára viszontlátják egymást.

Ez a gondolat adott erőt a véneknek, hogy könnyebben jártak-keltek, mint az ifjak, a kik pedig erejük teljében voltak. De hiába! Mikor nagy a vihar, könnyebben hajlik meg a fiatal törzs, mint a vénülő, a korhadáshoz már közel álló.

Ott a török fővárosban bucsuzott el György herczeg is apjától. Tán itt találkozott először egész tisztaságában a fiu lelke az apa szellemével? Nem volt senki jelen, mikor Rákóczy György elbucsuzott Rákóczy Ferencztől, nem hallotta senki sem azt a fogadást, a mit a fiu tett, de a ki mindent lát és mindent tud, bizonyára bejegyezte a nemzetek sorsát megörökítő és megpecsétlő könyvébe.

Hát Mikes Kelemen? Az ő bánata egészen szótlan maradt, mert a poéta nem tudta elsirni fájdalmát mások előtt. Mint a ki lelkét elvesztette, egyre csak azt suttogta magában:

- Feltört a nemzet nagy sebe és soha sem fog többé begyógyulni...

Befejezés.

A szultána valida magához hívatta Palurgos mestert és így szólt hozzá:

- Öreg barátom, a te műved, hogy fiam többé nem a börtön rabja, hanem ismét elfoglalta ősei trónját. Mindent tudok, a mit értünk tettel és szeretném hálámat leróni... Ne szólj még! Tudom, mit akarsz mondani... Nemde azt, hogy a hazád számára kívánod az elismerésemet?... Mert ilyenek vagytok ti magyarok! A haza szó hallatára megittasultok és a lelkesedés mámorában megfeledkeztek minden egyébről. Magyarország és vele kapcsolatban a Rákóczyak ügyét ne féltsed. Ki van adva a parancs a hadsereg vezetőinek, hogy mihamarabb induljanak táborba az ármánykodó osztrák ellen. Megfoglaljuk boszulni azt, a mit a „titkos kéz” ellenünk is vétett és hogy majdnem lerombolta fiam trónját. Az egyik hadsereg vezére Rákóczy fia lesz és tőle, valamint a szerencsétől függ, hogy mihamarabb szabad legyen nemzeted... De ezzel csak részben van leróva a hála adója. Szeretnék megjutalmazni, a mint az fejedelmekhez méltó. Fiam nevében beszélek és kérhetsz tőlünk bármily kincset, előre mondhatom, hogy meg lesz adva.

Az öreg magyar, a ki Rákóczy Ferencz halála óta egészen visszatért nemzete viseletéhez, mélyen meghajtotta magát az anyacsászárné előtt és meghatott hangon így válaszolt:

- A mit tettem, felséges asszonyom, azt azért tettem, mivel szeretem fiadat, a ki jóltevőm volt. S meghajlok előtted is mély tisztelettel, a ki az asszonyok dicsősége és koronája vagy. Hála és jutalom tehát nem illet buzgalmamért.

- De mégis...

- Van azonban mégis valaki, a kinek számára igénybe veszem jószágodat. Engedd meg azonban, hogy mielőtt rátérnék, elmondjam neked a mesét a szegény és a gazdag emberről.

- Mesét? Most?

- Tanulságos lesz és azonfelül sokat megmagyaráz... Volt egyszer egy gazdag ember, a ki azzal dicsekedhetett, hogy övé egy világrésznek fele. Paloták, hajók, tengernyi kincsek, hadseregek és a mi a szemnek csak kedves, rendelkezésére állott. Mosolyától függött népek jóléte, haragja kész halál volt ezrek számára. Szerencsére sohasem haragudott, mert jó és nemes volt a szive.

- Mintha én ismerném azt a gazdag embert - mondá álmodozó hangon az anyacsászárnő.

- Lehet... S volt e dús gazdag ember birodalmában egy idegenből odaszakadt, nagyon szegény, de nagyon büszke ember. Kincset nem adott neki a gondviselés, csak egy lantot, meg egy kis bárányt. A lantját imádta, de még azt is odaadta volna a szelid báránykáért. Egyszer a gazdag ember meglátta a szegény legféltettebb kincsét és megkivánta...

- Tovább!

- Egyelőre nincs tovább, tőled függ, hogy mi legyen a mese vége.

A szultána odament az ablakhoz és sokáig kinézett rajta. Küzdött magával: az anyai szeretet és az igazság érzése erős csatát vívtak szívében. Végre újból megszólalt:

- Mikes Kelemen és menyasszonya azok, a kiktől beszéltél?

- Ugy van, felséges asszonyom. A dús gazdag ember pedig a te fiad.

- Nagy követ mozdítottál meg, öreg, más embert összezuzott volna, de neked ez is szabad... De mit tegyek? Ha fiam megtudja, hogy a kit ő játszótársa képében annyira szeretett, fiatal és csodaszép nő, még jobban lángol majd érte szive és...

- Ne tudja meg soha!

- Hogyan képzeled ezt?

- Ugy, hogy én még a mai napon elhagyom Stambult és visszatérek hazámba, Erdélybe. Öreg vagyok, napjaim meg vannak számlálva és azt akarom, hogy porladozó testemet egykor hazám földje takarja. Magammal viszem Zsuzsikát. Ha fiad azt kérdezi tőlem, mi lett Tüköry Imréből, azt mondom neki: eltűnt a harcokban, a melyeket a te trónod visszaállításáért küzdöttünk végig. S nem is mondok ezzel olyant, a mi nem igaz, mert Tüköry Imre csakugyan nincs többé. Eljátszotta a szerepét és meghalt a világra nézve. Zsuzsika nálam marad, míg Mikes eljön érte, hogy haza vigye otthonába, mint hü hitvesét. Ha mint győztes jön, diadallal fogadjuk, ha pedig a száműzetés keserű kenyere lesz osztályrésze, azt is megosztja vele Zsuzsika. Mert olyan a magyar nő, hogy kiveszi részét nemcsak az örömből, de a bánatból, meg a szenvedésből is.

A szultána valida nagyot sóhajtott és bánat rezgett hangjában, mikor így szólt:

- Szétfoszlott legszebb álmom... De legyen úgy, a mint te akarod.

*

Nem jó a jövő fátyolát föllebbenteni, mikor az csodálatosan hasonlít ravatal takarójához. II. Rákóczy Ferencz sirjánál álljunk meg és nézzünk vissza még egyszer az ő megdicsőült alakjára, de ne kívánjuk most megtudni, megvalósultak-e fia reményei? Győzött-e a küzdelemben, a melyet apja örökeért és a magyar szabadságért folytatott? Boldog lett a poéta? Birhatta-e szelid báránycsordáját?...

Tán máskor mondom el ezeket, mikor kevésbé bus lesz a kedvem és nem zsong folyton fülemben az a kegyetlen szózat, a mely Rákóczy halála után bejárta Európát és végig sebezte minden szabadság szeretőnek szívét:

„Recrudescunt vulnera inclytæ gentis Hungariæ.”

Feltörnek újból a nemes magyar nemzet sebei...

RÁKÓCZY LELKE.

Mikor az őszi szél végig sir a rónákon és a lombjukat hullató fák vele keseregnek, a kunsági gazda így szól feleségéhez:

- Anyjukom! holnap reggel leveszszük a tapasztékot a kemence betévjéről, mert megjön nemsokára a zord idő. Az éjjel is ablakunk alatt járt Rákóczy lelke.

Ott jár az mindig, ha zimankósra készül az időjárás, tudja ezt minden ember a Kunságban, Jászságban és a Hajdúföldön. Mert ha valahol a világon, úgy ott jól emlékeznek elmúlt eseményekre. Teszem, a kunok, még most sem tudják megbocsátani Szent Lászlónak, hogy megölte vezérüket a cserhalmi ütközetben.

Nem is felejtették hát el azt sem, hogy II. Rákóczy Ferencz nekik hagyományozta lelkét, azt a vitéz, nagyratörő és nemes lelket, mely csupa jóság és hazaszeretet volt. Akkor történt, mikor már letűnt a magyar szerencsecsillaga és utoljára járt „szabad földön” a vezér, hogy kitartásra buzdítsa hiveit.

A mezőturi főtéren, szabad ég alatt tartott külön országos gyűlést az ő számukra. Szomorúság ült ki arczára, de még se csüggedés; mert valamint a nemes aranyat soha sem lepi el a rozsdá, úgy Rákóczy lelkét sem fogta el soha sem csüggedés.

Igy szólt az egybegyűlt néphez, férfiakhoz és asszonyokhoz:

„A szerencse változandó. Balsors tépi zászlónkat és mostoha anyaként kerget ki hajlékunkból. Engem is elűz a haza földjéről... De visszatérek nemsokára és újból kezdem a harcot, pro libertate, a hazáért és a szabadságért. Addig is számítok hűségtekre s a magam hűsége zálogául nálatok hagyom a lelkemet. Mikor az őszi szél végig sir a rónákon, és megzörgeti az ablakokat, tudjátok meg, hogy Rákóczy lelke szól hozzátok! Akkor is csak azt mondja, hogy szabadságra született a magyar, lánczokban is szabad marad, míg csak önmaga nem mond le jogáról. Ti pedig nem fogjátok azt soha sem megcselekedni, mert akkor... szent haraggal zudulna ellenetek Rákóczy lelke és szemetekre vetné, hogy megcsaltátok bizalmát.”

Kunok, jászok és hajduk némán emelték ég felé jobbjukat (még az asszonyok is) és mint egy hatalmas szózat szállt ég felé esküjök:

- Soha! soha!

Rákóczy pedig elment Lengyelországba segédcapatokért, de nyomában járt a balsors is. Nem tágitott többé oldala mellől, míg csak le nem hunyta csillagragyogásu két szemét örök pihenésre Rodostóban. Hanem a lelke, az újból meg újból meglátogatja a magyar földet, különösen pedig az ő hűséges kunjait. S valahányszor meg kell védeni a szabadságot, ott jár előttök a csatában. Néha emberi alakot is ölt újra. Majd mint lánglelkű költő szól a néphez, majd mind hadvezér intézi a csaták sorsát. A nép pedig büszke arra, hogy most is övé II. Rákóczy Ferencz lelke...

I.

1848. Százéves tél után kitavaszkodott ismét a magyar nemzetre. Olyan ifjunak érezte magát, hogy magára vállalta egy egész világrész küzdelmét. Erőtől duzzadva, nemes vágytól feszítve, a csillagokig szárnyalt lelke. A szabadság nagy magvetője, Kossuth Lajos, elhintette a barázdába a szabadság magvát és ez mindenütt kikelt. Napsugár érlelte, véreső öntözte. Biztató volt a remény, hogy gazdag lesz a termés.

De nem maradtak el az elemi csapások sem. Kaján irigység, gonosz rosszakarat, pusztító viharokat támasztott ellene és elhervasztotta virágjukban a legszebb reményeket. Itt egy új ellenség támadt, amott vesztett csatának érkezett híre. Már-már úgy látszott, hogy nem elég a férfikar helyrehozni azt, a mit a pusztító elemek elrontottak. Megtörtént ekkor, hogy gyermekek időnek előtte férfiakká érlelődtek és gyöngé lányok is elmentek harcolni a hazáért.

Gyönyörű két gyermeke volt a mezőturi birónak, ikertestvérek. Az egyik fiú, a másik leány. Egy órában születtek, ugyanabban az órában keresztelték meg őket és mesébe illett, hogyan szerették egymást.

A rokonok és ismerősök rájuk fogták, hogy lelket cseréltek, mert szelid, türelmes és ábrándos volt a fiú, indulatos, erős lelkű és nagyratörő a lány. Külsőjükben is látszott lelkük e különbsége. György szőke volt és kékszemű, Anna barna és feketeszemű.

Mindig együtt jártak a házban ép úgy, mint az utcán s az iskolába is. A ki hamarabb kijött az iskolából, a kapu alatt várta be a másikat és kézen fogva mentek haza.

György volt a szelid, engedelmes gyermek, Anna pedig felügyelt rája. Öltöztette, becézgette, soha sem játszott babával, mert hisz ott volt az ő eleven játékszere, kin mindig talált valami csinosítani valót. Mondta is sokszor Anna, mikor még csak tizenkét éves volt mind a kettő:

- Ezt a fiút papnak nevelem!

Elhitték neki. Biró uram is, a ki mióta szomorú özvegységre jutott, rábizta a háztartás vezetését Annára. Elhitte György is, a ki szorgalmasan készült erre a szép pályára. Csakis a sors akarta másként - és az volt az erősebb!

Tizenhét éves korukban történt, hogy György egy napon első ízben ment el egyedül hazulról. „Férfiak dolgában” volt hivatalos, mert az nap ment Mezőturra Kossuth Lajos, hogy ott is hirdesse a szabadság ígését.

Annát csak nehezen lehetett rábírni, hogy otthon maradjon. Már napok óta, hogy híre járt Kossuth érkezésének, nem lelte helyét a házban. Máskor a munka könnyen ment, de aznap jobban szeretett volna ott lenni, a hol apja és testvére. Hanem biró uram kiadta a parancsot, hogy a lánynak ilyenkor otthon a helye és mikor ő valamit parancsolt, volt is foganatja. Szép dolog is volna, hogy az a ki az egész községnek parancsol, nem tudna rendet tartani a saját házában.

Mint a méhkas zsongása, úgy jutott el a fiatal lányhoz a távolból a főtéren egybegyűlt sok ezer ember moraja. De hirtelen mély csend támadt és csak egy hang hallatszott. Majd zugott, mint a harang, mikor vészt hirdet, majd ismét belekapott bűbájos erővel, a sziv hurjaiba és vitte fölfelé minden érzését a magasba. A ki rég elfelejtette már, hogy mi a lelkesedés, újból megtanulta most, s a ki még eddig nem ismerte, ebben az órában megismerkedett vele.

Anna nekiperült arccal, visszafojtott lélegzettel figyelt erre a csodálatos hangra és minden egyébről megfeledkezett. Volt abban a beszédben sok, a mit ő lányos észszel nem értett meg, de sejtelve megsugta neki, hogy szép és nemes, hogy a legmagasztosabb mindazok közül, a mikért emberi sziv hevülhet.

Ekkor hirtelen, mint hideg lehellet csapta meg az a gondolat, vajjon mit érez György azalatt, míg ő lelkesedik?

Olyan különös természete van annak a fiúnak, hogy ki sem lehet ismerni. Csendes, higgadt, a rajongást nem ismeri, nehezen lelkesül. Lelke olyan mint a tengerszem: tiszta és sima a felülete, mélyen lehet belátni, de azért senki sem látott még a mélyébe. Még Anna sem, a ki napról-napra megfigyelte. Annyi bizonyos, hogy kitartó és makacs, ha valamihez hozzá fogott, de

nem egykönnyen határozza el magát döntő lépésre. Azonkívül nincsenek harcias hajlamai, kerüli a férfiak kedvtelését: a vadászatot és a fegyverjátékot. Szóval, nem született hősnek.

Oh, ha most is hideg maradna, ezt a szégyent nem bírná el Anna lelke!

Eszébe jutott, hogy ő is hibás abban, ha ilyenné alakult György. Nem engedte soha sem fiukkal játszani, hanem mindig ott tartotta maga mellett, hogy el ne vaduljon. Elszoktatta az önálló gondolkozástól és lassankint a saját akaratát oltotta be a fiu lelkébe.

- Ha én volnék az, a ki ellopta a lelkét! - tünődött magában keserü bánattal s könybe lábbadt a szeme.

Oszladozott a nép a főtérről, mert Kossuth Lajos odább ment egy várossal, mint egy égő fáklya, hogy másoknak is világítson.

Anna még mindig az ablaknál állott és mohó vágygial nézett abba az irányba, a honnan apját és testvérét várta.

Hirtelen a szivére futott minden csepp vére, úgy, hogy majdnem elszédült. Megpillantotta Györgyöt. A fiu fején kalap helyett honvédcsákó volt.

A nehéz nyomás, mely Anna szivét eddig szorongatta, egyszerre elmult s büszkén kiáltotta:

- György, édes testvérem!

II.

Biró uram nem haza, hanem a községháza felé vette útját. Sok volt még a dolga, mert a bölcs tanács elhatározta, hogy Kossuth felhívására a város költségén toborz egy század honvédet és mindenek előtt ruházatról és fegyverről gondoskodik az új katonák számára.

György egyedül ment haza. Mikor belépett a szobába, a hol Anna várta, meglátszott arczán, hogy zavarban van. Levette a csákót fejéről és tétovázó mosolylyal tette le az asztalra.

Anna odafutott az asztalhoz, fölkapta a csákót és csókjaival borította el, mintha szent ereklye volna.

A fiu csodálkozva nézte testvérét és meglátszott arczán, hogy lelkesedését nem érti. Csaknem kedvetlen volt, mint mikor nagy terhet raknak valakinek a vállára, a melyről előre tudja, hogy nem bírja el.

- Nos? - kérdezte visszafojtott lélegzettel Anna.

- Hisz látod! - volt a rövid válasz.

- Látom, de ennél többet is szeretnék látni!

- Majd megjön az is, ha jönni kell!

Anna mélyen szeme közé nézett.

- Édes György, kedves testvérem, hát el fogsz hagyni?

- Ma este indulunk.

- Ugy-e, hogy örömet mégy? Ugy-e, hogy szivesen ontod majd véredet a hazáért?

- Megyek, mert mennem kell. Mit is mondana a város népe, ha a biró fia elmaradna, mikor kötelességet kell teljesíteni.

- Ennyi az egész? - tört ki az indulat Annából. - Szived nem kerget, lelked nem kívánja meg ezt a szép halált?

- Hagyjuk ezt, kedves Annám! Nem mindenki született arra, hogy sebeket osztogasson s vidáman nézzen farkasszemet a halállal... Miért hazudjak neked? Szomorú vagyok, hogy így történt, de ez nem változtat a dolgon. Elmegyek és megteszem kötelességemet, de ujjongó örömet ne várjon tőlem senki, mikor először életemben kell majd vért ontanom, akár a magamét, akár a másét!

Anna rátette kezét György vállára.

- Te fiu! - kiáltott rá és szeme haragosan villámlott. - Talán csak nem félsz?

- Félni?... mi az? - szólott bámulva György. - Ezt az érzést sohasem ismertem. Jól tudod, hogy nem vagyok gyáva. Hogy is lehetnék az, mikor magyar vagyok!

- De akkor mit jelentsen ez a közömbösség?

- Azt jelenti, hogy nem születtem katonának. Ha arról volna szó, hogy életemet feláldozzam embertársaim javáért, szívesen halnék meg, de hogy én öljek és gyilkoljak és hozzá még lelkesedéssel is, ez már túlhaladja erőmet.

- De a hazáról van szó!

- Érte is csak meghalni tudok, de ölni nem!

Anna két kezével elfödte arcát és csüggedt hangon így szólt:

- Ettől félttem én!... György, édes testvérem, miért is cserélődtek el a mi lelkeink!... Ha te volnál Anna, én pedig György, minden jobbra fordulna... De nem lehet, hogy így gondolkozzál!... Meglepett a váratlan fordulat, mely életedben ma beállott, zsibbadt a lelked és nem tudsz számot adni érzéseidről. Ébredj fel! Gondold meg, hogy férfiú vagy, hogy annak kell lenned!

- Ébren vagyok és te vagy az álmodozó. Az álom tündére rózsaszinben mutatja neked azt, a mit én rideg valóságában látok. Neked dicsőség és rajongó érzés terem ott, a hol nekem kopár pusztaság, melyet a véreső sem tud megtermékenyíteni. Ne kívánd tőlem, hogy mást mutassak, mint a mit érzek!

- Hallgass meg, - szólt pillanatnyi szünet után Anna - tudod, hogy mennyire szeretlek, hogy jó és hű testvéred vagyok. De elhíheted, hogy szívesebben látnálak halva mintsem megérjem azt, hogy szülővárosodnak és fajodnak szégyenére válj!

- Anna!

- Tudod-e, mi a magyar? Gyöngyszem abban a koronában, melyet az Úristen visel. Tudod-e, mi a kun? E gyöngyszem ragyogása! Ezt a ragyogást pedig nem szabad elhomályosítanod. Örökségbe kaptuk azzal a szent hagyománnyal, mely Rákóczy lelkét bírta.

- Mesebeszéd!

- Ne mondd, mert megölsz vele! Elmondok neked még valamit, a mit édesanyánktól hallottam, a kinek viszont az ő édesanyja mondta el. Mikor Rákóczy Ferencz eltávozott ebből a városból, a nép a város határán vett tőle búcsút és csak ketten kísérték el a mieink közül a szomszéd határig: dédapánk és dédanyánk. A végbúcsúnál így szólt Rákóczy dédanyánkhöz: „Kegyelmedhez is volna egy szavam, asszonyom. Ha a férfiak elfeledkeznének arról, a mit amott a szabad ég alatt mondtam nekik, juttassák kegyelmetek eszükbe. Legyen akkor férfiúvá minden asszony és védjék meg ők azt a zászlót, melyet a férfiak porba ejtettek.”

- Rajongás?

- György, az égre kérlek...

- Édes, jó testvérem, ne kinozd magadat és ne gyötörj engemet! Miért kívánsz tőlem olyasmit, a mit nem adhatok, mivel nincs meg bennem? Valamint két falevél sem akad, a mely tökéletesen egyforma volna, úgy az emberek érzésében és gondolkozásában is van különbség. Szelidségre oktattál mindig s most azt kívánod tőlem, hogy vad legyek és még örüljek, mikor embert kell majd ölnöm... Te lobogó láng vagy már, a mikor én még csak kezdek átmelegedni! Te felszárnyalsz a csillagokig, mikor én a földön keresem ösvényemet. De azért meglehet, hogy mégis én érem el hamarabb célomat és ki is pihenem már magamat, mire te oda érkezel... Attól ne félts, hogy nem teljesítem kötelességemet. Szégyent sem hozok fejedre, ámbár talán dicsőséget sem. Másfelé van az én dicsőségem, nem a csata mezején, a hol vérrel lehet azt csak megszerezni!

Anna az asztalra borult és keservesen zokogott. Kimondhatatlanul fájt neki, hogy testvérét nem tudta megcáfolni. György elnézte egy ideig és az ő arcában is visszatükrözött a fájdalom, mikor Anna könyeit látta hullani. Odament hozzá, szeretettel megsimogatta fekete fűrteit és így szólt:

- Légy jó hozzám, Anna! Ki tudja, mikor látjuk újból egymást?

A leány nem felelt, hanem csak egyre zokogott. Este felé, mikor György a többi ujoncczal eltávozott szülővárosából, hiába kereste tekintete Annát. Nem látta sehol.

- Neheztel rám! - sóhajtott a fiu és még nehezebb lett a szive.

...Mikor biró uram másnap reggelizni akart, mindent a megszokott rendben talált, kivéve azt az egyet, hogy gyermekei nem vártak rá az asztalnál. E helyett egy levelet pillantott meg Anna irásával.

Biró uram föltette az ókulárét és elolvasta a levelet:

„Édes jó apám! Ne haragudjék rám azért, a mit most teszek, de nem tehettem másként! György elment és én követtem. Azért megyek utána, hogy fölébresszem szendergésből alvó lelkét. Őrangyala leszek és buzdítója; beléöntöm a magam érzését, mig csak nem látom, hogy férfiú lett belőle.

Haldokló anyánk rám bizta őt és én csak kötelességemet teljesítem, mikor örködöm becsülete fölött. Mert nem szabad annak megtörténni, hogy miatta szégyenbe jusson a kunok legdrágább öröksége: Rákóczy lelke. Bocsásson meg nekem és szeresse ezentúl is hűséges

Annát.”

III.

A kunsági huszároknak nem maradt sok idejük készülődésre. Az ellenség már az országban járt és égető szükség volt minden fegyverfogható karra. Egyébiránt fölösleges is lett volna a sok készülődés, hisz a lovaglást és verekedést már otthon megtanulja a kunsági ember. A többi mesterfogást pedig majd megtanulja később, csatározás közben.

Két héttel azután, hogy György elhagyta szülővárosát, már szemközt állott Miskolcz táján az ellenséggel. Az igaz, hogy még nem nyílt csatában, mert ebbe nem akarta egyelőre bevinni fiatal seregét a magyar főparancsnok. Hadd szokják meg először kicsinyben a háboruszkodást! A magyar sereg a hámorok közelében táborozott egy három oldalról hegyek által védett völgyben. A negyedik oldalt egy szélesmedrű hegyi patak védelmezte, a melynek hidját le-

hordták. A patak két oldalán voltak felállítva az előőrsök és az őrszemek, hogy bármely részről meglepetés, vagy csel előnyt ne vivjon ki a másik fél fölött.

Ilyen előőr volt a magyar részről az említett napon György is.

A fiatal huszár, a ki minden lelkesedés nélkül és félig-meddig akarata ellenére került a háborus életbe, nagyon nehéznek találta helyzetét. Az otthoni kényelem helyett mindenféle nélkülözés, a szelid családi környezet helyett szilaj harcosok, a kik nem voltak épen válogatóság kifejezések dolgában és György érzékeny lelkét sokszor megsértették szókimondásukkal. De leginkább nélkülözte mégis Annát, édes testvérét, a kivel úgy összeforrt lelke, hogy jóformán el sem tudta képzelni az életet nélküle.

Ha Anna itt volna... Ej, miféle gyerekes gondolat! Mit keresne egy fiatal leány a véres mezőn, hol nem terem más, csak vérvirág, hol a zord halál tartja aratását... De ha mégis itt volna és lelkesedést öntene belé, könnyebben viselné el ridegen ránehezülő sorsát.

Az fájt legjobban Györgynek, hogy míg többi bajtársai örömmel és lelkesedéssel néztek a harcz elé, ő maga hideg maradt az általános fölhevülés között. Pontosan és szigorúan teljesítette kötelességét, de csak úgy, mint a gép, a melyet a masiniszta igazít!

Igaza volna hát Annának abban, hogy az ő lelke még alszik? Bizonyára úgy van, mert különben meg sem érhetné, hogy míg az egész világ körülte egy egekig csapkodó láng, csak ő maga fázik; míg mindenki már a tavasz illatától mámoros, ő egyre csak a tél hidegét érzi.

Ezeket gondolta el magában György, mialatt mozdulatlanul ült a lován és tekintete belemélyedt az éjszakába. Előőrsnek volt kiküldve egy különösen veszedelmes pontra. Másutt mindenütt meredek és lejtős volt a patak medre, úgy, hogy hidverés nélkül át sem lehetett rajta kelni. A tavaszi áradás azonban itt hatalmas szikladarabokat rakott le, melyek félig betöltötték a medret, úgy, hogy gyalogcsapatok könnyen átmehettek rajta, mint egy hidon.

Ezért mondta az ezredes, mikor az őrségek elhelyezéséről volt szó:

- Olyan ember kell ide, a kinek minden körülmények közt helyén van az esze és nem veszi el hidegvérét. Kötelességtudó legyen és a mellett éleslátású. Van-e ilyen ember az ön századában, kapitány ur?

György századán volt aznap a szolgálat sora és az ő kapitányához intézte az ezredes e szavakat.

- Legjobb lesz „a fagyos szent”! - szólott a kapitány.

- Miféle szent? - kérdezte bámulva az ezredes.

- Bocsánat, ezredes ur, kissé elszóltam magamat. Ezt a nevet adta a század legénysége egy különös fiúnak, a ki két héttel ezelőtt csapott fel huszárnak. Azt hiszem, mezőturi gyerek, nem több mint tizenhét éves, pontos és megbízható katona, de zárkózott természetű, nem közlekedik szolgálaton kívül senkivel sem és nem vesz részt semmiféle mulatságban avagy játékban, melylyel embereink jókedvét élesztem, a hol csak lehet. Ő az egyetlen, a kit nem kellett eddig megdorgálni, mert vakon teljesít minden parancsot. De arra sem volt még eddig alkalom, hogy megdicsérjem, mert nem tesz többet, mint a mennyit tőle a regula követel.

- Ez a mi emberünk! - mondá rövid gondolkozás után az ezredes.

S így történt, hogy „a fagyos szent” került oda, a hol jóformán az ő éberségétől függött az egész tábor biztonsága.

Az éj sötét volt, sűrű, ólmos felhők borították az eget. Egy csillag sem ragyogott a látóhatáron. A felhők nyomásától megsűrűsödött levegő lassanként köddé változott. Bármily éles volt is György szeme, még sem hatolhatott keresztül a fátyolon, mely épen a patak medrére bocsátkozott le.

Az is eszébe jutott Györgynek, hogy Anna ilyen időtájban - tizenegyre járt - szokta elvégezni a házi dolgait és lefekvés előtt jó éjszakát kívánni neki.

György el se tudott volna aludni, a míg huga köszöntését nem hallotta. Mintha az lett volna esti imájának utolsó szava. De mintha most is vinné feléje a suttogó éjjeli szél a váravárt üdvözetet.

- Jó éjt, édes testvérem! - suttogja ő is.

Pedig az az alig észrevehető mozgolódás, a mit hallott, de nem figyelt meg jól, a patak medrében támadt és sűrű köd oltalmában terjedt tovább. Kuszott feléje, mint a nádasban sikló kigyó, ha prédájához közeledik. Az ellenség előcsapatja járt ott és orozva akarta megrohanni a magyar tábor. Hogy ezt megtehesse, először is az előőrsöket kellett meglegnie.

Egyszerre csak azt látta György, hogy, mint a földből támadó kísértetek hada, épen előtte emelkedik ki a sásból egy csapat fegyveres.

Hirtelen fegyveréhez kapott, hogy megadja a jelt: „Ébredjetek! Itt az ellenség!” De erős kezek fogták le két karját, és nem nyulhatott puskájához.

Kiáltani akart, de egy kéz befogta száját, hogy szólni sem tudott.

Hanem azért nem adta meg magát. Van még egy utolsó eszköz: ha néma a lovas, hadd szólaljon meg a lova.

Kihuzta lábát a nyeregből és csizmája orrával, óvatosan, hogy a sarkantyú sebet ne okozzon, megdöfte a paripa szügyét.

Erre a nemes mén fölgaskodott, patáival lerugott magáról egy pár ellenséget és nagyot nyertett. Ugy hangzott ez, mint valami vészkiáltás a sötét és néma éjszakában.

A táborból azonnal válaszolták rá. Ott is nagyot nyertett néhány paripa. Megértették bajtársuk hívogató szózatát.

Eddig még szótlánul folyt a rettenetes küzdelem. György nem tudott kiáltani, az ellenségnek pedig nagy oka volt arra, hogy meg ne zavarja a csendet. Mert az egész siker attól függött, hogy a magyar táborban ne vegyék észre közeledésüket.

Most azonban, hogy veszedelem fenyegette az éjjeli roham sikerét, az ellenséges csapat vezére megszólalt halkán és dühösen:

- Két ember előre! Szurjátok le!

- Kit? A lovast vagy a lovat?

- Mind a kettőt!

György Istennek ajánlotta lelkét. Itt az utolsó pillanat, a melyben bucsut kell vennie a világtól. Itt kell hagynia apját, testvérét s mindent, a mi kedves előtte.

Csodálatos, hogy a lemondás ezen érzésébe mégis belevegyült valami megelégedés-féle. A halálra szánt fiú azt mondta magában:

- Nem félek a haláltól, tehát nem vagyok gyáva. Hála neked, Istenem!

Behunyta szemét és mosolyogva várta a halálos döfést.

De hiába várta. Egyszerre egy lövés dördült el és nyomban rá suhogva és szikrázva csapott le egészen közel hozzá egy kard... Nem érte testét, sőt úgy tetszett, mintha az a kardvágás ellenségeinek szólna, mert a ki György jobb kezét fogta, hirtelen eleresztette és lebukott a földre.

Aztán a második és a harmadik is. Egy pillanat és György szabadon érezte magát.

A meglepetés elvette hidegvérét. Arra elkészült, hogy meghaljon, de hogy csodát tegyen érte az ég, attól egészen megdöbben.

Most egy másik lövés dördült el. Az ellenséges csapat vezére sütötte el pisztolyát az ismeretlen támadóra.

György a pillanatnyi fénynél, melyet a puszkapor fellobbanása okozott, meglátta váratlan mentőjét.

- Anna! - kiáltott föl magánkívül.

Testvére állt ott huszár-ruhában, karddal kezében, villogó tekintettel.

Majd újból elsötétült minden körültre. A harcz zaja is elnémult, az ellenség futva menekült és a magyar táborból sietve közeledtek.

- Anna! Hol vagy, Anna? - esenget György.

Semmi válasz. Olyan mély csend volt körültre, hogy akár álomnak is tekinthette volna az imént történeteket, ha karjának sajgása és paripájának toporzékolása nem bizonyítja a valóságot. De most újból lárma támadt, még pedig a háta mögött. Megérkeztek a bajtársak, Burok őrmester vezette őket. Egy honvéd lámpást tartott szuronya hegyén és megvilágította a küzdelem színhelyét.

Nagyot néztek a vitézek, mikor látták, hogy György mozdulatlanul ül lován, körültre pedig két ellenség halva és kettő sulyosan megsebesülve hever.

- Tyüh, György vitéz! - kiáltott az elismerés hangján Burok őrmester, - ez jó munka volt! Derék legény kegyelmed a talpán.

- Őrmester ur! - hebegett megzavarodva György - higgye el, nem az én érdemem.

- Hát kié? - zsörtölődött az őrmester. - Tán csak nem ölte egymást a te kedvedért az ellenség?

- Azt hiszem... hogy a hugom.

- Tegye kend bolonddá a lovát! De már azt kikérem magamnak, hogy föllebbvalójából tréfát üzzön!... Még hogy a huga... Milyen ember! Levág egy csomó ellenséget és nem hogy dicsekednék vele, hanem még a hugára fogja az egésztestet. Hol van hát az a vitéz leány, hadd lássam!

- Nincs már itt, de...

- Ilyen, amolyan fagyos szentje! Ha még egyszer azt meri kend mondani, hogy nem viselte magát úgy, mint egy igazi hős magyar honvédhuszárhoz illik, olyan kurta vasba veretem, hogy brugónak nézi az eget és valamennyi csillagot pislogó mécsesnek... Számár kend a nagy szerénységével, György vitéz... de annál derekabb legény a talpán, a mondó vagyok!

IV.

Az ezredes napi parancsolatban megdicsérte Györgyöt és egy hét mulva kinevezték hadnagynak. Burok őrmester, a ki jól összeszidta azelőtt, valahányszor tiltakozni mert hősi magaviseletének magasztalása ellen, most feszesen állott előtte és tisztelgett az egész század nevében.

Szegény György csaknem kétségbeesett, mikor csőstül hullott így rá az áldás. Igazságszeretete fellázadt arra a gondolatra, hogy megjutalmazták olyasmért, a miben nincs semmi, de épen semmi érdeme. De nem mert már tiltakozni, mióta a kapitány a hadnagyi kinevezés átadásánál azt mondta neki:

- Most még valamit, hadnagy uram. Szeretem a szerény embereket, de csak úgy, ha nem viszik tulságba ezt az erényt. Hadnagy ur csaknem úgy viseli magát, mintha szégyelné azt, a mit tett, már pedig az becsületére válik.

Hallgatott ezentul és csak akkor restelkedett ismét, mikor felszólitották, hogy tegyen írásbeli jelentést a nevezetes éj eseményeiről. Tízszor is hozzá fogott, de mindannyiszor sarokba vágta a tollat. Ha megírja az igazat, kinevetik, hazudni pedig semmi áron sem akart. Végre is kijelentette, hogy nem ért a tollforgatáshoz.

Ezzel pedig nagyon megjárta. A százados lehordta, de csak atyai hangon és Burok őrmestert bizta meg a jelentés fogalmazásával, a ki olyan hőskölteményt zengett Györgyről, mintha az öreg Homérnál járt volna iskolába.

...Györgynek alá kellett írnia ezt a jelentést.

Kétségbeesetten töprengett magában: mivel tegye már most jóvá, hogy vétkezett az igazság ellen. Sokáig elgondolkozott, végre elhatározta, hogy valami hőstettet visz végbe és ezzel helyre hozza hibáját.

A kis sereg, melynek György már most egyik tisztje volt, nem időzött sokáig Miskolcz táján, mert *Damjanics*, a hős tábornok, Szolnok mellett akarta megvívni a döntő ütkezetet és oda vonta össze a szétszórt csapatokat, György százada is megkapta a parancsolatot, hogy a legnagyobb csöndben Szolnok felé vegye útját.

Mikor György ezt megtudta, nagyot dobbant szive örömeiben. Az ut Mezőturon visz át: meg fogja látni szülővárosát és szeretteit.

Kimondhatatlanul vágyódott Anna után és azonfelül szerette volna megtudni: csakugyan ő volt-e az, a ki az utolsó pillanatban megmentette életét.

A postajárás nagyon rendetlen volt a háboru miatt és György, noha kétszer irt haza az emlékezetes éj óta, még mindig nem kapott választ. Ez annyira nyugtalanította, hogy már alig találta helyét.

Félórányira lehettek még Mezőtur városától, mikor György oda lovagolt kapitánya elé és katonásan tisztelgett.

- Mit kíván? - kérdezte nyájasan a kapitány.

- Jelentem alásan, kapitány ur, két órai szabadságot kérek.

- Szabadságot? Most! Minek?

- Meg akarom látogatni apámat és hugomat.

- Hát a nagynénit meg a bácsit nem akarja meglátogatni? - gunyolódott a kapitány, aztán hozzátette mérgesen: - Mondhatom, jókor jön ilyen kéréssel!... Meglátszik rajta, hogy minden vitézsége daczára még éretlen gyerek, különben nem kérne ilyent.

- De kapitány ur...

- Csend! most én beszélek? Hát nem tudja hogy a legnagyobb óvatossággal kell masiroznunk hogy az ellenség időnek előtte ne értesüljön jöttünkről. Mezőturba be se megyünk, hanem úgy haladunk el mellette, hogy senki se vegye észre.

- Pedig én úgy számítottam rá.

- Elég!... Félóra múlva egy sűrű ligethez érünk, ott fog a század az éjjel táborozni. Legyen gondja rá, hogy minden ember jókor lepihenjen, mert hajnaltájban tovább megyünk. Az őrszemeket maga a hadnagy ur állítsa fel s két óránként tartson szemlét fölöttük.

Mikor pedig látta, hogy György szomorú arcúval akar távozni, visszaintette és így szólt hozzá, de ezuttal már sokkal nyájasabb hangon:

- Lásd, kedves barátom, ilyen a katonai élet. Sokszor kell erőszakot tenni szívünkön, mert így parancsolja a kötelesség. Ön még nagyon fiatal katona, ám már olyan hős tettet vitt végbe, amely egy öreg harcosnak is becsületére vált volna. Hiszem, hogy nehezebbre esik a vak engedelmesség, de majd megszokja.

Kezet szorított Györgygel és elbocsátotta. A fiatal hadnagy, noha jól esett neki a kapitány magyarázata, még sem tudott belenyugodni abba a gondolatba, hogy szülőföldjéhez ilyen közel meg ne lássa Annát. Egész este ez járt eszébe, akkor is, mikor már a ligetben tanyázott a század és Burok őrmesterrel együtt fölállította az őrszemeket.

Az öreg őrmester nagyon megszerette fiatal hadnagyát és kész lett volna érte tűzön-vízen keresztül menni. Ez a kevés szava, mindig szomorú gyerek, aki olyan hős tudott lenni, nagyon megtetszett neki. Vajjon mi bánthatja lelkét, hogy olyan szomorú?

Éppen visszatérőben voltak a táborba, mikor György hirtelen megállott:

- Őrmester uram, megtenne-e nekem egy szívességet?

- Akár kettőt is.

- De olyan, amely veszedelemmel jár.

- Burok őrmester nem fél a veszedelemtől. Mindent megteszek a hadnagy urért, kivéve olyant, ami a katonai regula ellen vétene. De ezt nem is fogja tőlem kívánni hadnagy uram.

- Hátha mégis?

Az őrmester bámulva tekintett Györgyre.

- Tudja meg, hogy olyan dologról van szó, - folytatta sebesen György, - a mitől életem és becsületem függ. El kell látogatnom félórára szülővárosomba, amelynek tornyait innen meglátnók, ha nem volna olyan sötét.

- De a kapitány ur azt rendelte...

- Mindent tudok, őrmester uram... Tudom, hogy életemmel játszom, de még sem tehetek másként. Ugy kerget valami, nem tudok ellenállani. Édes jó őrmesterem, legyen irgalmas hozzám és segítsen rajtam!

- Mit tehetek én?

- Azt teheti, hogy szemet huny, mikor én a táborból eltávozom. Két óra múlva itt vagyok megint. Ön félóránként megvizsgálja az őrszemeket és mikor visszatér, oda megy sátram bevilágításához és hangosan, hogy köröskörül meghallják, beszél a sátorba: „Hadnagy ur, minden rendben van!” Érti?

- Érteni csak érteném. Hisz Burok őrmester nem esett a feje lágyára... De ha kitudódik a dolog...

- Nem fog kitudódni! Ugy megyek és jövök, mint a szélvész. Ismerek egy ösvényt, amely felényire megrövidíti az utat... Az Isten áldja meg, édes jó őrmesterem, ne mondjon ellent, mert lelkem nyugalma attól függ, hogy megsegít-e vagy nem?

Olyan komoly hangon mondotta ezt, hogy Burok őrmester nem tudott ellenállni.

- Isten neki! - mondá megadással - de csak arra kérem, hogy hajnal előtt itt legyen.

- Itt leszek! Hogyne lennék itt? - ujjongott György. Még egyszer kezet szorított az őrmesterrel, aztán eltűnt az éjszaka homályában.

Az őrmester még egy ideig nézett abba az irányba, a merre György eltűnt, aztán fejcsóválva és dörögve folytatta utját.

*

Nem telt bele egy óra és György ott állott szülővárosa végén, a hol a hidról bekanyarodik az ut a főutcába. Az igaz, hogy így még nem futott soha életében. Meg is pihent egy-két percre, hogy kissé kifújja magát.

Tizenkettőt ütött a kálvinista templom órája. Mindenfelé sötétség volt, világ nem égett sehol, mert vidéki városokban jókor szoktak lefeküdni az emberek. De ebből a teljes csendből és békéből látta György azt is, hogy a földieket nem is sejtik, mi készül szomszédságukban.

Egyenesen az apai ház felé tartott, a mely szemben volt a templommal. Itt is aludtak már. Kétszer kopogtatott a kis kapun. Ugy dobogott a szive arra a gondolatra, hogy nemsokára megtudja a valót.

Várt egy néhány pillanatig, de semmi neszt nem hallott. Ujra kopogtatott, most erősebben.

Halotti csend, csak a szomszédban csaholt az öreg Burkus, Busiék házőrzője.

- De mélyen alusznak! - gondolta magában György, mikor harmadszor megzörgette a kaput. - Pedig édes apám azelőtt nagyon ébren aludt.

A szomszéd portán kinyílt egy ablak és valaki kidugta a fejét s álmosan kiszólt:

- Ne tessék olyan lármát csapni, mert ugyis hasztalan; nincs abban a házban senki otthon.

- Mit beszél, szomszéd? - kiáltott meglepetéssel György.

- Nini!... Te vagy az, György?... Honnan veszed magad ilyen későn?... Gyere be hozzánk éjszakára, ott úgy is hiába kopogatsz.

- Mi történt? Az égre kérem, Busi bátyám, mondja el gyorsan, mi történt?

- Semmi olyas, a miért meg kellene ijedned... Apád és Anna elutaztak másnap, mikor te elmentél a honvédekkel. Biró uram fölkerít, hogy vigyázzak a portájára, sürgős utja akadt. Hogy hosszabb időre tervezte, meglátszott abból is, hogy átadta ideiglenesen a legidősebb tanácsosnak a birói tisztet.

- Nem jött azóta semmi hír róla, vagy Annáról?

- Semmi... De úgy veszem észre, hüvös az éj, jöjj be?

- Köszönöm, bátyám uram, de azonnal vissza kell mennem a századomhoz.

- Akkor hát jó éjszakát!

Az ablak becsapódott és György egyedül maradt ismét a sötét éjszakában, sötét aggodalmival.

Mi történt itt? Mi lett apjából és nővéréből? Hogyan magyarázza meg magának ezt az eltűnést?

A toronyóra egy órát ütött, György felriadt gondolataiból. Ideje, hogy visszatérjen a táborba. Nehéz szívvél bár, de azonnal utnak indult oda, a hová a kötelesség szólitotta. Végig a réteken és az avaron, árkon-bokron áttörve, félóra alatt odaért a ligethez, a hol a százada táborozott.

A hold kibujt a felhők mögül és György azonnal észrevette, hogy a liget nem mutatja ugyanazt a képet, mint távozása előtt. Sehol egy őrszem, mindenütt kifelé vezető lónyomok. A fegyverek, melyek távozáskor gulaalakban voltak összeállítva, nem csillogtak feléje a fák közül.

Beljebb hatolt és kétségbeesetten kiáltott föl:

- A század már elhagyta a ligetet!

Mint egy örült, futott fel-alá György s kereste a századot. Mi történhetett, hogy a kapitány hirtelen megváltoztatta előbbi tervét? Ellenség nem járhatott itt, mert küzdelemnek nem volt semmi nyoma. Akkor hát csak az lehetséges, hogy a század indult el az ellenség fölkeresésére.

És ő nincs helyén, nem ment el a többivel, még utól sem érheti őket, mert gyalog maradt. Paripáját elvitték magukkal, róla pedig azt hiszik bizonyára, hogy gyáva, megszökött.

Erre a gondolatra egészen megdöbben.

Oda örökre a becsülete, nem mutathatja többé magát ősz apja előtt, a kinek nevét meggyalázta. Ha visszatérne szülővárosába, ujjal mutogatnák, de csakhamar rá is tenné kezét a szigorú katonai törvény, mely becsstelenséget és halált ró arra, a ki megszökök az ellenség elől.

Mégsem ettől rettegett leginkább György, hanem attól a gondolattól fázott, hogy mit szól majd Anna? Vajjon megbocsátja-e majd neki, hogy a kunok becsületére ezt a gyalázatot hozta.

Bizonyára legjobb volna mielőbb véget vetni ennek a szerencsétlen életnek. Már a pisztolyához nyult.

- Uram, Istenem, - rebegett reszkető ajakkal - bocsásd meg ezt a vétkeket! Megérdemlem a halált, mert közömbös maradtam ott, a hol egy egész nemzet lelkesült. De te látod, Istenem, hogy mennyire megváltoztam e pillanatban. Oh, csak még egyszer felkaphatnék lovamra és küzdhetnék vitéz bajtársaimmal azok ellen, a kik hazámat megtámadták! Megengesztelném Rákóczy lelkét is!

Mi ez? Minő hang ütötte meg fülét... Lónyeringés!... De hát lehetséges ez? Honnan veszi magát?

György abba az irányba rohant, a honnan a ló nyeringését hallotta. Elkábult a váratlan látványtól.

Teljesen fölszerelve állott ott egy paripa és türelmetlenül kapálta a pázsitot. A liget bejáratánál egy fához volt kötve és mikor György ott termett mellette, nagyot nyeringett újból, mintha azt akarná mondani:

- Jer már! Ugy is sok időt vesztegettünk!

Jól emlékezett György arra, hogy mikor az elébb ép ezen az oldalon a ligethez ért, még nem volt ott semmiféle paripa, de nem ért rá ezzel törődni, mert egy újabb meglepetés érte.

A nyeregkápához gombostüvel egy papírlap volt tűzve. György mohón tartotta a holdfény felé és megismerte Anna keze irását.

Csak ennyi volt a papírra írva:

„A század Szolnok felé indult. Siess és még utólrégheted.”

A következő pillanatban lovon termett György és mint a villám vágatott el az országuton.

V.

Rohant, hogy még a hajnali szellő sem érhetett nyomába. Fák, cserjék, szántóföldek maradoztak mögötte. Néha-néha csülökig süppedt paripája az iszapos, sekély vízbe, aztán nyakig eviczkélt mélyebb erekben, de György se látott, se hallott, hanem csak arra gondolt: „Elég jókor érkezem-e még?”

Valami szilaj vágy fogta el, belerohanni a legsűrűbb embertömegbe. Oda, a hol a halál tartja dus aratását és küzdve, sebektől elborítva, elvérzeni. Csak ettől ne késsék el, csak ebből vehesse ki a részét! Nem törődik a halállal, csak azt bizonyithassa be, hogy nem volt gyáva.

A hajnali levegőn valami tompa dübörgés zugott át, mint a távoli zivatarnak moraja. György bámulva tekintett fölfelé. Tiszta volt az égbolt s a bucsuzó csillagok fényesen ragyogtak. Honnan veszi hát magát a zivatar ilyen időben?

Egyszerre csak újabb és erősebb dübörgés rázta meg a földet. Megállította lovát, leugrott a nyeregből és végig vetvén magát a földön, oda tapasztotta fülét a pázsithoz.

Most megtudta, hogy a távoli zivatar ágyudörgés. Szolnoknál folyik a csata. Damjanics tábornok rácsapott az ellenségre.

György hirtelen talpon termett. Feljajdult a kinos tudatban, hogy elkésett az ütközetből.

Ott, a hol a halált osztogatják, nem várnak ő reá. Bajtársai harcolnak a hazáért, a nemzet jogáért, a szabadságért és ő nincs közöttük.

De még nem késett el mindentől! Arra még maradt ideje, hogy a halált fölkeresse. Ha a dicsőségből nem is jut már része, arra még mindig elég jókor érkezik, hogy egy ellenséges szuronytól kikönyörögje magának az irgalmas halált.

A kétségbeesett ember ismét fölkap paripájára és vágat a dübörgés irányában. Jó kalauz az neki, de még paripájának is, a mely horkolva, lobogó sörénnyel száguld előre. Mintha egy vágy egyesitené őket, úgy rohannak a halál elé.

Egyszerre csak a végtelen rónán, melyre tisztán mosolyog alá a fölkelő nap, feltűnik egy ködös pont.

Az a ködfelhő puskapor füstjéből támadt. A mit eltakar, az maga a csatatér, a véres ütközet, az egymás ellen törő emberhad.

- Csak még egy darabig, jó paripám! - eseng rekedt hangon György és megveregeti lova nyakát. - Csak a mig oda eljutunk! Aztán úgy is szabad leszel.

A paripa nyerit, mintha tudatni akarná gazdájával, hogy megértette. Aztán végső erejét összeszedvén, mint a szélvész úgy rohan.

A zivatar már valóságos égi háboruvá nőtte ki magát. Repülnek a mennykövek, cikáznak a földi villámok és sűrűbben osztják a halált, mint az égiek. A hol lecsap egy ágyugolyó, ott széles rés támad az embertömegben és jajgatás, nyögés, hörgés kél nyomában.

György már egészen közélről látja a küzdő feleket, a mint összekeverednek, szuronynyal és puskaaggyal egymásra törnek. Vad öröm fogja el arra a gondolatra, hogy a sok kard és szurony közt ott van az az egy is, a mely az ő szívéét fogja átjárni. Kifolyó vére tanuságot tesz majd a mellett, hogy nem volt gyáva, hogy szerette hazáját.

Ekkor azt veszi észre, hogy nagyon is jó helyen jár, jobb helyen, mint képzelte. Nem az övéihez jutott el, hanem az ellenség háta mögé. Ha a magyar sereghez akar eljutni, előbb egy egész eleven gyűrüt kell áttörnie, a hol minden lépten-nyomon száz halál állja útját.

Megsarkantyuzta lovát, belerohant az ellenséges táborba, messzire hallatszó hangon kiáltván:

- Éljen a haza! Éljen a szabadság!

György kardja suhogva csapkodott jobbra-balra. Paripája rugott és harapott. Az ellenség nem tudta hamarjában, hányadán van! Ott volt mögötte a kis liget, honnan ez a tüneményes vitéz előrohant. Hát ha még több is van ott? Hát ha egy egész sereg került meg hadállását és elzárja a menekülés útját.

Valaki nagyot kiáltott:

- Hátunk mögött az ellenség! Meneküljünk, a mig lehet.

Erre a kiáltásra vad félelem fogta el az ellenséget. Sokszor esett már meg, hogy ilyen hirtelen támadó rettegés semmisítette meg a már majdnem kivívott győzelem gyümölcsét. Itt pedig úgy is hátrányban volt már a magyarokkal szemben az ellenség. A következő pillanatban felbomlott minden rend és futott, ki merre látott.

György azalatt egyre tört előre. Most már csak az a gondolat élt benne, hogy magában a küzdelemben is van valami gyönyörkeltő és mámorító. Fölbredt benne hosszú álom után a férfias lélek.

Egyszerre megdöbbenve rántotta meg paripája zabláját. Tulnan, a magyar sereg első sorában, melytől már alig választotta el ellenség, megpillantotta - önmagát.

Ez nem lehetett csalódás. Szakasztott olyan az arc, a termet, az egész alak. Még a hang is csodálatosan hasonlított az övéhez, mikor elkiáltotta magát:

- Előre, vitézek! A hazáért és a szabadságért!

De jóformán rá sem ért György arra, hogy ezt a csodát megbámulja, mert a következő pillanatban villámot látott, dördülést hallott, valami halántékon ütötte, a minek nyomában égető fájdalom támadt. Aztán sűrű fátyolon át látta a körülré nyüzsgő sokaságot és a következő pillanatban elvesztette eszméletét.

VI.

Azt álmodta, hogy szárnya nő, de ő nem adhat irányt röpködésének, hanem csak száll föl a végtelen magasba. Olyan gyorsan tört keresztül a felhőkön, mint a villám. Elmaradtak mögötte a csillagok. Néha egy-egy nagy üstökös megállt pályafutásában és bámulva tekintett utána:

- Mit keres ez az idegen itt a csillagok között?

Egyszerre csak rózsaszínű fényt látott. Óriás, végtelen csarnokból sugárzott feléje. Egyre erősebb lett a fény, de azért nem bántotta a szemét, mert valami szelid lágyság volt benne. A csarnok kapuja szinaranyból volt, kupolája rubinból. Ez terjesztette a rózsaszínű fényt. A kapu tárva-nyitva, mintha föl akarná szólítani, hogy lépjen be. Szemben a bejárattal egy oltárt pillantott meg. Az oltáron örök láng égett. A mint a láng föl-föllobbant, minden lobbanása egy-egy betűt alkotott, melyekből ezt a magasztos szót lehetett kiolvasni: Hazaszeretet.

Most érezte először, hogy szárnyai engedelmessé válnak akarátának. Kimondhatatlan vágy vonzotta az oltárhoz; le akart térdelni előtte és buzgón imádkozni, mint még nem imádkozott soha. Valami megszólalt szívében, a minek hangja bár új volt előtte, de olyan édes, lelkesítő és fenkölt.

Közelebb ment az oltárhoz, de hirtelen megszólalt egy hang az oltár mögül:

- Ne tovább!

A hatalmas hangra megdöbbsent.

Fürkésző szeme megpillantotta az oltár mögött azt, a ki hozzá szólt. Nem tudott betelni nézésével.

Daliás férfi-alak volt, sugárzó tekintettel, arcán jóság és bölcsesség ragyogott. Hosszú, barna fürtök omlottak alá vállaira, magas homlokán sebforradás. Ismerte ő ezt az alakot régi festményekből.

- Rákóczy Ferencz! - suttogta.

- Ehez az oltárhoz akarsz közeledni? - szólalt meg újra az érczsengésű hang. - Be akarsz mutatni áldozatodat a Hazaszeretet oltárán? Méltó vagy erre? Tudod-e, hogy ide csak az léphet, a kinek szive tiszta, a ki képes minden nagyra és nemesre. Tudod-e, hogy a kik mögöttem állanak végtelen sorban, mindannyian nem csupán meghalni voltak készek a hazáért, de élni is akartak érte. Minden érzésüket minden gondolatukat és cselekedetüket a hazának szentelték. Akarsz-e őket követni?

A mint fölemelt ujja az oltár mögé mutatott, ott látta György egymás után a magyar történet hős és bölcs alakjait. Árpád, a honalapító, Szent István, a vallásterjesztő és törvényhozó, IV. Béla, a ki a hont újra megalkotta, Nagy Lajos, a ki három tengerig terjesztette ki a haza határait, Hunyady János, Hollós Mátyás és az újabb időknek nagyjai sorban vonultak el előtte. Szeretet sugárzott tekintetükből és valamennyinek ajkáról egy mondás hangzott:

- Szeresd hazádat!

György nem tudott szólni, egy köny csillogott szemében, de ez a köny szivéből fakadt. Odaborult az oltár zsámolyához és lelkesen rebegette:

- Szeretlek, hazám! Neked élek ezentul!

*

Késő éj volt, mikor fölébredt. Fején erősen sajgott a seb, de szive tele volt boldogsággal.

- Élek, újra élek! - szólott megindultan.

Erre előlépett a kórházi szoba háttéréből egy katonaköpenyegbe burkolt alak és élénken kiáltott föl:

- Hála az égnek! Ámbár csodának is beválik, a mi történt... Ugyan, kedves hadnagy uram, mi jutott eszébe, hogy úgy nekivágott a futó ellenségnek? Megunta az életét, hogy egyes-egyedül közékük rontott?

- Dehogy untam, dehogy untam! Hisz olyan szép az élet, mikor a hazaszeretet hevíti a szívet!

- Ebben igaza van! De azért a mondó vagyok, hogy még sem kellett volna egyedül az ellenség közé rohannia. Magával vihette volna Burok őrmestert is. Nagyon meg voltam ijedve, mikor egyszerre csak azt láttam, hogy eltűnt oldalom mellől.

- Hogyan? Én tüntem volna el?... De hisz ott sem voltam őrmester ur oldalán!

Az öreg katona aggódalmasan nézett szemébe és így szólt:

- Abban reménykedtem, hogy elmarad a sebláz, de úgy látom, hogy tévedtem. Legjobb lesz, ha ide szólítom a kórházi orvost.

Az ajtó felé ment, de György visszaszólította:

- Nincs nekem egy csepp lázam sem, őrmester uram!

- Igazán nincs?... De hát akkor miért ijeszti meg az öreg Burok őrmestert, a ki olyan nagyon szereti.

- Mi történt hát velem? - kérdezte György.

- Az történt, hogy az egész ütközet alatt mellettem küzdött, még pedig olyan vitézül, hogy a kapitány ur többször megdicsérte: „Vegyetek példát, fiuk, a fagyos szentről”... Bocsánat hadnagy ur, de így mondta!... Aztán magához szólított a kapitány ur, hogy további parancsait átvegyem. Mikor visszatértem, hadnagy urat nem találtam már helyén. Egyszerre csak azt látom, hogy az ellenség legsűrűbb sorai közt vagdalkozik és küzd... Hogyan jutott el odáig, hogyan kerülte meg, most sem tudom fölfogni öreg eszemmel.

György lelkében világosság támadt. Burok őrmester, meg talán a többiek sem sejtik, hogy ő nem volt ott az ütközet elején és csak elkésve érkezett oda. Az ő helyén azalatt Anna harczolt, a ki annyira hasonlít hozzá, hogy meg sem lehet őket különböztetni egymástól. De vajjon mikor jelent meg ott Anna? Ezt szeretne volna tudni.

- Mondja csak, őrmester uram, - szólott kis szünet mulva, - igazán jókor tértem én még vissza? Hisz tudja, hogy mult éjjel eltávoztam a táborból és mire visszakerültem, annyira meg voltam zavarodva, hogy azt sem tudom, hány óra lehetett akkor?

- Gondoltam én mindjárt. Mikor a legénység indulásra készen sorba állott, a hadnagy ur engem kért föl, hogy vegyem át a parancsot. Mert ép az utolsó pillanatban érkezett meg és meglátszott rajta, hogy nagyon sietett, sőt egy kissé meg is volt ijedve. De csakhamar megemberelte magát és jókedvű lett. Együtt dalolt a legénységgel. Sohasem hittem volna, hogy olyan szép nótázó hangja van!

György nem mert tovább kérdezősködni, mert attól tartott, hogy elárulja magát. Elmélázott azon a különös véletlen, mely kezére játszott, úgy, hogy ki nem pattant titka...

Vajjon hol van most Anna? Csak nem érte valami baj? Éppen, mikor már ez az aggodalom nehezedett lelkére, megszólalt az öreg őrmester:

- Valaki kereste a hadnagy urat, de nem bocsáthattam ide, mert az orvos ur nem engedte, hogy háborgassák álmában.

- Ki keresett? - kiáltott György.

- Egy fiatal leány és egy idősebb polgárember. A leány nagyon hasonlít a hadnagy urhoz.

- Bocsásd be őket! - türelmetlenkedett György.

VII.

A viszonzlítás a két testvér között olyan volt, hogy az öreg őrmester, a ki már nem emlékezett arra az időre, mikor utoljára köny lopódzott szemébe, most valósággal sirt és nem győzte szemét törölgetni. Anna odarohant testvérehez, nyakába borult, elhalmozta csókjaival. Györgyöt is elfogta a nagy boldogság és alig tudott szólni. Csak annyit rebegett:

- Édes Annám, te őrangyalom!

Biró uram azalatt egyengette bajszát és türelmesen várta, míg rákerül a sor. Aztán ő is kivette részét a csókból s az ölelésből.

- És a sebed? - kérdezte aggódva Anna; mire György helyett Burok őrmester felelt meg:

- A miatt sohse tessék aggódni, kisasszony! Beszéltem a doktorral, a ki azt mondta, hogy a hadnagy ur egy-két nap mulva olyan tökéletesen kigyógyul, hogy ismét megkezdheti a szolgálatot... De ugy sejtem, - tette hozzá ravasz mosolylyal a vén harcos, - hogy nem mint hadnagy folytatja majd, a hol abba hagyta.

- Mit beszélsz? - kiáltott fel György.

- Csak azt, a mit tudok. Saját szememmel láttam az ezredes ur fölterjesztését a hadügyminiszterhez, a melyben Timár György hadnagyot kitüntetésre és előléptetésre ajánlja.

- Az nem lehet! - mondta nyugtalanul izegve-mozogva György - azt nem engedhetem meg!

- Már miért ne lehetne? - zsörtölődött Burok, - hisz, a mi a vitézséget illeti, két ember helyett is kivette részét a hadnagy ur a mai napon. A mi pedig azt illeti, hogy nem engedi meg, ugy tudom, hogy az ezredes parancsol a hadnagynak, nem pedig megfordítva!

György két kezébe rejtette arcát és egy ideig elgondolkozott. Végre fölemelte a fejét és szilárd hangon szólt:

- Hallgasson meg, Burok őrmester, és ugy ítéljen fölöttem, mintha nem volnék föllebbvalója hanem... mondjuk, hogy fia.

- Ugy is szeretem, mintha fiam volna!

- Maga és bajtársaim azt hiszik rólam, hogy vitézül viseltem magamat, holott igazság szerint engem ma hadi törvényszék elé kellene állítani.

- Félre beszél, hadnagy ur!

- Az igazságot mondom el. Nem hallgathatom tovább, hogy olyasmiért dicsérnek, a mi nem az én érdemem. Tudja meg hát, hogy én akkor éjjel csak azután jöttem vissza a táborba, mikor már az ezred rég eltávozott. Nem is voltam ott a csata kezdetén, hanem majdnem a vége felé érkeztem meg.

- Nem volt ott? - ámult az öreg őrmester - de hisz a saját szememmel láttam! Beszéltem is vele! Minden szavára emlékszem!

György őszintén felelt Burok őrmesternek:

- A kivel beszélt, nem én voltam, hanem...

- Hanem?

- Anna.

Hugára mutatott, a ki pirulva és szégyenkezve hajtotta édes apja vállára a fejét.

Az öreg őrmester nyitva felejtette száját a nagy bámulattól és jó darabig tartott, mig némileg összeszedte gondolatait.

- Anna?... De hát akkor... Ur-Isten, hol volt az én fejem! Hát azért nem tudott komandirozni... Azért dalolt olyan búbajos hangon, hogy az én öreg szivem is fölengedett tőle!... Azért tetszett feketének a haja, holott a hadnagy uré szőke.

- Ez még nem minden! - folytatta gyónását György. - A miskolczi hámoroknál is ő szabadított ki az ellenség kezéből, ő adta meg a vészjelt, mely nélkül az ellenség hatalmába kerítette volna a magyar tábor.

- Adta kis vitéze! - dörögött egyre növekedő bámulattal az őrmester, aztán pedig pillanatnyi gondolkodás után hozzátette: - De ha így áll a dolog... mit tett tulajdonképen a hadnagy ur?

Erre a kérdésre otthagya Anna édes apját és bátran odaállott az őrmester elé.

- Hogy mit tett? - mondá villogó tekintettel, - majd erre én felelek meg! Elment a háboruba, noha lelke irtózott a vérontástól; de elment, mivel így parancsolta a honfiui kötelesség. Könnyü azoknak, a kik pezsgő vérök és vakmerő indulatok harcra lovalt, de a babér mégis azokat illeti, a kik szelid lelkük és gyöngéd szivük ellenére fegyvert fognak a haza védelmére... Még egyebet is tett György! Ő döntötte el az ütközet sorsát azzal, hogy neki támadt az ellenségnek, mikor ez nem is sejtette. Zavarba hozta sorait és azt a hitet keltette benne, hogy megkerülték hadsorait. Ki tudja, hány magyar harcos élete maradt megkimélve azzal, hogy az ellenség abba hagyta a küzdelmet... Még azt kérdezi, hogy mit tett ő!

Nagyot villámlott a leány tekintete e szavaknál, úgy, hogy az öreg őrmester majdnem megszeppent tőle. Nem is habozott tovább, hanem mosolyogva válaszolt:

- Azért ne haragudjék rám, vitéz kisasszony, mert biz Isten, nem érdemlem meg haragját. Gondolkozzunk inkább, hogyan lehetne ebből a furcsa helyzetből kijutni. Megmondjam, mi az én véleményem?

- Mondja meg! - könyörgött György.

- Hát én azt tanácsolom, küldjék el az öreg Burok őrmestert az ezredes urhoz. Bizzák rá, hogy ő mondjon el neki mindent és majd megvállik aztán, kit illet meg a főhadnagyi rang és a kitüntetés?

Anna közbe akart szólani, de György megelőzte:

- Ezt a gondolatot a jó Isten sugalta!

Kinos egy félóra volt az, a míg a betegszobában az őrmester visszatérését várták. De végre csak elmúlt. Mikor Burok a szobába lépett, olyan jó kedvűnek látszott, hogy Anna azonnal sejtette a jó hirt.

- Okos ember ez a mi ezredesünk, - mondá elismerő hangon. - Azt hiszem, Salamon, a bölcs király sem tudott volna helyesebben itélni ebben a dologban.

- Mi hát az ítélete? – türelmetlenkedett Anna.

- Az ezredes ur azt izeni, hogy neki teljesen mindegy, fiu vagy leány, egy ember vagy két ember vitte-e végbe a sok hőstettet. Ha osztozni tudtak a munkában, osztozzanak már most az elismerésben is, a mi annál könnyebb lesz, mivelhogy egy családból valók.

- De hogyan?

- Azzal ő nem törődik! Ha Anna kisasszony megkivánja az egyenruhát és a kardot...

- Nem! nem! - tiltakozott élénken Anna. - Elég volt abból! A leány nem való harcba és véres küzdelembe. Ezt már én is belátom.

- Akkor hát fordítsák meg a sorrendet. György ur maradjon meg főhadnagynak, Anna kisasszony pedig viselje a vitézi metáliát, a mit az ezredes ur sajátkezüleg fog átadni. Ez aztán testvéri osztozkodás!

Ugy is történt. Az egész ezred megtudta a különös történetet, de nem akadt ember, a ki e miatt gáncsot vetett volna Györgyre. Csak azt irigyelték tőle, hogy ilyen derék leánytestvére van.

Anna csakhamar belátta, hogy számára már most nincs hely bátyja közelében addig, a míg ez a táborban van.

El is bucsuzott tőle, miután megmagyarázott neki mindent, a mi homályosnak látszott. Hogyan jutott ő arra a gondolatra, hogy elhagyja az apai házat és utána megy.

Mit tett bíró uram, mikor elolvasta leánya hátrahagyott levelét? Hát bizony, nem sokáig töprengett, hanem leánya után indult; de nem azért, hogy lebeszélje, hanem hogy segítse jó szándékában.

Nem volt nehéz megtalálni Annát, mert csak György nyomát kellett követnie, hogy ráakadjon. Ő szerezte meg az egyenruhát, a fegyvert és a paripát Anna számára, ő hordott neki híreket Gyögyről és minden utjában elkísérte leányát. A miskolczi hámorok mellett az éjjeli támadásnál ő lőtte le azokat, a kik Györgyöt fojtogatták és a mult éjjel is ő kötötte a liget bejáratához a paripát, melyen György Szolnokig eljutott.

Mikor mindezeket elmondta Anna, így szólt:

- Most bucsut veszünk tőled. Apa és én, mi hazamegyünk, téged kísérjen a jó szerencse ebben a küzdelemben, mely a szabadságért és hazáért foly. Nem féltelek többé, mert tudom, hogy már benned is él a Rákóczy lelke.

MAGYAR EMBER SZAVÁNAK ÁLL.

A modern kultúra nem ismer kegyeletet, hanem sorban rontja le a történelmi emlékü várakat. A huszadik századnak hajnali szellője, mely már felénk csap, különösen józanító hatással van az emberekre és elúzi az ábrándozási hajlamokat. Olykor mintha egy hang is megszólalna benne és azt suttogná: „Nem életképes az a nemzet, a mely örökké csak a multjával dicsekszik és nem talál dicsekedni és dicsérni valót a jelenben. Romladozó várfalak mögött a mult szelleme ütött tanyát: el hát a várfalakkal! Lépjen helyébe a munka szelleme, mely a jelennek dolgozva, a jövőt is előkészíti! Nem várfalak kellene nekünk - hisz végvárak nélkül is biztos a határ és nem pusztít már a török tatár! - hanem gyárok és ipartelepek.”...

Megértettem én is ezt a szózatot, de azért mégis csak fájó érzet fogott el, mikor a napokban hírt vettem, hogy a régi és egykor sok dicsőséget szerzett *temesvári* hármás várfalnak harmadik és egyuttal utolsó gyűrűjére került már most a sor. Az elsőt harmincz év előtt rombolták le, mert megakadályozta a várost lélekzetvételében; a másodikat két évtized előtt, mikor a vasutat építették épen helyére és a harmadik gyűrű most fog lepattanni, hogy a különvált városrészek egyesülésének ne legyen tovább is akadály. A düledező falak anyaga be fogja temetni az árkokat, ezeknek helyén fasorok és sétányok keletkeznek és egy évtized mulva kaczagó gyermekesereg zajong vigan ott, a hol egy kordaliás vitézek folytattak küzdelmet életre-halálra. Szebb is, jobb is a jövőnek e zaja, de azért a mult is megérdemeli, hogy néha az utódok fülébe csendüljön egy-egy riadalmas akkordja.

De ha már le is rombolták a két sánczgyűrűt és kézben a feszítő vas, hogy a harmadiknak sok századéves kemény testébe hatoljon és sziklabordáit megrepeszse - mégis szeretném, ha megkegyelmeznének annak a nagy kőnek, a mely kocsik surlódása ellenében falvédőül van a jobboldali bejárásnál a falba illesztve. Ki hinné, hogy ez az egyszerű kő, melyet felirat sem jelöl meg, történelmi nevezetességü? Pedig másfél század óta hirdeti már az adott magyar szónak szilárdságát. S a kő sima lapján mély barázda vonul végig, ketté van szelve, mintha villám sujtotta vagy pedig hatalmas kard csapta volna meg: ez a barázda pedig azt jelenti, hogy a magyar kard mindig készen volt sikra szállni a magyar becsületért.

A 18. század első és második évtizedében nagyon lehanyaglott az ozmán dicsőség. Budavár bevétele szívéen találta a török hatalmat s ezentul csak óriási testhez hasonlított, a melynek végtagjai nem tudnak egyszerre meghalni, hanem még akkor is vonaglanak, mikor a szíverés már elállt. Itt is, ott is akadt még egy tartományrész vagy vár, melynek parancsnoka nem akarta elhinni, hogy vége a félhold dicsőségének, hanem küzdött tovább, mig kiütötték a kardot kezéből. 1714 körül a sajátképi Magyarhonban már nem volt olyan vár, mely a törököké lett volna, csakis a hajdani temesi bánóság egyik részében tartották még magukat. Ennek központjában Mehemed basa osztogatott parancsokat, nem annyira a szultán kegyelméből, mint inkább azért, mivel a spanyol örökösödési háboru és a Rákóczy-támadás nem engedték, hogy komolyan foglalkozzanak azzal a gondolattal, miként tegyék ki a töröknek végleg a szürét.

S hogy a kuruczvilág után is még megmaradhatott egy ideig puha fészében Mehemed, ezt annak a körülménynek köszönhette, hogy *Vékony* János szolgálta és segítette őt a császáriak ellenében. Valamikor - a kalendáriumcsinálók azt mondták, hogy négy éve, de az ő hűség szívének ugyanannyi századnak tetszett - II. Rákóczy jó emberének vallotta magát és végigharczolta változó szerencsével az egész kuruczvilágot. Mikor pedig a majtényi sikon megtörtént a gyászos fegyverletétel, egyedül Vékony János nem rakta le kardját oda, a hova a többi vezérek, hanem daczosan megsuhintotta a fölkelő nap elé és azt mormogta fogai közé: „Nem én! csak azért sem!” Az ő csapata hű maradt Rákóczyhoz és nem fogadta el a kapitu-

lációt, mely a szabad elmenetelt és a megélhetést biztosította volna neki. Lekanyarodott rejtékutakon egészen Temesvárig és beállott a török mellé várvédőnek. Nem csekély dolog az, mikor egy szabadsághoz szokott és mindenkor lóháton járó huszárcsapat becsukatja magát egy akkora darab térre, mint két dülőföld és *gyalog* teljesíti a várőrségi szolgálatot. De Vékony és emberei megtették, mert még mindig remélték, hogy újból eljön az idő, mikor Rákóczy Ferencz parancsára nyergelhetnek.

Egyszer azonban újból valami galiba támadt a magas porta és a bécsi kormány között és ki lett mondva osztrák részről, hogy a töröknek Temesvárból is pusztulnia kell. Olyan nagy sereggel jött Szavoyai Jenő a vár ellen, hogy Mehemed azonnal belátta, itt már nem segít a kard, hanem csakis az egyezkedés. Követhette volna ő is Abdi basa példáját, a ki a mint látta, hogy Budavárát nem lehet megmenteni, addig küzdött és osztogatott halálos csapásokat, míg a lehulló ozmán zászló ráborult *holttestére*: hanem Mehemed másfajta ember volt. Ugy vélekedett, hogy bolond ember komázik a halállal, az okos kitér előle. A bölcs nem mondja a viharoknak; itt vagyok, daczolok veled, söpörj el, ha tudsz - hanem inkább hálát mond a jó sorsnak, ha a vihar elvonult fölötte, a nélkül, hogy nagyobb kárt tett volna benne.

Megkötötte hát az alkut a császári vezérrel olyanformán, hogy teljesen ép állapotban átadja neki a várat minden erődtéménnyel és készlettel együtt, de viszont őt és csapatait, valamint összes kincseit bántatlanul engedik utnak és még „*salva guardiat*”, azaz kíséretet is küldenek vele, mely megvédelmezi becses személyét a földmivelő nép támadásai ellen, míg tul lesz a határon.

Ilyen módon gondoskodva önmagáról, természetesen megfélekedett Vékony Jánosról és kisdied csapatjáról. Kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy mi lesz a hü bajtársból. Láss ez maga, miként menekül a veszélyből!

A császári kordoncsapat parancsnoka, a kit a fővezér azzal bizott meg, hogy gondoskodjék arról, hogy a kapituláció minden pontja a legkisebbig, hiven betartassék, összetett kezekkel nézte hát, mint vonul el Mehemed serege; de a mint Vékony János alakja előbukkant a kapunyílásból (könnyen rá lehetett ismerni: még most is azt a rozsdás vértet viselte, mint hat évvel ezelőtt, mikor még a császáriak réme volt), egyszerre elébe toppant azzal a biztatással:

- Megálljon az ur! Nekünk még egy szavunk van egymással.

- Akár kettő is, de csak szaporán! - válaszolt mogorván a hajdani kuruczkapitány; - nem szeretnék nagyon elmaradni fegyvertársaimtól.

- Ugyan mire való a nagy sietség? - kedélyeskedett *Schaffgotsch* gróf, a kordonparancsnok - hisz itt is jól lehet mulatni! Nagyon megszerettük mi az urat s meghivjuk ezennel egy kis vendégségre.

- Nem kérek belőle!

- De ha szépen instálom?

- Akkor is csak azt mondhatom, hogy nem szokásom, minden emberfiával egy asztalhoz ülni!

Ez a tizenkét fontos gorombaság kihozta a gróft flegmájából; erősen szitta a fogát, mielőtt válaszolt.

- Ugyan ugy-e? - mondá haragosan. - No akkor csak hamar le arról a gebéről! Majd megmutatom én az urnak, mit tesz az: velem gorombáskodni.

- Hát a kapituláció?

- Abban szó sincs kendtekről. Nem is tartották érdemesnek, hogy ilyen csavargó népre vesztegessék a betüt. Majd elbánok hát én kendtekkal betü nélkül is!

Egyet intett kardjával a császári kordonvezér: a következő pillanatban az alig kétszáz főnyi kuruczcsapat tizszeres erőttől volt körülvéve és a falhoz szoritva. Öt csatakigyó tátogatta széles torkát, hogy halált szórjon feléjük. De Vékony János ettől sem ijedt meg. Meg sem fordult, hanem csak félvállról beszélt embereihez:

- No hát édes véreim, itt az ideje, hogy megpróbáljuk az utolsó huszártempót. Akár itt, akár másutt számolunk be a bőrünkkel. Hat éve, hogy paripáink nem láttak maguk előtt szabad sikot: nézzük hát, jót tett-e nekik a hosszú pihenés?

Kétszáz rozsdáette kardpenge repült ki hüvelyéből és kétszáz rekedt torok ordította el az ismeretes csatakiáltást:

- Pro libertate - ne hagyd magad kurucz!

...De mielőtt a harckész csapatok egymásba gabalyodtak volna, egyszerre csak közöttük termett egy magas, daliás férfi-alak és messzire csengő hangon hangzott parancs-szava:

- Megálljatok!

Aztán Schaffgotsch felé fordult Pálffy János, a magyar segédc csapatok vezére és kérde tőle:

- Mit jelentsen ez, gróf ur? Nem tudja talán, mit rendel a kapituláció?

Schaffgotsch vállat vont, kicsinylően mosolygott, de nem felelt. Pálffy hát a másik félhez fordult fölvilágosítás végett.

- Megint galibát csinált kend, Vékony uram? - kérde feddő hangon; - hát annyira sajnálja bőrének azt a csekély megmaradt épségét, hogy mindenáron friss verekedést akar kezdeni?

- Kezdte a manó - durczáskodott a kurucz; - egyszer életemben akarok béketűrő lenni s akkor is belém kapczáskodik ez a „nemtudomkicsoda”. Azt mondja, hogy én nem volnék a kapitulációs levélben: hát hogy is volnék ott, mikor itt vagyok!

- Mégegyszer kérdem a gróf urat, mit jelentsen ez? - kérde Pálffy szigorú hangon a kordonparancsnokot.

- Ez azt jelenti, - válaszolt emez pöffeszkedő hangon - hogy a kötlefél csakis a törököknek biztosít szabad elmenetelt. Erről a „kanaljról” szó sincs benne; el is fogom hát császárom nevében.

A „kanalj” (csöcselék) szó hallatára Vékony uram olyan mozdulatot tett, mintha egyenesen nyakon akarná ütni a sértegetőt. De Pálffy észrevette ezt a mozdulatot és lefogta a kezét.

- Csend! most én beszélek! - mondá. - Talán mégis jó volna gróf ur, ha előbb meggondolnók ezt a dolgot. Ha már a mohamedhitü törökök meghagytuk az életét, a saját magunk fáját ne fogyaszszuk. Hadd menjenek hát ezek is, ha nekik tetszik, akár a pokol pitvaráig!

A stájerországi grófocska félreértette Pálffy szelidségét; azt hitte, hogy sikerült neki a magyar vezért megfélemlíteni, azért is durva pökhendiséggel visszavágott:

- Mennek oda is, de csak ha majd mi küldjük. Rebellis nép egytől egyik, kötélre való valamennyi. Itt maradnak, dixi!

A magyar vezér egészen odalépett Schaffgotsch elé és olyan hangon, mely a menydörgéshez hasonlított, mondá:

- Én pedig azt mondom, hogy még ma, *azonnal* szabadon fognak innen elvonulni. Talán nem tudja gróf ur, hogy a kapitulációs levél alá az én nevem is oda van kanyarítva? Ezzel a kézvonással lekötöttem becsületesemet és szavamat, hogy a mi élő lény a várban van, bántódás

nélkül mehet odább. Azt pedig már tudhatja tapasztalásból, *hogy a magyar ember mindig szavának áll!*

- Tisztelem és becsülöm szavát, de engem nem kötelez?

- Nem-e? - féktelen harag viharzott Pálffy hangjában - no hát akkor lássuk, ki meri fölbontani azt a kötést, melyet Pálffy János megcsinált?

Villant a kard a hős kezében, rácsapott a szikrázó pengével a várkapunak sarokkövére, mély barázdát vésve vele. Ott van még ma is az a barázda; 176 évnek viszontagsága nem tudta elsimitani, lecsiszolni.

De még más hatása is volt a kimondott szónak. Az az ötszáz huszár, aki Pálffy válogatott csapatját kitette és őt mindenütt elkísérte, egyszerre ott termett körülte és valamennyinek ajka ismételte a jelszószerű fölkiáltást:

- Magyar ember szavának áll!

Schaffgotsch gróf elsápadt és erősen harapdálta ajkait. De arra még sem volt bátorsága, hogy ilyen harcot kezdjen. Félre állott hát az utból és megvető hangon mondá:

- Pusztuljon hát ez a csócselék, ha már ilyen nagy protektora van!

Pálffy oda sem hallgatott, hanem intett huszárjainak, hogy nyissanak ösvényt az elvonuló kuruczok számára. Vékony János ellenben, a ki eddig egészen nyugodtan, mintha nem is az ő bőréről volna szó, hallgatta a perpatvarkodást, odaterelte lovát Pálffy elé és így szólt:

- No kegyelmes uram, jó Pálffy uram, elmegyek én pokol pitvaráig is - de csak úgy, ha kigyelmed parancsolja. Mert ezentul életben is, halálban is csak a kigyelmed szavára hallgatok én.

Megsarkantyuzta lovát és elvágatott. Utána kétszáz embere. De még jó távolból is visszahallatszott riadó kiáltásuk:

- Pro libertate - de csak úgy, ha Pálffy akarja!

*

Vékony János uramnak egy különös és nevezetes tudománya volt: körülbelül minden európai nyelven értett. Nem a könyvekből sajátította el, hanem olyanformán, hogy fiatalabb éveiben végigszolgált valamennyi európai hadsereget, harczolt minden nevezetesebb csatában, és hol egy sebet, hol pedig egy érdemrendet hozott magával emlékbe haza. Akkor még ez volt divatos módja a világ- és nyelvismeret megszerzésének. Egyedül utazni nemcsak roppant költséges volt, hanem veszedelmes is: a ki tehát világot akart látni, beállott zsoldos katonának és néhány év alatt az ibériai félsziget legdélibb csucsától egészen Moszkváig mindenütt ott hagyhatta talpának nyomát és hozott magával cserébe mindenféle ismeretet.

Jóformán egy év sem mult el a temesvári események óta, ott találjuk a kuruczkapitányt Nándorfehérvár falai közt. Sajátságos körülmények közt jutott el odáig. A mint kiszabadult kétszáz emberével abból az ármányból, melybe Schaffgotsch akarta fojtani, egyenesen Mehemed után vágatott. Nagy bajban találta a derék basát: saját arnauta katonái, megsejtvén a nála levő kincseket, ráütöttek sátorára és fosztogatni kezdték. Hiába rimánkodott Mehemed a kiséretül mellé adott osztrák csapatok vezéreinek, hogy védelmezze meg a rablók ellen, *Dingelsheim* ezredes kedvtelve így válaszolt:

- Azért vagyunk mi ide rendelve, derék basa, hogy *ellenségeiddel* szemben megvédelmezzünk; de arról, hogy barátaid és saját embereid ellen megvédjelek, szó sincs a nekem adott parancsban.

Mehemed átkozta ezt a kajánlelkű giaurt, a ki ilyenkor bölcselkedik, a helyett hogy kardot rántana. S nagy volt szívének megkönnyebbülése, mikor a legkritikusabb pillanatban megérkezett Vékony János és bővebb magyarázatot sem kérve, kardlappal szétkergette a zavargókat.

Mehemed nem győzte a hálálkodást megmentőjével szemben. Bocsánatot is kért tőle, hogy megfélekedett róla a kapitulációs levél megírásánál, de mikor az ember utra készül, akkor könnyen megesik, hogy csomagolás közben a legfontosabbról is megfélekedezik. Vékony megbocsátott és ezentul is olyan jó szolgálatokat tett neki utközben, hogy a basa kinevezte testőrsége kapitányának és minden egyes kurucz vitéznek tiz aranyat ajándékozott.

Ez volt az, a mit Vékony Jánosnak nem tudtak megbocsátani osztrák részről. „Rut hálátlan-ságnak” bélyegezték eljárását és Bécsig elment hire, hogy a „gaz kurucz”, a kinek Pálffy megmentette életét, ismét átcsapott a törökhöz. Volt is Pálffynak mit hallani a miatt! Ő azonban nem vette tulságosan lelkére, ha szemrehányásokat tettek neki Vékony János viselkedése miatt, hanem csak vállvonogatva szokta mondani:

- Majd kisül a végén!

...Azalatt Nándorfehérvár körül összegyűlt egy jókora császári sereg, melynek az volt szándéka, hogy kikergeti a törököt a kereszténységnek e hajdani végvárából is. Benn a várban *Chalil* basa parancsnokolt. Keménynyaku és bátor ember, mindenben ellentéte az utolsó temesvári basának. A milyen pulya, gyáva és kincsszomjas volt Mehemed, olyan egyszerű viseletű és harcckedvelő volt Chalil.

Az a rengeteg szerencsétlenség, a mely a török birodalmat az utolsó években érte, nem hogy elcsüggesztette volna őt, sőt inkább elkeseredett dacot öntött lelkébe. Annyi bizonyos, hogy ő nem fog megalkudni az ellenséggel, hanem követi a hős budai basának példáját és küzd, mig ki nem esik kezéből a kard.

Természetes, hogy ilyen fölfogás mellett nem valami jó szemmel nézte a hozzá menekülő Mehemedet. Utálta lelke mélyéből és nem nagyon örült, mikor hallotta, hogy Mehemed egyelőre nem megy el Stambulba, tetteiről beszámolni, hanem itt akarja bevárni, mit határoz felette a padisa. Nagy oka volt erre a jó Mehemednek. Előtte lebegett a sok példa, mikor az elveszett vár, vagy csata életben maradt parancsnokának megküldték a selyem zsinórt, azzal a biztatással, hogy hurkolja azt a saját nyaka körül. Már pedig az ő nyaka nagyon csiklandós és nincs semmi kedve ahhoz, hogy hirtelenében megválva az élettől, itt hagyja fáradságosan megszerzett kincseit.

Erről beszélgetett ő magános óráiban Vékony Jánossal és mind a ketten megállapodtak abban, hogy azért, mivel az ember töröknek született, még nem következik, hogy mint mohamedán meg is haljon. Annyi kincscsel, mint a mennyivel ő rendelkezik, még Bécsben is szívesen látják, s nem volna példátlan eset az övé, ha ellenséges földön huzná meg magát, hogy az eddigi barátok hozzá ne férjenek kincseihez.

Az ostrom alatt ki- és bejárt Vékony János a várba. Vitt és hozott tudósításokat. Bő nyelv- ismerete és diplomáciai ügyessége nagyon alkalmassá tették az alkudozásokra, a melyekkel Chalil basa, a vár parancsnoka megbizta. Nem azért alkudozott Chalil, mintha csak pillanatig is a vár átadására is gondolt volna, hanem mert tudta, hogy közelit egy nagy török sereg a vár fölmentésére és időt akart nyerni. Izent is Musztafa nagyvezérnek, hogy siessen, itt az alkalom a császáriaknak megfizetni a sok vereségért. De ezt az izenetet *már nem bizta Vékony Jánosra.*

...Hogy miért nem, azonnal kitudódik.

A mint Vékony János uram egy titkos kirándulásából visszatért a várba és egyenesen Mehemed konakjába sietett, hogy jelentést tegyen neki az elért eredményről, különös meglepetés érte. Mehemed szobájába érve, nem őt találta ott, hanem azt, a kit legkevésbé keresett volna e

helyen: Chalil basát. Chalilt, a ki Mehemed köntösében Mehemed drága keleti szőnyegén hevert és Mehemed csibukját szitta. Épen úgy viselkedett, mint a ki otthon van és nyájasan megszólította az imént érkezett kuruczkapitányt:

- Ne bántson az téged, édes fiam, hogy Mehemed helyett én fogadlak. Ő elutazott s azalatt már nagyon messzire jár.

Vékony János szívét különös sejtelem fogta el. Tudta ő már, hogy mit jelent az keleti szokás szerint, hogy „valakinek” köntösét egyszerre csak magára veszi „egy másik valaki”. (Ez biz annyit jelent, hogy *örökölt tőle.*) Arra nézve is voltak már tapasztalatai, hogy mikor valaki ilyen hirtelen elutazik, rendszerint meg sem áll - a török paradicsomig.

De azért egyetlen rándulással sem mutatta arcza a benső szorongást, hanem nyugodtan kérdé:

- Nem mondanád meg, atyám, mikor és hogyan utazott el az én gazdám?

- Ma reggel kelt utra. Az első ima idején érkezett a parancs, melyen a padisa titkos jegye volt látható és félórával később már utban volt Mehemed, mint az igazhivőhöz illik, a ki vakon és késelem nélkül engedelmeskedik a nagyur rendeletének. Tudni akarod, hogyan utazott el, hova ment? Huzd félre azt a függönyt és megtudod.

Gépiesen engedelmeskedett Vékony János a fölszólításnak, odament a nagy selyemfüggönyhöz, mely a szobát két részre osztotta és megrántotta a zsinórját. A függöny ketté vált és a kuruczkapitány először érezte életében, hogy - ereiben megfagy a vér.

Egy nagy asztal állott a függöny mögötti szobarészben és azon hevert élettelenül Mehemed basa. A selyemzsinór, melylyel megfojtották, még alácsüngött nyakáról. Két oldalt a halott mellett nubiai testőrök állottak kivont karddal.

- Látod, édes fiam - mondá nyájas hangon Chalil - szegény Mehemed már csakugyan nem fogadhatja jelentéset azokról, a miket az ő érdekében elvégeztél. De itt vagyok én, a ki őt helyettesitem: mondd hát meg nekem, mit végeztél?

Egyetlen pillanat alatt átlátta Vékony a veszélynek egész nagyságát. Az a négy fekete olyan merev tekintettel nézte őt, mintha már nyakának mérné széles kardját. Itt élet-halálra megy a játék! Hanem azért nem vesztette el lelkét, megállott, meghajtotta magát Chalil előtt és halk hangon mondá:

- Megengeded, jó atyám, hogy letegyem kardomat az előszobában? Nem illik, hogy fegyveresen álljak előtted; aztán kissé heves természetű is vagyok, s nem jó, ha kard van kezem ügyében, mikor fontos dolgokról beszélgetek.

- Értelek, fiam, - válaszolt nyájasan Chalil, - látom emberségtudó vagy. Tedd hát le kardodat az előszobában, de figyelmeztetlek, hogy az ajtó előtt és a ház körül 200 kurd vitézem áll, a kinek az a parancsa, hogy mindenkit kardélre hányjon, a ki az én kíséretem nélkül átlépi a küszöböt. Ne próbálj hát megszökni. Mert igazán sajnós dolog volna, ha ilyen érdemes vitézt futás közben sujtana a halál...

Az utolsó szavakat már alig hallotta Vékony. Kisietett az előszobába és mialatt lecsatolta kardját, hirtelen odasugott vén szolgájának, aki idáig eljött vele.

- *A rejtekuton* siess és add tudtára Boglár Pálnak, hogy „baj van Köpeczen”.

(Boglár Pál volt a kurucz csapat őrmestere és belé helyezte utolsó reményét Vékony János.)

Többet nem is mondhatott a szolgának, mert már kihangzott a szobából Chalil szava:

- Ejnye no, édes fiam, de lassan oldódik a kardkötőd!

- Jövök már atyám, - válaszolt Vékony, és a következő pillanatban nyugodt magatartással tért vissza a szobába. Új remény élesztette. Ha Boglár Pál megkapja az üzenetet, drágán megfizeti ezt a tréfát Chalil basa!

Leült vele szemben a szőnyegre, kínálás nélkül rágyújtott egy a kezeügyében heverő csibukra és nyugodtan hallgatta a másiknak beszédét:

- A vér nem válik vízzé, édes fiam, de a vízből sem lesz soha az életnek rubintpiros nedve. Az ott - csibukszárával Mehemed holttestére mutatva - rajah-vérből származott és rabszolgai maradt gondolkodása, bármily magasra vitte is a sors dolgát. Hogy megmentse kincseit, elárulta hazáját. Te is egy követ fujtál vele, édes fiam, de azért jól tudom, hogy téged nem a hitvány pénz vágya vitt rá.

Elhallgatott egy pillanatra, nagy füstfelhőt eregetett a csibukból, aztán folytatta:

- Te azért voltál az ő pártján, mert magyar vagy és remélted, hogy ez a vár, mely hajdan a népedé volt, ismét visszakerül birtokába. Ugy-e, hogy eltaláltam?

- Amint mondad, atyám.

- Szeretem, hogy nem tagadod. Ez is rávall magyar véredre. Az ott az utolsó pillanatig hazudozott s talán most hazudik valahol a pokol bejáratánál. De tudod-e azt is, édes fiam, hogy mi volt annak a játéknak a betéte, a melyet te elvesztettél?

- Tudom: a fejem.

- Kár azért az okos fejért, de beláthatod, hogy már most csakugyan az enyém. Hogy ismét a tied legyen, annak két útja van: *visszavásárolhatod vagy visszaszerezheted.*

- Nem értelek, atyám.

- Visszavásárolhatod, ha magyar becsületedre és magyar szavadra fogadod, hogy ezentul hivem maradsz.

- Ezt nem tehetem, atyám. A magyar szavának áll, én pedig nem harcolok hazám ellen.

- Tudtam előre s azért gondoskodtam egy másik módról is. De ha nem akarsz alkudni fejedért, visszaszerezni csak talán akarod? Játszunk hát érte. Most az enyém ez a fej, félóra mulva ismét a tied lehet, ha megnyered - *sakkban*. Értesz te is a nemes játékhoz, habár nem olyan jól mint én; de kiegyenlítődik a dolog, ha tekintetbe vesszük, hogy csak én adok betétet - a te fejedet, a mely már az enyém, te pedig olyasmíért játszol, a mi már különben is el van veszve. Ha te vagy a nyertes, elmehetsz bántatlanul, ha én, levágatom ezt az okos főt és megtartom a mai nap emlékeül. Tetszik a tervem?

- Nem mondhatnám - de azért mégis ráállok.

A basa tapsolt, az egyik nubiai kis asztalkát hozott be, melyen sakkjáték állott. A két férfiú szemközt foglalt egymással helyet; olyan nyugodtan, mintha egészen közönséges játékról volna szó, nem pedig egy emberéletről szólna a betét. Vékony tette meg az első huzást, miközben megszólalt:

- Mondd csak atyám, honnan tudad meg, mit terveztünk mi ketten: Mehemed és én?

Chalil előbb megtette a maga ellenhuzását, aztán végigsimitott ősz szakállán és kedélyes mosolylyal megfelelt a kérdésre:

- Okos ember vagy különben, édes fiam, de egyben nem elég óvatos. Ha titkot akarsz megőrizni, ne bíz levélre. Mehemed kedvencz rabszolgája eladta nekünk jó pénzen a ti egész följegyzésteket, valamint a levelezést is, melyet Pálffy folytatott veletek. Ebből tudtam aztán meg mindent, a mit tudnom kellett.

- Mindent?

- Körülbelül. Azt is tudom, hogy Pálffy serege ma éjjel a keleti kapun át a várba akar jutni. A kaput Mehemed nyitotta volna meg előtte. Nem is lesz hiány portásban, mert én magam bocsátom be a jó magyar leventét. Amint aztán bekerült, gondom lesz rá, hogy el se menjen többé embereivel. Becsukatom a hátuk mögött a kaput és közéjük lövetek tiz ágyuval. Hirmondó sem megy vissza az ellenséges táborba.

Vékony keze mintha reszketett volna, mikor a „toronyt” előre tolta és hangja is rekedt volt, mikor kérdezte:

- Pálffyt is megöleted?

- Őt is, édes fiam!... De vigyázz inkább a játékra, mert a mig másnak sorsán töprengsz, a magad feje is veszendőben van.

Szótlatlanul folyt egy ideig a játék. Hirtelen övébe nyult Chalil, egy ezüsttel kivert pisztolyt vett ki onnan és maga mellé tette az asztalkára.

- Még két huzásod van, édes fiam - mondá kegyetlen mosolylyal. - Előre mondom, hogy készületlenül ne találjon a baj. Amint elfogtam a „királynédát”, főbe lölek - olyan igaz, mint Chalil a nevem.

...Valami zsongás hallatszott a távolból, olyan dübörgés, mintha patkós csizmák kopogtatnának rohanás közben a kövezeten. Vékony elmélyedt a zaj megfigyelésében és nem folytatta a játékot. Chalil félreértette ezt a halasztást és megvetően mosolygott.

- Hát még te is alkudozol a percekért? - gondolá magában, - még te sem tudsz ugy meghalni, mint daliához illik?

De nem unszolta. A haldokló ember kimulását nem szabad siettetni. Már pedig az ő szemében haldokló volt Vékony János.

...E pillanatban, mint a vihar üvöltése hangzott az ablak alatt a vad fölkiáltás, mely kétszáz torokból jött:

- Pro libertate - előre kurucz!

Chalil megdöbrent és keze hirtelen a pisztoly után nyult, de nem ért már rá Vékonyra lőni. Ez fölkapta a nehéz sakktáblát, úgy fejbe sujtotta vele a basát, hogy ez elszédült: aztán egyetlen ugrással az ablaknál termett.

- Nem játszom tovább, török! - kiáltott gunyosan.

Az ablakot föltárta és kinézett. Alant az ő kétszáz huszárja verte, püfölte a meglepett kurdotkat. Chalil, amint magához tért a meglepetésből és a bódultságból, mely a fejbeverés után erőt vett rajta, még látta, mint szökik le megmenekült áldozata az ablakpárkányról és még hallotta, a mint harsány hangon elkiáltotta magát.

- Ide hozzám Boglár Pál; már nincs semmi baj Köpeczen!

Vad harag vett erőt a basán, hogy így kijátszották, de nem vesztette el lélekjelenlétét. Bevárta mig elhangzott az ablak alatt a verekedés zaja és aztán odalépett maga is az ablakhoz, bár kissé ingó léptekkel, de erősen szoritva alábocsátott jobbában a pisztolyt.

- Vékony János egy szóra!

- Akár kettőre is, Chalil basa! - válaszolt ez, abban a hiszemben lépve közelebb, hogy a basa alkuba akar vele állni.

- Mégis csak a mondó vagyok, hogy te veszited el a játékot. Sakk a királynénak!

Pisztolyával célba vette a mitsem sejtő kuruczkapitányt, a lövés eldördült. De Boglár Pál jókor észrevette az álnok mozdulatot és félre lökve kapitányát, úgy, hogy a golyó ennek füle mellett elsüvitett. Hatalmas harag szállotta meg Vékony János lelkét a „hamis játék” miatt. Kikapta a kardot őrmestere kezéből, megcsóválta feje fölött és rikoltozó hangon kiáltott vissza:

- Hej török, török, hát illik hozzád a hamis játék? De ezuttal én mondom: sakk és matt!

Süvöltve röpült a jó penge, sisteregve csapott bele a basa testébe, akár csak egy hajított dárda. Torkán találta Chalil basát és odaszegezte a falhoz. Ugy állott meg ott, mint egy óriási, hatalmas gombostüre feltüzött bogár, mely tehetlenül vergődik szárnyaival, de nem tud szabadulni. Üvegesedő tekintettel bámult a távolba, mintha keresné az utat, a melyen alig néhány órával előbb Mehemed lelke is eltávozott.

Lehet, hogy még utolérte s aztán elmagyarázta neki, hogy veszedelmes dolog magyar embertől tréfát üzni.

A kétszáz huszár nem vesztegette az időt. Zárt sorban megrohanta a keleti kaput, elkergette az őrséget és elfoglalta az ott levő ágyukat, Boglár Pál lóhalálában rohant Pálffy tábora felé és értesítette a történekről és negyedórával később már tombolt a harc a gazdátlan vár körül.

Nem volt nehéz elfoglalni, mert az őrség még jóformán azt sem tudta, mi történik vele, már nyakán volt az egész ármádia. De azért bátran küzdöttek az utolsó emberig, mintha tudták volna, hogy ezt a darab földet nagyon is érdemes megvédelmezni.

A csatatéren találkozott Vékony János Pálffyval. Csak egy pillanatra állította meg, hogy odaszóljon neki:

- Megmondtam, jó uram, hogy meghálálom jószágodat. Ma van a fizetség napja: mert tetszik tudni, *a magyar ember mindig szavának áll!*